

Život

Dra. Julia Grégra

slavného obrance svobody české.

Napsal

KARREL TŮMA.

V PRAZE.
Tiskem i nákladem Edvarda Beauforta.
1896.

Všem věrným přátelům

Dra. Julia Grégra

věnuje

spisovatel.

Proslov.

Zachvěl se širo veškeren dobrý český lid, když od zádumčivého Žalova, — z t chého „Dolu“ na Vltavě -- nedělním jitrem 4. října 1896 rozlétla se se po vlasti naši Jobova zvěst: Dr. Julius Grégr dotrpěl.

Ano, zachvělo se bolestí hlubokou srdce národa českého, když zvědělo, že srdce jeho Julia přestalo bíti.

Neboť takých mužů, takých vůdců neštědří osud národům hojně.

V takových chvílích cítíváme teprve plnou míru svého dějinného neštěstí. Ztrácíme reka za rekem. Klesají v řadách našich v plné mužné síle: Karel Havlíček, Karel Sladkovský, Jan Neruda, Julius Grégr! Ve vážném, hlubokém zamyšlení stojí český národ nad kyprým hrobem svého Julia, rozjímá o velikém dobrém díle, jež zvěčnělý zápasník vykonal a uvažuje s povzdechem: „Což mohl teprve tento můj veliký syn dokázati, kdyby mu bylo bývalo dopřáno věnovati své síly, své schopnosti, svou energii, rozkvětu a blahu o s v o b o z e n é h o již národa?“

Ale v národě trpícím a zápasícím teprv o život a svobodu v národě, od něhož osud neodnímá dodnes kalichu utrpení, čímž jiným mohl býti život ryzího patrioty, jakým byl Julius Grégr, nežli životem toho lidu našeho: životem práce a zápasů neustálých, životem útrap a strádání, nepohod a bouří, jimiž však nicméně prozařuje stále božský, sluneční paprsek víry ve vítězství myšlenky vznešené, ve vítězství pravdy a práva, pro niž jdeme vesele v boj, pro niž kráčíme odhodlaně v kobky žalářů a třeba-li i na popraviště.

Touto věrou byla obrněna chrabrá prsa Juliova ode dnův mladosti: ode chvíle, kdy anděl nadšení prvně roznítil v duši jeho jonáckou touhu po osvobození zjařmeného národa. —

A tento idealism mládí dochoval sobě v plné jarosti, přes všechny útrapy a přes všechno zklamání do let zralého mužství, neuhnuv se ani o píď od dráhy sobě vytčené, neochabnuv a nepovoliv až do zápasu smrtelného. To byl věčný zdroj jeho obdivuhodné svěžesti a energie ducha, jeho odvahy, jeho pracovitosti a srdnatosti v zápasech nejkrutějších, připomínající nejednou statečnost hrdin z nejpamátnějších dob slavné dávnověkosti české. —

„Mám pevnou víru“ — jsou slova jeho Creda: „v nezdolnou životní sílu svého národa; mám přesvědčení, že tak nadaný pro vlastenecké zájmy tak vznětlivý národ se svými mocně povzbuzujícími historickými upomínkami musí konečně zjednati si plné právo svého

národního bytí a rozvoje v říši, která tak bohatě těží z jeho intelligence a výsledkův jeho práce. Jen mu zjednejme svobodu, aby mohl své síly vyvinouti! Jen ve vlastní síle lidu vzpružené politickou svobodou a demokratickými řády bezpečně spočívá budoucnost národa.“ A proto vychovával po celý život svůj národ český k svobodě a samostatnosti státní; proto vzněcoval v něm neustále vědomí jeho dobrého práva, by se zmužile hlásil o své dědictví svaté, — o svůj český stát, o svou bývalou svobodu, mohutnost a slávu.

Tomu cíli vznešenému měly sloužiti „Národní Listy“ — kteréž přese všechny persekuce udržel národu českému — tomu cíli měla sloužiti pevně seřaděná strana svobodomyslná o jejíž vznik a zdar Dr. Julius Grégr až do sebeobětování se přičinil.

A třicetiletá, krušná a klopotná práce chrabrého zápasníka byla požehnána: sémě jím rozsévané ujalo se vzdor všemu hloží a trní a vydalo úrodu nejblažší: kdož by dovedl spočítati ty legie českých duší, které dr. Julius Grégr probudil k životu, kdo by dovedl změřiti, oč rozhojnil svým slovem, příkladem a činem naše bojovné šiky, naše síly duševní a hmotné jakou měrou přispěl ku zvelebení našeho národa a pošinul velikou jeho věc blíže ku vítězství a cíli!

Rozhodně veliký úděl práce nejtěžší vzal na sebe a zmohl ji obdivuhodně i slavně!

Ku jménu dra Julia Grégra pojí se nerozlučně dějiny novodobého pokroku české

troufalosti českého sebevědomí a české síly. On jakoby byl zdědil po Karlu Havlíčkovi jeho zmužilou národní hrdost, jeho oppozičního ducha, jeho poctivost, přímost a neoblomnost charakteru, aby nám ho nahradil a v duchu jeho vychovával i vedl obrozený národ Žižkův dál a výše. Měl tutéž tvrdou českou hlavu, která odolávala návalu protivenství nejtěžších, a totéž vřelé české srdce, které cítilo všecky křivdy a všecko příkoří činěné milovanému národu od staletí . . jsouc tak jemné ku trpícím a tak hrdé proti mocným tohoto světa. . .

Dr. Julius Grégr byl nepopíratelně po Karlu Havlíčkovi nejstatečnějším oposičním publicistou českým a po Karlu Sladkovském nejpevnějším štítem české svobodomyslné strany. Jako byl Čechem pravého velikého rázu, tak byl i pravým vůdcem českého tábora svobody ve smyslu čistě demokratickém. On nikdy a nikde nedral se ku předu; on snad až příliš stranil se veřejného ruchu a přece opravdu vedl stranu, poněvadž znal přesvědčit svým bystrým rozumem a důkazem svých důvodův, poněvadž v rozhodných politických chvílích nikdy nebýval shledán malým, ale vždy celým mužem, který se nezachvěl před žádným nebezpečenstvím hrozícím jeho osobě, v jehož hlavě proudila rovnoměrně odvaha s rozvahou klid a chlad osvěžující státnické moudrosti s vulkanickým ohněm energické, rozhodné vůle patrioty nad jiné horoucího. Slovem, dr. Julius Grégr proto požíval takové důvěry v národě a ve straně, poněvadž osvědčil se býti za těch třicet let zápasu a práce své vzácně pevným a ryzím charakterem,

který žil a sloužil jedině svému národu, hotov obětovati pro spásu jeho vše. — Takový muž nám odešel a teskně táže se osiřelý národ: Kdo nám jej nahradí? . . . Avšak, což nám byl opravdu odňat celý a naprosto? Nikoliv. Tací duchové neodcházejí, aniž by po sobě nezůstavili dlouhé zářící stopy v paměti lidské. Jako nám žije duchem a příkladem svým podnes náš Karel Havlíček, tak i náš Julius Grégr zůstane s námi a neustane působit pro dobrou naši věc, pokud nevybledne obraz jeho mužné postavy v srdcích našich, pokud na očích svých zachováme příklad vznešeného jeho charakteru, pokud si v paměti své budeme oživovati to úchvatné drama jeho života, plného činů a obětí krásných pro blaho českého národa

Tomu chci přispěti touto skromnou, upřímnou prací svou. Bylo mi dopřáno štěstí dlíti přes třicet let po boku šlechetného muže toho. Provázel jsem jej ve všech jeho námahách a zápasech těžkých, v dobách zkoušek a strastí jako ve chvílích radosti a útěchy.

Byli jsme sobě přáteli nejlepšími. Svěřoval se mi důvěrně s nejvážnějšími myšlenkami, záměry a tužbami své velké, spanilé duše. Troufám si tedy říci, že poznal jsem jeho povahu, jeho život a osudy — jeho myšlenky, snahy a city jako málo který z vrstevníkův.

Tím uložena jest mi tuším povinnost vlastenecká, abych neprodléval a nakreslil ze svojí paměti věrný obraz života i povahy dra Julia Grégra, hledě tak pokolením příštím pro příklad a povzbuzení zachovati profil svérázné, chrabré

hlavy jednoho z největších Čechů a nejlepších lidí, jaké jsem kdy poznal —

Chci splnit svatou povinnost svou seč stačí síly mé.

V Praze, v říjnu 1896.

Karel Tůma.

I.

Léta mladosti.

O původu značných mužův vedou se mnohdy ještě po staletích mezi dějepravci řevnivé pře. Dru Juliu Grégrovi dostalo se cti té již za živa.

Protivníci jeho, čeští jako němečtí, šířili tvrzení, že prý rodina Grégrů nepochází z půdy a krve české, nýbrž z německé Dokladův pro tvrzení své ovšem nikdy nepodali, poněvadž podati nemohli. Neboť rod Grégrův (druhdy snad Gregorů), pokud paměť sahá, bytoval v krajině ryze české, blíž Hradce Králové, kde posud existuje osada zvaná: „Grégrovy dvory“, jež na sklonku minulého století ještě byly v držení rodiny té.

V blízkých Stěžerách (asi hodinu cesty od Hradce Králové) narodil se r. 1791 otec našeho Julia — Josef Grégr, z rodičů ryze českých, Antonína a Barbory Grégrových.

Věnovav se studiím technickým a lesnickým, od mládí svého trávil za svým povoláním buď jako lesník, buď jako zeměměřič mimo rodný svůj kraj: koncem let dvacátých působil jako katastrální geometr v Horních Rakousích, sídle ve Štýru, kdež se také oženil a kde narozen

(r. 1829) prvý jeho syn Edvard. Koncem roku 1830 byly katastrální práce v Horních Rakousích skončeny a náš výborný geometr, bezmála již čtyřicátník, vracel se s rodinou svou do rodné vlasti, po níž se mu srdečně stýskalo. Měl toho putování světem do syta; toužil po stálém místě polesného v českém kraji. Zatím přistěhoval se ku svému bratru Františku, tehdejšímu majiteli mlýna v Březhradě u Hradce Králové. Energický, pracovitý a velice bystrý technik nevydržel dlouho v nečinnosti: záhy byl i zde zaměstnán stavbou rybničných hrází, již mu obec králohradecká svěřila Zde, na Březhradském mlýně (č. p. 12.), narodil se mu dne 19. prosince 1831 druhý syn — jemuž při křtu, jejž vykonal Opatovický farář, dáno bylo jméno Julius. Ač byl později mlýn Březhradský valně přestaven, jizba v níž Julius spatřil světlo světa, zůstala zachována po dnešní den.

Počátkem r. 1834 obdržel otec jeho místo. lesního při rozsáhlém lesním hospodářství kr, města Pisku a přestěhoval se s rodinou svou rozhojněnou zatím o třetího syna Gustava (nar. r 1832 † r. 1894) na myslivnu do Nových Dvorů u Písku. Zde, na lesní samotě, v lůně šťastné rodiny, vychováván něžnou, vzornou matkou, žil Julius s bratřími svými blahý sen dětství, až dorostl pro školu Tato byla v Semicích, vesnici to dobré tři čtvrti hodiny cesty od myslivny vzdálené. Cesta samým lesem v létě bývala rozkoší. Však za to v zimě! Útlým hochům bylo vstávati ještě za tmy, nasytiti se polévkou a klusati za nejtužších mrazův vysokým mnohdy sněhem do školy, kdež musili zůstati přes poledne, nemajíce k obědu než kus chleba.

A přísný, energický otec vychovávaje děti své takřka po spartánsku, v přísné životosprávě a kázni, nepovolil. Nesměli zmeškati školy, na kteréž vyučoval tehdy učitel Lehečka, pravý to typ starosvětského kantora, ani za nejhorší nepohody. Takto veden prospíval otužený Julius na duchu i na těle, zdravé dítě volné přírody, dobrý a veselý, však také svéhlavý a sebevědomý. Po škole semické následovala „normálka" písecká, ve které již to chodilo po německu. Ale od matky Rakušanky byl se Julius přiučil hravě německému jazyku nevěda ani jak. Šlo mu to tedy i na písecké normálce dobře: když měl i tuto odbytu, zamýšlel otec dáti Julia na některou lesnickou školu: ale strýc Březhradský, zamilovav si čilého hocha a poznav jeho vlohy nevšední, domlouval, aby ho dali jako Eduarda na studie.

Nezámožný polesný obdařený tou dobou již četnou rodinou — celkem bylo osm dětí, čtvero synů a tolikéž děvčat — počítal a váhal; vydržovati čtyři hochy ve studiích jevilo se mu téměř nemožností býti. Než šlechetný strýc nabídl se, že bude Julia dle svých sil podporovat a tím bylo rozhodnuto: Julius půjde na latinské školy do Hradce Králové. Jednoho krásného dne měsíce září 1843 přijechal štíhlý 13letý „študentík" — Julius, s ranečkem na plecích do Březhradského mlýna: vykonal dalekou cestu z Písku ku Hradci Králové sám a sám pěšky. Poslední noc přespal v Bohdanči, nemoha již tříhodinné cesty doraziti; ne však pro únavu, nýbrž proto, že již přikvačil večer. Mrzelo ho to nemálo: chtěl prý strýčka překvapiti a ukázat, jakým je chodcem. V několika dnech na to od-

váděl jej strýc na studie do Hradce, ubytovav jej u dědečka Antonína Grégra ve svatodušní ulici v domě „u Hromádků“. —

Srdečnost babiččina a dědečkova spůsobily, že Julius novému životu brzy přivykl a v Hradci zdomácněl. Tehdejší předbřeznový Hradec nebyl ovšem ještě tím nynějším živým „městem škol“, nýbrž toliko pevností vojáků a kněží. Nicméně ani tehdejším hradeckým studentům nebývalo v něm smutno. Čeho neposkytovalo hradbami sevřené město, štědřilo za to tím hojněji jeho okolí, se svými řekami, krásnými lipovými stromořadími a rozsáhlými lučinami, na nichž stále vojsko se cvičívalo.

To byly nějaké proháňky a zábavy v prázdných chvílích, v zimě v létě! Nebýti jen těch prožluklých „šanckaprálů“, těchto vtělených persekutorův jaré, dovádějící mládeže, které žádné hradby nebyly dosti vysokými, aby jich neslezla, aneb s nich neseskočila, zahlédla-li z dáli blížící se hroznou postavu „šanckaprála“.

Každé neděle, hned po kostele pospíchal pak hradecký student Julius ku strýci a kmotru ve mlýn Březhradský, a vracíval se až večerem s obvyklou „výslužkou“ od tetičky.

Studoval dobře. Ale třídní jeho professor Bayer, jsa dobrým přítelem rodiny, nicméně často strýci Březhradskému stěžovával si do zvláštní, svérázné, nepodajné povahy Juliovy. Má prý neobyčejné schopnosti a vlohy, zvláště pro studium jazyků klasických, však také prý neobyčejně tvrdou českou hlavu.

Staré německé gymnasium Hradecké bylo pouze o šesti třídách; však již na něm čítali se klasikové staří a četbou tou Julius nejraději

se bavil. Řecký a ještě více římský starověk svými velikými ději a muži mocně jímal jeho ducha a vzněcoval jeho obrazotvornost. Postavy velkých těch státníků, řečníků a válečníkův, hrdinné boje, nade vše ale válečné činy Hannibalovy působily v mysl jeho dojmem nevyhladitelným. Chtěl by býti druhým Hannibalem! — Jsa již studentem dospělejším, za nedělních návštěv u strýčka Březhradského nejraději se bavíval honbou na divoké kachny a slípky na březhradském rybníku a již tehdy býval výborným střelcem.

„Zelená krev“ se v něm nezapřela. Rád i v nepřítomnosti strýcově vycházíval na lov sám a sám, ba toto „zapytlačení“ nejvíce ho těšívalo. —

Venkov byl mu hned od dětství rájem. Všecko ho zde zajímalo. Lid a jeho život, jeho práce, důmysl, zvyky, písně, pověsti a říkadla, jako ta půda, voda, vegetace a zvířena. Naslouchával pozorně rozhovorům hospodářů o pracech polních a všelikých potřebách hospodářských, osvojuje si tak hojné ekonomické a praktické vědomosti. Přiučil se velmi mnohému ze života lidu jako náš Havlíček, jemuž se i ve své lásce pro polní hospodářství silně podobal O praktickém instinktu jeho svědčil i tento skutek: Již jako 16letý gymnasista vytýkal Julius strýci mlynáři nedostatečné primitivní za řízení našich starých mlýnů vodních, žehraje na těžkopádné jejich stroje, při nichž hojnost síly na zmar přichází; když pak po desíti letech na to zaváděny po Evropě mlýny „amerikánské“, přemluvil ihned strýce, by přestavěl mlýn Břez-

hradský na „amerikánský“, troufám že první v Čechách. —

Doba gymnasiálních let v Hradci Králové byla i dobou národního procitnutí a utužení Juliova. Výborný a málo oceněný náš Václav Klicpera, působivší na Hradeckém gymnasiu od let dvacátých až do r. 1845., zůstavil tam po sobě požehnanou památku ideálního vlastence a otce českého studentstva. Nepracoval nadarmo; ani jako spisovatel ani jako český vychovatel mládeže. Svými deklamovánkami, svými veselohrami, jako svými vlasteneckými truchlohrami probouzel, křísil a rozněcoval ducha českého v starých mladých, svou šlechetností lidumilou pak dobýval si srdce mládeže studující tak, že jej milovala jako tatíčka svého. Třeba tedy Julius Grégr již pod ním nevystudoval, přece duch Klicperův mezi studující mládeží Hradeckou žil a jiskry jeho záhy vznítily též duši Juliovu.

Četl vše, co tehda české písemnictví produkovalo ať prosou ať veršem. Nejraději ovšem české historické novelly a romány.

Však nejmohutnější a nejtrvalejší dojem pro život učinily na něho básně Rukopisu Královorského a Kollarova „Slávy dcera“ V oněch imponovala mu naše velikost dávnověká, v této opět veliká budoucnost sbratřeného Slovanstva.

Než v tom udeřila i veliká hodina přítomnosti naší. Vzplanulo jaro roku 1848 a zachvátilo přirozeně nejmocnějším kouzlem svým vznětlivé, čisté duše mládeže naší. Co tu každým dnem vzrušujících novin z Prahy, z venkova, z celého světa. Jaká to překvapení, jaké události! Moc vrchností zlomena, robota pominula,

sedláci svobodni, tisk svoboden, český jazyk ve cti a právu, boj proti myšlence velkoněmecké, slovanský sjezd, volby poslancův na sněm český i říšský — proklamovaná konstituce, bouře ve Vídni a svatodušní krvavé boje v Praze ... jaké to úchvatné drama života národního!

Jako pro tisíce jiných vrstevníkův stalo se i pro Julia Grégra směrodatným pro celý život. To hnutí duchův uvolněných, to slunce svobody probudivši nás k životu, prohřálo mu celou duši. Poznal na vlastní oči, co činí svoboda z národův; — viděl jak obdivuhodně se vzpřímil, vyrostl a zvelebil národ český za jediné milostivé léto svobody.

Toto přesvědčení nikdo mu více z prsou nevyvrátil. Rok 1848 učinil z Julia rozhodně svobodymilovného Čecha, a tím zůstal až do posledního dechu.

V roce příštím, — v tom roce trpkého sklamání, kdy rozehnán ústavodárný sněm kroměřížský, kdy Havlíček pohnán před porotu, kdy na Prahu uvalen stav obležení a po venkově nastalo houfné zatýkání „májových spiklencův", — dokončil náš Julius svá studia gymnasiální a rozlučiv se vřele s milými příbuznými a dobrodinci svými, pospíchal v drahý domov do zátiší mohutných lesův píseckých.

—

II.

Chudý student v Praze.

„Co se divíš, bratře Čechu, jak enthusiasta? Připojili Prahu k Vídni železem a — basta.“

Zahořklým tímto epigramem šlehl K. Havlíček dobře to naše české dobráctví, které do r. 1845 trpělivě čekalo na první železnici v Čechách a pak se z té jedinačky těšilo jako dítě z dárku, nepomnic či vinou Čechy co do lokomotivních železnic zůstaly za ostatní Evropou tak dlouho pozadu. Roku 1849 protínala celé východní Čechy toliko jediná železniční trať, spojující Prahu přes Pardubice s Olomúcí. Jak rád byl by Julius okusil jízdy po nové železné dráze. Avšak ta byla pro chudého studenta příliš drahou. Nezbývalo, nežli vsednouti na formanský vůz starého veselého vozky Krušiny a tlouci se na studentském kufru po dva dny v úpalu slunečním ku Praze. Zde očekával Julia starší bratr Edvard, medik v druhém roce, který v loni studoval ve Vídni a prožil tam bouřné revoluční drama říjnové revoluce vídeňské, z něhož jen šťastnou náhodou vyvázl. Tudíž dvojnásob tklivé a radostné shledání! A nyní, svěřivše za-

vazadla formanovi píseckému, oba statní mladíci vydali se pěšky, po břehu vltavském „plaveckými pěšinkami“ na veselou cestu k domovu. Zlatý jediný domov! Jak vřele je vítal a sevřel v sladkou náruč svou! Starostlivá matka byla by jim ráda dopřála všeho možného pohodlí a odpočinku; zvláště vzrostlému, štíhlému Juliovi, jehož tvář zdála se jí býti chorobně bledou a hubenou. Avšak energický otec byl jiného mínění. Mladá krev nemá zahálet. Během let byl si znenáhla zařídil malé polní a luční hospodářství, kteréž sám obdělával. Nyní mu přibyly jaré „pracovní síly.“ Hoši musili na pole a na luka a robotit od úsvitu do večera den co den. Než uplynuly prázdniny, měl Julius ruce tvrdé od práce jako mlatec a líce osmáhlé jako sekáč; ale za to sestatněl a — dostal barvu. Jakmile pak práce polní poulevily, chápal se lovecké brašny a pušky a proháněl se celý den se psem po lesích a polích, až stal se časem náruživým myslivcem. Byla to první vášeň jeho života.

Po zralém uvažování ustanovil se Julius na tom, že bude studovati v Praze práva, kdežto mladší bratr Gustav rozhodl se pro studia technická. Tři dospělé syny v Praze ve studiích vychovat bylo pro lesníka nemajícího vlastního jmění úlohou jistě nezmožitelnou. Rozumný intelligentní otec netajil synům svých hmotných starostí; řekl jim upřímně a přesně, jak skrovná bude pomoc, jakou jim na výživu v Praze skytati může; — ale připraviv je na strádání a krušné chvíle života chudých studentův, nicméně neodnímal jim mysli. Naopak, dal jim povzbuzení ze zkušeností vlastního života: kterak tolikéž on sám vyšel mlád, nezkušený a bez prostředků

do světa, kterak ale právě ten zápas o život byl pro něho výbornou školou, v níž naučil se důvěřovati v sebe, spolehati na vlastní schopnost a nehledati štěstí než v práci a zachovalosti vlastní.

Zlatá slova dopadla na dno dobrých zlatých srdcí. S veselou srdnatostí v duších a s hlavami vzpřímenými vyšli počátkem října 1849 dva statní jonáci z lesů píseckých „dobývat světa". Jaké asi plány zrály v té mladé hlavě budoucího juristy Julia? Bezpečně se mysl jeho nesla vysoko. Vždyť již jako hoch dychtíval býti při hrách chlapeckých vždy prvním a odhodil nevrle palestru, když mu ve hře štěstí nesloužilo.

S léty a vzděláním přibírala tato vrozená dětská ctižádost ovšem rázu rozumnějšího, ušlechtilejšího, ale zůstala mu, ba stala se bezpečně mocnou vzpruhou jeho charakteru, jeho energie a celé jeho slavné činnosti na národa roli dědičné.

Věru stokráte lépe, když si mladý akademik napíše ve svůj denník hrdé, troufalé heslo „Aut César, aut nihil!" („Buď Césarem, anebo ničím"), nežli když s duší mdlou, bojácnou, o sobě pochybující nastoupí dráhu „studií chlebových". Jen silné plavce vlnobití osudu ku břehu donáší, slabé však utápí. Povadne, zemdlí, sklesne v zápase životním duše sebe ušlechtilejší, sebe hlubší — a přijde na zmar talent sebe znamenitější, není-li zbádán ostruhou šlechetné idealní ctižádosti, ohněm temperamentu a vůle odhodlané „pustiti se i v zápas s centaury" — jak Mickiewicz krásně propověděl. „Buď tygrem nebo lvem, jen nikdy psem," napsal si náš Ha-

vlíček za dnů mladosti v zápisník svůj, a stal se proto naším Havlíčkem.

Vstupuje do Prahy sevřené stále ještě stavem výminečným, byl Julius Grégr od samého počátku co nejživěji zaujat pohledem na chrabrou činnost tohoto osamělého našeho žurnalistického zápasníka, který na sklonku r. 1849. bojoval svými Národními Novinami pravý laokoonský zápas proti vojenskému komandu za svobodu českého národa, maje ustavičně meč Damoklův, či vlastně „Metsch Khevenhüllerův“ nad hlavou a vězení Hradčanské na očích. —

Havlíček byl první Juliovou láskou. Ten břitký, polemický vtip, jakým bičoval Havlíček nadutost německých hegemonův a nazítří opět perfidní politiku vídeňské potutelné reakce, která jej co chvíli hrozila zaškrtit: nade vše ale ta otevřená česká přímost mluvy Havlíčkovy prozrazující nejryzejší české srdce a nejzdravější český rozum: naplňovaly Julia pravou rozkoší; byl by nadšeně zlíbal tu ruku, která takto dovedla psáti a ten den byl by býval jistě nejblažším dnem jeho života, kterého by se s Havlíčkem naším byl blíže seznámil. Než 18letý v Praze úplně neznámý student, jakž mohl si troufat vyjeviti své city redaktoru Národních Novin! A než se osmělil — byly ty Noviny zákazem vládním potlačeny (18. ledna 1850) a Havlíček odešel z porobené Prahy do Hory Kutné, aby tam vydával svého znamenitého „Slovana“.

Jak smutno bylo nyní v té naší Praze! Žádných českých listů, žádného spolkového života, vše potlačeno a rozpuštěno, vše zastrašeno do němoty děsným špehounským stiháním kaž

dého českého slova, každé volné české myšlenky. A na Hradčanech plné žaláře politických vězňů strádajících v nich již dlouhé měsíce ve vyšetřovací vazbě, a stále ještě nové a nové zatýkání bez konce a míry.

Trpkost nad tímto zotročením národa hrozila roztrhnouti prsa. Což jsme otroky? Proč a zač máme býti my Čechové takto věčně týráni? — —

Nejen Havlíčkovi, ale i jeho ráznému „Slovanu" zakázána Praha. Rozumí se však, že zapověděný kutnohorský týdenník byl přes to v rukou všech pravých našinců. Podloudně do Prahy dopravován, šířen tu naším studentstvem se smělostí mládí, které nebezpečí jen láká a dráždí. Stal se Juliovým evangeliem. Čítával ho po únavě denních prací a studií dlouho do noci, a zejména uchvacovalo ho Skálovo dojemné líčení doby bělohorské, které tu Havlíček po dlouhé měsíce podával. Pod dojmem četby té dal se Julius Grégr záhy do pilného studování martyrologie českého národa od doby Jana Husa po dobu Jana Amosa Komenia.

Neobmezil se na pouhou četbu Palackého Dějin českých nebo „Památek", ale pátral po starých kronikách, monografiích a brožurách, a studoval dávnověký život národa svého opravdově, s horlivostí a vytrvalostí dnes u naší mládeže studují i pohříchu vzácnou.

Za tou příčinou mnoho času ztrávil v musejní neb universitní knihovně pražské, až seznámil se osobně s její bibliotékářem, naším velikým Pavlem Šafaříkem, jejž nejen jako učence, ale i jako Slovana a člověka vysoko cenil. Ještě blíže spřátelil se s roztomilým a

duchaplným professorem Pravoslavem Koubkem, tímto joviálním přítelem idealního českého studentstva Tolikéž Fr. L. Čelakovského poznal blíže. Žel však ne více duchaplného, vtipného a veselého Čelakovského z dob jeho mládí, nýbrž osudem roztrpčeného, skoro melancholického Čelakovského z let posledních. Tohoto si vážil a ctil zbožnou úctou, — s Koubkem však si ulevovali svým tužbám vlasteneckým volně a vroucně jako přítel s přítelem

Zatím absolutistická reakce děsně pokračovala ve své mstivosti proti nám. Národomorné kladivo její dopadalo ranami nejtěžšími na národ náš drtíc vše, co v něm vynikalo: od Havlíčka a politikův českých až po tu naši studující mládež universitní. Ba lze říci: na tuto zamířil terror vítězného zpátečnictva soustředěnou palbu své týravé protičeské zášti. Decimoval její řady neustálým zatýkáním, odváděním k vojsku, relegováním a vypovídáním z Prahy, až scvrknul se někdejší valný zástup neohrožené, pro svobodu nadšené mládeže naši z r. 1848 na tehdejší německé universitě a polytechnice pražské v nepatrnou menšinu, ne-li v pouhý hlouček.

Však za to pozůstalý tento hlouček epigonů tím vroucněji lnul a tulil se k sobě. tím pevněji, čím horšími a žalostnějšími stávaly se poměry ubohého národa našeho. Tvořil ať tak dím, jakousi pronásledovanou, slabou, ale nepodlehlou, nevinně trpící a vzdorující církev českou uprostřed všeobecné, zoufalé zmalátnělosti duchův i srdcí. Všickni tito stateční naši jonáci, ať právníci, medikové filosofové nebo technikové znali se vespolek, byli si přáteli a kamarády srdečnými, mezi nimiž panovala upřímná

družnost a účinná kollegiálnost, jaké za našich dnův pohříchu již mezi mládeží nebývá.

V kroužku těchto idealních mladíkův bystrý právník Julius Grégr záhy byl oceněn a náviděn jak pro vroucnost svého smýšlení vlasteneckého, tak pro svou bodrou, rozhodnou povahu, v které se dobrosrdečná jemnost a jarost snoubila s takovou časnou opravdovostí a silou vůle, že každý, kdož jej blíže poznal, musil si tohoto mladého intelligentního „syna hvozdů píseckých“ zamilovat. A bylo té lásky našemu Juliovi v tehdejších poměrech jeho věru zapotřebí! Byltˇ českým, chudým studentem... Co to znamená, víme my synové chudého českého národa všickni. Ale jen my! Cizinci nemají o tom ani ponětí Avšak pomysleme, jaký byl teprv osud chudého, v Praze osamoceného českého studenta před 40 lety!!

Bude-li kdys vypsána sociální martyrologie českého národa, od katastrofy Bělohorské až po naši dobu, věru že kapitola o té „veselé bídě“ chudých českých studentů nebude postrádati ani momentův tklivé tragiky ani velebné, vzrušující poesie a krásy. Může-li býti co dojemnějšího nad ten tvrdý, klopotný a mnohdy až zoufalý zápas osamělého, dobrého hocha o vezdejší chléb?

Mládí pobledlé mukou hmotných starostí o zítřek! Neznámý slabý hoch uprostřed cizích lidí odkázaný sám na sebe, nevědoucí, kam hlavy položiti, kam se v té cizotě, v tom hluku velkého města obrátiti, aby mohl studovat a nezemřel hlady a zimou!... A může-liž býti cos krásnějšího a vznešenějšího než pohled na dobrého onoho hocha, kterak nicméně neklesá na

mysli, ale vytrvale a neomrzele hledá si práci, kondice nebo písařství nebo podobné zaměstnání a vedle něho studuje a vzdělává se úsilovně, zůstávaje při veškeré té nouzi poctivým, jarým a nadšeným milovníkem svého trpícího národa, jemuž chce kdysi platně prospěti, jemuž chce zasvětiti všechny své síly a snahy... třebas neměl v tom celém národě duše, která by ho k sobě přivinula! To jest pravý idealism, to jest hrdinná poesie mládí, nad níž neznám krásnější.

Nuže, tuto poesii nouze, tuto poesii „veselé bídy“ českého studenta žil po kolik let v Praze také náš Julius s oběma bratry svými Edvardem a Gustavem. Co jim na penězích dobrý otec měsíčně posílati mohl, stačilo právě tak na potřeby nejnutnější: na topivo, světlo, prádlo a byt, jejž nalezli na Malé Straně v historicky památném domě u Montágů.

Pravda dvakrát do měsíce přicházela z domova bednička potravin, něco másla, bochník chleba, luštěniny, vejce atd., aby si hoši vařili sami. A vařili si střídajíce se: každý měl svůj týden Bývaly to ovšem spartánsky skromné obědy a večeře, rázu většinou vegetariánského. Maso málo kdy octlo se na stole a na polívkách dala se „oka“ spočísti; ku cti kuchařův, z nichž Julius byl nejlepším, sluší však doložiti dle pravdy, že hubená ta úprava nebyla zaviněna ani tak jejich kuchařským dilletantismem, jako spíše chronickou chudokrevností společné jejich „bratrské pokladny“. Neboť výdělek z několika kondic zůstal zvykle na obuv a šatstvo, ježto všichni tři hoši dbali na slušnost zevnějšku svého a vždy čistě, úpravně se strojili.

Zvlášť Julius činíval vždy dojem elegantní, ač nikdy šviháký. Občas překvapil naše hochy dobrý strýček Březhradský mile nějakou bankovkou. Ale ta měla vždy již dávno své předurčení. Za ni nakoupeno knih dávno vytoužených a želaných, neboť naši chudí studenti neznali vyšší radosti, než zřizovati si uprostřed všeho hmotného nedostatku každý svou pěknou cennou knihovnu. Nikdy těchto peněz neprohýřili v hospodských pitkách, jakož vůbec bývali velmi střídmými hosty v kavárnách i hostincích. Spíše si někdy dopřáli zábavu domácí. To zejména v době švestek, když jich z domova dostali řádnou nůšku. Tehda sezvali všech svých nejlepších kamarádů, (mezi nimi přátele Antonína Friče, Em. Tonnera, Vít. Hálka) — a vařili švestkové knedlíky. Nadělali jich do kolika set, rozkládajíce je na archy papíru po zemi studentské své jizby. — Ale takových hodů nebývalo mnoho do roka. Hojněji bylo dnův postních, nikoliv církví přikázaných, ale za to tím krušnějších, kdy se studovalo v nezatopené jizbě, s prázdnými žaludky, kdy nebylo ani na doutník, ani na chleba, ani na sůl. Však přes to ani tehda nescházelo bodrým hochům soli attické. Důvtipem svým vždy si zas šťastně a poctivě pomohli: zejména Julius, který uměl snášeti sebe horší nedostatek s humorem stoika a zvykle vždy v nejhorší tísni věděl si rady. Až jednou přec ani on nevěděl již kudy kam. Chýlilo se k poslednímu. Skrovný studentský úvěr našich tří ubohých hochů byl právě tak dokonale vyčerpán jako jejich zásoby z domova. Čekali již v nejvyšší nouzi od hodiny k hodině na nové. Ale uhodila tuhá zima, napadlo vysoko sněhu a forman z Písku

někde uvázl v závějich Dobříšských lesův. Zkrátka, nepřijižděl Marně dobíhali jeden přes druhého na zájezdný hostinec, kde stával. Minul den, minula noc, ubozí hoši neměli čím zatopit a čeho do úst dát: však o formanu píseckém ani památky. Již byli hlady celí mdlí a malomyslni. O lačném žaludku Julius i Gustav odešli do koleje, zůstavivše nejstaršímu Edvardu, aby šel „vyhlídat“ nešťastného formana na zájezdní jeho hospodu. Edvard polozoufalý šel a ejhle: spása v podobě zasněženého těžkého vozu formanského byla zde. Dav si bedničku donésti domů, chvátá Edvard bez dechu za mladším bratrem na techniku, nedbá nic, že professor ještě přednáší, ale rozevře dvéře a vzkřikne do užaslé posluchárny: „Gusto! už je to tu!“ Gustav rozumí se, ihned byl venku, ale slabostí nemohl z místa. Edvard jen s velkou bídou dovlékl hladem zmořeného hocha na Malou Stranu. Mžikem byla ovšem bednička vypáčena. Dobrá matka poslala jim domácích jaternic; byly polozmrzlé — ale což to vadilo. Vyhladovělí ubozí studenti pustili se do nich jako vlci, ale brzy měli toho dost. Zkazili si oslablé žaludky až jim bylo zle. Julius přišed o něco později domů, poučen jejich škodou, jedl opatrněji a uvařil pak v nejlepším úmyslu a rozmaru ubohým pacientům výborný — oukrop. Bylo po nouzi a po nemoci. Příštího dne už žádný na to ani nevzdechl, co před 24 hodinami vystáli. Milou náhradou za podobné dny starosti a tísní skytaly našim bratřím Grégrům chvíle, kdy bývali zváni do některých vlasteneckých rodin pražských, s jichž syny se byli v aule spřátelili. Tak zejména do vážené vlastenecké rodiny advokáta

pražského dra Josefa Friče, professora Juliova zde po boku bodrého svého kollegy Antonína Friče, jakož i bratra jeho, z kolikaletého vězení politického rodině vráceného básníka Josefa: Julius vždy pookřál, nalézaje zde po čem toužil nejvíce: nezlomného českého ducha a vzácné vlastenectví dobrých, upřímných lidí Tam a ještě v několika jiných rodinách českých, jako na př. v rodině naší geniální spisovatelky Boženy Němcové, trávíval rád na dycháncích, v nichž hovořívalo se důvěrně o záležitostech veřejných, o vyhlídkách naší věci, o ranách osudu i zloby lidské na nás až běda dopadajících — a zase o literatuře naší, o sbírkách na Národní Divadlo, slovem o všem, co v tehdejší smutné době krutého Bachovského absolutismu vřelými srdci českými hýbalo, co je kru šilo i útěchou naplňovalo. Mnohdy zaleskla se tu slza bolesti palčivé v oku dojatého mladého muže, mnohdy v rozechvěném hlasu jeho ozýva se mocný, svatý hněv proti zhoubcům a trapičům našim, ale vždy zas posléze vzplála v něm naděje, že všechny ty útrapy a škody bohda přestojíme a opět se vzchopíme z prachu, do něhož nás stlačili. Naděje ta nikdy v něm nepoklesla, ani když vše ji zvraceti se zdálo: ani smutného červencového dne r. 1856. kdy zalehla v trnoucí duši jeho zvěsť o předčasné smrti našeho Karla Havlíčka . . . Věřil, že z kostí padlých rekův vyvstane národu mstitel.

III.

Dějinný obrat.

Tři léta po smrti Havlíčkově ještě hnětl nás kletý systém zlovlády Bachovské, vyčerpávající do dna trpělivost jako blahobyt usoužených národův. Avšak Novým rokem 1859 — několika slovy císaře francouzského Ludvíka Napoleona III. k velevyslanci Rakouskému přikvačila na prostopášící absolutism neuprosna Nemesis dějin: Když dne 27. ledna 1859 Julius Grégr ve starobylé síni Karlovy university pražské byl povýšen na doktora veškerých práv, postupovalo 30.000 mužův rakouského vojska v plné válečné výzbroji rovinami lombardskými ku břehům Mincia a veliký státník italský Camillo Cavour ukázav z oken sněmovny Turinské. zvolal k Italii: „Toť hrozba nám a vyzvání všeho italského národa!“ Válka Rakouska s Italií propukla. S jakými city ji vítalo tehdejší pokolení, jaké míry dosáhla tehda nespokojenost ztýraného národa: o tom svědčtež sama slova současníka velice umírněného: Jakub Malý ve svých „Dějinách našeho znovuzrození“ část. 4. str 90. vypravuje toto: „Národové mlčky dávali

poslední své peníze a odváděli syny své na vojnu, ale s vnitřním odporem proklínajíce vládu, která ke všemu politickému utlačování přiváděla je také hmotně na mizinu. Když došlo k válce italské, každý prosil Boha za vítězství — nepřítelova, neboť jen tak mohlo být uleveno všeobecné bídě, když by zlomena byla nejjistější podpora absolutismu, — odnárodnělé vojsko a vláda s dosavadním systémem octla se na suchu. Tak daleko musilo dojíti, aby národové považovali zkázu vládců svých za své štěstí." — A modlitba trpících národů prorazila nebesa: U Magenty a Solferina potřen byl kletý, dvanáctiletý absolutism na hlavu. Národové si oddychli jakoby dusící je můra byla ubita.

Nenáviděný trapič jich ministr Alexandr Bach propuštěn, a manifestem z 15. srpna 1859 ohlášeny času přiměřené opravy v zákonodárství a správě, jež měla ponavrhnouti koruně rozmnožená říšská rada, do níž však nebyl povolán ani jediný Čech. Když pak 24. září Moczóni to vytkl, odtušil „za nás" — kníže Jan Adolf Schwarzenberg, „že Čechové se svými nynějšími poměry jsou nanejvýš spokojeni!" Divno-li pak, že Maďaři odnesli si již tehda bohatou kořisť, svůj obnovený starý sněm uherský a restituci své samosprávy, což mělo za následek houfné vypuzení všech c. k. civilních úředníků rakouských z Uher, kdežto my nemohli se domoci ani jediných českých novin! A to ještě ani po vydání diplomu říjnového, kterým posléz výslovně zrušen absolutism a zaváděna neodvolatelně opět po 12 letech ústavnost v Rakousku. Neboť pověstný náš „přítel", Bachovský místodržitel

baron Mescéry byl sice odvolán z místodržitelského stolce českého, ale dosazen za to na stolec policejního ministra vídeňského a dána mu neobmezená moc nad veřejným tiskem tím způsobem, že nikdo nesměl ani za 10.000 zl. kauce vydávati novin, než kdo dostal vydavatelskou a redaktorskou koncesi od samého ministerstva.

Všechny snahy o vymožení koncesse na český denník potkávaly se ve Vídni s nepřemožitelným odporem. Hlavně k podnětu Riegrovu dr. Čupr, prof. Zelený, dr. Vavřinec Svátek, Jarosl. Pospíšil a dr. Bohuslav Müller o ni žádali. Udělena konečně dru. Müllerovi, ale jakmile vyšlo na jevo, že o ni žádal k podnětu Riegra, ihned mu zase odňata. Marně dr. Rieger s továrníkem Macháčkem jeli 18. června 1860 k audienci do Vídně, by položili na stupně trůnu důkladný pamětní spis — důtklivou to prosbu národa českého za právo a za volné tištěné slovo, kteréhož od r. 1852, od potlačení Havlíčkova „Slovana“ zcela postrádal. Když po nějakém čase Šimáčkův týdenník „Posel z Prahy“ pamětní ten spis otiskl, byl proto zabaven. Na to bar. Meczéry udělil konečně koncessi — někdejšímu spolupracovníku Havlíčkovu dru. Aloisu Krásovi, ale tento musel vládě dříve dáti slib, že nebude dělati opposici její ústavnímu plánu, tedy žádnou opposici státoprávní. Tak nemohl Krásův „Čas“, vycházející od 1. října 1860, přes úsilnou vůli svých spolupracovníků: K. Sladkovského, Vinc. Vávry, E. Vávry, Kořínka a Nerudy nikterak plným hlasem tlumočiti, co vřelo v duši národa, nýbrž obmezuje se výhradně na hájení práv národnostních, nestačil

a nevyhovoval obecné, hluboce cítěné potřebě národa, do něhož vjel opět nový, jarý život a ruch jako druhdy památného jara r. 1848. — Prahou hýbaly demonstrace proti nenáviděnému policejnímu řediteli Paymannovi, který potupně nám prorokoval, že „za 6 let bude po Češích veta“, který chtěl Karla Sladkovského a Vincence Vávru jakožto bývalé politické vězně vypuditi z redakce „Času“, a zakazoval lidu rozjařenému písně i kroje národní — a celým národem šlo trpké toužení na starou byrokracii, která se staví nepřátelsky mezi nás a krále našeho, a tlumí tak značný národ ještě i za hrobem absolutismu, nedovolujíc mu ani, aby měl svůj vlastní národní orgán, své neodvislé české noviny, jako je mají již všickni národové vůkol.

V těchto pohnutých dnech scházeli se v útulném pokojíku bodrého našeho Vojty Náprstka přední mužové národa; jednoho dne byli tu opět přítomni Palacký, Rieger, Purkyně, Tomek, z mladších Fr. Šimáček, prof E. Tonner a Edvard Grégr. Nemluvilo se o jiném, než po čem celý národ dychtil a toužil: kde najíti spolehlivého, vládě však neznámého našince, který by měl spůsobilost redaktorskou, aby zadal o koncessi ku vydávání velkého našeho denníku. Vzpomínáno sem a tam, až tu najednou prof. Tonner vyslovil jméno svého přítele — dra Julia Grégra. A kde mešká? byla všeobecná otázka. „Ve Friedlandě, jako advokátní koncipient a ředitel kanceláře dra Půlkrábka.“ — „A co myslíte?“ dotazováno se jeho bratra Edvarda. „chtěl by to učinit.“ — „Myslím že ano!“ odtušil Edvard a slíbil, že ihned bratrovi dopíše. Dopsal také.

Tenkrát nebyla ještě advokacie svobodna jako dnes. Český advokátní koncipient, jenž r. 1860 zakročil za koncessi ku vydávání českých politických novin, zasvěcených boji za právo a pravdu českou: nemohl býti v pochybnosti o tom, že si tím najisto zatarasí nedozírně cestu ku výnosnému, vládou udílenému úřadu advokáta. Ale Julius Grégr byl hotov ještě něco více obětovati pro věc národa svého, než pouze skvělou životní karrieru! Obdržev vyzvání z Prahy, byl v tu chvíli rozhodnut! Neprodleně napsal si žádost za koncessi ku vydávání a redigování politického žurnálu českého, „v němž hodlá hájiti zájmův a práv českého národa", i překvapil s ní osobně okresního hejtmana frýdlandského, muže to bodrého a jovialního, s kterým se společensky často mile stýkával, bývaje nejednou i vítaným hostem na domácích zábavách v intelligentní, přívětivé jeho rodině. Překvapený hejtman vynadiviv se ovšem do syta krkolomnému úmyslu milého nadějného kandidáta advokacie, slíbil mu, že žádost jeho odporučí příznivou relací k vyšším místům. Dostál asi také slibu. Neboť ku nemalému radostnému překvapení všech, pokus se zdařil. 15. listopadu r. 1860 obdržel Dr. Julius Grégr koncessi ku vydávání a redigování politického denníku, jemuž dal jméno: „Národní Listy."

A nyní nechmež o narození a kolébce „Národních Listů" vypravovati jejich zvěčnělého zakladatele samého.

„Jakkoliv jsem do té doby jednal sám o své újmě" — píše Dr. Julius Grégr v N. L. ze dne 1. ledna 1886 doslova: „nemaje

ani bližších styků s vlasteneckou společností v Praze (z kteréž byl již přes 1½ roku vzdálen) — pokládal jsem obdrženou koncessi za společnou věc národní, postoupiv ji do společného majetku vlasteneckému družstvu, v jehož čele stáli pp.: Dr. Palacký, Dr. Rieger, Dr. Brauner, prof. Purkyně a V. Tomek, kteréžto družstvo na vzájem opatřila kauci.“ Dr. Julius Grégr přestěhoval se bez prodlení do Prahy a podnikal rychle veškeré přípravy. Dařilo se mu při nich tak, že již 1. ledna r. 1861. vyšlo první číslo „Národních Listů“.

Hned prvním číslem zjednal sobě nový list přízeň v kruzích vlasteneckých. „Jako jarní bystřina prudce sobě razil cestu do všech českých krajův. Než minul rok, dospěl náklad na 4000 výtiskův; byl to úspěch v publicistice české nebývalý. Ani Havlíčkovy „Národní Noviny“ v letech mocného politického hnutí netiskly se ve více než ve 3000 výtiscích.

Co bylo příčinou tak rychlého a neobyčejného úspěchu? Sama nalehavá potřeba toho listu v důležité době tehdejší.

Koruna slíbila zřízení ústavní, jež vyhověti mělo historickým právům zemí a potřebám národů. Za slibem tímto pospíšil sobě každý národ, aby to, co měl za své nezadatelné právo, co pokládal za životní svůj zájem, nalezlo v novém zřízení zemském a říšském potřebné záštity.

„Národní Listy“ již programem svým mluvily ze srdce svého národa. Poprvé po dvanácti letech ozývala se v nich hesla, která při samém počátku bouří roku osmačtyřicátého ze schůze

svatováclavské tak mocně byla nadchnula srdce každého českého vlastence:

Obnovení historických práv starého státu českého, vrácení samosprávy a svézákonnosti ve všech vnitřních potřebách země, — bylo nejmocnější touhou všech vlasteneckých kruhů. Nový list sliboval zasazovati se co nejúsilovněji o přední tyto a nejtoužebněji želané záštity národního bytí a politického i hmotného rozvoje.

Program „Národních Listů" uveřejněný v prvním jejich čísle byl vlastně programem celé národní strany. Pocházel z péra Dra. Riegra a zněl v hlavních kusech takto:

„Z ohledu poměrů státních a ústavních žádáme důsledné provedení nejvyššího diplomu od 20. října 1860. Máme za to, že trvání ústředních ministerií zahraničných věcí, financí, války, obchodu, je nutnou potřebou pro udržení jednoty a síly spojeného státu Rakouského; ježto pak autonomie či svézákonnost ve všech vnitřních věcech zaručena jest sněmům zemským, přejeme si, aby diplom císaře, — krále našeho, — stal se co nejdříve skutkem, i aby zákonodárná moc sněmův byla opatřena odpovědnými ústrojí vykonávacími.

„Privilegií politických mezi občany nechceme... Stejná břemena a stejná práva — to i naše heslo, aneb jiným slovem: politická práva buďtež přiměřena břemenům občanův, a tudíž i zastupitelstvo země rozděleno dle daní a počtu obyvatelstva se slušným ohledem na intelligenci.

„Samosprávě rozumíme tak, aby všichni dle zákonův přirozených vyvinutí údové státního tělesa mohli samostatně pohybovati se v mezích

3*

potřeby a přirozenosti své ... Rodina, obec, župa neb kraj, země a historická koruna naše měj tedy svůj obor samosprávy. — Na základě této zásady žádáme reformy vnitřní správy zemské, její zjednodušení a zlacinění. Na místo všudybylé úřadovlády vstoupiž nyní v míře rozumné samočinnost občanův.

„I Židé jsou spoluobčané naši; my, jsouce důsledni zastavatelé svobody, chceme též úplné občanské rovnoprávnosti Židův. Přejeme si však též, aby jsouce spoluobčany našimi též sami vystoupili z výlučného postavení svého a přestali se považovati za cizince mezi námi, aby splynuli s národem, v jehož lůně žijí, aby jeho snahy kulturní, jeho názory mravní a společenské přijali za své a zastupovali jich stejně s námi.

„Vzhledem literatury a vší činnosti duševní žádáme všem stejné svobody; chceme svobodu tisku celou a pravou, neporušenou ordonancemi, libovolnými koncesemi a policejním dobrým zdáním — svobodu tisku chráněnou a obmezenou jedině zákonem, při niž odpovídá muž před soudem a před porotou spoluobčanů sobě rovných za slovo své.

„Vzhledem ku národnosti, kteráž jest na ten čas nejmocnějším činitelem v životě státním, žádáme národnosti své ve všem veřejném životě oné cti a šetrnosti, kteréž jí přísluší co národnosti historické, co národnosti většiny ve vlasti naší. Naše zásada je zásada rovnoprávnosti národní, kterouž jsme roku 1848 vyslovili první a posud neodvratně zastávali až do konečného jejího vítězství. Avšak holým, jalovým uznáním principu se nespokojíme, my žádáme důsledného provedení jeho ve všem životě veřejném, ve

školách a úřadech bez rozdílu... Při tom přejeme, aby školy naše vůbec byly tak zřízeny, aby každý vzdělanec u nás znal druhý jazyk zemský, neboť toho žádá udržění svornosti a vzájemné účinné podpory obyvatelův krásné vlasti naší, a srozumění se naše netoliko materialní, t. j. mluvou, ale i mravní, t. j. soucitem a společným vlastenectvím. Přechody dosavadních poměrů budou obtížné. Přejeme si upřímně, aby se vykonaly bez urážky jedné i druhé národnosti zemské; k tomu třeba, abychom byli vedeni duchem lásky a smířlivosti.“

Na konci programu uvedeni byli jako budoucí spolupracovníci „Národních Listů“ tito mužové: Fr. Palacký, Dr. Brauner, Dr. Čupr, Hanka, Dr. Kodým, Jan Krejčí, Jakub Malý, Dr. Jan Palacký, Dr. Pinkas, prof. Dr. J. Purkyně, P. Řezáč, Dr. Rieger, K. Štorch, Dr. Rudolf kníže Thurn a Taxis, Dr. Trojan, J. Wenzig a V. Zelený. — Zvučná tato jména v národě měla ovšem jen na veřejnosti podepříti tento nový publicistický podnik. Skutečnými stálými spolupracovníky byli mužové jiní. Prvotní redakce skládala se z těchto členů: Frant. Šimáčka, Jiljího Jahna, Dra. Eduarda Grégra, Vítězslava Hálka, Fr. Jeřábka, Dra V. Svátka a Leop. Zvonaře.

Řízení listu a zodpovědnost před úřady převzal Dr. Julius Grégr.

Z prvních těchto členů vedle Dra. Julia Grégra nejznačnějším byl F. Šimáček, vynikaje již z počátku žurnalistickou routinou; byltě vydával a redigoval již několik let před tím politicko-národohospodářský týdenník „Posla z Prahy“. Skrovné redakční místnosti nacházely se tehdy v hostinci „u tří kaprů“ na

potřeby a přirozenosti své ... Rodina, obec, župa neb kraj, země a historická koruna naše měj tedy svůj obor samosprávy. — Na základě této zásady žádáme reformy vnitřní správy zemské, její zjednodušení a zlacinění. Na místo všudybylé úřadovlády vstoupiž nyní v míře rozumné samočinnost občanův.

„I Židé jsou spoluobčané naši; my, jsouce důslední zastavatelé svobody, chceme též úplné občanské rovnoprávnosti Židův. Přejeme si však též, aby jsouce spoluobčany našimi též sami vystoupili z výlučného postavení svého a přestali se považovati za cizince mezi námi, aby splynuli s národem, v jehož lůně žijí, aby jeho snahy kulturní, jeho názory mravní a společenské přijali za své a zastupovali jich stejně s námi.

„Vzhledem literatury a vší činnosti duševní žádáme všem stejné svobody; chceme svobodu tisku celou a pravou, neporušenou ordonancemi, libovolnými koncesemi a policejním dobrým zdáním — svobodu tisku chráněnou a obmezenou jedině zákonem, při níž odpovídá muž před soudem a před porotou spoluobčanů sobě rovných za slovo své.

„Vzhledem ku národnosti, kteráž jest na ten čas nejmocnějším činitelem v životě státním, žádáme národnosti své ve všem veřejném životě oné cti a šetrnosti, kteréž jí přísluší co národnosti historické, co národnosti většiny ve vlasti naší. Naše zásada je zásada rovnoprávnosti národní, kterouž jsme roku 1848 vyslovili první a posud neodvratně zastávali až do konečného jejího vítězství. Avšak holým, jalovým uznáním principu se nespokojíme, my žádáme důsledného provedení jeho ve všem životě veřejném, ve

školách a úřadech bez rozdílu... Při tom přejeme, aby školy naše vůbec byly tak zřízeny, aby každý vzdělanec u nás znal druhý jazyk zemský, neboť toho žádá udržění svornosti a vzájemné účinné podpory obyvatelův krásné vlasti naší, a srozumění se naše netoliko materialní, t. j. mluvou, ale i mravní, t. j. soucitem a společným vlastenectvím. Přechody dosavadních poměrů budou obtížné. Přejeme si upřímně, aby se vykonaly bez urážky jedné i druhé národnosti zemské; k tomu třeba, abychom byli vedeni duchem lásky a smířlivosti.“

Na konci programu uvedeni byli jako budoucí spolupracovníci „Národních Listů“ tito mužové: Fr. Palacký, Dr. Brauner, Dr. Čupr, Hanka, Dr. Kodým, Jan Krejčí, Jakub Malý, Dr. Jan Palacký, Dr. Pinkas, prof. Dr. J. Purkyně, P. Řezáč, Dr. Rieger, K. Štorch, Dr. Rudolf kníže Thurn a Taxis, Dr. Trojan, J. Wenzig a V. Zelený. — Zvučná tato jména v národě měla ovšem jen na veřejnosti podepříti tento nový publicistický podnik. Skutečnými stálými spolupracovníky byli mužové jiní. Prvotní redakce skládala se z těchto členů: Frant. Šimáčka, Jiljího Jahna, Dra. Eduarda Grégra, Vítězslava Hálka, Fr. Jeřábka, Dra V. Svátka a Leop. Zvonaře.

Řízení listu a zodpovědnost před úřady převzal Dr. Julius Grégr.

Z prvních těchto členů vedle Dra. Julia Grégra nejznačnějším byl F. Šimáček, vynikaje již z počátku žurnalistickou routinou; bylť vydával a redigoval již několik let před tím politicko-národohospodářský týdenník „Posla z Prahy“. Skrovné redakční místnosti nacházely se tehdy v hostinci „u tří kaprů“ na

potřeby a přirozenosti své ... Rodina, obec, župa neb kraj, země a historická koruna naše měj tedy svůj obor samosprávy. — Na základě této zásady žádáme reformy vnitřní správy zemské, její zjednodušení a zlacinění. Na místo všudybylé úřadovlády vstoupiž nyní v míře rozumné samočinnost občanův.

„I Židé jsou spoluobčané naši; my, jsouce důslední zastavatelé svobody, chceme též úplné občanské rovnoprávnosti Židův. Přejeme si však též, aby jsouce spoluobčany našimi též sami vystoupili z výlučného postavení svého a přestali se považovati za cizince mezi námi, aby splynuli s národem, v jehož lůně žijí, aby jeho snahy kulturní, jeho názory mravní a společenské přijali za své a zastupovali jich stejně s námi.

„Vzhledem literatury a vší činnosti duševní žádáme všem stejné svobody; chceme svobodu tisku celou a pravou, neporušenou ordonancemi, libovolnými koncesemi a policejním dobrým zdáním — svobodu tisku chráněnou a obmezenou jedině zákonem, při níž odpovídá muž před soudem a před porotou spoluobčanů sobě rovných za slovo své.

„Vzhledem ku národnosti, kteráž jest na ten čas nejmocnějším činitelem v životě státním, žádáme národnosti své ve všem veřejném životě oné cti a šetrnosti, kteréž jí přísluší co národnosti historické, co národnosti většiny ve vlasti naší. Naše zásada je zásada rovnoprávnosti národní, kterouž jsme roku 1848 vyslovili první a posud neodvratně zastávali až do konečného jejího vítězství. Avšak holým, jalovým uznáním principu se nespokojíme, my žádáme důsledného provedení jeho ve všem životě veřejném, ve

školách a úřadech bez rozdílu... Při tom přejeme, aby školy naše vůbec byly tak zřízeny, aby každý vzdělanec u nás znal druhý jazyk zemský, neboť toho žádá udržění svornosti a vzájemné účinné podpory obyvatelův krásné vlasti naší, a srozumění se naše netoliko materialní, t. j. mluvou, ale i mravní, t. j. soucitem a společným vlastenectvím. Přechody dosavadních poměrů budou obtížné. Přejeme si upřímně, aby se vykonaly bez urážky jedné i druhé národnosti zemské; k tomu třeba, abychom byli vedeni duchem lásky a smířlivosti.“

Na konci programu uvedeni byli jako budoucí spolupracovníci „Národních Listů“ tito mužové: Fr. Palacký, Dr. Brauner, Dr. Čupr, Hanka, Dr. Kodým, Jan Krejčí, Jakub Malý, Dr. Jan Palacký, Dr. Pinkas, prof. Dr. J. Purkyně, P. Řezáč, Dr. Rieger, K. Štorch, Dr. Rudolf kníže Thurn a Taxis, Dr. Trojan, J. Wenzig a V. Zelený. — Zvučná tato jména v národě měla ovšem jen na veřejnosti podepřiti tento nový publicistický podnik. Skutečnými stálými spolupracovníky byli mužové jiní. Prvotní redakce skládala se z těchto členů: Frant. Šimáčka, Jiljího Jahna, Dra. Eduarda Grégra, Vítězslava Hálka, Fr. Jeřábka, Dra V. Svátka a Leop. Zvonaře.

Řízení listu a zodpovědnost před úřady převzal Dr. Julius Grégr.

Z prvních těchto členů vedle Dra. Julia Grégra nejznačnějším byl F. Šimáček, vynikaje již z počátku žurnalistickou routinou; byltě vydával a redigoval již několik let před tím politicko-národohospodářský týdenník „Posla z Prahy“. Skrovné redakční místnosti nacházely se tehdy v hostinci „u tří kaprů“ na

potřeby a přirozenosti své . . . Rodina, obec, župa neb kraj, země a historická koruna naše měj tedy svůj obor samosprávy. — Na základě této zásady žádáme reformy vnitřní správy zemské, její zjednodušení a zlacinění. Na místo všudybylé úřadovlády vstoupiž nyní v míře rozumné samočinnost občanův.

„I Židé jsou spoluobčané naši; my, jsouce důsledni zastavatelé svobody, chceme též úplné občanské rovnoprávnosti Židův. Přejeme si však též, aby jsouce spoluobčany našimi též sami vystoupili z výlučného postavení svého a přestali se považovati za cizince mezi námi, aby splynuli s národem, v jehož lůně žijí, aby jeho snahy kulturní, jeho názory mravní a společenské přijali za své a zastupovali jich stejně s námi.

„Vzhledem literatury a vší činnosti duševní žádáme všem stejné svobody; chceme svobodu tisku celou a pravou, neporušenou ordonancemi, libovolnými koncesemi a policejním dobrým zdáním — svobodu tisku chráněnou a obmezenou jedině zákonem, při níž odpovídá muž před soudem a před porotou spoluobčanů sobě rovných za slovo své.

„Vzhledem ku národnosti, kteráž jest na ten čas nejmocnějším činitelem v životě státním, žádáme národnosti své ve všem veřejném životě oné cti a šetrnosti, kteréž jí přísluší co národnosti historické, co národnosti většiny ve vlasti naší. Naše zásada je zásada rovnoprávnosti národní, kterouž jsme roku 1848 vyslovili první a posud neodvratně zastávali až do konečného jejího vítězství. Avšak holým, jalovým uznáním principu se nespokojíme, my žádáme důsledného provedení jeho ve všem životě veřejném, ve

školách a úřadech bez rozdílu... Při tom přejeme, aby školy naše vůbec byly tak zřízeny, aby každý vzdělanec u nás znal druhý jazyk zemský, neboť toho žádá udržění svornosti a vzájemné účinné podpory obyvatelův krásné vlasti naší, a srozumění se naše netoliko materialní, t. j. mluvou, ale i mravní, t. j. soucitem a společným vlastenectvím. Přechody dosavadních poměrů budou obtížné. Přejeme si upřímně, aby se vykonaly bez urážky jedné i druhé národnosti zemské; k tomu třeba, abychom byli vedeni duchem lásky a smířlivosti."

Na konci programu uvedeni byli jako budoucí spolupracovníci „Národních Listů" tito mužové: Fr. Palacký, Dr. Brauner, Dr. Čupr, Hanka, Dr. Kodým, Jan Krejčí, Jakub Malý, Dr. Jan Palacký, Dr. Pinkas, prof. Dr. J. Purkyně, P. Řezáč, Dr. Rieger, K. Štorch, Dr. Rudolf kníže Thurn a Taxis, Dr. Trojan, J. Wenzig a V. Zelený. — Zvučná tato jména v národě měla ovšem jen na veřejnosti podepříti tento nový publicistický podnik. Skutečnými stálými spolupracovníky byli mužové jiní. Prvotní redakce skládala se z těchto členů: Frant. Šimáčka, Jiljího Jahna, Dra. Eduarda Grégra, Vítězslava Hálka, Fr. Jeřábka, Dra V. Svátka a Leop. Zvonaře.

Řízení listu a zodpovědnost před úřady převzal Dr. Julius Grégr.

Z prvních těchto členů vedle Dra. Julia Grégra nejznačnějším byl F. Šimáček, vynikaje již z počátku žurnalistickou routinou; byltˇ vydával a redigoval již několik let před tím politicko-národohospodářský týdenník „Posla z Prahy". Skrovné redakční místnosti nacházely se tehdy v hostinci „u tří kaprů" na

Kolovratské třídě; tisk obstarávala knihtiskárna Antonína Renna „u tří lip"; administraci řídil p. Němec, manžel Boženy Němcové, pod dohledem velkoobchodníka p. B. Šimka.

Takový byl vznik a počátek „Národních Listů".

Sotva která redakce započala svou činnost při tak malé publicistické zkušenosti s větším zápalem a vroucnějším vlasteneckým nadšením! Byly tehdáž jiné poměry v české společnosti. „Plni dobrých nadějí do budoucnosti, plni úsilovné snahy dohnati, co prodlením času bylo zameškáno a zpět vymoci, co nám bylo odervάno, všichni jako jediná rodina, nadšená jedinou myšlenkou a naplněná jedinou snahou, šli jsme za společným cílem, za prospěchem vlasti a národa! Však při tomto počátku nového politického ruchu tanul nám všem před zraky cíl české politiky jen v hlavních, namnoze nejasných rysech, jako kontury nově vznikajícího obrazu. Také prostředky, jimiž měl uskutečněn býti program, nebyly určité a jasné. Měli jsme všeobecná hesla, nepropracovaná do podrobností a nedotýkající se ještě různých zvláštních politických a společenských zájmů. Ani národní protivy mezi oběma kmeny v zemi nevystoupily na počátku r. 1860. určitě. Tak nacházíme v prvním provolání sboru pro volby do obce Pražské, tak zvaného „Pokroku k lepšímu" uveřejněném v druhém čísle „Nár. Listů", mezi podpisy vedle Palackého i jména: Dormitzer, v. Bachhofen, Lippmann, Pilz a Seutter von Lötzen.

A když v únoru téhož roku do nového sněmu zemského uveřejněna byla kandidátní listina, byl

důvěrníky českého národa odporučován v ní za zástupce Starého Města pražského i rytíř Hasner z Arty, napotomní ministr a úhlavní odpůrce národního našeho programu. Nebylo tu tedy tehdáž ještě ani jediné otázky, která by vyvolávala různost v mínění a přesvědčení. Nic nerušilo a neoslabovalo mocný proud, kterým nesena byla celá česká společnost. A proudem tímto neseny byly i „Nár. Listy". Ony byly — jakž dle samého názvu býti měly — listem národa; v nich obrážeti se měly city a touhy jeho. —

V „Nár. Listech" vydávala se hesla, jež vzbudivše ozvěnu v celé zemi, ve formě dopisů a různých osvědčení vracela se jako hlas a přání lidu zpět do sloupců tohoto listu. Historická cena „Nár. Listů" záleží hlavně v tom, že jsou věrným tlumočníkem citův a snah, jež v té dobé ovládaly celou českou společnost. Vše, co ode dávna měl národ na srdci, s netrpělivým chvatem projeveno bylo v sloupcích nového listu a projevům těmto, jdoucím ze srdce a k srdci celého národa, propůjčovali péra a výmluvných slov nejpřednější vlastenci a spisovatelé. V památném článku pod titulem „Historické haraburdí" vystoupil slovutný historiograf Palacký na obranu práv koruny české. V článku nadepsaném „Nechceme zemského sněmu spojeného!" (ve Vídni), v třetím čísle „Nár. Listů" domáhal se Dr. Rieger samostatnosti a autonomie pro království České, jaké pro sebe tehdáž žádaly Uhry; a v řadě článků jal se objasňovati práva koruny české a nejostřeji vystupoval proti nové říšské radě, v níž spatřoval obmezení a porušení státního českého práva.

Cenné publikace vyšly z péra výtečného dějepisce V. V. Tomka, bystrého a praktického dra. Braunera, proslulého učence prof. Purkyně a j. Do článku: „Naše úloha“ shrnuty byly hlavní požadavky národní: „Úplné provedení národní rovnoprávnosti, politická svoboda, odpovědné ministerstvo říšské, odpovědná vláda zemská, zákonodárný sněm zemský, do něhož má míti právo voliti každý, kdo platí daně, co průměrně v zemi padá na jednoho obyvatele, samostatné soudnictví s porotami, zákonné zaručení osobní bezpečnosti, svoboda tisku na nejširším základě, odevzdání policejní moci obcím, obmezení stálého vojska, všeobecná zemská obrana.“ A s jakou nalehavostí, s jakým důrazem jsme se tenkráte domáhali svých potřeb!

Hned v prvním čísle byl otevřený list redaktorův tehdejšímu pověstnému poněmčovateli českých škol: školnímu radovi Marešovi.

V listě tom, který způsobil veliký rozruch v kruzích školských Dr. Julius Grégr takto začal offensivu: „Chce-li národ bez starosti a bez obávání do budoucnosti hleděti, nevyhnutelno mu, aby mládež národně a ku svobodě odchovával. Jinak octne se dříve nebo později na rozhraní, kde přestává býti národem svým, kde se stává národem zvrhlým — bastardem. Tu se ctný, přirozený jeho ráz ničí a mezi potomkem a předkem přetrženo navždy pásmo stejnorodého ducha a srdce. Myšlénky, snahy, úmysly, činy předka svého znesvěcuje potomek nohou rouhavou: srdce jeho nezná zbožných vzpomínek na život, na svět otcovský,

oko bez slzí pohlíží na hroby, v nichž práchnivějí kosti zašlých předků. Bez nadšení mravního a bez obětavé ctnosti občanské jest jen prodajným nástrojem proti rodákům svým i proti cizím doma i za hranicemi.

Svobodné, národní vychování mládeže to jest, čím národ stojí, čím postupuje a znamenitosti, proslulosti se domáhá. Kde jeho není, tam přestává i život národní.

Vládní systém, panující po celé desítiletí právě minulé, nepřičinil se o vychování mládeže naší v směru svrchu podotčeném. v směru národním a svobodném. Všegermanisující centralisace usilovala o to, by jazyk náš a uvědomování národní ze škol vytlačila. — Vyhlazení národnosti české, zdá se nám, bylo konečným jejím účelem. A Vy, pane, jsa povolán oním systémem za radu školního u nás v Čechách, sloužil jste mu věrně a horlivě. — Ano horlivěji ještě, než ordonance tehdejšího ministerstva toho na vás požadovaly. (Následují příklady germanisujících kousků páně Marešových). Na to Dr. Grégr pokračoval:

„Není snad osobnosti, o které by se bylo v době novější v české žurnalistice tolik psalo jako o vás, pane rado školní! — Že my hned na začátku našich listů národních též slovo k vám obracíme, budiž důkazem, jak velikou cenu přikládáme našemu národnímu školství, této štěpnici příštích pokolení, tomuto zárodku naší budoucnosti. — Vám svěřena od vlády veliká tato štěpnice, rukoum vašim odevzdán byl nejdražší klenot našeho národa — mládež česká. A jak jste spravoval tento

svěřený Vám poklad náš? — Spravoval jste jej tak, že se ozval v prsou každého národovce jediný výkřik bolesti a hněvu! —

„My již těžce neseme, že v přílišném množství našich gymnasií mládež česká se vychovává skoro výhradně na úředníky a že se takto nejlepší síla národa exportuje do všech kanceláří říše rakouské. A že tím nevzrůstá ani blahobyt národa, ani čest jména českého, o tom se každý přesvědčil, kdo po Uhrách neb po Polsce cestoval. Ještě méně však připouštěti můžeme, aby dle intence vaší, realní školy naše vychovávaly kaprály a osoby úřední.

„My upřímně vyznati se musíme, že v dosavadním úřadování vašem nespatřujeme šetření národnosti, ale naopak: viděli jsme v něm podrývání, zkracování a utlačování národnosti české. — Rány národnosti naší ve školách středních vámi zasazené, nedají se lehce zaceliti, krvácejíť podnes, a budou ještě krváceti, i kdyby jste je zakrýti chtěl obvazkem výmluv a slov nejskvělejších.

„Vy, pane rado, povstana se systémem germanisující centralisace, nyní již ztroskotaným, jste snad skoro jediný, co nás ještě nyní za doby svobodnějšího ruchu strašíte co neblahý stín, co nemilá upomínka padlého onoho systému.

Každý vládní systém má své přívržence. Padne-li ale systém, padají s ním též jednou dobou čelní jeho podporovatelé, ovšem jsou li mužové důslední, jimž jde čest a přesvědčení nad ctižádost a zisk osobní.

Očekávali jsme tudíž všichni, že diplom

od 20. října 1860, jímž stará centralisace a germanisace odstraněna byla, i vás co nepatrného agenta této k odstoupení přiměje. — Vy však posud trváte v úřadě svém, vzdor všeobecné indignací, která v národu našem proti vám povstala.

„Nadějeme se však, že poznav nemožnost dalšího trvání v úřadě svém, v době nejblíže příští, konečně složíte úřad dosavadní činnosti své — nečekaje, až by vláda sama, seznavši spravedlivé stížnosti národa, úřadu školního rady vás sprostila!“

Uražený germanisator pohnal pro tento list Dra. Julia Grégra před trestní soud; ale tím si ve veřejnosti české teprve dodal. Za nedlouho byl v Čechách nemožným.

IV.

První boje.

V tom svěžím jitru našeho nového probuzení snad nejživěji zajímaly nás tehdejší úchvatné boje národa italského za osvobození a sjednocení Italie. Nebylo tenkrát v Čechách snad populárnějšího jména nad jméno národního hrdiny italského Josefa Garibaldiho, jenž nám svou povahou chrabrou, svým vlastenectvím jako svou geniálností vojevůdčí připomínal téměř našeho nepřemožitelného Žižku. Slavná výprava Garibaldiova s pouhým tisícem jonákův ku břehům Sicilským u Marsaly (12. května 1860.), vítězná jeho bitva u Calatafimi. vzbouření celého ostrova, dobytí Palerma, Milazza, Messiny, ba samé Neapole, z níž prchal mladý despota — poslední Bourbon František II. již dne 6. září za hradby nejsilnější pevnosti ztracené země své, — a konečně poslední, rozhodná bitva u Volturna a po ní jako závěrek tragoedie: pád posledního útočiště tyranstva — nedobytné Gaety (14. února 1861.) — tyto veliké události jihoitalské mocně vzněcovaly ducha procitlého lidu našeho, a ovšem také

jeho mladé žurnalistiky. Čtvrtého dne po pádu Gaety (18. února 1861.) přinesly „Nár. Listy" úvodní článek, v němž oceňován historický význam této důležité události. Čtouce dnes článek ten, nemůžeme v něm nalézti ani jediného místa, které by se mohlo nazvati pobuřujícím. Jest to spíše jakás historicko-filosofická úvaha o tom, jak prastaré hříchy panujících rodů svalují se zvykle na mladé hlavy pozdních jejich nástupců. „Právě se ve zříceninách Gaety dohrálo zase jedno drama, v němž úkaz ten zřejměji než kdy jindy se opětuje", pravily Nár. Listy: „Rod Bourbonův přestal v Neapolsku panovati, zanechav po sobě památku stejně hroznou a snad hroznější, nežli starší jeho větev zanechala ve Francouzsku. Avšak nechtěl tomu osud, aby Ferdinand II. dovršiv míru nejhnusnějšího despotismu, dočkal se zlých následkův; zachován k tomu syn jeho František II., mladík 25letý, jemuž toliko rok popřáno bylo seděti na trůně jedné z nejkrásnějších vlastí Evropy, aby zakusil losu nejhroznějšího, — býti králem svrženým"... Takovým klidným tónem dějepravce psán článek až do konce.

Lze si tedy představiti všeobecné překvapení, když nazítří, totiž 19. února 1861, pro článek tento dostaly Národní Listy od místodržitelstva první výstrahu! Dána jim po německu a zněla takto:

Č. 883 n. n.

Redaktoru „Národních Listů" p. Dru. Juliovi Grégrovi. Jelikož časopis „Národní Listy" od počátku svého trvání od 1. ledna b. r. až po dnes v celé řadě úvodních článků, pojednání a korespondencí k tomu pracuje, aby po-

bouřil obě národnosti v Čechách v míru žijící, aby snižoval rozkazy vlády a úřadováni jejích orgánů a tím jitření a nedůvěru v obecenstvu budil; jelikož jmenovaný časopis tímto způsobem ustavičně se řídí směrem nesrovnávajícím se s udržením veřejného pokoje a pořádku, jelikož posléze porušil monarchický princip článkem „Pád Gaety“ v dnešním čísle 49. potupuje hanou a snížením panovníka, jenž svoje královská práva hrdinsky bránil a jenž spřízněn a spřátelen s nejvyšším domem císařským: vidí se Jeho Excellenci panu místodržiteli království Českého na základě § 22. t. z. dáti redakci listu tohoto první výstrahu.

Tož uvádí se Vám následkem v. dekretu místodržitelského presidia ode dne 18. t. m. č. 337 ve známost s tím nařízením, aby se v vynesení toto v zítřejším čísle „Národních Listů“ v plném znění otisklo.

V Praze, dne 18. února 1861.

Haug v. r.,
úřadující policejní rada.

Co to znamenalo pro redaktora, dostati první výstrahu, věděli všickni pamětníci osudu Havlíčkova. Bylť si ministr Bach schválně na Havlíčkova „Slovana“ ukul ten popravčí meč „výstrah“ opposiční žurnalistice, z nichž druhá již byla pro list ranou smrtící. — Z doby absolutismu, ze dne 6. července 1851 pocházela ta ordonance pověstná, ku níž nyní „ústavní“ vláda Schmerlingova proti N. L. sáhla; znění její bylo následující: „Směřuje-li se v nějakém tiskopisu

periodickém setrvala k tomu, co trůnu, jednotě a celistvosti říše, náboženství, mravopočestnosti nebo vůbec základům společnosti státní jest na odpor, nebo s čím se zachování veřejného pokoje a pořádku srovnati nedá, může místodržící té země korunní, v kteréž se takový tiskopis periodický vydává, po předcházejícím dvojím písemné výstrahy dání, když bylo bez účinku, další vydávání až na tři měsíce zastaviti Zastavení takového spisu na delší čas nebo na vždy, vyřknouti může toliko ministerstvo. Rekurs proti opatřením místodržícího nemá účinku odkládacího." — Havlíček nazval právem tuto Bachovskou ordonanci „prohlášením obleženosti na tisk". Také nyní — po desítiletí — znamenala zahájení nové tuhé persekuce českého tisku a českých opposičních redaktorů.

Týden na to již celá redakce o přítrž překládala novou Schmerlingem oktroyovanou — ústavu ze dne 26. února 1861 s její pověstnými volebními řády. Jaké to opětné sklamání pro národ náš! Němečtí centralisté právem zajásali. Bylť novou ústavou o ně výborně postaráno. Ve všech zemích slovanských zajištěno jim neslýchaně nespravedlivými řády volebními pomocí zásady „interessenvertretungu" a pomocí privilegované kurie velkostatkářské trvalé nadpráví. Účelem ústavy úhrnně bylo: Rakousko německé a co možná nejméně svobodné.

Nicméně nás rána ta nezhroutila. S jarou a odhodlanou myslí zvedli jsme rukavici a dali se do boje se lžiústavnou centralisací, spoléhajíce se na Maďary jako na své bezděčné pomocníky a spojence. Všickni jsme byli přesvěd-

čeni, že se tato nespravedlivá oktrojírka neudrží, jakmile jen Češi, Poláci a Maďaři proti ní svornou silou se oprou. V plné sebevědomé síle pustili jsme se do voleb obecních a sněmovních. Absolutismus Bachův, nepřízniv každémukoliv hnutí lidu, po jedenácte let nepřipouštěl nikde žádných voleb do obcí.

Zastupitelstva obecní zvolená r. 1849 a 1850 zůstala po celou tu dobu bez obnovy v platnosti. Praha měla zastupitelstvo většinou německé. Lze si tedy pomysliti, s jakým úsilím vrhli jsme se nyní ve volební zápas a jaká radost zveselila širé kraje naše, když 12. března 1861 Praha byla námi dobyta! O šest dní později konaly se již opět volby sněmovní. Pomyslíme-li, že byly to po tolikaletém zmrtvění politického života první politické volby a že nebylo ku přípravám na ně dopřáno než lhůty čtrnáctidenní: dovedeme ocenit zimničnou a klopotnou tu práci agitační, jejíž největší část vykonána redakcí Národních Listův. Dr. Julius Grégr nejsa ještě tehdy úplně 30 let stár, nekandidoval; ale přispěl ze všech sil slovem i skutkem ku zdaru důležitých těch voleb, které vskutku také dopadly na ponejprve výborně. Přes všechnu zuřivou agitaci německo-zpátečnické strany, jíž také namnoze státní úředníci pomáhali, zvítězili všude (kromě jediného židovského města Pražského) národní kandidáti. „Naši vyhráli!“ zaznělo to na zítří po volbách z Národních Listů v rozjařený, plesající náš lid osvědčivší podivuhodnou důvěru a lásku ku svým národním vůdcům volbami napořád jednomyslnými. Dnem 6. dubna 1861 sešel se první český sněm po 14letém potlačení. Byl horší pro nás, než jsme

se obávali. Měli jsme většinu toliko v kurii venkovských obcí; Němci měli pomocí obchodních komor většinu v kurii městské a tak rozhodování mezi oběma národy připadalo kurii velkostatkářské, v níž většina šlechty pod vedením kn. Karla Auersperga, druhdy horlivého, obrance, nyní však zarytého odpůrce státního práva českého, tíhla k živlu německému a hlasovala s Němci, kteří hned od prvopočátku pod vedením Herbsta, Schmeykala a Brinze jevili k nám neupřímnost, ba nepřízeň. Nejvyšší maršálek hr. Albert Nostic neuměl česky, náměstek jeho JUDr. Václav Vaňka hleděl dělati velice chatrného tlumočníka. Sněm zasedal než třináctkrát (od 6. do 21. dubna) a kromně vypravení deputace do Vídně, která měla císaře Františka Josefa I. prosit, aby se ráčil dáti korunovati na krále českého, nevykonal nic pro vlast důležitého. Do zemského výboru nezvoleni než dva Češi mezi osmi přísedícími.

„A to má býti sněm českého království?! To má býti zastoupení českého národa?“ tázal se roztrpčený lid, vidoucí nyní na vlastní oči do nebes volající křivdu, jaká mu volebním řádem Schmerlingovým učiněna.

A nyní nás týž Němec Schmerling vyzýval, abychom šli do Vídně na říšskou radu opatřit potřeb říšských.

Tento tak nespravedlivě složený český sněm měl ze sebe vyslati 52 delegátů do vídeňského, od Uhrův neuznaného „rajchsrátu“. —

Tu nastalo v uvědomělém národě kvašení a hnutí, které by jej bylo málem již tehdy rozdvojilo na stranu konservativní a rozhodnou.

„Co nám po Vídni? Když tam nejdou Maďaři z obav o své dobré právo, zdrávo-li nám tam jíti? Nedostaví-li se do toho centrálního parlamentu ani Maďaři ani my, nepůjdou tam také Poláci — a tím bude po centralisaci veta a vláda musí se rozhodnouti pro federaci.“ Tak soudili netoliko rázní mladíci, ale i staří, zkušení vlastenci, mezi nimiž sám Palacký. Proud veřejného mínění českého byl rozhodně proti obeslání. Leč asi třetina poslancův českých byla jiného mínění: „Co nám to prospěje,“ pravili, „zůstat doma, když tam půjdou Němci a velkostatkáři z Čech? Těmi bude království České ve Vídni pro forma zastoupeno a my, nepřítomní, budeme si pak musit nechat líbit, že bude vídeňský parlament rozhodovati o nás bez nás.“ — Tato menšina byla odhodlána jíti do Vídně i proti usnesení většiny. To přimělo Riegra, že i on se naklonil k obeslání rajchsrátu!! Z různosti náhledů vzešly hádky a spory, které každým dnem přibíraly náruživosti. Tehdy dr. Julius Grégr ponejprv ocitl se v trapném postavení publicisty věnovavšího list svůj straně, v níž propukl svár a rozkol. S kým měl jíti? S Palackým nebo s Riegrem? Po svém přesvědčení a citu českém byl rozhodně proti obeslání vídeňského rajchsrátu. Postihoval dobře, že by to byla osudná rána pro věc státního práva našeho. Avšak směl a mohl se v listu svém opříti vůdci národa a snad polovině klubu poslaneckého? Nezbývalo v kritické té situaci než konejšiti pobouřené vlny veřejného mínění, aby důvěřovalo ve vlastenectví a věhlas svých poslancův a vůdcův, kteří co nejdříve bohda šťastně se rozhodnou.

Historie ví, jak se rozhodli! Přišel kardinál Schwarzenberg do klubu, domlouval poslancům, aby přinesli tu oběť míru a blahu říše, jako učiní loyálně celá šlechta česká s Němci — a Palacký chtěje vyvarovati roztržce v národě — podrobil se.

Rozhodnuto proti vůli většiny národa jíti „na zkoušku" do Vídně!

Sám historiograf staročeské strany Jakub Malý doznává, že bylo to nejtěžší a nejosudnější politickou chybou. Praví výslovně: „Tak bohužel učiněn nešťastný krok, že opuštěna pevná půda státního práva dosud platného a tím přes všechny výhrady a protesty nynější i pozdější v šanc dána samostatnost koruny české! Neblahé následky chyby té brzy se ukázaly."

Trpký chleb bezmocné a nenáviděné menšiny, jejž bylo pak našim delegátům okoušeti ve Vídni, v té Schmerlingově „prkenné boudě za Skotskou branou" — roztrpčoval národ náš čím déle tím více.

Dr. Julius Grégr v „Národních Listech" propůjčoval této rozhořčenosti obecné z celé duše své ochotně výrazu a uvalil tím na sebe přirozeně zlost a mstivost chybou naší v sedlo upevněné vlády Schmerlingovy měrou takovou, že ustanovila se zlomiti a zničiti vzdor toho nepohodlného českého redaktora stůj co stůj.

Již 30. srpna 1861 zavedeno proti němu předběžné trestní vyšetřování pro úvodní článek o názvu „Důvěřovat?" (číslo 228. N. L.).

Dne 23. září následovalo nové vyšetřování trestní pro články: Kus rakouského konstitucionalismu (z čís. 245.), pro dopis z Vídně (z čís. 240), pro článek „Pan ministr Schmerling a

čestné občanství“ (z čís. 251.) a pro článek: „Máme konstituci!“ (z čís. 263.). Mimo to vystoupil zemský školní rada kat. kněz Maresch se svou obžalobou proti dru Juliu Grégrovi.

Ale tento nedbal a jevil čím dále tím větší neohroženost. Nebylť dr. Julius Grégr z těch povah, které dají se zaleknouti nebezpečím na ně se hrnoucím, naopak nebezpečí zdálo se ho drážditi; mužná jeho mysl jakoby pod ním tvrdla v ocel, která celou pružností svou se vymrští proti hrozebné moci, vyzývajíc směle bezpráví na souboj.

Čím hustěji pršelo obžalob na hlavu jeho, tím troufaleji a opposičněji psával a nechal psáti dr. Julius Grégr v „Nár. Listech“, vyzývaje vládu Schmerlingovu veřejně, aby ustala stíhati slovo pravdivé absolutistickými karabáči.

„Upotřebení těchto řádův absolutismem založených na náš konstituční tisk“ — zněla Drem. Juliem Grégrem sepsaná „žádost“ tří soudně stíhaných redaktorů českých (Fr. Šimáčka, red. býv. Posla z Prahy, J. R. Vilímka, red. Humor. Listů a Jul. Grégra) — zaslaná ministerstvu spravedlnosti 2. prosince 1861 — je „neshodou sotva popíratelnou, kteráž zvláště patrně vyniká v nestejném projednávání tiskových záležitostí: neb co zatím listy vídeňské a i ony německé listy mimo Vídeň, jež sledují centralistický směr, doznávají chvalitebné liberálnosti od veřejných úřadů, — přikládá se přísnější měřítko ku počínaní si neněmeckých krajinských listů, které sledují federalistický program, jak úřady správními, tak i soudními, tak že ny-

nější pojednávání o tiskových záležitostech v některých úřadech nabylo jaksi rázu skutečného zápasu strannického. Tato neshoda mohla by snad porušením slušného citu pro právo vésti k naší osobní ujmě, kdyby naše žurnalistická činnost, kterou jsme vyvíjeli od uveřejnění prvých ústavních základních zákonů říše, soudem stíhala se dle ustanovení absolutistických zákonů, za pominutí objektivního stanoviska a za nevšímání si skutečně změněných poměrů.“ Proto vzhledem k slušnosti a právu žádají naši tři čeští redaktoři, aby stíhání jich bylo „prozatímně zastaveno, až by tiskové záležitosti na novo upraveny byly“. Rozumí se, že stíhání jich nebylo zastaveno, ale naopak urychleno.

Schmerling chtěl Národní Listy zašlápnout a troufal si to, zvěděv nejspíše, že nejsou hmotné jejich síly tak valné.

Jakkoliv měly Národní Listy hned při samém počátku svém poměrně značný počet odběratelstva, jenž dospěl ve čtvrtém čtvrtletí prvního roku až na 4160 výtisků, nebyl pohříchu finanční výsledek podniku potěšitelný. Nebylo tehdáž ještě téměř žádné insertní agendy, tohoto životního zdroje každého politického denníku. Když na podzim r. 1861 člen družstva a pokladník jeho, velkoobchodník p. B. Šimek, předkládal předchozí bilanci Národních Listů, shledáno, že Národní Listy jsou podnikem — passivním, a že za tři čtvrtě roku bylo výdajů as o 32.000 zl. více než příjmů!

Odkud uhradit tento značný schodek, který se mohl každým rokem opakovati? „Nebylo tu rady,“ vypravuje Dr. Julius Grégr (ve svých

„Pamětech N. L.“) sám. „Administrační řízení listu bylo od správy redakční odděleno. Nemaje důvěry ve zdar listu při tehdejší organisaci jeho a nemaje beztoho hned z počátku úmyslu věnovati se trvale žurnalistice, položil jsem ve schůzi družstva určitou alternativu: ať se mi buď odevzdá list v plné, neobmezené vlastnictví, abych mohl řiditi i administraci a působiti k ekonomickému rozkvětu listu, anebo postoupím vydavatelskou a redaktarskou koncessi a svůj podíl na společném majetku družstvu a vystoupím z listu. — Když jsem ku vyzvání p. Palackého se byl uvolil převzíti vzešlý dluh, přistoupili spolumajitelé listu ochotně ku přednímu mému návrhu a tak stal jsem se samojediným vlastníkem Národních Listů, ač bylo odvážno převzíti za 32.000 zl. podnik tak silně passivní. — Však byla odvaha tato v následujících letech pramenem mnohé tísně a mnohých těžkých starostí.“ . . .

Po letech, za krutých osobních polemik, vytýkali odpůrci staročeští Dru. Juliu Grégrovi, jako by se byl lstí a úskokem zmocnil vlastnictví Národních Listů. Palacký a Rieger že prý mu je velkomyslně darovali, spolehnuvše se na jeho čestný slib, že vždy zůstanou Nár. Listy Palackému a Riegrovi věrny. — Však již z dřívějšího pragmatického vypsání věci vidí se, jednalo-li se tu vůbec o nějaké „velkomyslné darování“! Co se ale toho domnělého slibu týče, nezněl, pokud od Dra. Julia Grégra positivně vím, nikdy v ten smysl, že Národní Listy zůstanou věrny Palackému a Riegrovi, alebrž věrny národnímu jejich programu z 1.

ledna 1861, t. j., že budou vždy neodvratně sloužit českému národu a jedině věci českého národa. A tohoto dobrovolného svého závazku, jejž mu diktovalo vlastní vlastenecké smýšlení, Dr. Julius Grégr nikdy neporušil, v tom duchu vedl Národní Listy po celou dobu 30 let a ještě poslední odkaz jeho k nám spolupracovníkům Nár. Listů zněl: „Ať Národní Listy nikdy neslouží než jedině věci českého národa, jeho samostatnosti a jeho svobodě!“

Patrně pronikly tehda nejasné jakés pověsti o tomto převodu vlastnictví Národních Listu z důvěrného kruhu našinského v tábor nepřátel. A tito ihned místo „převodu“ čtli „rozvod“. Palacký a Rieger prý se odřekli Národních Listů, (klevetily německé časopisy), nechtějí více odpovídat za všechny ty hříchy Grégrovy, a novější směr Nár. Listů svědčí prý patrně o tomto rozpadnutí. Nad zprávou tou povstala v německém táboře taková radost, až dne 16. listopadu 1861 v pražské německé besedě k oslavě „zkázy Národních Listů“ a toho vítězství strany německé prolévány toky šampaňského. Nár. Listy ovšem příštího jitra německým těm kupcům-politikářům odpověděly srdečným výsměchem a způsobily jim důkladnou kocovinu.

Nedlouho na to (24. listopadu) bylo nejen zdejší, ale i zahraničné Němectvo silně pobouřeno krátkou, avšak srdečnou a jadrnou adresou, kterou poslali čelní našinci, mezi nimiž také Dr. Julius Grégr, Polákům Poznaňským, pobádajíce je, aby o nastávajících volbách do sněmu Berlínského napjali

veškeré síly proti Němcům usilujícím o jejich porobu a vyhlazení. „Poněvadž žijeme v podobných poměrech," pravilo se v adrese, „dovedeme těžkost vašeho postavení uvážit a cítíme upřímné účastenství s Vámi, našimi bratry. . Dejž Bůh, aby vynasnažením Vaším, rodáci vaši, co možná největší počet poslanců na Berlínský sněm zvolili, kteří by jako bývalí zástupcové před celou Evropou práva vlasti Vaší a národa Vašeho, houževnatě hájili."

Německý tisk se rozlítil. Již prý se opovažujeme my čeští husité pošinovati své přední stráže až do Poznaně. Co nejdříve vtrhneme prý snad až ku Královci, kteréž město Otakar II. založil, které tedy patří ku koruně České. Jest prý nám vlasť naše malá a proto děláme prý již propagandu v zemi Teutonů, jako druhdy když matky německé potrácely plod strachy před pouhým jmenem Husitů.

Ano, do roka rozkřikla německo-centralistická žurnalistika „Národní Listy", pro jejich poctivé slovanské smýšlení, pro jejich neohrožené hájení české pravdy a českého práva za nejvášnivější orgán znovu procitlého útočného, českého táboritství a názor ten utkvěl odtud v německé společnosti potřebující omluvy pro nespravedlivost věci své, nevyhladitelně. Křivditel klečící nám na prsou, obviňoval nás, že jej ohrožujeme, že naň útočíme. A pravda zatím byla jen ta, že jsme procitli, že jsme přišli opět ku sebevědomí, že jsme se měli k životu a že jsme rostli v národ. Tento utěšený vzrůst a zdar konstatoval Dr. Julius Grégr v poslední den roku 1861

v úvodníku „Národních Listů“ svým pathetickým, důvěry plným a mužným slovem takto:

„Přes veliké a rozmanité nátisky a překážky dovedli jsme tedy naše „Národní Listy“ na konec prvního ročníku. S růžovými nadějemi, tisícerými krásnými myšlénkami o naší vlasti a budoucnosti vstoupili jsme na veřejnost před tváří slzícího, zarmouceného národa, abychom mu vyhlídku otevřeli do krajin krasších, abychom mu navrátili onen tak dlouho ztracený ráj vlasti, z něhož anděl s mečem pomsty předky naše vyhnal. Sdíleli jsme na počátku r 1861 s celou Evropou tuto blahou důvěru v lepší budoucnost, abychom na konci r 1861 s celou Evropou viděli se zklamáni: Shledáváme se býti teprv na počátku krutých bojů a zem našeho toužení leží jen jako májový sen před našima očima... Avšak ač zklamány ty růžové sny o příznivější nám politice rakouské, ač opět — po druhé — již pohozen od vlády program našich národních požadavků. ač v našem sněmu zemském i na sněmu říše rakouské krutý připadl nám los sněmovní menšiny, — všechny tyto nehody mizí proti onomu vítězství jehož morálně jsme dobyli: Národ náš přišel po 2 stoletích opět ku sebevědomí a ku poznání národních svých cílů. My jsme se poznali, soustředili, zorganisovali. My poznali pravou, tu jedinou cestu a té se již nespustíme vzdor havranímu křiku našich nepřátel, přestaneme býti partají literátů a staneme se — národem. Rok 1861 vzdor všem svým přeludům učinil z nás sebevědomý národ. A co takový hleďme hrdinně vstříc bojům, ježto nás očekávají, u vědomí, že

jsou to boje za nejdražší dědictví, za mrav a zvyk a způsob otcovský, za půdu krví předků našich dobytou a hájenou, za krásné ty zvuky české naší mateřštiny, za všechno to, co jiným národům slove pýchou největší... A byť i všickni živí byli proti nám — mrtví bojují s námi: duchové našich Žižků, Prokopů, duchové všech velikých reků národních, jižto vlast a jazyk národa svého hájili proti vlivům cizinců, duchové Themistoklů, Demosthenů, Hannibalů, Vercingetorixů, Viriathů, Walacůa Kosciuszků bojují s námi!“

—

V.

První tiskový soud.

Rok 1862 nás Čechy aspoň nezklamal. Vstupujíce v něj věděli jsme již všickni „s kým máme čest“. Nadešla doba opravdového, tuhého utkání se národa potlačeného, národa slovanského domahajícího se samosprávy, rovnosti a svobody s vládou uvědoměle německou, Slovanům nepřátelskou, samosprávě a svobodě naší naprosto úpornou. My bojovali proti ní silou mravní, silou svého slova živého i tištěného, silou svého zápalu a ruchu národního, ona proti nám svými policajty, svými byrokraty a žaláři.

Prvními obětmi její mstivosti byli z redaktorů českých J. R. Vilímek a Fr. Šimáček, čili Vojtěch Bělák. Tento pionéř novodobé české žurnalistiky, který jako redaktor týdenníku „Posla z Prahy“ již za doby absolutismu poctivě zápasil za blaho a prospěch našeho národa a přece se šťastně probil tím úskalím poroby, kde mu hrozil neustále osud vypovězence Brixenského. — Vojtěch Bělák utržil v bojích za doby „konstituční“ první ránu, byv odsouzen

pro delikt tiskový ku vězení na 14 dní. Přestál svůj trest 20. března 1842 a tu veškeři redaktoři tehdejších našich časopisů řekli si, že oslaví svého druha předbojníka, jenž ostatním ukázal cestu. Uspořádali na počest jeho přátelskou hostinu „u modré hvězdy“, jíž účastnili se mezi jinými: Karel Sladkovský, Vincenc Vávra, kníže Dr. Rudolf Taxis, kněz a básník Václav Štulc, Dr. Škarda a též maďarský virtuos na housle Reményi. Veselá srdečnost zavládla hodovní síní a ozývala se z hojných nadšených přípitkův. Stůjž zde přípitek dra Julia Grégra: „Pánové! Žurnalistika naše, tak četně zde zastoupena, jest zajité jeden z nejmocnějších faktorů, které působí na osvětu a probuzení našeho národa; ona jest zvláště nyní důležitější než byla kdy jindy. — Nám jest, pánové, zápasiti jako Spartanům u průsmyků Thermopylských, abychom odrazili všeliké útoky, které se činí se stran přemnohých na národ náš; zbraní naši nejsou meče; zbraní naší jsou intelligence, mravní síla a statečnost charakteru. Že známe cenu těchto zbraní, osvědčujeme tím, že jsme se zde sešli v počtu tak hojném. Sešliť jsme se zajisté ku poctě přítele našeho Vojtěcha Běláka, který přestál statečně nehodu, která stihla jej co žurnalistu. Pánové, jsou však mezi námi dva mužové, kteří větších a krutějších utrpení zakusili a statečně snesli pro věc národní; jsou to kolegové Vávra a Sladkovský. — Dovolte, pánové, abych ku poctě jich pronesl zde přípitek.“

A oslovení mohli chrabrému řečníku od-

větit zdravící: Vivat sequens! Neboť již za šest dní (26. března) měl býti souzen pro neméně než 7 článků, v nichž viděli prokuratoři a soudcové Schmerlingovi těžké zločiny, trestné žalářem pětiletým. Neměl ovšem Dr. Grégr ani tušení o pokusu osvobozujícím, jejž byl zatím učinil poctivý jeho obhájce, JUDr. Leopold Klaudy. Tento věhlasný právník a poslanec, známý již z roku 1848., bez vědomí Dra. Julia Grégra zaslal v únoru 1862 státnímu ministru ryt. Schmerlingovi tento pamětihodný list:

„Vaše Excellenci! Považuji to za čestnou povinnost, mužů důvěrou spoluobčanů svých k působení veřejnému povolaných, aby se k mužům vlády obraceli vždy, kdykoliv o skutku jakémsi zákonům a veřejnému prospěchu nepřiměřeném vědomosti nabývají.

Myslím také, že právě strana oposiční takovýmto způsobem vládě dokázati může, kterak se jí jedná o skutečné blaho státu, a kterak ona hluk nejen činiti nechce, alebrž předejíti jej se vynasnažuje,

Míním tedy také Vaší Excellenci dokázati, že, jakkolik nacházím se v oposici, politické své protivníky ctíti jsem uvykl, pakli důvěřuje v státnickou obezřelost a spravedlivost Vaší Excellence, dovolím sobě, obrátiti se k V. Exc. se záležitostí, jež dle náhledu mého přímo týká se otázky, zdali v Rakousku žijeme v státu práva a ústavnosti, a jejímž rozřešením zejmena se projeviti musí, zdali v nynějších poměrech oposice možná jest čili nic a zdali s Němci a Neněmci v této věci stejně se nakládá.

Přicházím k věci samé

Redaktor „N. L.“ dr Julius Grégr zvolil mne za svého obhajce v zavedené proti němu při tiskové. Dříve než jsem úřad obhajce přijal, dal jsem si předložiti zažalované články a prohlednuv je velmi pozorně, nemohl jsem se nikterak přesvědčiti, že by i dle trest. zákona z r. 1852 skutečně trestu hodny byly, pakli se jen ustanovení jednotlivých článků tohoto zákona dle zásad státu právního a vlády ústavné vykládají, a pakli se nevnáší do nich význam přísnější, jen aby vůbec se trestalo.

Přijal jsem úřad obhajce, považuji se však právě tímto úřadem neméně, než poslaneckým svým plnomocenstvím povinovaným, abych se pokusil o to, by § 189 tr. ř. zde platnosti došel, jelikož nezdá se mi radno, ba škodným býti to shledávám, aby záležitost, o kterouž se jedná, k veřejnému dospěla líčení. Nechci upírati, že dle trestních zákonů v Rakousku po dnes platných redaktor odsouzen býti může, a nemám i to za nemožné, že při různých náhledech, jež v stavu soudnickém událostmi Vaší Exc. veleznámými vznikly, odsouzen bude

O tom však musím naprosto pochybovati, že odsouzení takové se vůbec uzná za skutek přísné spravedlnosti, že tím soudnictví rakouské větší nabude vážnosti, a že se tím vzbudí i utuží přesvědčení, že skutečně žijeme v státě ústavním, a že odpor proti nynější vládě, zejmena se strany neněmecké, naprosto vyloučen býti nemá.

Jsem i co právník i co advokát zvyklý, dbáti na objektivnost, a žádám od V. Exc. jen tu jedinou přízeň, abyste tuto věc pojal tak, jak skutečně jest. Pročež dovolil jsem si články

závadné, jakož i obžalobu zemského soudu v překladech přiložiti, prose V. Exc. snažně, abyste články ty sám prohledl a posoudil. Jsem přesvědčen, že Vaše Excellence, jakkoliv různé jsou nás obou politické náhledy, ovšem se mnou souhlasí, že tyto články jsou sice silně oposiční, že snad i psány jsou nedosti uhlazeně, a ne tak, jak říkáme, v glacéovaných rukavičkách, že však proto nijakž nejsou podle toho, aby se z nich vyvodit dalo jakékoliv pobuřování. V. Exc. byl jste, když jsem já nejdříve podnět dal k návrhu o řádu tiskovém, tak přesvědčen o tom, že se poměry naše změnily a že zapotřebí je, oposici přáti bezpečnost, že jste tenkráte pronesl slova, která zajisté Vašnostem velmi ke cti slouží: „Pište proti mně, co chcete, za to se Vám ani vlas nezkřiví.“ A však z přiložených listin nabude V. Exc. přesvědčení, že i já pravdu měl, odpověděv: „Tak ovšem smýšlí V. Exc., avšak v provinciích nesmýšlí se tak.“

Nechci se odvolávati k tomu, že na sta článkův v listech Vídeňských bylo by nalezti, které mnohem ostřeji jisté otázky pojednávají, než tyto zde inkriminované, -- avšak tolik snad bude mi volno, abych poukázal na Anglicko a jeho zkušenost, kde se následkem libellů (tendenčních soudů) od Tudorů pocházejících, učinili z mužů oposice političtí mučeníci, avšak vládě nikoliv k prospěchu, nýbrž na ujmu. Protož osměluji se klásti V. E. tu snažnou prosbu, aby se na základě § 189. t. ř. procesy tyto zastavily, a nebo aby, kdyby potřeba toho byla, útočiště se vzalo k cís. milosti, o čemž, prosím, abyste mně V. E. laskavé oznámení zaslal.

Na tento list došla drá. Klaudyho následující odpověď od p. rytíře Schmerlinga:

Blahorodý pane!

Vaše Blahorodí učinil jste jakožto obhajce pana dr. Julia Grégra, redaktora N. L. ke mně prosbu, abych k tomu působil, by tiskové procesy proti němu zavedené, buď na základě § 189 tr. ř., anebo Nejvyšší milostí zrušeny byly. Odesilaje Vašemu Blahorodí tuto přílohy k onomu promemoriu, vyjadřuji Vám zároveň s politováním, že nejsem s to, procesů tiskových českými soudy zavedených, jakýmkoliv spůsobem se ujmouti.

Přijmětež atd.

Schmerling.

Ve Vídni, dne 3. března 1862.

Vše, co se ještě dosíci dalo, byl nejvýše průtah pře; vskutku podařilo se odročiti přelíčení nejprv do května a pak ještě o měsíc. Ale déle to již nešlo. A tak za obecného napjetí veřejnosti české nadešel den 4. června r. 1862, den to prvního velkého soudu tiskového v Čechách za éry ústavní. Od roku 1848, kde osvobozen byl Havlíček porotou v lázních sv. Václavských, nebylo paměti takového účastenství obecenstva a takového ruchu v soudní síni, která, kdyby byla bývala desetkrát větší než jest soudní sál novoměstské trestnice, nebyla by pojala všecky, kdož o přístup žádali. Vlastenecký náš lid byl všechen rozechvěn. Byl si vědom, že to jest proces velikého významu, v němž v obžalovaném redaktoru stíhán vládou

celý národ a svatá jeho věc. Byl nadšen pohledem na statečného Julia Grégra, jejž pozdravoval jako muže rázu Havlíčkova, byl ale zároveň rozčilen hlubokým hněvem, že taký šlechetný obrance národa svého má býti souzen pro pravdu jako nějaký zločinec. Nejen Praha, i venkov náš byl vzhůru. Přišli vlastenci z dalekých krajin našich, aby na místě sledovali průběh pře, v hostincích předčítány hlasitě zprávy o soudu a horlivě o všech jeho podrobnostech rokováno. Nebylo tehdy porot. Dr. Julius Grégr souzen císařskými (tehdaž ještě sesaditelnými) soudci a sice zemskými rady Siebrem, Saakem a Wolfem, z nichž první předsedal. Veřejným žalobníkem byl státni zástupce a rada vrchního soudu Jaroš, blíže něhož usedl soukromý žalobník kněz a zemský školní rada J. Maresch. Dr. Julius Grégr dostavil se s obhajcem svým drem Klaudym k soudu v černém salonním kroji národním; byl tehda štíhlým 30letým mužem vysoké postavy, sympatický blondýn s hlavou myslitele; pobledlá tvář činila na první ráz dojem zadumané trpnosti; ale jakmile počal mluvit, oživla výrazem energie, pevné vůle a rozhodného charakteru.

Usedal na lavici obžalovaných s klidnou zmužilostí bojovníka idey, kteráž zdála se prozařovati z vysokého čela a ovívati skráně jeho. Státní zástupce, horlivý nástroj Schmerlingovy reakce, Jaroš (obdržel brzy na to predikát von Adlerhorst) přednesl obžalobu dosti stručně:

Článek „Důvěřovat“ (čís. 228. N. L.) prý nade všechnu pochybnost směřuje k tomu, aby veškeré řízení státní potupil, veškeru důvěru v nynější ministerstvo podkopal a všecky na-

děje na zdar jeho působení v obyvatelstvu udusil. V tom že spočívá povaha zločinu rušení veřejného pokoje dle § 65. lit. a) tr. z.

V dalších článcích, a sice „Z Vídně 30. srpna", pak „Pan ministr Schmerling a čestné měšťanství", „Kousek rakouského konstitucionalismu z Moravy" a „Máme konstituci!" jeví prý se opět snaha popuditi ku nenávisti proti ministru Schmerlingovi jako Němci nadržujícímu Němcům proti Slovanům, snaha zlehčiti jeho úřadování jako nespravedlivé a Rakousku škodlivé — což prý opět tvoří skutkovou povahu přečinu pobuřování dle § 300 tr. z. — Nad to pak ještě zažaloval nyní státní zástupce dodatečně článek „Kdo nám pomůže" z čís. 90. Nár. Listů v němž spatřoval tolikéž zločin rušení veřejného pokoje dle § 65. lit. a). — Po té pronesl žalobní řeč svou zemský školní rada Maresch. Žaloval (po německu), že ho dr. Julius Grégr nařknul křivě jako germanisatora a nepřítele českého školství, čímž cítí se p. rada těžce uražena na své cti. Když byl soud přes protest obžalovaného i obhajce připustil rozšíření obžaloby na článek „Kdo nám pomůže" — ujal se slova dr. Julius Grégr a promluvil na obranu svou takto:

„Nejdříve dovolím sobě přečísti článek 65. tr. z., který jedná o zločinu rušení veřejného pokoje kladeném mi za vinu. § 65. zní:

Zločinu rušení veřejného pokoje dopustí se, kdož hledí veřejně nebo před více lidmi, nebo v dílech tiskových, rozšiřovaných spisech nebo vyobrazeních

a) popuditi k opovrhování osobou císařovou, jednotným státním svazkem císařství, formou

vlády neb správou státní, nebo hledí popuditi k nenávisti k nim.

Zde tedy § 65. lit. a) mluví předně o popuzování k opovrhování osobou císařovou. Tento zločin se mně však neklade za vinu; dále mluví o popuzování k opovrhování jednotným státním svazkem císařství, což se mi také neklade za vinu ani v žalobě. Zbývá tedy jedině, že jsem popuzoval proti formě vládní neb proti správě státní. Bude dobře, když se objasní, co vlastně zákon vyrozumívá v § 65. pod formou vládní a co pod správou státní. Z toho, co jsem slyšel od stát. zástupce, a co o tom povídají veškeré nálezy obžalovací, které mně doručeny byly, vyrozumívám, že oba pojmy nejsou dosti jasné, že si o nich náhledy soudů samých odporují. Mám zde při ruce komentář vydaný od dvorního rady Hyeho. Muž tento byl při sestavování trestního zákona úřadním redaktorem a komentář jeho má tedy platnost, abych tak řekl oficielní. Proto myslím, že dobře bude, když se vezme za měřítko, co on vyrozumívá pod formou vládní a v čem spatřuje správu státní. Praviť Hye ve spisu svém:

„Vládní forma rakouského císařství jest soubor oněch organických zřízení a základních ustanovení císařství rakouského, v nichž se stanoví a jeví buď výslovnými základními zákony, buď následkem dějepisného vyvinutí ústavních poměrů našeho mocnářství v celku a v jednotlivých jeho částech monarchická forma vlády — obyčejně tak zvaná absolutní vládní forma a dědičná postoupnost v domě Habsbursko-Rakousko-Lothringském dle smíšeného přímého postupu v prvorozenství, a tedy úplná monar-

chická moc vládce v neobmezeném vykonávání svrchovaných práv, které vyplývají z podstatného pojmu absolutní monarchické vládní moci."

Tedy patrně pod formou vládní vyrozumívá se zde poměr panovníka k říši, vyrozumívá se poměr jednotlivých zemí k říši celé a poměr k rodině panovnické.

Když vydán byl zákon trestní r. 1852., byla forma vládní absolutní; dnes, kdy máme ústavu, vyrozumívá zákon trestní pod formou vládní formu konstituční. Byl bych vinen zločinu dle § 65. lit a) tenkráte, kdybych byl proti formě konstituční, proti principu konstitučnímu se prohřešil. Toho jsem však nikde neučinil, ani státní zastupitelstvo mně to nekladlo za vinu, jelikož jsem vždy přihlížel k tomu, aby státní poměry naše jak vnitřní, tak vnější vyvinuly se na základech skutečně konstitučních, abychom měli konstituci pravou a ku všem národům stejně spravedlivou.

Státní zastupitelstvo klade mně za vinu, že jsem potupil řízení státní a že jsem článkem svým hleděl podkopat důvěru v státní správu. Zde jsou dva pojmy, ač se zde patrně jedná o věci toliko jediné; státní zastupitelstvo mínilo oběma nejspíše státní správu a tedy se zakládá obžaloba na tom, že jsem pobuřoval proti státní správě. Dříve než se hájiti počnu, dovolím si opět použiti komentaru Hyeho, kterýž státní správu takto naznačuje:

„Státní správa jest soustava či soubor oněch organických zřízení, zásad, opatření a prostředků, dle nichž a jimiž se v rakouském státě účely vlády v život uváději, nikoliv ale také osoby,

na nichž spočívá činnost vládní, aneb které ji provádějí“ — jest to tedy soustava veškeré státní správy, nemajíc při tom zřetele na jednotlivé osoby. Já však vystupuji proti jednotlivým osobám a zejména uveřejnil jsem kritiku o směru a počínání p. státního min. Schmerlinga. Nemůže býti tedy řeči o tom, že jsem kritisoval státní správu, že jsem proti ní brojil. Rytíř Schmerling nerepresentuje státní správu a nemůže se identifikovat s celou státní správou, poněvadž jest toliko údem, jednotlivou částí organismu celé státní správy. Z článku tohoto vysvítá tedy jasně, že jsem neměl na mysli státní správu; já měl spíše na mysli podati kritiku, pokud a kam dospělo dílo p. st. min. Schmerlinga. Sl. soudu a stát. zastupitelstvu jest snad dobře známo, že císařským dipl. od 20. října 1860. nové ministerstvo zřízeno bylo, kterého dříve v Rakousku nestávalo, totiž ministerstvo státní, jehož činnost jest dvojí: 1. v jisté míře administrativní, s kterou nemá p. min. Schmerling právě co činit; za 2. uvésti v život a skutečnost ústavu danou, a to jest vlastním úkolem státního ministerstva, jak je nyní máme a specielně úkol p. st. min Schmerlinga. P. státní min. Schmerling jest hlavním redaktorem neboli tvůrcem patentu únorového, jemu záleži na tom, jeho povinností je, aby jej provedl ve skutek. Zde měl jsem na mysli, poukázati na tuto jeho činnost a ukázati, kam vlastně dospěly naše konstituční formy a poměry. K tomu mně podávala látku „Donau-zeitung“, jak známo, poloúřední list p. státního ministra. Nepamatuji, zdá se mně však, že jsem v připravném vyšetřování předložil onen článek

„Donauzeitungu". V článku ministerského listu se praví, že máme důvěřovat v p. státního ministra, v jeho zásady, v jeho konstituční smýšlení a v jeho osobní náhledy a v jeho přesvědčení konstituční; on, že poměry přivede do pravé koleje a konstituce, která ještě není hotova, že p. státním ministrem bude dodělána.

Způsob a forma, v jaké vybízela Donauztg. k neobmezené důvěře v p. stát. min., přiměly mne k tomu, abych náhledy Donauztg. vyvrátil. Účel vlastní článku mého není tedy nežli polemika proti Donauztgu, jest vyvracování náhledů, které vyložila. Také to tuším vysvítá z celého článku mého, že jest jen kritikou činnosti p. stát. ministra s jedné strany a s druhé strany polemikou proti Donauztg., která povstati musela, jelikož si vzala Donauztg za úkol v článku tom posuzovati činnost p. st. ministra. Že jsem článkem tím nemínil celý organismus státní, že jsem nevystupoval proti celé státní správě, vysvítá zřejmě z toho, že jest v něm řeč toliko o p. stát. ministru, o p. Mecséryim, p. Lasserovi ano i o Pelikánovi a Marešovi. Jednotlivé tyto osoby a třeba všechny dohromady netvoří ještě správu státní aneb zemskou.

Dovoluji si tedy tvrditi, že mne p. st. zástupce neprávně vinil ze zločinu § 65.; neboť nemůže býti podle toho, co jsem řekl, žádná řeč o tom, že článek můj směřuje proti státní správě; naopak směřuje toliko proti jednotlivým osobám Zde mohl by míti pouze místo § 300. tr. z., který jedná o jednotlivých orgánech a jednotlivých osobách vládních. Ale i čl. 300. *tr. z. měl* by zde jen tenkráte místa, kdyby

v článku mém bylo tupeno neboli překrucováno, zlehčováno, haněno neb v posměch uváděno rozhodnutí úředních orgánů.

Takové zlehčování, posmívání, hanění, překrucování neleží však nikde v článku mém.

Dovolím si přečísti a rozebrati článek svůj, abych dokázal, že na pravdě spočívá. Pravdivé faktum nemůže ale nikdy sloužit k zlehčování, snižování někoho, sloužiť sice na úkor tomu, koho se týče, ale nemůže býti na úkor tomu, jenž je pronáší. Článek „Důvěřovat" zní následovně:

„Ministerské noviny s nábožnou tváří domlouvají nám, bychom se nic nebáli, ať se děje cokoliv. Vláda naše konstituční prokáže se velikou v důslednosti, malicherný odpor bude ji míjeti, poněvadž se jí v její výsosti dotknouti nemůže a neuchýlíc se ani krok od konstituční dráhy provede pevnou rukou dílo počaté."

To jsou slova uvedená z článku Donauzeitungu.

„Je to však nemálo šlakovitá věc s tou bázní. My sice nebyli jsme nikdy v řadách těch, kteří se báli, kteří malomyslně se plašili, když vítr osudu počal prudčeji stromem života našeho otřásati — o tom svědčí naše dějiny — než v případě tomto zdá se nám to přece trochu jinak. Koho vlastně chtějí uchlácholit? Němci se nebojí, neboť jsou na vrcholi slávy své, ježto se jim zdařilo, po čem tak tuze toužili — rozpuštění sněmu uherského —"

Tu ovšem narážím na to, že celá strana německá, jak známo, stojí při nynějším ministerstvu, že dílo ministra Schmerlinga, totiž únorové patenty nadržují národnosti německé

— což si dovolím dokázati později dáty statistickými — a tedy jest patrno a přirozeno, že Němci drží se státním ministrem a že nemají od něho čeho se báti.

. . . „my pak hned s počátku vlády p. Schmerlingovy důvěry jsme neměli a „Donauzeitung“ tím méně nyní vzbudí ji v nás; ač, nemajíce důvěry, nebáli jsme se, pohlížejíce mužně a odhodlaně do lepší budoucnosti, kteréž se zajisté dočkáme.“

Vyznávám zřejmě, že se zde jeví patrná nedůvěra k p. st. ministru, kterou jsem měl hned s počátku a již chovám po dnes ještě. Přiznávám se, že jsem měł k osobě p. ministra nedůvěru hned, jak zasedl na křeslo ministerské, poněvadž jsem znal činnost jeho předešlou Jak známo, byl p. st. ministr r. 1848. presidentem ministerstva Frankfurtského a měl snahy, které mělo celé tehdejší ministerstvo Frankfurtské, kteréž stálo k rukoum arcivévody Jana. Ministerstvo toto obralo sobě za úkol spojení celého Německa. Jakmile bylo by se to uskutečnilo, přivedlo by to podle mého náhledu a podle náhledu jiných nevyhnutelné rozpoltění Rakouska.

Snahy velkoněmecké, které se jevily v parlamentě a ministerstvě Frankfurtském, směřovaly patrně proti celistvosti Rakouska. V programu „N. L“ — program ten byl podepsán od nejčelnějších mužů našich, jest to tedy program celé naší strany národní – vyrčeno jest, že nám zapotřebí Rakouska, a že všemi silami se přičiníme, aby Rakousko zachováno bylo, poněvadž udržení jeho jest naší otázkou životní.

Nám, kteřiž jsme slabí, abychom po naprosté

samostatnosti toužili, nám musí záležeti na tom, abychom zbaveni nebyli ochrany, kterou nám podává nyní Rakousko; my nemůžeme za žádnou cenu obětovat ochranu tuto osudu nejistému, ani příštím nejistým událostem, které by snad způsobily rozpadnutí Rakouska a vydaly snad náš národ v nebezpečenství největší. Tendence ministerstva Frankfurtského, v jehož čele stál Schmerling, čelila proti prospěchu říše rakouské a zvlášť proti prospěchu země české. Já, jakožto Čech, nemohl jsem míti důvěry k st. ministru, o kterém jsem věděl, že směřuje proti prospěchu mé vlasti; to jest jeden důvod, k němuž přidalo se později ještě mnoho jiných. 20. října 1860 vyšel diplom císařský, který, jak známo, zaručuje samosprávu a svézákonnost jednotlivým zemím a tedy také samosprávu a svézákonnost zemi české. Tenkráte byl diplom přijat s potěšením, poněvadž zaručoval práva historická a v jisté míře i samosprávu a svobodu, kterou jsme byli ztratili. Domníval jsem se, že ústava, která se měla teprve vyvinout, vyvine se na základě diplomu císařského, diplomu, jenž považován byl za základ budoucí ústavy. Diplom ten byl od Jeho Veličenstva prohlášen za nezvratný, základní zákon říše, bylo se tedy lze domyšleti, že ministerstvo, ať je jakékoliv, ať je smýšlení kteréhokoliv, vezme jej za měřítko k provedení ústavy v Rakousku, že na něm jako na základě neporušitelném vystaví celou budovu ústavní. Ministr Schmerling nastoupil úřad a v okružním svém listu, který vydal v prosinci r. 1860, odvolal se na diplom císařský. Dovolím si přečísti jen ono místo, v němž praví ministr Schmerling: „Úloha má jest úlohou Vaší. Protož

ji ostře v každém směru ohledejme. Neníť to úloha jiná nežli: abychom rozhodnutí a záměry ve vydaném nedávno manifestu a diplomu od Jeho Veličenstva vyslovené, v oboru, jakýž každému z nás vykázán jest, zcela a nezkráceně do života uvedli.“

To jsou vlastní slova ministra Schmerlinga. Z těchto slov, jelikož jsem ho měl za muže důsledného, který jedná, jak mluví, soudil jsem, že provede p. st. ministr diplom a že na základě diplomu přičiní se o uskutečnění konstituční ústavy. V tom však zklamali jsme se všichni. Již 26. února vyšla tak zvaná ústava únorová čili patent, který se uchýlil od cís. diplomu, a který nebyl smluven s národy, který tedy nebyl v duchu diplomu uveden, nýbrž byl jednoduše od vlády oktrojován. Zde bude zapotřebí přečísti, co praví cís. diplom a proto dovolil bych si jej přečísti.

Předs.: Račte míti úplnou volnost.

Dr. Grégr: Nejdříve přečtu cís. manifest, který vydalo J. Veličenstvo zároveň s diplomem.

Čte a udává, kde se liší únorové patenty od diplomu; tak liší se zejména co se týče práv a postavení jednotlivých království a zemí, jich historických upomínek a právních nároků. Čta cís. diplom uvádí, že v něm hned na počátku naznačeno, co jest forma státní, neboť se tu poukazuje na poměr posloupnosti a poměr domu panovnického k zemím.

Taktéž v cís. diplomu zejmena se uvádí, že má býti vyhověno právním a historickým nárokům jednotlivých zemí, což se ale nestalo patentem únorovým, jelikož zejména u nás v Čechách se nebral ohled na poměr státní a

historický — Moravy, Slezska a Čech. Dále klade váhu na to, že jest cís. diplom zřejmě vyhlášen za stálý, neodvolatelný základ zřízení státního. Při čtení odstavce lit. I. podotýká, že únorový patent, který již v život uveden a co platný ústavní zákon prohlášen byl, zřejmě odporuje článku I. diplomu, jelikož patent únorový bez spolupůsobení národů byl jednoduše oktrojován. To jest tuším — praví dále — nejžalostnější odchylka od cís. diplomu, která se stala. Proto právem se domnívám, že platné mám důvody k nedůvěře proti státnímu ministru, který měl největší podíl na únorových patentech. Státní ministr nevyplnil úlohu, která na něj vložena byla cís. diplomem, nevyplnil úlohu, kterou si sám obral a v okružním listě svém vyslovil...

Že dosud není pokus učiněn k provedení konstituce, vysvítá z toho, že nebyli svoláni národové rakouští, aby sami vypracovali konstituci, aby sami upravili ve smyslu cís. diplomu formy konstituční; ačkoli se poměry ty měly upravit svoláním veškerých národů rakouských, kteří by si vypracovali konstituci sami. Národové však skutečně nebyli svoláni, a tedy neučiněn pokus ve smyslu diplomu císařského Dále podotýkám, že jsem zde měl na mysli dřívější naše poměry ústavní; neboť princip konstituční byl v Rakousku vysloven již v r. 1848. a ne teprve 20. října 1860; on byl již vysloven v jiné poněkud formě při oktroyvané ústavě od roku 1849. Víme tedy ze zkušenosti, co je to konstituční ústava; porovnáme-li nynější ústavu s ústavami od r. 1848 a 1849, tu shledáváme rozdíl patrný; shledáváme, že poměry naše nedospěly

tam, kde již byly r. 1848 a 1849, shledáváme, že ústavní zákony nejsou dokonané, že nám schází ještě mnoho základních zákonů ústavy, na kterých jedině spočívá a zakládá se pravá konstituce. Dovolím si přečísti zde některé základní zákony z ústavy od r. 1848 a 1849. V ústavě od 25. dubna 1848. zní § 8. (čte § 8, v němž vyslovena odpovědnost ministerstva). My dosud ještě nemáme zákon o odpovědnosti ministerské vypracovaný, nadtož aby v ústavě samé byl základní princip vysloven, že má být ministerstvo odpovědno. V § 9. ústavy od r. 1848 stojí: „císař přísahá na ústavu". Totéž praví § 13. oktroyované ústavy. To však pohřešujeme nyní; posud přísaha nesložena.

§ 13. zněl: „Nikdo nesmí zatčen býti, než k rozkazu příslušného soudce svého". — „Žádný nesmí býti zatčen, leč by byl postižen při činu . . . příbytky nesmějí úředně prohledány býti, leč. . ." Avšak co se týče za naší doby svobody osobní konstitučního občana, tu také nemáme o tom dosud zmínky v ústavě naší.

V § 19. ústavy z r. 1848 je zaručena svoboda tisku; — únorový patent svobody této nezaručuje — jelikož nyní právě souzen jsem dle tiskového zákona z r. 1852; tedy z doby nejtužšího absolutismu.

Pak poukazuji k § 22. ústavy z r. 1848, kde stojí:

„Právo petiční dáno jest všem občanům... svobodně mohou se spolčovati." Také o tom nemáme ještě platného zákona, a musí se ku každému sebe nepatrnějšímu spolku žádat o povolení.

Pak uvádím § 28. ústavy z r. 1848, jenž

zní: „Soudcové nemohou jinak býti propuštěni, než na základě rozsudku soudního". Také o tom nezmiňuje se únorový patent, aniž dosud vyslovena zásada nezávislosti soudcovy.

Dále stojí v článku 22. ústavy od r. 1848: „Před soudem vyjednávati se má oustně a veřejně; o záležitostech trestních říditi se má před porotou." Zdaliž však máme my řízení oustné a veřejné, zdali máme soudy porotní? Pohříchu! jsou zde ještě tytéž soudy, které byly za dob absolutismu, ačkoliv i oktroyovaná ústava od r. 1849 zaručila porotní soudy. Citoval jsem jen některé základní zákony, které byly u nás v Rakousku již v platnosti a tím jsem dokázal, že tyto zákony, které jsem zde četl, svědčí o tom, že tak zv. únorová ústava není dosud úplná, že nemáme dosud upravený poměr konstituce, jelikož postrádáme přečtených těchto zákonů základních. Mohl jsem konečně vším právem říci, že nebyl dosud učiněn pokus o konstituci, jelikož dosud nebyli svoláni všichni národové rakouští, aby sami srovnali poměry své říše na základech konstitučních, jak se o tom vysloviti ráčilo Jeho Veličenstvo v diplomu a v trůnní řeči své. Ostatně neméně patrno, že v takovém státě jako Rakousko musejí se národové slyšeti, máli se konstituce zdařiti.

Taktéž se povolávají i v manifestu císařském národové k spolupůsobení při zákonech ústavních. Mám skutečně důvěru, že se podaří národům, co se posud nepodařilo ministerstvu, jelikož národové sami mají býti povoláni k dílu ústavnímu, nikoliv však jednotliví ministři.

„Ani ten největší ministr nedovedl by zde učiniti konstituci, aby všechno vyrovnala, a ne-

dovedl by zjednati řád takový, aby se všem oprávněným interesům vyhovělo. A pan Schmerling je posud více ministrem frankfurtským než rakouským, více filosofem německým než státníkem a co se pana Lassera týče, nebude z něho, myslíme, nikdy tvůrčí Mozart, jehož myšlénka by dovedla ovládati a pronikati živly na mnoze odporné. Neupíráme mu energii a víme, že prožil školu pod řádným mistrem; také nepochybujeme, kdyby mu byla dána moc, že by dovedl spřežení na uzdě držeti, dokud by síla ruky postačila, bylo by to však jen kopírování s jedné i s druhé strany A pokud přispěje k obrovskému dílu, urovnání Rakouska, náš slavný táborský krajan pan Mecséry, velmi jest patrno, ač ho zrovna nechceme počítati — k prvním státníkům vlasti naši.“

Myslím, že to leží v poměrech Rakouska, v různých poměrech jednotlivých zemí, že jediný muž a byť i byl skutečně „největším ministrem“, jich znáti nemůže, poněvadž nemůže tolik a tak různých živlů přehlédnout a posoudit.

„Frankfurtský“ značí německý; myslím, že jsem oprávněn říci, že p. st. min Schmerling jest více ministrem německým než rakouským, poněvadž jeho předešlá činnost svědčí více o pohybování se na poli politiky německé, než na poli politiky v pravdě rakouské, a i jeho ministerstvo, jež on sám sestavil, o tom svědčí, že více dbá politiky německé; neb není v něm ani jediného Slovana, ani jediného muže, jenž by znal poměry zemí jiných, než německých.

To jest vůbec známo, že kabinet vídeňský jest čistě německý. Pan ministr Schmerling jest

náčelníkem celého kabinetu a to dostačí k naznačení, že jest náš p. stát. ministr více ministrem německým než rakouským. Při tom jsem měl též na mysli řády volební, které patrně dávají nadvládu národnosti německé. I to později ještě statistickými daty dokážu, že řády nadržují Němcům, hájí německé interesy více než zájmy národů neněmeckých, více než rakouské. Rakouským ministrem vyrozumívám muže, který zná potřeby všech národností a který o ně zároveň stejnou měrou péči vede. „Více filosofem německým, nežli státníkem,“ tu si myslím pod filosofem theoretika, který nedovede být praktickým státníkem. Ostatně slovo filosof není urážkou. Pravím-li o p. Lasserovi, že nebude z něho nikdy tvůrčí Mozart, tož narážím na místo, kde jest zrozen. Takto jest z celého článku patrno, že se jedná pouze o tom, pokud provedena jest ústava a pokud jednotlivé osoby v ministerstvu jsou schopny k provádění jejímu a jelikož řeč jest o osobách, není řeči o celé správě státní a není tudíž zde ani známky zločinu (§ 65 lit a) za vinu mně kladeného.

„Tak se nám jeví poměry Rakouska. Nikde jakás shoda, nikde jedna myšlénka, nikde také stopy, že bychom měli před sebou více, než jakés provisorium a proto také malá naděje, že by naši Palmerstonové, Cavourové, Déakové atd. věc provedli.“

To jest vůbec známo, že v poměrech našich ústavních, jak jsem již vícekráte na to ukázal, je neshoda; poměr mezi jednotlivými zeměmi Rakouska není vyrovnán; že i nynější stav jest provisorní, to leží na biledni, neboť truchlivé by to bylo, kdyby ostal stále stav nynější! Že

ale nezůstaneme v stavu tomto neukončeném, v jakém se nacházíme, jest patrno a také si toho nepřeje ani jedna ani druhá strana

Poměry jsou, jak sám p. st. min. přiznal, neukončené, a „malá jest naděje, že by se urovnaly našimi Palmerstony“ atd. Nejvyšší soudní dvůr praví ve svém nálezu, že se zde vyrozumívají čeští vůdcové. Dovolím si místo to přečísti; je německy psáno, jako celý nález nejvyššího dvora. (Čte je.) Divím se skutečně, jak se tomu mohlo tak rozuměti. — Jmény Palmerstonové, Déakové, Cavourové vyrozumíval jsem naše ministry a přirovnání toto jest tedy jen čestné.

„To, co se však jako myšlénka obecné platnosti pořád více dere na povrch rozbouřených těchto rakouských vod, jest, že národové sami dřív nebo později budou řiditeli Rakouska, že sami je srovnají, a že srovnání to bude: federace — a v to jedině my důvěřujeme. A dokud toho není — dovedeme pomáhati sobě a spolehati na sebe.“

I zde vyslovena nedůvěra k státnímu min. Schmerlingovi. Nevěřil jsem a nevěřím i dnes ještě, že dokoná dílo ústavy. Mám za to, že se musí jinou cestou jíti a že jmenovitě národové sami urovnají Rakousko; k víře této a k přání tomuto jsem docela oprávněn manifestem cís. Vždyť tento sám povolává národy k dílu ústavnímu: provedení díla ústavního neleží tedy v rukou jednoho ministra, anebo jednoho kabinetu ministerského. Naopak mám za to, že se provede toto dílo jen skutečnou ústavní cestou, t. j. spolupůsobením národů rakouských. Z celého článku je patrno, že se nedotýkám správy

státní. Naopak je řeč v něm pouze o tendenci p. st. min. Schmerlinga a o způsobu, jakým co jednotlivý orgán vládní provádí ústavu únorovou. Ostatně nevím, i kdyby se věc pojala ve smyslu nálezu obžalovacího stolice první, čím bych se tu byl dopustil přečinu dle § 300. tr. z., neboť co zde o p. Schmerlingovi co orgánu vlády řečeno, spočívá na pouhé pravdě; nikde však v článku není stopy jakého zlehčování, tupení neb hanění. — Pochybuji jen o státnické schopnosti p. ministra. — Jestli se mně zdá býti neschopen p. st. min. Schmerling ku provedení ústavy, mám-li k němu nedůvěru, tož myslím, že mohu nedůvěru tu vysloviti i jemu jako každému jinému, a zvláště jako žurnalista že jsem k tomu nejen oprávněn, ale i povinen, ať už je to ten neb onen, ať si je ministrem neb jakýmkoli úřadníkem. Nedůvěra ale ještě není žádné hanění ani tupení.

Však ani nejvyšší soudní dvůr nerozuměl slovům mým, jimiž omlouvám vlastně p. st. min., dokládaje, že nedostačí síla jednoho člověka, aby urovnal poměry naše; pravím zřejmě, že, ačkoli má dobrou vůli srovnat a přivésti konečně lepší stav do země, že mu síla nestačí, a že by se to jedinému člověku, byť i největším státníkem byl, sotva podařilo Poukazuji na článek, který jsem uveřejnil později v listech svých, totiž 7. února čísl. 32., kdež pravím, že náš státní ministr má ovšem vůli dobrou, ale nestačí úloze, která na něho byla vložena. Zakládám nedůvěru svou na cís. dipl. a trůnní řeči J. Vel.

V článku od 7. února omlouvám jej výslovně, což vysvítá z těchto slov:

„V takovém postavení je p. Schmerling od 23. pros. 1860. Vzňesena naň politická úloha vzkříšení Rakouska a za prostředky udáno mu dle diplomu vyrovnání historických práv se skutečnými potřebami říše a my nepochybujeme o tom ani dost málo, že měl p. Schmerling upřímnou vůli úloze této dostáti. A mohl také mysliti, že dostojí, nehnal se na výši ministerskou — bylť k ní takřka donucen. —

Zde je jasně vysloveno a dokázáno, že mně nejednalo a nejedná se o tupení a hanění st. ministra, ale že jsem článkem tímto i všemi ostatními pouze dokázati chtěl, že touto cestou, kterou nastoupilo ministerstvo a těmi prostředky, kterýchž používá k svému účelu, se nedokoná dílo ústavní.

„My o tomto jeho smýšlení nepochybujeme, navzdor tomu však není nám zabráněno pochybovati o díle jeho a to zvlášť nyní, kdy tolik známek se jeví, které pochybnost naši podporují. My máme právo pověděti, kterak se nám zdá, že v politice své pochybil a že samo německé časopisectvo, jakožto jediný, bývalý zástupce veřejného mínění, více mu naložilo, než snésti může. Vždyť samy listy německé k tomu se přiznávají, vždyť sama „Presse“ nejednou v prsa se bila, vždyť sám vážný Schuselka hlasu svého už pozvedá. A což neměli by váhy hlasové mužů tak zkušených a Rakouska znalých jako jest ku př. Palacký, Rieger, Smolka. Potocký, Brauner, Pražák atd., bylo by klamné smýšlení celých národů? Mužové a národové tito srovnávají se v tom však, že spáchána jest tu chyba politická a to z neznámosti poměrů rakouských a proto z nepochopení úlohy.“

To je krátkými slovy celý účel a obsah všech článků, které jsem kdy napsal a uveřejnil proti st. min. Schmerlingovi: Prosím, aby sl. soud vzal na článek tento ohled a přesvědčil se z něho, že nemůže býti řeči o tom, že bych chtěl st. min. Schmerlinga tupiti a snižovati jeho činnost, a to jen proto, aby byl snižován a tupen; nýbrž, že jsem proti němu vystupoval jedině z toho důvodu, že se mně zdají býti kroky jeho vlády neústavnými a že se nesrovnávají s diplomem, že směřují k záhubě celé země a zejmena vlasti mé.“ —

Předs.: „Pane obžalovaný, kdo tento článek sepsal?“

Dr. Grégr: Ten jsem sepsal sám a také do tisku dal.“

Řeč obžalovaného trvala úplné tři hodiny a učinila na veřejnost českou mohutný dojem.

Příštího, jakož i třetího dne stále ještě trvala obrana Dra. Julia Grégra, vyvracejícího krok za krokem důvody obžaloby státního zástupce s neunavnou křepkostí a bystrostí právníka jako politika. Celá spravedlivost věci nárada našeho vynikala v této obsáhlé obraně silou tak přesvědčující, že v pravdě ne dr. Julius Grégr, ale nepřátelé a škůdcové národa našeho s celým tím systémem německé centralisace octli se na soudě. Vysoce zajímavý byl souboj Dra. Julia Grégra se školním radou knězem Mareschem. Tento germanisator pověstný, který dvojjazyčné naše střední školy, kde jen mohl, přesazováním řádných českých učitelů do krajin německých, a Němců do škol českých hleděl obrátiti v německé přelejvárny, nyní rozhodně

popíral všeliké záměry poněmčovací a tvářil se jako nevinný Milius. Avšak Dr. Julius Grégr opatřil se proti lsti té celým arsenálem důkazův a dokladův, vůči nimž všechno kroucení se a popírání páně Mareschovo bylo marným. Čtvrtého, pátého a šestého dne byly napínavé výslechy německých znalcův a českých svědkův. Sedmého dne posléze dostal se státní zástupce Jarosch ku závěrečnému slovu. Setrval na celém rozsahu obžaloby své a končil takto: „Doufám, že jsem u slav. soudu úplně vzbudil přesvědčení o vině Dra. Grégra a přivedl takových důvodů, že sl. soud bude s to, aby na základech svědomitosti a spravedlnosti plnou vinu nad Drem. Grégrem vynesl. Ponavrhuji, aby sl. soud uznal, že je Dr. Jul. Grégr vinen zločinu rušení veřejného pokoje, dle § 65. ad a), jejž spáchal vytisknutím článku „Důvěřovat“ a spolupůsobením při vytisknutí článku: „Kdo nám pomůže.“ Dále, že jest vinen přečinu dle § 300. tr. z., jehož se dopustil čtyřikráte. Na základě toho budiž Dr. Grégr potrestán: 1. Těžkým žalářem na čas dvou let. 2. Propadnutím kauce v části 3000 zl. 3. Ztrátou akademické hodnosti. 4. Vyloučením zodpovědného redaktorství politických tiskopisů.“ Drakonicky kruté tyto návrhy státního zástupce, prozrazující nejlépe ducha vlády Schmerlingovy vůči nám, způsobily ovšem v celé veřejnosti nesmírné roztrpčení, Pod dojmem jeho měl osmého dne (v pondělí) školní rada Maresch prosloviti svůj žalobný epilog. Byl příliš chytrým, než aby hnal při svou dále. Pokvílev nad nebývalým rozvaděním obou národů v zemi, které

prý chtěl sbratřiti, zavilý jezovita nyní prohlásil: „Vzhledem ku ohromujícím (gemüthserschütternd) návrhům státního zástupce nesměl bych míti věru ani atomu lidského citu, kdybych ještě dnes žádal, aby pro tento článek, kterýž jsem uznal dle § 491. t. z za trestný, a za nějž jsem řečnil — delší trestní jednání provedeno bylo. Toho jsem věru dalek; nezamítal jsem nikdy smíření a protož milerád zapomínám všechno příkoří a prosím co nejuctivěji slavný soud, aby obžaloba mnou proti redaktoru Nár. Listů p. Dru. Juliu Grégrovi vznesená, tak považována byla, jakoby se nebyla ani stala, aby se od dalšího trestního přelíčení upustilo.“ Obecenstvo ulevilo svému překvapení hlasitým: Aááh! — Dr. Julius Grégr však trhl sebou jakoby ho bodl a bledá jeho tvář všechna polila se hněvným nachem. A v okamžení na to odehrála se tato charakteristická scéna.

Předseda: Jelikož p. soukromý žalobce upustil od obžaloby, tak podle čl. 249., nepřipouští se debatta o této věci, nýbrž se musí, co se toho týče, přelíčení přetrhnout. Pane doktore, račte se pronést, co máte proti návrhům státního návladnictví, aneb zdaliž si přejete, aby dříve váš obhajce p. dr. Klaudy? . . . .

Dr. Julius Grégr: Jestli nemohu panu Marešovi odpověděti, tedy jeho odstoupení nepřijímám!

Soudcové a dr. Klaudy: Ne, ne! To nejde!

Předseda: Pane doktore, ten § je vám přece znám! — Dr. J. Grégr: Tedy si ponechávám poslední slovo! —

Na to jal se mluviti obhájce Dr. Klaudy: „Nemohu jinak než souhlasiti s tím, co byl

p. předseda právě přednesl. V skutku bylo by mi bývalo velmi bolestno, kdybych s knězem katolickým se byl setkal v této síni co obhájce obžalovaného.

Přiznávám se, že obžaloba p. st. zástupce učinila na mně tentýž dojem, jak jej vylíčil p. školní rada. Zdálo se mi, že nebylo třeba, aby i následky trestu byly podrobně vytčeny, poněvadž jsou to právě jen následky trestu. Dle článku 283 tr ř., který ustanovuje způsob i obsah rozsudku, není to ani předmětem vynesení rozsudku, a protož jsem myslil, že výrok, aby postrádal obžalovaný hodnosti akademické, aby postrádal způsobilosti k redaktorství, nemá býti ani předmětem návrhu státního zastupitelství. —

Neméně mě překvapilo, že p. st. zástupce dovolával se morálního přesvědčení sl. soudu, že dovolával se jeho spravedlnosti! Já mám o té věci zcela jiné poněti. Mně se zdá, že úcta před soudem mi káže, abych o tom přesvědčen byl, že soudce spravedlivě souditi bude, a v této naději jsem vstoupil do této budovy soudní. Dovolávati se teprv spravedlnosti soudcovy, poukazovati na morální přesvědčeni jeho — to zdá se mi, že příčí se zákonu a výslovně čl. 282. a 260. ř. t.; právě tento článek káže opak toho, čeho se dovolával p. st. zástupce. — Theorie, že soudce musí býti morálně přesvědčen a že, je-li morálně přesvědčen, najde prostředky odsoudit obžalovaného, jest bohužel theorie, která ze soudců činí mašiny odsuzovací, která strhuje spravedlnost s trůnu nejv. majestátnosti a činí z ní děvku moci. Proto se musím opříti proti náhledům takové theorie vůbec

a běda tomu, kdo by chtěl pokračovat v theorii, která byla nejzáhubnější říši, anať podkopávala důvěru v právo a spravedlnost, nejčelnější to faktor blahobytu státu. Já vstoupiv do této síně soudní, věru důvěrným citem byl jsem pojat, když jsem spatřil podobizny oněch dvou králů našich, jichž jednoho heslo bylo: „Justitia regnorum fundamentum' a druhého: „Recta tueri“. Již jednou poukázal jsem k tomu, že božská prozřetelnost byla zde činnou.

My jsme vždy pohotově nasaditi vše za právo své a nežádáme nic jiného nežli spravedlnost.

Litoval jsem, že jsem shledal, a musím toto faktum konstatovat, musím je konstatovat před sl. soudem i před celým světem, že první vyšetřování, které proti „N. L.“ se zavedlo, pro čl. „Nutné dotazy k obchodním komorám“, zavedlo se na rozkaz ministerstva. Zdá se mi, že jest to právě důkaz, že dříve až do této doby nebyly „N. L.“ pronásledovány, že ale od této doby, co tento rozkaz ministerský vyšel, nastalo jakési engagement shonu po článcích inkriminovaných, a lituji toho, jak jsem již při posledním sezení vyřkl, že ministerstvo takto okázalo, že nepochopilo poměr státní společnosti konstituční. Nám není konstituce systematickým vydáváním práv lidských; nám není konstituce vydáváním systematických zásad organických, dle kterých se stát říditi má: nám jest konstituce, skutkem provádět to, co nám slovem císaře a krále našeho slavně zaručeno jest. A protož zde litovati musím, že prosba moje, ačkoliv jsem ji podal bez vědomí ode mne háj eného p. Dr. Grégra státnímu ministerstvu, nebyla vyslyšena,

že jsem nucen před právem hájiti zásad, z kterých obžalován jest p. Dr. Grégr, pro kteréž obžalován jest nejen p. redaktor „N. L.“, ale i já, a tisíce a miliony s námi.

Musím se vyznati, že jsem z povinnosti lidské se vidět nucena před sl. soudem hájiti, a neohroženě hájiti to, co se mi zdá býti pouhou, nesmrtelnou, věčnou pravdou.

My Čechové máme příkladů dějepisných, že otcové naši znali na popravištích umírati a umírajíce volali k nepřátelům svým: „Vytrhněte srdce z prsou mých a řekněte králi svému, že nenalezli jste nic jiného v něm, než lásku ku pravdě a vlasti.“ A tak i já pravím, že sl. soud, zkoumá-li podrobně obsah článků inkriminovaných, nenalezne v nich nic jiného než lásku ku vlasti, právu a pravdě, nic než pouhou pravdu, ačkoliv snad poněkud trpkou pravdu, a pokárání nepřátel jejich. Jest zajisté obhájci těžkou úlohou, hájiti přesvědčení před soudem; tělo se může usmrtit, duše však a přesvědčení nikdy, a byť jste všechno nasadili, přesvědčení nedá se vyvrátit, přesvědčení nedá se zničit!“

Takovým pathosem vlasteneckým nesla se většinou tříhodinná řeč Dra. Klaudyho, vskutku mistrovské dílo výmluvnosti státnické.

Na to ujal se ku závěrečné obhajovací řeči slova Dr. Julius Grégr: „Zločiny a přečiny, které mně od pana státního zástupce za vinu kladeny, jsou skutky trestné, mající povahu politickou i právní. Co se týče povahy právní trestných skutků, dokázal jsem již dříve, že nemůže vlastně zde rozhodovati náš trestní zákon od r. 1852., zákon to z doby krutého absolu-

tismu, který není přiměřen poměrům konstituční doby nynější. Poukázal jsem na rozpor, jaký leží ve skutečnosti a v právních poměrech našich. Zbývá mi jen ještě připomenouti, že vláda právě sama o tom jedná, aby neshodu tu odstranila a podotknouti, že právě v této době obíhá dodatek k trestnímu zákonu v obou sněmovnách representujících půl říše, aby jím byl napraven § 65 t. z., neboť nehodí se již do našich poměrů. Když rokováno bylo o tomto dodatku, povstal v sněmovně poslanec a c. k. návladní Waser, pravě, že § 65., na jehož základě jsem dán v obžalobu, v odporu jest s konstitučními názory, že to jest §, který nikde se nenachází ve sbírkách zákonů ve státech konstitučních, že jest to §, který čelí zřejmě proti právu a spravedlnosti.

V ten smysl vyslovil se i zpravodaj Herbst a oběma těmto přisvědčil p. st. ministr Schmerling veřejně a vyznal tedy sám, že § 65. čelí proti právu a spravedlnosti, a budu-li tedy odsouzen na základě tohoto §, budu odsouzen nepravně a nespravedlivě! To jsem chtěl podotknouti o povaze právní.

Podobný rozpor a anomalie, jaká jest v právnictví našem, nachází se též v poměrech našich politických, v poměrech státních. Řekl jsem, že zločiny a přečiny, které mně zde za vinu kladeny jsou, jsou zločiny tendenční. Dovolím si tvrditi, že i process můj jest tendenčním.

Mohl bych k tomu přivésti několik dokladů. Známo, že celá oposiční žurnalistika, která zakládá zásady své na císařský diplom,

jest stížena množstvím processů a že větší díl kollegů mých federalistických uvržen byl v tresty a to v tresty přetěžké. To jest zajisté důkaz, že se tu jedná více o potlačení oposičního směru politického, než o zákon trestní.

Musím i na to poukázati, že když 26. února 1861. slavnost únorová na jevo dala, že nevyhoví patenty únorové poměrům říše, a že nepožívají sympathií národů rakouských, že právě od té doby zostřilo se stíhání redaktorů oposičních.

Sám jsem žurnalistou oposičním, vyznal jsem to zřejmě a vyznávám i nyní, že přináležím straně federalistické.

Myslím, že jsem jako žurnalista této strany oprávněn zdvihati a pronášeti hlasu jmenem své strany. Zásady, které jsem zastával a i příště budu zastávati, jsou nejen oprávněny, leč i prospěšny nejen vlasti mé, nýbrž i říši rakouské. Že oprávněn je směr můj, mohl seznati i slavný soud z celého jednání, jež vedlo se v této soudní síni. Dokázal jsem a dokázal i můj obhajce, že veškery kroky a náhledy své politické zakládal jsem na císařském diplomu, jejž velká většina národa českého považuje za nezvratný zákon konstituční, nám mocnářem zaručený, zabezpečující nám samosprávu, svézákonnost zemskou, zaručující nám i rovnoprávnost národní Diplom vrátiti nám měl nejen práva královské koruny naší, on měl oživiti naše právní upomínky, zjednati jim platnosti v životě a podati nám garancie stejných práv národních s ostatními národy rakouskými. My, Čechové, kteří jsme tak mnoho utrpěli pohrom a nátisků za posledních století, máme příčiny,

těšiti se tomuto základnímu zákonu a oné v něm podané garancii lepší a šťastnější budoucnosti. My, kteří jsme měli právě nejvíce příčin stěžovati si na to, že svézákonnost a samospráva naše zemská obětovány byly poněmčující centralisaci, my, pravím, musíme pohlížeti k císařskému diplomu s plnou důvěrou, že osvobodí nás od tlaku, který na zemi a národnost naši po tolik století v Vídně naléhal. Snahy naše, zakládající se na neodvolatelném cís. diplomu, jsou tudíž nejen zákonné, leč i prospěšné zemi této, neboť právě diplom pojistí nám jedině existenci naši národní. Že později vydané patenty únorové, které nejsou ústavou, jak st. min. Schmerling sám podotýká, a které mají býti jen provedením cís. diplomu, vešly v rozpor s cís. diplomem, není naše vina, a právě tento rozpor v životě našem státním, ten boj dvou proti sobě stojících stran politických, vzal původ svůj v tom, že uchýlily se únorové patenty od cís. diplomu, což ovšem nezavinil jsem ani já, ani strana, ku které náležím, nýbrž ti, kteří radili k patentům únorovým.

Je pravda, že směr, který zastávám a politické přesvědcení, které jsem povždy hájil v listu svém a hájiti budu, dokud budu žurnalistou, odchyluje se od politiky ministerské. Měl jsem však a mám na mysli prospěch veřejný, prospěch své vlasti. Nejsem žurnalistou „od profese“, jsem právníkem a vyměřil jsem si dráhu co kandidát k advokátství a jen prospěch obecný a doléhání přátel mých přiměly mě k tomu, bych se oddal žurnalistice, poněvadž nebylo nikoho, kdo by mohl dostati kon-

cessi k vydávání samostatného, neodvislého listu. Žurnalistický úkol můj jest úkolem na čas, pokud neurovnány u nás trvati budou poměry politické, jest to úkol, který mně diktovalo vlastenectví. Celá dosavadní činnost má pocházela z dobré vůle býti prospěšným zemi, v které žiji, národu, z kterého jsem vyšel.

Že jsem neměl na mysli, popuzovati proti vládě, že mně nešlo o toho neb onoho ministra, snad jen proto, abych zlehčoval úřadování jeho — o tom svědčí dosavadní činnost má. Předním vodítkem žurnalistické mé činnosti byl prospěch veřejný, prospěch obecný, který vždy a všude vysoko stavím nad interes osobní a nad interes ministra kteréhokoli. Tu se mi zdá, že nemůže býti řeči o zlé vůli, kterou mně pan státní zástupce podkládá. Systematické podrývání činnosti ministerské jen proto, abych ji zlehčoval, nebylo a nemohlo mně býti účelem.

Vystupoval jsem opposičně proti ministru Schmerlingovi jen tehdáž, když jsem měl za to, že počínání jeho směřuje proti prospěchu vlasti mé a proti blahu říše; vystupoval jsem proti němu i tehdáž, když jsem viděl, že proti základním zásadám od Jeho Veličenstva vysloveným přímo jednati se zdál; vystoupil jsem proti němu co státníku, bojoval jsem proti jeho zásadám politickým, nikdy však neopíral jsem se jemu co ministru, co úřadníku; nikdy nezlehčoval jsem úřadní nařízení, která by byla vyšla z kanceláře jeho ministerské. Ostatně mám za to, že se zde nejedná o jednotlivý článek, nebo o jednotlivý výraz v tom neb onom článku. Jak jsem již podotknul, nacházím v tomto pro-

cessu proces tendenční. Odsuzuje se zde celý směr, odsuzuje se zde celá politická strana, nikoliv pak pouze žurnalistická činnost má a to se mi zdá dostatečným důvodem, že se sproštěna vidím dalšího hájení. Já co žurnalista více se znám býti odpovědným veřejnosti než vládě; veřejné mínění v zemi této souhlasí však se směrem politické činnosti mé. Mohl bych k tomu dokladů přivésti až hojnost. V celém českém národě přiznává se třída vzdělanější k zásadám, které hájil jsem veřejně a pro které stojím dnes tuto před soudem. Mám však naději a se mnou všickni krajané moji, že konečně přijdou k platnosti, že zvítězí konečně zásady naše, i upozorňuji sl. soud, že právě dnes soudí mne pro zásady, dle nichž snad co nejdříve sám souditi bude.

Před desíti lety stíhán byl Havlíček úředně proto, že v časopise veřejně samojediný hájil a zastával národ český proti centralisaci Bachovské, byl i týrán proto; a přece ta samá centralisace, proti které tak úsilovně vystupoval, samým mocnářem již po deseti letech odsouzena byla.

Tak by se mohlo státi, že i tento směr nynějšího ministerstva, proti kterému jsem se opíral a který nejlépe dá se pojmenovati centralisticko-německým, že i tento směr, pravím, v krátké době ustoupiti musí směru jinému.

Ostatně, — ať je jakkoliv, za směr a za své politické přesvědčení dovedu podstoupiti trest, nechť je jakýkoliv. Nedomnívám se však, že sl. soud vyřkne nade mnou rozsudek takový za odsouzení mravního mého přesvědčení. Nechť vyjdu z této síně

soudní prost viny neb co odsouzený, nezvratné odtud ponesu přesvědčení, že jsem plnil povinnost svou co žurnalista: a že, třeba mne odsoudil sl. soud, — národ, jehož jsem synem, a z jehož lůna jsem vyšel, mne nezatratí; a to dodává mi síly, abych mužně snesl rozsudek, nechť je jakýkoliv! —"

Po této závěrečné řeči Dra Grégra, jejíž poslední mužné akkordy hluboce zachvěly srdci posluchačů, ba srdcem všeho lidu českého, — prohlásil předseda přelíčení za skončeno a oznámil, že rozsudek ohlášen bude druhého dne o 11 hod. dopolední. V den rozsudku promluvil Dr. Grégr a obhájce jeho Dr. Klaudy k obecenstvu ještě krátkou řeč, ve které žádali velmi četně se dostavivší posluchačstvo, aby nijakým způsobem nedávalo na jevo svůj souhlas neb nesouhlas s vynesením rozsudku. Jakmile o 11 hod. zasedl soud, povstal předseda a prohlásil za hlubokého ticha a napjetí — tento rozsudek:

„Pan Dr. Julius Grégr jest vinen zločinem rušení veřejného pokoje, naznačeným v článku 65. lit. a), pak přečinem pobuřování, naznačeným v § 300. zákona trestního a odsuzuje se zřetelem k § 46. lit. b) a 47. lit. c) podle §§ 35., 65. tr. z. 28., 251., 281. tr. ř. s použitím § 54. tr. z. k žaláři na čas 4 měsíců a k ztrátě obnosu 1800 zł. rak. čís. z kauce, která připadnouti má ústavu chudých v Praze a k náhradě nákladu trestního řízení. —

Dojem rozsudku toho byl nevýslovně trpký. Celý národ cítil se ortelem tím zastižena. Byla

to jedna z oněch osudných událostí, které více než co jiného odcizují srdce ovládaných vladařům, které prohlubují propast mezi státem a národem do hloubky závratné. „Pro nás Čechy není posud žádné spravedlnosti!“ byl pocit všech tehdejších našinců: „odsuzují nás pro pravdu a právo, které hájíme, ale nás nezlomí žádný žalář a žádné příkoří více!“

Dr. Julius Grégr stal se miláčkem všeho lidu českého, který pro něj slzel a truchlil a nejrůznějšími projevy svou upřímnou soustrast, lásku a úctu na jevo mu dával. „Sláva našemu Grégrovi!“ volaly zástupy provázející odsouzeného z radnice novoměstské ku redakci Národních Listů — a „Sláva statečnému trpiteli!“ volal celý národ. Vlastenecké paní a dívky přinášely mu věnce a kytice, Pražané i venkované hrnuli se do bytu jeho, aby mu stiskli vděčně ruku a nadšeně mu projevili vřelý svůj souhlas a soucit. A Dr. Julius Grégr svěží a statný, nečině sobě z odsouzení svého ničeho, vděčil těm tisícům za jich soucit jonáckým povzbuzováním, aby se nedali, ale vytrvale bojovali až do vítězství.

Na druhý den (21. června 1861) napsal v „N. L.“ toto krásné „Slovo svým politickým přátelům: „Dnes, kdy snad již všem přátelům mým v známost vešel soudní, nade mnou vynesený rozsudek, který zbaviti mne má práv občanských, zdá se mi povinností, objasniti příští poměr můj k těmto listům, které jsem založil a bezmála půldruhého léta pod vlastní odpovědností redigoval.

Beze jména a bez zásluhy všeliké vystoupil jsem na počátku roku 1861 na půdu veřej-

nou činnosti žurnalistické. Vřelé účastenství, které sobě zjednaly v době nejkratší „Listy Národní“, ten hojný počet odběratelů časopisu mého, nedávno zaraženého, nebyly dílem mým. Politické zásady, které se domáhaly platnosti v těchto listech, byly hlavní silou časopisu mého, a tož se za povinna mám, odpověděti již nyní k otázce, zdali rozsudkem nade mnou právě vyneseným neutrpí zásady tyto?

Nechť rozsudek u stolice vyšší dojde úplného potvrzení, nechť třeba vyměřen mně bude trest ještě mnohem ostřejší, „Národní Listy“ nezmění dosavadní program svůj. Jednotlivec může k mlčení přiveden býti, zásady a pravdy, ústy celého národa vyslovené, nemohou však potlačeny býti! — Nechť je osud můj jakýkoliv, nikdy nesmí být na ujmu listům těmto. Postaral jsem se již o to, aby časopis tento, ku kterému největší chovám lásku, přešel, když toho třeba bude, do rukou redaktora spolehlivého, a jak se naději nade mne spůsobilejšího a statečnějšího. Kdyby tedy i žalář na čas činnost mou zmařil —, „Národní Listy“ vycházeti budou nepřetržitě dále ve formě nezměněné, ne-li na mnoze zlepšené. „N. L.“ budou i na dále neohroženě zastávati práva a svobodu našeho národa proti germanisující centralisaci!

Pravda, právo a spravedlnost zvítězí konečně vzdor okovům a žaláři, v němž na čas mohou býti uvězněny, na vždy však nemohou býti umořeny!

Julius Grégr.“

Nepřátelé naši trnuli údivem i zlostí nad mravní statečností a křepkostí, jakou v těch dnech osvědčil národ náš. Takové demonstrace ostré a dalekosáhlé věru se vláda Schmerlingova nenadála.

Po celých Čechách podpisoval rozčilený lid adressy důvěry a souhlasu odsouzenému redaktoru, četné obce mu udílely čestné občanství, nesčíslný počet našich spolků vyznamenal Dr. Julia Grégra čestným členstvím, — všechny naše třídy výrobní, rolníci, řemeslníci, dělníci, živnostníci — bohatí, chudí, staří, mladí zahrnovali akademické hodnosti zbaveného publicistu českého svými poctami nadšenými, schvalujíce v tisícerých svých pozdravech, adressách, přípisech a diplomech vlastenecký směr a čin Grégrův a opětujíce po něm jeho hrdé, životní heslo: „Raději žalář a okovy než volnost otroka!"

Však ne pouhými slovy, nýbrž i skutky plnými obětavosti, vyznamenalo se mnoho vlastenců i vlastenek. Z mnoha stran nabídnuto Dru. Grégrovi 1300 zl kauce a jeden občan sám dokonce dostavil se k redaktorovi s obnosem tím a takřka mu jej vnucoval Charakteristickým obrázkem dojemné té obětavosti lidu našeho byl zajisté onen chramostecký obecní pastýř. Jan Vojtěchovský, jenž zaslal Dru. Grégrovi jeden zlatý ze svého mála, co příspěvek na ztrátu z kauce. Jeden řemeslník opět chtěl za Dra Grégra po své celotýdenní únavě vždy v neděli dáti se zavříti a jiný opět chtěl se udati, že on dal do tisku závadný článek „Kdo nám pomůže? — aby tak Grégra od trestu osvobodil! —

7

Po Čechách a družné Moravě přichvátala širá cizina, kdekoli v ní žili rodáci naši, ze všad ozývalo se pohnutí vlasteneckého soucitu: od Čechů Amerických, Berlínských, Hamburských, Drážďanských, Londýnských, Štuttgarských a j. v. A tolikéž bratři Jihoslované, Poláci, Slováci, ba i Maďaři v Praze meškající vřele a rozhodně demonstrovali pro věc naši, odsouzenou v osobě Grégrově. —

Lze si pomyslit, jak taková demonstrace popudila německou vládu ješitného Schmerlinga. Dal se strhnouti k novému skutku mstivosti: Politické c. k. úřady dostaly z hůry pokyn, aby po celých Čechách i po Moravě vyšetřovaly a stíhaly původce těchto přečetných adres a osvědčení pokutami a vězením. A byrokraté Schmerlingovi nedali si dvakráte říkat. Hned měli přečin „schvalování nezákonných skutků“ v nástraze na svobodu a jmění tisíců vlasteneckých spoluobčanů našich. Nechtěje, aby šlechetní lidé pro něho trpěli, učinil Dr. Julius Grégr 3. července v „N. L.“ toto prohlášení:

„Projevené mně v těchto dnech účastenství, soustrast a důvěra v míře přehojné milých krajanů mých naplnily mne citem hrdosti. — Jsem hrdým, že náležím národu, který tak velké dovedl osvědčiti uvědomění politické i národní, který i neohroženě a mužně hlásí se veřejně k zásadám svým a přesvědčení svému. — Četná mně zaslaná osvědčení, ač svědčila osobě mé, náležela spíše přesvědčení politickému, tužbám a snahám celého národa; nicméně nutí mne k díkům, které vyslovím později v listech těchto politickým přátelům svým. Dnes mám pouze za

povinnost projeviti hluboký bol svůj nad stiháním a vyšetřováním úředním, které se děje dle došlých mne zpráv, na všech stranách vlasti naši. Jest mi zajisté velice bolestno, že k stihání tomuto příčinou jsou právě adresy mně zaslané. Ač v nich neshledávám nižádný skutek nezákonný a trestuhodný, ač nemám úřady naše politické ani za oprávněny k stíhání podpisovatelů a zasilatelů, ani za povolány, aby způsobem tak zřejmým pouštěly se co strana do proudu politického zápasu: přece sobě přeji z plného srdce, aby nebylo nižádnému ze statečných krajanů mých způsobem jakýmkoliv ublíženo, aby nebylo žádnému nepříjemnosti a hořkosti připraveno. Za touž příčinou vznáším prosbu co nejdůtklivější, aby mi nižádnou adresu neb jiným způsobem nebyly více dány soustrast neb důvěra najevo; prosím co nejsnažněji, aby přestala další osvědčení veřejná, jichž bez toho již dosti hojný mi zaslán byl počet, že z nich poznati mohli nepřátelé a nepříznivci naši, jak národ náš jasný a určitý má program politický, jak se k němu veliká hlási většina pokročilého občanstva našeho, a jak dovede tento program svůj i mužně a zřejmě hájiti, a i všelikých za něj přinésti obětí! —“

Ušlechtilou prosbou tou loučil se zároveň Dr. Julius Grégr na krátko s vlastí. Než nastoupí cestu do žaláře, chtěl ještě s nejmilejším druhem a přítelem svým, pěvcem to „Písní večerních“ Vítězslavem Hálkem podniknouti výlet do krásných hor slovenských, po nichž od mladosti toužil: chtěl spatřiti naše Tatry.

—

VI.

Výlet na Tatry.

V pátek, v „nešťastný den“ — 4. července 1862 vydali se naši dva švarní jonáci čeští: Julius Grégr a Vítězslav Hálek na cestu do staroslavného města Krakova. Jeli přes Olomúc a Osvětim. Krakovští vlastenci polští zvěděvše o příchodu jejich přijali je s náručí otevřenou. „Jich chování“ — píše Hálek, „bylo nám více než dostatečným svědectvím, že sympathie mezi Čechy a Poláky nejsou žádnou frási více. S největší ochotou vodili nás všude, tak že jsme mohli uviděti vše, co Krakov chová památného.“ V neděli 6. července dostavila se deputace studentů polských do hotelu našich výletníkův. Pozdravila je co nejvřeleji ujišťujíc nás Čechy upřímnou láskou Polákův ku národu našemu, k němuž Poláci poutáni jsou netoliko stejným rodem ale i stejnými osudy. — Dr Julius Grégr odpověděl slovy stejně přátelskými osvědčuje tytéž bratrské city Čechů ku slavnému a nešťastnému národu polskému. Večerem téhož dne pozváni byli naši turisté do větší vlastenecké společnosti polské čítající na 400 osob. Přijati

byli nadšenými pozdravy a jistý mladý básník polský vítal je vzletnou, srdečnou řečí, ku kteréž Dr. Grégr odpověděl slovyráznými a významnými po česku. Následovala opět řeč polská, plna upřímného přátelství opravdového bratrství, za kterou odvětil opět náš Hálek, ujišťuje, že národ český ku žádnému národu slovanskému nelne větším soucitem a vroucnější láskou nežli ku trpícímu národu polskému. — Této dojemné slavnosti přítomen byl též starý ale dosud statečný a jarý náš básník kněz Boleslav Jablonský opat na Zwierzynci blíže Krakova. Také on ujal se slova, děkuje polským hostitelům za tak srdečné přivítání a vyznamenání milých rodákův svých Připomenuv, že již 19 let žije uprostřed Polákův a tudíž je seznal skrz na skrz, — zalichotil jim řka: „A výsledkem tohoto mého poznání jest, že kdybych nebyl Čechem chtěl bych být jenom Polákem“. Bodrý a veselý náš Jablonský ovšem pozval milé rodáky na zítři k sobě na opatství a vezl je ku mohyle Kosciuszkově, kdež prokázal jim zvláštní poctu: Nedovolil, aby zapsali se v starou pamětní knihu návštěvníků mohyly všem Polákům posvátné: ale přinesl pamětní knihu z brusu novou, aby do ní první zapsali jména svá.

Poláci tehda již hotovili se k osudnému zápasu na život a na smrt za svobodu otčiny své. Byli již ve vážné té náladě, jaká ukládá se na národ v předvečer rozhodné bitvy. I ten starý Krakov jí podlehl. Učinil na naše turisty dojem hluboce zasmušilý: „Podobá se více hřbitovu o dušičkách než živému městu,“ zaznamenal Hálek. „Dámy chodí vesměs v oděvu smutečním.

která jde jinak oděna, jest Němka aneb cizinka vůbec. Polkou zajisté není. Veřejný život, může-li se o takovém mluviti, neosvědčuje se takřka nikde. Ve všech hostincích najdeš pravidelně prázno, a kdo není uveden do kruhů domácích, nemůže ani s nikým promluviti. Zábav veřejných tu není, a která Polka by se objevila při nějaké zahradní hudbě, ta by také v ten den naposledy požívala úcty Poláků. Tance i zpěvy přestaly tu dočista, a jediným zpěvem Poláků staly se písně nábožně-vlastenecké v chrámech krakovských. Jediná polská zábava byla střelba ve střelecké zahradě, kdež prvního střelce jmenují králem. Právě když my jsme tam vešli, byl král u velikém jásotu jmenován: vše se k němu hrnulo, aby mu přálo štěstí. Král takovýto jest vybrán na celý rok a podobizna jeho zavěsí se v střelecké síni, kdežto podobných králů zavěšeno hezký počet. Byli jsme večer při čaji v domácím kruhu, když okolo táhly pochodně s hudbou a veliké množství lidu: doprovázeli nového krále do jeho bytu."

„Velmi mile překvapil nás národní ráz města. Kohokoli uvidíš, jde buď napolo, buď docela v národním kroji: i sklepník v hostinci uvítá tě v kroji národním. Konfederatka jest skoro jedinou pokrývkou hlavy a na bohatých pasech šlechticů, na krku polských dam a švarných studentů neuzříš nic jiného, než podobiznu Kosciuszky. Tutéž podobu nesou skoro všecky sponky, nechť jsou již na prsou, na krku nebo na rukou. Kosciuszku nosí každý Polák hluboko v srdci svém; s pýchou to vyznává také veřejně "

Po Krakově nejbližším cílem byly velko-

lepé solné doly Věličské; plujíce zde hluboko pod zemí po jezírku obrovské sluje zapěli sobě s naším Jablonským „Kde domov můj“. „A mohu se vyznati upřímně.“ dokládá náš Hálek, „že mne ta píseň zde poprve dojala.“

Nabaživše se po tři hodiny krás „křišťalového podzemního města“, vydali se drahou do Bochnie a odtud poštou do Nového Soncze, kdež nalezli krajana a přítele doktora Slavíka, jenž ovšem ihned jim radostně nabídl své pohostinství. Stráviv̌še v roztomilé domácnosti jeho půldruhého dne, poznali zde dívku neobyčejně spanilou, sestru jeho choti, Polku, slečnu Józu Branickou. Oslňující krása nadšené vlastenky polské učinila na dra. Julia Grégra od prvního pohledu mocný dojem. Byl okouzlen půvabem její duchaplné konversace jako zvukem její hlasu a něhou její očí, z nichž mluvila duše hluboká, jemná a zároveň ohnivá. Loučení nebylo by snad bývalo tak snadné, kdyby nebylo došlo k úmluvě, že za tři dni dr. Slavík s chotí a švakrovou, ba ještě s několika přátely veselými přijedou za našimi turisty do Czorštýna ku břehu Dunajce, aby tam společně nastoupili plavbu skrze „Pěniny“ — proslulé to přírodními krasami svými peřeje, podobné našim Vltavským „Svatojanským proudům“. — Zatím chtěli si dr. Julius Grégr a Hálek prohlednouti Tatry. Urazivše na chatrném vozíku dvanácte mil cesty, dostihli pozdě u večer dne 9. července Nového Targu, odkudž příštím jitrem jeli do Bukoviny, poslední to osady před Tatrami, která leží již tak vysoko, že možno odtud již přehlednouti skoro celé Tatry v hlavních obrysech. Tu vypínají v pozadí již strmé štíty

své i osněžená Lomnice i velebná Kriváň. Svatá hrůza pojme člověka, když průvodči ukáže pod samé vrcholy a poví, tam že „Mořské oko“, nad ním že „Černý stav“ a v pravo v téže výšině že jest „Pět stavů“. Než, statečni naši chodci za nedlouho stanuli nad oběma těmi jezery. Byli v nejkrásnější části severních Tater. Pohled odtud na horstvo Karpatské byl úchvatný. Ten hluboce zasmušilý, vážný ráz Tater učinil na dra. Julia Grégra dojem nezapomenutelný. Připadaly mu „jako obrovská mohyla na půdě tisíciletých, trudných, krvavých dějin Slovanstva, jehož dítky nešťastné, siré, porobené a polonahé pečlivě tulí k sobě v nedostupných, odlehlých úkrytech.“

Ještě po letech připomínal sobě Julius Grégr živě mocný dojem jakým naň i na Hálka působila ta tichá, pustá, pošmurná kotlina nad Černým stavem. „Nikde známky života“ — líčí*) „z tří stran strmé, šedé žulové stěny, v jichž rozpuklinách leskne se věčný sníh jako praménky bílých kadeří kolem lysé hlavy starcovy. Pod námi temnozelené jezero „Černý stav“, sevřené skalami do nedoměrné hloubky. Hladinu jeho neoživovala ani jediná vlnka Vše kolem činilo dojem nejosamělejší pustoty, jakobychom stanuli u samého hrobu přírody; vše tu stanulo v smrti vůkol nás: byli jsme tu jediní dva dýšicí zástupci oživené přírody. A i nás oba, nezapomenutelného přítele Vítězslava Hálka a mne, ovanul pocit nevýslovné osamělosti. Oba jsme byli v stáři, kdy panna vadne

*) R. 1877 v „Lumíru“, jehož ct. redakce s přátelskou ochotou dovolila mi použiti stkvostných těch „Upomínek“ z cest Julia Grégra ku této práci.

a muž začíná se rozvíjet, kdy čilý ruch vůkol je mu potřebou. Oba jsme nacházeli největší rozkoš v přírodě, však v té pestré, bujné, zelené, plné rozmaru a života. Zde byla jen tichá mrtvá pustota, však velkolepá, převelebná, dojemná hluboce! Bylo to místo k askézi jako stvořené a k němým reflexím. Již zapadalo slunce a jen o nejvyšši vrcholy strmých skal odrážely se spoře ještě některé paprsky, a stále ještě seděli jsme zde pohříženi každý ve svých vlastních myšlénkách."

Setmívalo se již, když sestoupili k Mořskému oku; vstoupili na prám, aby je přeplavil. Vichr srážel se s kolmých stěn a mocně zrýval vody tmavého jezera Stěží dostali se na druhý břeh. Dlouhým údolím přijeli na noclech k osamělé salaši. V této primitivně sroubené dřevěné chatrči mile je překvapil pestrý život slovenských pastevcův, kteří se sem byli z okolních pastvin sešli se na noc. Uprostřed salaše praskal oheň a plameny jeho ozařovaly celou kytici mladých, boubelatých, hezoučkých, veselých děvčat, hejno bujných výrostkův, několik starců a mladého dudáčka, který mládeži k tanci hrál. „Co tu dobrého rozmaru, co tu veselé mysli a žertu při té polonahé, všeho postrádající nuzotě!" obdivuje se Julius Grégr: „Byto to malé skupení ubohého toho a přece jen bodrého lidu slováckého, který po celé léto nomadisuje v údolích a roklinách tatranských: typy to vesměs čistě slovanské: kulaté tváře veskrze pěkné; dobrý, měkký výraz v obličeji; oko přívětivé, jemné."

„Podivný, zvláštní jest tento lid slovenský!

Jest jako výjimkou z pravidla mezi národy. Obyčejně bývá horský lid silný, odhodlaný, bojovný a statečný. Hory byly od pradávna kolébkou reků. Lehký, zdravý, svěží vzduch rozpíná mohutněji prsa a sílí svaly; bezpečnost v skalnatých úkrytech rodí odvahu a stálý zápas s přírodou utužuje v muži neohroženou srdnatost."

„Však zde v těch hvozdech tatranských je pohříchu zcela jinak. Na úpatí severním v rovinách haličských v poříči Visly, tam lid je statečný, lid polský, chrabrý, udatný; a na svahu jižním ve vzdálenějších nepřehledných rovinách vypíná se surový a tvrdý Maďar, jemuž nelze upříti, že má smělou bojovnost. A jen ten lid slovenský uprostřed obou měkký, mírný, holubičí, nemá síly ani na obranu! Ve volném vzduchu horském na tvrdých skalách žulových neodchovala se v něm ona útočná rekovnost, která by měla odvahy, prorážeti mocnou ocelí hruď odvěkých vrahů. Lid ten tu ani nezná zbraně a nemá po nich touhy. Nedostupné hory nejsou mu hradbami volnosti; skrývá se v nich jen co porob. Zapomenut, nepovšimnut, bez pomoci a bez ochrany žije zde v krásném, však málo štědrém kraji, dobrý, dětinský lid. Ovesná placka a zemčata po celý rok jsou téměř výhradní stravou toho lidu; a z těchto ovesných otrub a nemaštěných brambor má ten ubohý lid dostati ocelové svaly, má mít sílu k odporu, má být bojovný a statečný! Společnost státní vzpomíná naň jen tenkráte, když žádá od něho oběti. Tatranský Slovák jest jednou z nejopuštěnějších a nejzanedbanějších ratolestí velké rodiny evropské. Společnost jej nezná než v po-

tulných jeho synech, jež hlad z horských chatrčí vyhání do světa, aby v daleké odlehlé cizině buď žili o skoupé žebrotě, aneb zmírali v útrapách neoželeni, neoplakáni.“ — —

S takovým soucitem pravého slovanského demokrata pozoruje Dr. Jul. Grégr život obecného lidu slovenského, s takovýmtéž soucitem nazíral po letech opět na život obecného dělného lidu ruského. — Zaživše v salaši této hrůzokrásné drama prudké horské bouřky, časně z rána 12. července sestoupili s hor a jeli dle daného slibu zpět do Nového Targu, kamž přišel jim naproti Dr. Slavík, aby je zavezl do Maniów. Na silnici bylo neobyčejně živo: lid, povozy a dobytek všeho druhu pohybovaly se v dlouhých řadách ku Novému Targu na výroční trh. Naši cestující zřeli tu jako v kinematoskopu řadu rychle se střídajících živých obrazů z polského života. Typické postavy venkovanů, židů a šlechticů polských. Hálek zachytil zde své rozkošné poetické „Děvče z Tater“ — Katušku. kterou také Jul. Grégr líčí se svrchovaným obdivem jako vzor ženské krásy: „Katuška jakoby se byla zrodila z dechu vonného kvítí na zeleném pažitu v tichém, osamělém úpadu horském. Byla as sedmnáctiletá, štíhlá a přece kyprá, měla nádech tak jemný jako kvítko v první den svého rozvití, jako „róže z pupy jdúci“. Hezoučká tvář její byla krásným vzorem slovanského typu“. Provedli s tím děvčátkem nevinnou kratochvíli, aby poškádlili jejího milence, statného to mladíka, až také rozpoutali na okamžik jeho žárlivost. Ustali ovšem v žertu v čas, aby byli svědky blahého smíření „těchto přešťastných utěšených dítek velebného horského zátiší.“

Letmo polským krajem vystihl Dr. Julius Grégr bystře a trefně charakter lidu i země. Vizme na př. mistrnou jeho líceň polských židů.*) „Polský žid ve svém dlouhém až na paty sahajícím černém neb tmavozeleném kaftanu, silným, kudrnatým, černým neb rudým vousem, a s dvěma, z každé strany po jednom do obličeje padajícími dlouhými závitky vlasův, zvaných pejsy, podobá se na vlas svým praotcům z doby 500 let před Kristem, jak o tom svědčí některé, plastické památky chaldejské v britickém museu z doby židovského zajetí, vykopané na zbořeništi Babylonu. Od svých pradědů liší se toliko vysokým cylindrem, jehož vypůjčil sobě od moderní „kultury". Nynější polští židé jsouce věrným odnožem původních pražidův, mají i veškeré vlastnosti, pro které vůbec židé od ostatních národů nenáviděni jsou, v pramíře, to jest v míře vrchovaté. Krk a ruce, špinavé do nejvyššího stupně, prozrazují, že bývají umyty jen jednou v roce, kdy nastává veliký den „hakkippurim", tento šábes všech šábesů. Polský žid zaklíčil se do těla bezstarostného, ubohého polského lidu, ssaje z něho mízu jako povázka, která ovinuje se kol jetele, berouc z něho šťávu: až jetel vadne, ztrácí se a hyne.

„I polské židovky vynikají zvláštností; jsou sice v kroji měšťanském, však hlavy mají podle řádu starozákonního oholeny. Místo vlasů nosí čepec z černého neb hnědého atlasu, upravený na způsob vlásenky. Židovky z Nového Soncze, i nejchudší ženy, mají čepce posázené dobrými perlami. Některá má celý poklad na hlavě.

*) Lumír rok 1877., str. 469.

Perly tyto se dědí od pokolení k pokolení; nahromaděno tím spůsobem perel mezi židovským obyvatelstvem jediného toho města více, než jich je snad v celých Čechách dohromady.

„V davu starších židů, tu pěších, tu houfně na povozech sedících, míhala se a vřeštěla malá žiďata všeho stáří. Nadějné tyto odnože kmene israelského byly zjevem velice zajímavým. Vzdor svému dětskému věku byly to individuality již určitě vyvinuté, a typ polských židů byl v nich do nejpodrobnějších a nejjemnějších kontur věrně a jasně vyznačen. Pětileté polské žiďátko je již hotovým rabbim od hlavy až k patě, ovšem že malým. Boty má silné, vysoké; tmavý dlouhý kaftan až na paty, cylindr na hlavě a pejsy do obličeje se táhnoucí; vše jako každý dorostlý a starý polský žid. Mhouří očima potměšile a schytrale, má jednu ruku v hluboké kapse svého kaftanu, a druhou živě rozkládá, jako by již kšeftovalo.

Myslil bys, že mladá ta žiďátka již se rodí v dlouhém kaftaně, s pejsy, s vysokými okovanými botami a s cylindrem na hlavě.

Zvolna a stíží jen pohybovaly se povozy davem pěšího lidu a různými druhy domácího dobytka. Z pestrého průvodu rozléhal se na všech stranách hlučný hovor, klení, hašteření židů, provázené živými posuňky, vřeskot žiďat, bučení krav a řehtání koní. Byla to malá předehra polského výročního trhu. K doplnění celého obrázku vráží do této směsice čtyřspřežní povoz. „Na malé, lehké bryčce sedí vysoko polský šlechtic, s konfederatkou na hlavě, na ramenou burnus s kapucí jen lehce přehozený, na rukou glaceované rukavičky. Za ním sedí líně kočí,

oděný jako Krakůz, s krátkou dýmkou v ústech. Šlechtic sedí vzpřímen jako svíčka, dlouhé kníry spadají mu na čistě holenou bradu. V levé ruce drží oprati a pravou švihá dlouhým bičem. Praskot biče jeho přehlušuje na chvíli obecný povyk, proud zvolna se rozstupuje před panským povozem, a šlechtic předjížděje jednotlivá skupení, práská plnou silou, toče bičem nad svými čtyřmi vraníky. Kdykoliv hrčí lehký jeho vozík vedle povozu židovského, s kletbou: „bestyo, psiakrew!“ švihá plnou silou do skupení polských židů; bič se mihá mezi cylindry, až se z nich práší, některé padají s hlavy, a nastane poplach mezi všemi, jako by se rojili. Na důrazné pozdravení šlechticovo odpovídají židé s potutelnou pokorou, děkujíce: „Całuję ruczky pana dobrodzieja!“ Šlechtic nedbaje posuňků a odpovědí židů, žene se kvapně se svým spřežením dále; prach zdvihající se po obou stranách kol zahaluje v dáli „panský“ povoz; není již viděti než vysokou vzpřímenou postavu s konfederatkou malebně posazenou na hlavě.

„Ulehčuje to velmi vnitřnímu citu, když se znamená, že nejušlechtilejší tento výstřelek evropské společnosti — polský žid — má také svého „dobrodzieja“ končí Dr. Julius Grégr zajisté charakteristicky.

—

VII.

V nebezpečí života.

V Maniově již očekávala naše hosty vybraná a četná společnost polská: dámy, šlechtici a kněži. Po krátkém přemilém odpočinku v domě hostinného polského šlechtice, vydali se na pěti povozech do Czorštýna, aby tu spatřili jednu z nejkrásnějších částí celých Tater: divoko-romantické poříčí Dunajce a jeho proslulé proudy a peřeje zvané „Pieniny.“ Bylo bez mála po ledne, když dojeli Czorštýna a stanuli na samém břehu Dunajce, jenž tvoří hranici mezi Haliči a Uhrami, tak že po levém břehu jest Halič, po pravém Uhry Část hostí, která je až sem doprovázela, zde srdečně se s nimi rozloučila, přejíc jim šťastnou a veselou plavbu. Nikdo neměl vzdor vyšší a prudké vodě Dunajce obav nejmenších. Vždyť čtyři zkušení přívozníci jistili, že není naprosto žádného nebezpečí. A zatím nechmež o hrozném osudu našich milých výletníků vypravovati dra. Julia Grégra samého:*)

„Vše bylo připraveno k výpravě na Pěniny.

*) Lumír 1877, str. 471.

Vstoupili jsme do loděk slavnostně ověnčených zelenými ratolestmi. Byly to tři úzké, dlouhé kocábky z kmenů prostě vydlabaných, chatrně k sobě svázané. Všech osob bylo třináctе: mladá baronka Jóža Branická, její starší sestra a manžel její doktor Slavík, farář Neudecker, probošt Waszikiewicz, dva mladíci bratři Glebočtí, Hálek, já a čtyři plavci. Rozsedli jsme se; plavci chopili se dlouhých tyček. Posadil jsem se vedle mladé Branické. Znali jsme se od tří dnů. V průvodu matky a starého jejího otce byl jsem se s ní přecházel v stromořadí novosonczském; přijala přívětivě nabídnuté jí rámě. Byla neobyčejně krásná, mladá, příjemná, veselá dáma. Pleti byla jemné, bílé, prokvetalé růžemi; oko bylo překrásně modré, živé, jasné, bystré a intelligentní. Zajímavý výraz tváře byl aristokratický, však bez hrdé ostrosti a bez chladné příkrosti. I postava její vysoká, štíhlá a statná, lehká, nenucená v pohybech, elegantní, byla obrazem pravé, polské dámy z nádherných salonů šlechtických.

Zajímavá byla to episoda v mém životě, plna mocných, pestrých dojmů, která osud můj na chvíli připoutala k osudu tohoto mladého, sličného děvčete. Potutelné vlny Dunajce jako by se o to byly smluvily, aby nás oba připoutaly těsněji k sobě, na samém počátku plavby jaly se zmítati loďkami, aby přinutily mne nabídnouti galantně dámě rámě a držeti ji v rovnováze; přisedl jsem těsněji ku své sousedce. Byla to zajímavá plavba. Krajina oplývala velkolepým půvabem; na rozhraní Uher a Haliče v prudkém toku vinul se zde Dunajec

mezi pittoreskními skalami, porostlými tmavým smrčím. Čím dále jsme jeli, tím příkřeji, tím výše vystupovaly srázné břehy, na nichž tu a tam, jako vtisknuta do skály v závratné výši skrývala se nuzná chatrč. Společnost byla ve výtečném rozmaru: dámy byly velmi zábavné; žertovalo se, upozorňovalo na krásy přírodní, jež čím dále byly úchvatnější.

Nadšeni mocným půvabem krajiny, nepozorovali jsme, jak vody v Dunajci následkem lijáků a přívalů z minulého dne a z předešlé noci rostou a stoupají, jak vysoko dmou se vlny a v rozpěněném vzteku při každém záhybu vrážejí prudce do skal. Loďky letěly jako střely s rozvlněným proudem. Slunce vystoupilo vysoko na jasnomodrý blankyt a vrhalo kolmo červencový svůj žár na rozpálené naše šíje. Toužili jsme všichni po chladnoucím stínu. Zabočili jsme ku břehu a vystoupili z lodic. Před námi ze stinných stromů trčely zdi rozsáhlého, polozbořeného stavení. Byly tu v utěšeném, příjemném zákoutí, z dvou stran krytém vysokými boky hor zbytky kláštera, jejž lid nazýval „Červóny kláštor“. Zasedli jsme do chladu vysokého stromoví, kde byly již připraveny pro nás stoly. Chutnalo nám výborně. Uherské ohnivé víno nás mocně rozjařilo. Při odchodu as ke 3. hodině dopustil jsem se osudné neopatrnosti. Nalil jsem každému plavci sklenici vína, nevěda, že každý z nich již vypil půl pinty kořalky. Víno na kořalku učinkovalo; sotva že se chopili vesel, bylo již znamenati, že se potácejí a že smíšenina vína a lihoviny silně počíná působiti jim na mozek. Společnost byla tak rozveselena, že si plavců hrubě nevšímala;

ba nevšimla si ani toho, že mezi obědem úžasně vzrostl proud Dunajce a vlny trojnásob mohutné valí se jeho řečištěm. Doktor Slavík chopil se kytary a probošt Wasczikiewicz provázel hudbu zvučným zpěvem. Zpívaly se národní písně polské a brzy v mocném sboru pěla společnost, ani dam nevyjímaje. I my Češi zapěli svou národní: „Kde domov můj?" Zpívali jsme s takovým zápalem, že refrain poslední sloky zvučně se odrážel od mohutných skal, a jako ve sboru opětovala ozvěna: „Domov můj — můj — můj!"

Mezi zpěvem vlny rychle odnášely naše loďky; letěli jsme po hladině vodní prudkostí myšlénky; břehy jen mihaly se kolem nás, rozvinujíce před námi své pestré obrazy jako rychle měnící se panoráma. Zabočili jsme do nové, krátké zátočiny a ocitli jsme se v Pěninách; před námi rozvinul se obraz hrůzně velkolepý. V pusté, skalnaté kotlině vířily se proudy v divokém, bujném zápase: vlny srážely se jedna o druhou a řítily se s dunícím jekotem na skalní stěny, jako by hnaly se proti nim útokem. Syčíce děsně, vztekle rozpěněny vzpíraly se od břehů zpět, pokrývajíce bílou, hustou pěnou celé řečiště.

Byli jsme uchváceni mohutností tohoto děje, jehož jsme byli diváky i oběti; proud metal našimi loděmi, jak rameno silného muže dětskou hračkou. Plavci zpiti, nedovedli odolati vlnám a dali strhnouti loďky do dravého víru. Jako lehkým pírkem pohazovaly námi vlny, stříkajíce na posměch po nás svou bílou, lehkou pěnu, nešetříce ani elegantní, hedvábné toiletty dam.

V divém tomto rozčeření praskaly loďky, a

vlny mrskajíce do stěn, vrhaly již celé spousty vod do vnitř loděk. Znamenali jsme velice nebezpečné své postavení Mužové starostlivě pohlíželi do rozlícené té vřavy, dámy bledly, tulice se k mužům. Měkounká ručka Jóžina svírala úzkostlivě ruku mou, i mohl jsem na rychlém bití tepny její počítati, jak úzkostlivě tluče srdéčko poděšeného děvčátka. Píseň umlkla, ba strnulo i sdílné a těšivé slovo na všech ústech: jen spitá hrubost obou za mými zády stojících plavců, nedbajíc nebezpečí, v němž již již jsme tonuli, zachraptila frivolně hanlivou píseň na Rusy:

Moskale, Moskale
písali, písali,
až ich djabli vzieli.

A vzali! Sotva, že vyhrkla poslední sloka ze zpitých úst, praskly pružiny, jimiž loďky k sobě byly spjaty, a loďky rázem od sebe roztrženy a překoceny. Oba plavci kácí se do vln, mizí v proudu a nachází na dně rozlíceného živlu na vždy svůj hrob. —

Společnost naše zděšená a rozrušená, stržena jest taktéž do proudu v hrozné směsici. V zoufalých výkřicích úpějí dámy o pomoc: mužové volají: „Trzymajte lódky, trzymajte!“ Obrovské vlny ječíce a šumíce přehlušují volání a rvou od sebe tonoucí a pokrývají spoustami šedězelených vod.

V první chvíli děsné katastrofy napjal jsem veškeru pozornost jen k Jóže a loďce: levým ramenem uchopil jsem se děvčete a pravou rukou zachytil překocenou lodici. Cítil jsem, že proud nás nese dál; vlny tak mocně a tak

vysoko hrnuly se přes nás, že nebylo možno vynořiti se na vzdušný povrch; také děvčátko celou tíži tlačilo mě do hlubiny. Již jsem slyšel jen temné dunění v uších, prsa nemajíce vzduchu rozpínala se křečovitě; ústa mimovolně rozvírala se po vzduchu, místo něhož hrnula se pouhá voda... Cítím, kterak Józa zatíná prsty pravé ruky do mého boku a levou rukou křečovitě svírá moji ruku; znamenám, že ubohé, mlaďounké krásné poupátko před chvilkou ještě plné rozmaru a života, napíná poslední své síly v zápasu smrtelném... Celou silou vzpružil jsem se ještě jednou a vyšinul se na okamžik na vzdušný povrch: děvčátko vyzdvihnouti se mi nepodařilo. — Sotva, že čerstvým vzduchem napojil jsem prsa, tu již opět nový příval hrne se přes moji šíji, loď několikráte se otáčí jako válec již zase jsem hluboko v proudu dunících vln. Zase ta těžká klenba šedozelených vln, zase to dunění a hučení v uších, to úzkostlivé rozpínání prsou a napínání plic; levá ruka, kterou držím baronku Bronickou, umdlévá, poslední pokus vyraziti na povrch zůstal marným; již nezbývá nic, nic než pouhá odvaha, nepouštěti děvče, ale umříti s ním společně... Tu zaduní loď, — vyšine se na povrch a utkví pevně.

S lodí dostal jsem se také a snad právě ve chvíli nejpozdnější a nejpilnější na povrch; ssál jsem prudce čerstvý vzduch a vyšinuv se na loď, nyní pevně stojící, vytáhl jsem vší silou nad hladinu vody ubohé děvče. Jak dojemný, žalostný a přec nad míru krásný to byl obraz! Nejevila známky života. Hlavinku měla k prsoum skleslou, očka zavřená, pysky křečovitě sevřené,

lička bledá, zapadlá, vlas ten překrásně tmavohnědý padal jí rozpletený na bělounký krček a polorozhalená ňadra; byla jako sv. Magdalena od Guida Reni — —

Úzkostlivě ohledal jsem tepnu, zda-li jí ještě srdce tluče, a zdali děvčátko ještě žije. A žila! Jen slabounce pracovala tepna, že sotva oběh krve bylo v ní znamenati: však čerstvý vzduch jí rychle probouzel k životu. Prsa počala se volně dmouti a ústka propouštěla teplý vzduch. Za chvíli otevřela očka. Jak dojemný, nezapomenutelný byl tento první pohled do nového života. Očka překrásně modrojasná. jako vody řeky Rhony, tak dojemně, jako jasné, dobré a tklivé oko na smrt raněné srnky, úzkostlivě a přec důvěrně obrátila se ke mě. Co všecko leželo v jediném tomto pohledu!? Stiskla mě ruku, přitulila se pevněji ke mně, rozhlédla se vůkol po pěnících a mocně valících se vlnách, však odvrátivši se rychle od děsného tohoto obrazu nelítostné přírody, zavřela očka a pološeptem říkala si modlitbu:

„Matko božia Czenstochowská, ratuj nás, ratuj nás!“ . .

Teprv nyní rozhlédl jsem se po situaci, v níž jsme se byli octli. Zpozoroval jsem, že druhého konce loďky zachytil se pan doktor Slavík.

Drže se lodice, stále volal silným, pronikavým hlasem: „Ratujte dla boga, ratujte, ratujte!“ Postavení naše nebylo utěšené. Loď obrácená spodem navrch byla se zachytila vydutým koncem o ostrou skálu, v prostřed řeky z vody vyčnívající. Doktor Slavík tíhou svého objemného těla chránil loďku, aby jí stále rostoucí

a dmoucí se vlny nesrazily se skály. Nebezpečí rostlo od okamžiku k okamžiku. Voda stále ještě stoupala, vlny prudčeji a zuřivěji dorážely na loďku, hrozíce co chvíli, že ji srazí se skaliska a v prudkém záchvatu zanesou do hrozné před námi se pěnící zátočiny. Byl tu před námi děsný obraz rozkaceného, mohutného živlu! Vlny jako balvany syčíce a dutě hučíce hnaly se střelhbitě do zátočiny, vrážejíce s takou silou na protější kolmou skalní stěnu, že v divém hukotu a ječení lámaly se o neustupné žulové hradby, rozstřikujíce po skále celé spousty vod a pěny. Do tohoto jícnu neodvratné záhuby byli bychom jistojistě byli strženi, kdyby buď loďka se skály, na níž se zachytila, zase byla splavena, aneb kdybychom se byli sami spustili loďky, hledajíce v plování svou spásu. Druhý tento způsob záchrany byl mně již proto nemožný, že v levici držel jsem mladou baronku. Však neuvažoval jsem v pravdě v onu chvíli nebezpečí situace. Pohled na divoký vír naplnil mne jinou obavou. Nikde nebylo viděti nejmenší stopy po druhé části naší společnosti. Bylo téměř nepochybno, že proud zanesl nešťastné naše soudruhy do osudného víru pod námi; a zanesl-li, byli najisto ztraceni. Šlo mi nejvíce o přítele Hálka.

Tesknost nevýslovná zmocnila se mne při pomyšlení, že zde v daleké cizině nalezl hrob ve vlnách Dunajce; že vrátím se snad sám do vlasti bez nejmilejšího soudruha, přinášeje svým krajanům trudnou zvěst o smrti mladého, nejnadanějšího lyrického básníka, co jich se kdy zrodilo v lůně českého národa. Sám nehrozil jsem se smrti, ba tenkráte seznal jsem, jakož

nejednou později v životě, že potřebí jest mnohdy více odvahy k žití, než k umírání.

Jóža byla oddaná, klidná; tiše se modlila, pak pozdvihla ke mně zrak s nevýslovně jemným, citúplným a důvěřivým výrazem; tu přehrne se přes nás nová obrovská vlna, přehodí svrchní sukně děvčeti přes hlavu a ubohá klesá na novo pod hladinu. S těží a po delším namáhání vyzdvihl jsem Jóžu nad vodu a strhl nasáklé sukně s bledých lící; byla opět ve mdlobách. Proud se zvedl výše; vlny se valí mocněji; loďka tetelí se na obou koncích jako prudce zmítaná magnetická jehla: — ona se zdvihá! — ještě o nepoznáni výše a jsme ztraceni...

V tom slyšíme volání vysoko na skalnatém břehu. Dav lidu vesnického spouští se hbitě se stráně dolů a v okamžiku svazují mužové dlouhá bidla s háky a když nestačí, trhají ženy se sebe bílé loktuše a navazují k tyčím. Jeden druhého chopí za ruku, tvoří řetěz sahající s břehu hluboko do řeky, a nejkrajnější v řadě muž, svalnatý, hází tyče na vodu, aby proud je nesl k nám. Dlouhá, navázaná bidla snášejí se střelhbitě po vlnách k nám: již jen jen je zachytiti, — než běda! délka jejich nestačuje, minou loďku a plynou proudem dále.

Zatím příval roste a vlny zdvihají loďku výš a výše... Ještě jeden pokus, a zase marný! Lid sestupuje hlouběji do řečiště a silný onen muž je stopen až po ramena. Zase vrženy jsou tyče výše nad námi do vln: proud je unáší k nám a štěstí, tenkráte délka jejich stačí! Doktor Slavík, nejbližší k břehu, chápe se křečovitou silou háku — jsme zachráněni! Dr. Slavík

podal mi hák a já přivázal silně řemenem i šátkem k němu slečnu Branickou; byla stále ve mdlobách. — Dal jsem znamení, lid trhnul hákem, Jóža ponořila se do proudících vln, zmizela v hlubinách, však v málo okamžicích již kladli na skálu těžce ztýrané děvčátko, beze vší známky života....

Když i já se dostal šťastně na břeh, ležela tu na smrt bledá, rty zesinalé, oči jakoby navždy uzavřené, hluboce zapadlé; dojemný to obraz předčasné smrti. Klekl jsem k ní, vzav ručku její do své ruky — byla chladná; zdálo se mi, že děvčátko shaslo na věky. Byla jako sv. Julie, sňatá s kříže, stýraná, zmučená...

Lid odběhl po břehu dolů, pátraje po ostatní části společnosti. Dr. Slavík odkvapil s ním, hledaje svou paní. — Třel jsem Jóže spánky, čelo: nikde známky života! Tru tepny, chápu se jí v taillii a zdvihám vzhůru — a hle, konečně život, život nepochybný! Vzdychla z hluboka, otevřela strhaná očka, upřela je jakoby uděšeně na mne; zavřela je zas, po chvilce opět upřela ke mně zrak již jasnější, oduševnčný; tiskla mi ruku a modlila se tiše.

I ostatní členové společnosti ušli smrti: jen dva plavci utonuli. Druhé dvě lodi srazil proud níževji pod nás a jen jako zázrakem vrazily před samou zkázonosnou zátočinou mezi ostré, z vln vystupující skalisko a zachytily se. Zde Hálek, paní Slavíková a ostatní dlouho vzpírali se nelítostnému proudu v zápase krutějším než my. Již již umdlévali, když i jim dostalo se pomoci. Jak těžký byl jejich zápas, bylo lze vyčísti ze zsinalých tváří Hálkových. Když blížil se ke mně, nebylo téměř možno jej poznati. Líce za-

padlé, oči hluboko v důlkách a ve výrazu obličeje utkvěly patrné stopy smrtelného zápasu. Hluboce pohnut, tisknul mně k prsoum, slovy: „Bratře, jsme zachráněni!" Celá společnost shledavši se opět, hluboce byla dojata. Tiskli jsme si vřele ruce; společné neštěstí sdružilo nás všechny v jeden přátelský spolek. Byli jsme jako jedna rodina, spojená svazkem společného nebezpečí, společného utrpení i spásy." —

Potud líčení Juliovo. Také Hálek vypsal hrozné to dobrodružství a sice v listě psaném v Pisarzowě 13. července 1862, tedy hned druhého dne po svém vyváznutí z objetí smrti v peřejích Dunajce. Z líčení jeho vyjímáme, že zápasili o život v úzkosti smrtelné a nebezpečí svrchovaném skoro plnou hodinu. „Topili jsme se 12. července o třech čtvrtích na čtyry a byli jsme ve vodě více než do půl páté. O třech čtvrtích na čtvrtou zůstaly všem hodinky stát." Hálek, muž to neobyčejné síly, byl již k smrti umdlen, když přišla jim spása. Šlechetný farář Neudecker přivázal jej šálem paní Slavíkové ku nastavenému bidlu.

„Chytil jsem se pevně a skočil do ječících vln," vzpomíná Hálek: „V tom mne poslední síly opustily a nevěděl jsem o sobě. Když oči otevru, vidím se v rukou lidí, z vody — na břehu! Život můj byl zachráněn. Šlechetný Neudecker zůstal naposled. Radost naše nebyla k vypsání. Líbali jsme se vespolek, stali jsme se bratřími vespolným nebezpečím smrti a slzy radosti tekly po všech tvářích. Horalé ihned zapálili oheň, při němž jsme se zotavili hřejíce se. Náhodou se zachovala v torbě přívozníkově, kterou Grégr nesl na plecích, láhev

vína, jež konala brzy svou službu. Vypadali jsme strašlivě. Dámy toliko v části svého oděvu, Slavík bez kabátu, já roztrhán, Grégr bez klobouku atd. Tak jsme nastoupili cestu zpáteční přes hory pěšky. Nikdo z nás nebyl tak slabým, aby nemohl jíti.

Dámy podpírali horalé. Asi za hodinu přišli jsme do nejbližší vesnice Lesnicówky, kde ještě koní nenalezše, odhodlali jsme se nastoupiti cestu přes Šťawnici do Kroščenka opět pěšky. Cesta trvá dvě hodiny. Ale vypravováním o našem nebezpečí utekla nám tak, že v osm hodin večer již jsme byli v Kroščenku. Zde jsme okřáli silnými nápoji, vínem, čaji a řádnou večeří; hlad všechněch byl kapitální. Chtěli jsme sice druhého dne již odebrat se do Šmeksu do Uher, ale tak šťastně přestálá nebezpečí svedla nás na druhý den všecky do Pisarzowa k baronu Branickému „Všickni jsme zdrávi jako Rusi" — končí Hálek svůj list přátelům do Čech — „všickni zachráněni jako zázrakem."

VIII.

Romanetto polského zámku.

Jako znovu zrozeni, osvěženi a v nejlepším rozmaru, vydali se naši turisté příštího rána, ovšem již vozmo, ku zámku Branických. „Bylo nám tak volno, vzpomíná Julius Grégr, jako bychom po těžké, nebezpečné chorobě uzdraveni, ponejprv byli vyšli na svěží vzduch; bylo nám jako by krev volněji s etherickou lehkostí obíhala v žilách našich; lehčí i jasnější byla mysl naše: zdálo se nám, jako by nás doznané utrpení bylo očistilo, jako bychom byli lepšími, než jsme byli dřív. Touha po životě byla v nás mocnější: ve vroucím roztoužení byli bychom zlíbali vše vůkol nás; byli jsme opojeni radostí a i příroda jako by přívětivěji na nás pohlížela; každá ratolest, každé kvítko, jako by se nám vstříc usmívalo.“

„Nastala přirozená reakce v organismu našem: po trpné resignaci vzpružila se v nás síla životní mocí dvojnásobnou.“ V takovéto příjemné náladě blížila se společnost: obě to dámy Branické, doktor Slavík, oba kněží, Hálek a dr.

Julius Grégr k zámku Branických. Rodiče Jóžiny byli již zpraveni.

A nyní nechmež opět péru Juliovu kresliti v pravdě rozkošný obrázek života rodinného v sídle vlasteneckého šlechtice polského:*) „U vchodu zámku vítali nás starý Branický a choť jeho. S hlubokým pohnutím objímali zachráněné děti, zvláště vřele svého miláčka Jóžu. Když jsme v pokojích nám vykázaných upravili svou toilettu, sešli jsme dolů do parku, rozkládajícího se s pěkným, vysokým stromořadím na jižní straně zámku. S jakým napjetím a s jak živým účastenstvím nasloucháno našemu vypravování! S jakým zápalem a jakými živými barvami líčila Jóža svou situaci ve vlnách Dunajce a jak vřele připomínala mé účastenství v osudu jejím, pohlížejíc ke mně s ruměncem na tváři!

Bylo živo na zámku Branických. Starý baron Roman Branický byl muž as pětašedesátiletý; byl ještě statný, svalovitý a hbitý, postavy prostřední a zavalité. Byl prototypem pravého polského šlechtice, v tváři jevila se odhodlanost a statečnost. Byl dříve vojákem; co plukovník zanechal svůj prapor a odstěhoval se na své statky. Šatil se krojem národním: měl vysoké boty, kalhoty široké do bot, kabátec na způsob čamary zapjatý, přes něj pás, kontusz s rukávy širokými, visutými a na hlavě konfederatku. Stále dýmaje z ohromné pěňovky do černa nakouřené, s dlouhým troubelem, přehlížel celou společnost s vojenskou ostrostí, maje zrak všady, a všechno pozoruje. Pohrouživ se do své mi-

*) V Lumíru 1877 čís. 31.

nulosti, vypravoval zajímavé příhody ze svého života, a že šlo o pouhou zábavu, zabrousil rád do té známé „latiny“ starých vojínů a myslivců. Tak na př. vyprávěl, že býval dobrým plavcem. Když ležel co rakouský plukovník se svým plukem v severní Italii, přeplaval u Menaggia na příč Komské jezero, kouře při tom z dýmky, aniž mu tato vyhasla“ — Po letech, když jel dr. Julius Grégr na svatební cestě své z Bellagna po parníku do Coma, porozuměl teprv jak náleží silné — latině páně baronově. Mezi Menaggiem a Varennou rozkládá se jezero Komské v šíři nejméně na hodinu cesty!

„Paní baronka Branická byla výtečnou polovicí svého chotě; byla dámou jemnou, vysoce vzdělanou a přívětivou. Byla as padesátiletá, však dosud plná, statná paní. Byla duší celé domácnosti; vládla vším a všemi a přece nadvlády její nikdo necítil. Klidně a se stálým úsměvem na rtech řídila vše: a každý s úctou a ochotou podroboval se její vůli.

„Polské dámy v té době měly obor působnosti, který neobmezoval se na starost o potřeby domácí; obraly sobě i důležitý úkol politický.

„Nadšeny duchem vlasteneckým, rozdmychovaly v ten čas nejhorlivěji politickou agitaci. Zpěvem vlastenecké písně: „Bože, cos Polske“ ve všech chrámích nejen v Ruské, ale i Rakouské části Polska, a oblečením smutečního šatu, jejž nazývaly „žalobou“, zahájili ruch revoluční, jehož dalším průběhem byla poslední nešťastná revoluce polská. Každý salon byl ohniskem revolučním a v tomto ohnisku hlavně dámy rozdmychovaly žár. Čím násilněji polský

živel byl tlačen z veřejného života, tím více soustřeďoval se v uzavřeném kruhu rodinném. Každá zámožnější rodina zřídila sobě salon, v němž scházeli se vlastenci a vlastenecké dámy nejen k společným zábavám, ale i k společným politickým rozhovorům a poradám. Myšlenky a záměry v rodinném tomto úkrytu volně mohly se rozprouditi a rozbujněti, neobávajíce se ani kontroly ani censury vládní. Dámy většinou vzdělané a duchaplné záhy braly živého účastenství na rozhovorech a poradách politických. Majíce vrozením hlubší i vřelejší cit než mužové, vypěstovaly vlastenectví taktéž hlubší a vřelejší, přinášejíce mu mnohdy i nepoměrně více obětí než mužové.“

* * *

„U vrat parku, v němž jsme se bavili, — pokračuje Dr. Julius Grégr — objevilo se zajímavé skupení sedmi cigánů s hudebními nástroji. Dorazili sem před chvílí se strany uherské a rozbili svůj tábor při samém zámku. Žádali o dovolení, aby směli zahrát. Starý baron se sice na chvíli zamračeně zamlčel, však Jóža povznesla k němu prosebně zrak a tomu nemohl odolati. Cigáni usedli do stínu na verandě; náčelník jejich, velký, silný muž, mávnul smyčcem a již se rozzvučela divoká, nervy prorývající hudba cigánská. Hráli csardas. Všecko na nich jen hrálo: každý sval, hlava, oči, nohy, ruce, vše se pohybovalo do taktu; struny houslí jako by byly prodloužené nervy bujného hráče; každé dotknutí jich působilo v něm chvění všech čiv a všech svalů. I nám hrála tato hudba ve

všech údech, a chutě byli bychom se pustili do tance, kdybychom byli uměli csardas.

Nastala krátká přestávka. Sloužící přinesl cigánům nějakou lihovinu a pečivo; hudba ustala. Tu objevila se uprostřed společnosti naší, aniž se vidělo, odkud přišla, statná cigánka věku již dospělejšího, tváří tmavosnědých, očí jiskrných, hluboko do důlků zapadlých. Byla to zajímavá postava, vzrůstu vysokého, boků a ramen širokých V ruce měla hůl jako muž, na nohou vysoké okované boty, a to jí dodávalo vzhled mužatky.

Výraz tváře, snivý a přec pln odhodlané ostrosti, byl obrazem původní tajuplné její vlasti; byl obrazem Orientu plného záhad, plného poesie. Byla podle celého zevnějšku dcerou oněch krajů, kde zrodila se nejjemnější báseň uprostřed nejnižší surovosti, kde povstaly třpytící se rubíny erotických básní Háfisových a jemně skvoucí perle Sakuntaly; stará tato cigánka byla nejdokonalejším vzorem pravého typu orientálského. Jen lehce pozdravivši chopila Józu za ruku, nabízejíc se jí, že jí bude hádat. Józa se nezdráhala. Cigánka prorokovala, že děvčátko za dvě léta se vdá (Józa se usmívala), že dostane bohatého pána (Joža posupně hodila hlavičkou) a že z manželství toho povstane pět dítek (Józa se začervenala). Ani jediné z těchto proroctví se nevyplnilo. — Na to přitočila se k cigánce slečna K . . . , stará panna, vzdálená tetička Józina. Byla politování hodným zjevem nejnešťastnější staré panny. Byla suchá jako pažit v prosinci, žluté pleti — plna nucené affektovanosti a koketnosti — Stará cigánská Sibylla šlehla po ní okem; ironický úsměv za-

hrál ji lehce kolem úst, a chopivši se zvadlé ruky hádala: Bůh zkouší mládí v trpělivosti, aby stáří nebylo křehké. Padla jsi do oka vzácnému pánovi, čeká na tebe, budeš mít svatbu, měj jen ještě trpělivost!!“

Při tomto proroctví rozzářil se slečně obličej v radostném opojení, vítězoslavně zdvihla hlavu a zrakem hrdým změřila Józu. I na mužskou společnost spůsobilo toto proroctví dojem veselý, a když cigánka na konec ještě hlasem přidušeným a s úsměvem šelmovským doložila: „Manželství tvé bude požehnáno; jsou ti ve planetách souzeny čtyři dítky“ a stará panna na to počala vějířem silně pracovat, jakoby padajíc do mdlob sháněla čerstvý vzduch: tu museli jsme všichni vzíti útočiště ku kapesním šátkům, abychom nevyhrkli v hlasitý smích a neporušili povinnou šetrnost k dámě.

Nyní přišli na řadu mužští. Cigánka chopila se ruky Hálkovy a prorokovala: „Vidíš pane, tobě kvete všude štěstí; máš milou, která tě velmi miluje, bude tvou paní. Budou tě míti všude rádi kamkoliv vkročíš. Štěstí tvé bude veliké; jen tady máš na dlani krátkou rýhu. Život lidský je — krátký; užij svého štěstí, jak jen můžeš.“ —

Nejednou v pozdějších letech připomenul jsem sobě toto proroctví: bylo pravdivé.... Také mne ujala za ruku. Co mně prorokovala, nepovím žádné dámě; byl jsem tomu velmi povděčen, že Jóža nebyla přítomna; matka ji před chvilkou zavolala k sobě do zámku...

* * *

„Zasedli jsme za stoly ve vkusně upraveném, nádherném saloně. Byl to pravý polský salon zámožné šlechtické rodiny. Nábytek byl tmavý, ořechový, s řezbami jako za doby Ludvíka XIV. Pohovky a židle byly potaženy žlutým damaškem. Z téže látky byly záslony, obroubené jemnými bílými krajkami. V rozích salonu byly skupeniny květin s bílými soškami. V průčelí salonu visela velká podobizna Kosciuszkova.

Salon Branických byl středem společenského a národního života v celé krajině. Zde scházela se nejen intelligence z okolního venkova, nýbrž i z blízkého města. Duší salonních těchto společností byla paní baronka Branická a přední ozdobou a stálým pramenem nenucené veselosti byla mladá Jóža. Zde měl jsem s Hálkem příležitost, poznat význam polského salonu. Zde poznali jsme, jaká by z toho byla neocenitelná výhoda pro náš národ, kdyby v Čechách salonní život jako v Polsku byl vyvinut! Měli bychom stálá střediska, v nichž by se pěstoval ruch politický, rodily se myšlenky, rozněcoval zápal vlastenecký, oživovala činnost literární, jazyk nabýval uhlazenosti, jemnosti a bohatosti forem a kde konečně zušlechťoval by se i mrav, zejména mladších mužův . . .

„Všichni, kdož zakusili jsme útrap v Pěninách, sešli jsme se zde při společné hostině. Slavili jsme své znovuzrození. V čele dlouhé tabule zasedla paní Branická, vedle ní po obou stranách oba kněží. Hálkovi vykázáno místo vedle staré slečny K. . ., mně bylo popřáno seděti vedle Jóžy. Všichni jsme bylí v nej-

lepším rozmaru. Veselost nenucená, příjemná a sdílná rozlila se po celé společnosti. Nejveseleji sobě počínal probošt Wasczikiewicz Byl muž mladý, živý, pln šprýmů a vtipů; byl výborným společníkem. Však ze všech nejvíce poutal pozornost farář Neudecker. Byl jedním z oněch kněží, kteří vzbuzují úctu i u samých protivníků každé hierarchie. Byl přívětivého zevnějšku: v tváři jevila se dobromyslnost a onen usměvavý klid, jenž jest znakem lidí šlechetných. Čelo měl jasné, vysoké. Byl hluboce vzdělaný a tvořil duševní střed celé společnosti. Byl jemný a humanní jako Fénelon, a náhledy své pronášel jako Bossuet s onou vřelou, prostou výmluvností, jejíž neodolatelná síla jímá cit i rozum zároveň. Nebyl z oněch kněží, kteří velké pravdy nauky křesťanské zakrývají před zraky lidu, stavíce mu před oči nesmyslné, důstojnosť lidského ducha urážející tretky, aby udrželi lid v oddané a obětavé pověře. Náboženství bylo mu zároveň prostředkem k obecné humanitě. Hluboká nábožnost spojila se v něm s osvícenou filosofií našeho věku, a jako Lamennais vyvozoval z učení Kristova pravdy moderní demokracie. Hálek ještě po létech vzpomínal s úctou na tohoto osvíceného kněze. Viděl jej zápasiti se smrtí ve vlnách Dunajce a obdivoval se filosofické klidnosti a mužné odvaze, s kterou vlnám nastavoval prsa, aby od svých soudruhů odvracel nebezpečí. Jóža, sedíc vedle mne, nebyla dnes tak čtveračivá jako jindy. Spokojenosť jí sice zářila z modrojasných oček, však byla více pohroužena sama v sebe, dbajíc méně na společnou zábavu. *Bavili jsme se spolu téměř výhradně.* Sousedka Hálkova,

stará slečna. byla na vzdor příjemné ranní věštbě cigánky, jediná ze všech přítomných poněkud mrzuta. Zdálo se, jakoby jí vadila veselost ostatních. Byla stále rozčilena, pichlava, každou chvíli uražena. Nacházela se v období staré panny, kde i duševní povaha přeměňuje se pod vlivem proměn tělesných. Zvadlé, sežloutlé líce byly znamením choroby.

„Je něco tragicky dojemného v té choré bezpomocné opuštěnosti staré panny. Nešťastná! Osud před ní uzamknul nejdražší poklady ženy; ona nikdy nepocítí štěstí matky, hladící líčka svého, na klíně dřímajícího dítěte; jí neobvine silné rameno soucitného milujícího muže, ani v blažené chvíli roztoužené lásky, ani v těžké hodině zdrcujícího žalu. Slečna K.... mohla prý se několikráte vdáti za mladších let; však jednou si příliš vybírala, podruhé zase zrazovali jí příbuzní; osaměla v životě. Ubohý přítel Hálek byl tento večer obětí jejího staropanenského rozmaru. Zábava byla stále živější; veselost rozproudila se po celé síni. A když počalo se pěniti v sklenicích šampaňské, tu v radostném opojení připíjelo se vzájemně na zdraví a vynášeny konečně ohnivé vlastenecké přípitky. Doktor Slavík zasedl k pianu a zároveň mohutným hlasem zapěl tklivou vlastceneckou píseň:

„Bože, coś Polsky...“,

jejíž překrásný text i nápěv zněly tehdáž ve všech rodinách a ve všech chrámech polských. Když dozněl tklivý refrain „otčiny volnost rač nám vrátit, Pane!“ přijala Joža mé rámě a vyšla se mnou do parku...

Slunce zapadalo; poslední paprsky zlatým leskem rozrážely stinné habrové loubí, do něhož jsme se byli posadili. Jóža byla hluboce dojata. Stáhla prstýnek s pravé ruky a se slovy: „Niech pan o mnie pamieta“ nastrčila na prst můj; avšak rychle dodala: „Vezmeš-li si však, pane, za ženu — jinou, slib mi, že hodíš do vody tento prstýnek, který mám po své babičce.“

Prohřešil jsem se na sličném, jemném tomto děvčátku. Neměl jsem odvahy zarmoutit ji a vyznati, že nejsem více pánem citů svých, že ve vlasti stopil jsem duši svou do dvou jemných, dobrých, vroucně milovaných, českých oček, jimž ostal jsem nezlomně věrným a ony mně, až záhy na vždy vyhasl jejich svit“ . . .

„Minul rok a minuly čtyři měsíce od onoho večera na zámku Branických Vyplnil jsem slib, daný Jóže. Večer přede dnem, kdy poprvé jsem ženu uvedl do domácnosti své, vrhl jsem s řetězového mostu Jóžin prstýnek do hlubin Vltavy.“

Dvě léta minula od katastrofy v Pěninách, když Hálek i dr. Julius Grégr obdrželi pozvání ku zvláštní slavnosti. Haličští jejich přátelé dali v Pěninách poblíž místa, kde tonuli v nebezpečí, vytesati do skály kapličku s obrazem „zázračné matky boží Czenstochovské“. Jména všech zachráněných vyryta jsou do skály. K slavnostnímu odhalení zvláštního tohoto pomníku měli se Grégr i Hálek dostaviti!!! Avšak nedostavili se a nespatřili vůbec ani osudného toho místa, ani milých duší ze zámku Branického v životě více . . .

VIII.

Před žalářem.

Vrátiv se z krátkého sice, ale věru že zajímavého výletu Tatranského dne 26. července 1862 do Prahy, byl zde dr. Julius Grégr přivítán novými důkazy lásky a šlechetného vlastenectví našeho lidu; sotva že zobjímal své přátely, sotva že prohlédl si novou svou knihtiskárnu, k níž byl šťastně před rokem od místodržitele hr. Forgéche koncessi obržel, již hlásila se valná deputace pražských sladovníků, aby mu podala nádhernou a nejvroucnějnějším duchem vlasteneckým psanou adressu důvěry pokrytou neméně než 325 podpisy.

Ostatní uvědomělé dělnictvo pražské nezůstalo za sladovníky pozadu. Věnovalo mu z vděčnosti krásně pracovaný stříbrný pohár, dar to, který Julia Grégra nade vše jiné potěšil. Znovu procitlý náš lid choval se tehdy vůbec velkolepě. Všude zakládány po vzoru pražského Sokola jaré spolky sokolské, po vzoru Hlaholu pěvecké spolky a nesčíslné vzdělavací i užitečné národní Jednoty. Lze říci, že rok 1862 byl otcem všeho našeho spolkového života. A jaký

zápal posvátný při veškeré té práci organisační! Jaké to významné, poetické a imposantní slavnosti národní, pořádané k uctění památky našich velikých hrdin, mučedníkův a buditelův! Pomněme jediné té slavnosti Havlíčkovy, pořádané Sladkovským a Barákem v Borové 19. srpna 1862.

Tisícové a tisícové nadšených našincův sešli se v tom pohorském zapadlém městysi na rozhraní českomoravském jako do Betlema našeho národa. Ovšem, že i dr. Julius Grégr súčastnil se památné té slavnosti, nad niž snad neviděly Čechy tryzny tklivější. Nedaleko rodiště Havlíčkova jest ono osudné pole, na němž náš veliký bohatýr, Jan Žižka z Kalicha ku neskonalému neštěstí věci české tak časně zahynul. Věkopamátné to místo a přece tak pusté, jakoby se tu jakživo nic nebylo stalo! Tak zapomenuté jako ta heroická velikost a mučednická sláva porobeného národa. Dr. Julius Grégr stanuv na posvátném poli zasténal a oslzel hořem nevýslovně trpkým. Tak svět odplácí! Ani kámen prostý nehlásá lidstvu, že zde zahynul muž větší Alexandra Makedonského, větší Césara, větší Cromvella, větší Napoleona! Všechna ta neskonalá hrůza věků zmučivších a porobivších nešťastný národ Žižkův až k otroctví a k smrti: vyvstávala v tu chvíli před duševním zrakem našeho Julia a vzpružila bolestným ostnem svým junáckou energii jeho k okamžitému rozhodnutí: „Toto pole musí se státi majetkem národa českého, aby na něm zbudoval největšímu svému reku důstojný památník!“ Řekl si a jednal.

Třetího dne na to (22. srpna) obdržel první

starosta mladistvého Sokola Pražského, šlechetný Jindřich Fügner, následující vlastní rukou Julia Grégra psaný darovací přípis:

Vysoce ctěný pane předsedo!

Za slavnosti Borovské navštívil jsem s některými přáteli pole nedaleko Přibyslavi, na němž dokonal činný život svůj slavný vůdce Táboritův Jan Žižka rytíř z Trocnova. Spatřivše na krásné vysočině uprostřed úrodné roli bujný keř bezový, který samojediný jen ještě značí místo, nám Čechům zajisté nad míru památné: přemoženi byli jsme citem hlubokého žalu. Čtyry sta let minulo, co zde dokonal muž, který přední roli hrál v značné části nejzajímavějších dějů českého národa, a dosud nesvědčí na onom místě ani nejskromější pomník památce jeho! Jen outlý keř bezový, chráněn po staletí od generace ku generaci živou tradicí v ústech lidu venkovského, — zachoval památku tak drahou probuzenějšímu a bohdá vděčnějšímu potomstvu.

Aby však již nyní zachráněno bylo úmrtní místo Žižkovo, usnesli jsme se, smluviti se o ně s majetníkem půdy. Vydali jsme se k němu, a tu poštěstilo se mi a přátelům mým, přiměti prostého, avšak dobromyslného rolníka, aby nám část své půdy, pole totiž, na němž se nachází keř bezový, přepustil. Podal jsem mu žádanou cenu, uzavřel smlouvu a nabyl tudíž vlastnictví.

Znaje cenu zakoupeného, památného místa, rád bych je svěřil rukoum, které nejlépe dovedly by je ošetřiti a před zkázou zachrániti; a tož daruji pole Žižkovo blíže Přibyslavi se

nacházející tělocvičné jednotě pražské: „Sokolu“, jehožto sám jsem údem, a od něhož se nejjistěji naditi mohu, že darované jemu pole zajisté věrně chovati bude co drahý poklad národní.

Daruji pole Žižkovo bratrům Sokolům zároveň na důkaz lásky a úcty své, jakož i proto, aby všem Sokolům vzorem byly výtečné vlastnosti Jana Žižky z Trocnova; nikoli však onoho Žižky, jak nám jej líčili a vyobrazovali dosud nepřátelé a nepříznivci národa našeho, leč onoho slepého vojevůdce Táboritův, který v geniálnosti, udatnosti a bezzištnosti sotva má v některém národě genia sobě rovného; onoho Žižky, který nemaje ani osobní ctižádosti a nejsa oslepen ani leskem koruny královské, věrně a statečně bojoval jen za pravdu a práva svého národa.

Přijmětež tedy, velectěný pane předsedo, ve jménu jednoty dar nabídnutý a račte naložiti s ním dle vůle spolku.

Na zdar!

V nejhlubší úctě Vašnosti oddaný

Dr. Julius Grégr,
redaktor „Národních Listů.“

V Praze, dne 22. srpna 1862.“

Jak potěšitelně roku 1862 vzpružil a vzmohl se náš život společenský a národní, jak nabyl v něm jazyk český opět mužného hlasitého zvuku, tak vzmohla se rokem tím i chudobná dosud žurnalistika česká.

Povolily konečně poněkud aspoň provazy svírající dosud tištěné slovo. V lednu jmenovaného roku vydán nový tiskový zákon, kterým

zlomena aspoň absolutistická závora — koncessí. Od nynějška nebylo ku vydávání a redigování časopisů víc zapotřebí vládního povolení: stačilo pouhé oznámení. Tolikéž pominula novým zákonem tiskovým libovůle politických úřadů vůči žurnalistice potud, že nesměly na dále dávati redaktorům výstrah, a po dvojí výstraze list potlačit. Tím teprv přestal být u nás opposiční redaktor psancem, jemuž mohl dosud každé chvíle jediným tisknutím vládního péra býti zničen jeho majetek. Vděk této úlevě přibývalo rychle nových poctivě národních časopisů českých. Tak hned počátkem r. 1862 Hlas, demokratický to denník Dra. Sladkovského, Vávry, Nerudy — vydávaný nákladem dra. Finka, Štulcův „Pozor", Taxisův „Boleslavan", Vinklerova „Pravda". Proto ale pohříchu ještě nestal se nikterak tisk náš svobodným.

Porot pro tisk Schmerling nezavedl, aby jej mohl i na dále stíhati žalářem a pokutami až do přemožení. A drsnost tohoto rubu měl první pocítiti Dr. Julius Grégr. Již 31. července 1862 doručen mu rozsudek c. k. vrchního soudu zemského, kterým po rekursu státního zástupce Jarosche zostřen trest Dra. Julia Grégra ze žaláře 4 měsíčního v žalář desitiměsíční a pokuta peněžitá z 1300 zl. na 3000 zl. — Od chvíle té nemohl se Dr. Julius Grégr klamat, že dnové jeho svobody jsou sečteny. Kterak jich užil? Užil jich tak, že postaral se rychle o to, aby „Národní Listy" jeho uvězněním nezanikly a knihtiskárna jejich nebyla zničena. Převedl vydavatelství „Národních Listů" i vlastnictví knihtiskárny na bratra svého Dra. Edvarda Grégra

— ale zároveň přičinil se o to, aby proti vládě Schmerlingově přibyl národu našemu nový bojovník: list to v našem duchu ale německým jazykem psaný, J. S. Skrejšovského „Politik“. Vzhledem ku pozdějším tuhým nájezdům, jež bylo Dru. J. Gregrovi vystáti od tohoto „českého Dantona“, tuším nebude nezajímavo položiti zde vlastní vzpomínky Juliovy o vzniku „Politiky“. Znějí doslovně: „Bylo žádoucno, aby tu byl denník, který by byl prostředníkem mezi oběma národy v zemi a který by Němce jazykem jim přístupným jednak seznamoval se snahami národní strany české, jednak hleděl připoutati ku společné práci na zdar a rozkvět společné vlasti. Dlouho se o založení podobného listu jednalo. Největší obtíž působilo vyhledaní obratného redaktora.

„J. S Skrejšovský byl tenkráte ještě málo znám v rozhodujících kruzích vlasteneckých. V r. 1861 byl podřízeným úřadníkem v ministerstvě financí, když zaslal několik článků do „Nár. Listů“ o tak zvané bonifikaci. Později ucházel se o poslanecký mandát na Pardubicku, podlehl však proti mlynáři Pourovi. V březnu 1862 vystoupil z úřadu, přišel do Prahy a odevzdal mi několik článků „O zemských statcích v Čechách.“ Odtud jsem ho poznal osobně: Poznal jsem v něm na první pohled obratného a energického člověka. . . Bylo na počátku září r. 1862, když jsem přišel z porady odbývané u historiografa Palackého. Jednalo se mezi jiným opět o založení německého listu. A zas ty staré obtíže stran redaktora! — Když jsem přišel domů, nalezl jsem

ve svém bytě J. S. Skrejšovského. Vypravuje mu, že nelze pro německý list najíti způsobilého redaktora, znamenal jsem kol rtů jeho úsměv, který mne přiměl k poznámce, že by on zdál se mi nejspůsobilejším a k vybídnutí, aby se v řízení samého listu uvázal. Bylo, jako bych byl propůjčil slov nejvroucnějšímu jeho přání. S největší ochotou se uchopil vyzvání. Druhý den objížděli jsme společně některé vynikající vlastence, aby pro nový list zapůjčili kauci. Skrejšovský představoval se dr. Palackému a Riegrovi a již dne 14. září 1862 počala „Politik“ vycházet. Tiskla se tehda v knihtiskárně „Národních Listů“ v Růžové ulici a mezi oběma redaktory listů panovalo nejlepší přátelství.

Také s demokratickým „Hlasem“ žily „Národní Listy“ v nejlepší shodě, o níž pečoval zejména roztomilý agitator náš Jos. Barták. Nebylo doposud otázky, o níž by se byly náhledy rozcházely a přesvědčení přela.

Všichni byli jsme svobodomyslnými až do největší rozhodnosti, všickni upřímnými Slovany a demokraty: všichni v jednom bojovném šiku proti velkoněmectvu a vídeňské centralisaci. Dnes připadá nám to jako milý sen dávno zmizelého mládí . . .

Však zatím již nadcházela hodina utrpení a rozluky. Osud Juliův měl se brzy naplniti.

Dne 13. října 1862. doručovali mu rozsudek nejvyššího soudu, který zamítl jeho rekurs a potvrdil zostřený trest 10 měsícův žaláře a 3000 zl. ztráty z kauce Nár. Listů. Ortelem tím, který byl pouze německý (!),

odňata spolu Dru. Juliu Grégrovi nejen hodnost doktorská, ale i právo vydávati Národní Listy, ba i koncesse knihtiskařská a nařízeno magistrátním zřízencům, aby sňali firmu: „Knihtiskárna Dra. Julia Grégra a Fr. Šimáčka“ a závod zapečetili. Toho se neostýchala r. 1862. proti nám rakouská vláda německého „liberála“ a „otce ústavy“ ryt. Ant Schmerlinga. Marně Dr. Julius Grégr zdráhal se přijati německý ortel: marně v Národních Listech protestoval proti té bezzákonnosti. Předvolali jej do kanceláře trestního soudu a zde mu protest přečtli s doložením, že do dne 27. října 1862. má nastoupiti svůj trest, sice že bude mocí do žaláře odveden. — Nelze vyličiti dojem, jaký tato persekuce českého redaktora učinila v celé současné veřejnosti české Však s jakou statečností ducha i srdce, s jakou zmužilou veselostí mysli Dr. Julius Grégr šel dlouhému žaláři svému vstříc, toho paměť zachoval nám náš bodrý Vítězslav Hálek. Líčí poslední chvíle svobody Dra. Julia Grégra — u večer 26. října 1862. svým prostomilým spůsobem takto:

„Byl jasný večer, na ulicích pražských bylo živo, jako obyčejně v neděli a já se ubíral do naší redakce, abych poslední večer strávil se svým přítelem Juliem před jeho uvězněním.

Kdyby mně ani nebylo připadlo na mysl, že dnešní chůze moje do redakce má jinou příčinu, než obyčejně, byli by mne na to přivedli zajisté policajti, kteří neobyčejně četně v Růžové ulici se procházeli.

Když přijdu do redakce, byli zde již shromážděni nejbližší političtí přátelé Juliovi. Hovor

se točil o politiku i nepolitiku, byl chvílemi vážný, chvílemi žertovný, ale jaksi vázl.

Ne snad, že by byl Julius se stísněným jevil zejtřejší vazbou; jeho tvář byla veselá jako vždy před tím. Ne snad, že by byla někoho z nás klíčila lítosť nad osudem, jejž dlužno spíše záviděti, nežli se ho lekati. Ale jest věc zcela přirozená, že při vážných obratech v životě se pozastavíme ve vážném přemýšlení, jež se časem zdráhá slova. . . . Mimo to jsme byli pohromadě sami nejbližší přátelé, jimž byl Julius druhem obzvláště milým. Kdo poznal Juliovu v pravdě šlechetnou povahu a to ryzí, obětavé, poctivé srdce, kdo nad to poznal v něm soudruha opravdivého, vždy a ve všem přítele pravého: tomu by nemohlo býti lhostejno, i kdyby se přítel ten ubíral na deset měsíců jinam, než do žaláře.

Hovor vázl. Spustila se chvílemi sice ta ona píseň, zadeklamovalo se to ono; avšak to byly jen malé potůčky, jež velký proud strhne s sebou, aniž by jimi změnil běh svůj a jméno své. —

Počaly přípitky. Pilo se na zdraví Juliovo, jemuž ze všech prvnímu dopřáno štěstí, že zpečetí utrpením mužné přesvědčení své; pilo se na zdraví statečnému jeho otci a šlechetné matce, jež byla nemálo stísněna osudem synovým. On sám připil na zdar pružné mysli svých spolupracovníkův, kteří vždy přátelsky k sobě stojíce i v něm neviděli leč přítele stejných zásad a stejného přesvědčení. Velmi pohnutlivý byl moment, když Julius odevzdávaje

redakci bratru svému Edvardovi, žádal jej, aby zvláště pěstoval onen kollegiální smysl mezi spolupracovníky, jakým až posud redakce se honosila. . . . Přípitky přestaly: tu a tam problesknul vtip a žert, jako když měsíc na chvilku proskočí, ale opět hovor váznul.

Šel jsem do předsíně k našemu Martínkovi, jenž redakci obsluhuje. Martínek co takový jest historická osoba: již Havlíčkovy „Nár. Noviny“ obsluhoval za Havlíčka, a při našich „Listech“ jest hned od počátku. Martínek jest mimo to „znamenitý řečník“ a o nový rok, když jsme byli za společnou zábavou pohromadě, měl na naše vybídnutí řeč k Juliovi.

Myslil jsem, že nás Martínek opět nějakou improvisací neli rozhovoří, tož alespoň rozesměje, a on ihned uposlechl vybídnutí mého. Vzal sklenku s vínem a pln kuráže šel k Juliovi a začal: — „Pane doktore“ — v tom mu ale slovo odpadlo. Martínka polily slzy, ruka mu sklesla a on sotva že ještě pronésti mohl: „Nemohu dále mluvit.“

Patrno, že se mi úmysl můj nezdařil

A přece nikdo z nás nebyl smutný, nejméně ale Julius, který, měl-li nějakou litost, měl zajisté jen tu, že v nás opouští kruh přátel a soudruhů, s nimiž po celý ten čas takřka bratrsky srostl. Leč hovor váznul. Zatím se přiblížila půlnoc.

V síních zavzněl pojednou silný mužský sbor. Bylo to asi třicet sazečů z pražských knihtiskáren, kteří mu naposledy přišli projevit svou soustrast.

Nyní byla situace hotova

Každý z nás byl beztoho již jaksi měkči než obyčejně, a dlouhá pausa, jež před zpěvem nastala, neodňala nám té měkkosti. Když ale začaly tak nenadále milé nám písně zaznívati: tu jako by se byla litost na nás všechny vrhla, již nedovedl nikdo odolat. Každý buď opřel hlavu o dlaň, buď se postavil k stěně neb do kouta, zastřel rukou tvář a slzy se perlily všechněm tak bohaté jako vroucí. Mnohý plakal usedavě, jen Julius neslzel.

Jest to statečnost neobyčejná i tenkráte zachovati mužnost nezlomenou, když staré a zkušené kozáky slza polije.

Zavolali jsme zpěváky, aby si s námi připili. Měli ve svém středu řečníka vskutku obratného, jenž nelíčenými, prostými slovy city všechněch jal se tlumočiti. Ale což na plat! Slzeli-li před tím jen ti, kdo seděli za stolem, přibylo nám nyní i zpěváků, kteří mluvili ne zpěvem, ale slzami.

Ti, kdo politické žaláře otvírají, měli by se jíti k takovýmto scénám přesvědčit, zdali a čím se odnímá přesvědčení!

K jedné hodině s půlnoci jsme se rozcházeli:

Na nebi hvězdy jako obyčejně, a na ulicích pražských ještě živo. Tu veselo, tu hudba, tam zpěv a tanec — a my jsme se rozloučili s Juliem, jenž zejtra nastoupiti měl tam, kdež raději nes' žalář a okovy! . . . “

Příštího dne (v pondělí 27. října 1862.) četlo se v čele Národních Listů toto Juliovo slovo: „Na rozloučenou!“

„Opouštěje na čas jeviště činnosti veřejné, abych vstoupil do žaláře, chci se ještě rozloučiti s politickými přáteli svými, kteří mne co redaktora těchto listů spůsobem mnohonásobným podporovali.

Nechci před tváří veřejnosti klásti účty z dvouleté činnosti své; svědomí mé jest čisté, a hlas jeho dává mi svědectví, že cokoliv podnikl jsem na dráze politické, vždy dobrá vůle a upřímná a vřelá láska k národu mému provázela kroky moje.

Politický program a dosavadní směr listu mého nemůže mně býti ani výčitkou ani zásluhou. Vždyť hájil jsem s přáteli svými přirozená a vymožená práva jakož i volnost této země naši. Opíraje se o základní zákon ústavní mající nezrušenou posud sankci panovníkovu, zdálo se mi, že ne-li větším, stejným zajisté právem smím bojovati proti straně ministerské, opírající se o patenty, národním poměrům našim méně příznivé než diplom říjnový. Však jsou vedle zákonů psaných věčně platná práva, která mohou se ordonancemi kabinetními na čas obmezovati, nikdy však naprosto zrušiti. Právo takové přirozené jest právo, zachovati sama sebe. Politická strana vládnoucí zde od dvou skoro let vytkla sobě za přední cíl panování živlu německého nad živlem slovanským v Rakousku. Ji nešlo a nejde o svobodu pravou a skutečnou, leč o potlačení národů krve negermánské. Opírajíce se nátiskům této násilné frakce, hájili jsme po právu přirozeném to, co nám nejdražším a nejsvětějším býti musí, hájili jsme život a existenci našeho národa.

Boj tento nedávno započatý mnohou již

vyžádal sobě oběť a vyžádá si jich příště dojista ještě více. Kde se však jedná o prospěch obecný, kde toho vymáhá interes celého národa, tu málo váži prospěch jediného člověka, tu i svoboda osobní, tu i život jednotlivce jsou jen cenou nepatrnou, kterou hotov musí býti každý odhodlaně v oběť položiti.

V době nejtrudnější, kdy nával na nás bude nejkrutější, nechť sobě připomene národ náš, že nestojí v Evropě bez přátel a spojencův přirozených, třeba na čas stejnou tísni sevřených; — nechť si připomene, že jest živou ratolestí velikého kmene slovanského, více než polovic Evropy pokrývajícího; myšlénka na vzájemnost slovanskou budiž největší útěchou v dobách útisků, budiž vždy ochranným štítem proti útokům sebe zhoubnějším.

Louče se s čtenářstvem svým vznáším prosbu k němu, by přeneslo přízeň svou na bratra mého, do jehož rukou odevzdávám dnes listy tyto; zároveň vzdávám citem vřelým nejhlubší díky za všelikou mně osvědčenou důvěru, za hojně projevenou mně soustrast s nynějším osudem mým, jejž dovedu mužně snésti, jsa přesvědčen, že mne nestíhají spravedlivé výčitky krajanů mých.

Vstupuji do žaláře s pevnou a nezvratnou nadějí, že utěšenější vzkvete budoucnost zemi naší; kdybych však vyjíti neměl více z těsných zdí žalářních, tož poslední tlukot srdce mého provázen bude nejvřelejším přáním, aby po té velké míře utrpení šťasten byl konečně národ, jehož synem byl jsem a budu vždy nejvěrnějším! Julius Grégr."

Ačkoli hodina, kdy Julius Grégr do žaláře se odebere, veřejnosti známa nebyla, sešly se nicméně téhož dne okolo 3 hod. odp. v Růžové ulici před redakcí Nár. Listů veliké zástupy lidu českého.

Četní ctitelé a přátelé, nejvíce žurnalisté, spisovatelé a umělci přijížděli v kočárech, jichž brzy stála před domem slušná řada. Rázem čtvrté hodiny vyšel Dr. Julius Grégr, svěží a klidný z domu; vstupuje s dvěma kollegy v otevřený kočár. Jakmile jej lidstvo shledne — rázem obnažuje hlavy a mávajíc klobouky a šátky v nevýslovném pohnutí zdraví jej nekonečným a hřímavým „Sláva!“ Kočáry se hnou ku předu, ale lid s nimi. Celou cestou zdraví svého bojovníka, oslavuje statečného odsouzence pokřiky nadšení, lítosti, hněvu a bolu vlasteneckého. Po desíti minutách vozy stanou u Novoměstské radnice, kdež lidé již od rána čekali. Ulice byla i z Karlova náměstí velikým zástupem, jenž v krátké době na několik tisíc hlav vzrostl, téměř obklíčena. Do žaláře chvátající redaktor byl hřímajícím a nadšeným „Sláva!“ pozdraven a v mnohém oku třpytila se slza vroucí soustrasti. Navzdor bránění stráží a vrátného valil se za ním dav lidu až k samým dveřím, neustále: „Sláva!“ — „S Bohem!“ — a „Na shledanou!“ provolávaje a vřelým spůsobem svou soustrast na jevo dávaje. Tisíce očí oplakávalo smutný osud jednoho z mužných zastanců národa. Hluboce dojat a bled, avšak odhodlaný vkročil Grégr do žaláře. V okamžiku tom pádné dveře se za ním uzavřely. Obecenstvo poslalo mu ještě jednou svůj poslední pozdrav a pak se mocně dojato a zasmušeno rozešlo. —

IX.

Per ardua . . .

Žalářní kobka, do které nyní spravedlnost rakouská Dr. Julia Grégra na deset měsíců zavřela, nalézala se v prvém patře nádvorního křídla trestnice novoměstské. Vstupovalo se do ní z úzké chodby dvojitými silnými dveřmi označenými čís. 50 a okovanými hrubými závorami a zámky; v obojích těch dveřích bylo po malém okénku, aby dozorci kdykoliv vězně uvnitř cely pozorovati mohli. Jizba sama byla pošmurna; sedm kroků z déli, čtyři z šíři. Oproti dveřím, při samém stropu čtvercové nevelik é okno, silně zamřížené ve tlusté zdi; pod ním prostý stoleček a židle, obé z nenatřeného dřeva; vedle stolku železná postel toliko se slamníkem, houní a slaměným polštářem; v koutě u malých železných kamínek lavička s hliněným umyvadlem, konev s vodou, na stěně konečně dřevěný věšák na šaty; toť byla celá úprava erárního toho zátiší, v němž měl tráviti vězeň náš.

Ale Dr. Julius Grégr nepozbyl ani na chvíli dobré mysli, hlásil se ku presidentovi soudu a připomenul mu, že existuje z dob první konsti-

tuce rakouské, z r. 1849, ministerské nařízení, jímžto vězňům politickým zaručuje se řada úlev. Na základě toho nařízení požádal, aby si mohl do vězení opatřiti stravu z venčí, své vlastní lože, psací náčiní a knih cokoliv bude potřebovati ku svým studiím, aby směl do vězení dostávati veškeré tiskopisy své knihtiskárny, především však, aby mu bylo dovoleno svítit za dlouhých večerů zimních, které v ponuré té kobce počínaly již o 4. hod. s poledne. Rozumí se, že nedosáhl povolení hned. Musel se práva svého dožadovat opět a opět až u ministerstva spravedlnosti. Teprv v listopadu povolena doprava knih. Nestalo se snad doposud co stojí radnice novoměstská, aby se do ní dostala bedna knih dějepisných, politických a státovědeckých — trestanci Mezi knihami těmi byly též objemné světové dějiny Helda a Corvina, na jichž desce I. dílu nalezám psáno rukou Juliovou: „Počal čísti v žaláři v prosinci 1862. Per ardua ad astra!“ (Přes protivenství ku hvězdám!)

Kniha byla mu nyní jediným přítelem, ochraňujícím jej před steskem a úmorem dlouhé samovazby. Později, když byl si vlídnou a štědrou noblessou svou získal nadobro svého dozorce vězeňského, tráviíval rád večery v téhož rodině, bavě se celé hodiny s dětmi jeho. Konečně dovedl toho, že mu dozorce přivedl tajně do vězení i jeho zamilovaného psa. Po kolik měsíců věrné to zvíře těšilo nyní vězně našeho v jeho samovazbě, až posléze samo jí podlehlo a ve skonu svém i — život Juliův vážně ohrozilo . . . Jedné noci ucítil vězeň náš ve spaní ránu do prsou. Procitnuv nahmatá psa.

Vzkřikne naň, ale pes se nedá sehnat, nýbrž divně kňučí a hryže pokrývku. Uleknut Julius rozžehne a ku nemalé hrůze své pozná, že pes se pominul . . . O půl noci zamčen v cele žaláření bezbranný sám a sám s pominutým psem na prsou.! — V děsné té situaci přehodí Julius Grégr přes nebohé zvíře mžikem pokryvku svoji, sevře zabaleného psa pevně v náruč a vynáší mezi dvojité dvéře. Šťastně jej tam shodil a dvéře zavřel, — ale co dále? Musil probdít celý zbytek noci, až se dočkal rána, když přišel dozorce otvírat, aby jej upozornil na kruté nebezpečí mezi dveřmi. Dozorce ovšem strnul hrůzou. Byl starý voják, ale pominutého psa se bál, a pohodného zavolat nesměl a nemohl . . . Konečně ku radě Juliově pootevřel dvéře a jakmile choré zvíře skulinou hlavu prostrčilo, sekyrou je ubil.

Toto nebezpečí v žaláři musil konečně Julius přičísti jen na vrub vlastní neopatrnosti; avšak bylo tu ještě jiné, latentní nebezpečí, proti němuž nebylo lze býti nikdy dosti opatrným: byly to žalářní místnosti trestnice novoměstské samy. To nebyla žádná budova novodobé trestnice, zařízená dle příkazů zdravovědy a lidumilství, nýbrž staré, neprovětratelné, kriminální haraburdí, plné kloakových výparů, naplňujících dvory a chodby a vnikajících do cel. Jak snadno mohla v této lidomorně, kde bylo směstnáno na 700 špatně živených lidí propuknout co chvíli epidemie neštoviční, kurdějová, neb tyfosní! — Však ani toto nebezpečí netísnilo mysl srdnatého trpitele. Tužil se proti němu rozumnou životasprávou, tělocvikem, střídmostí a prací Leč jiná příkoří počala na sta-

tečného vězně dolehat a mysl jeho krušit. Příkoří z venčí, spůsobované mu se strany politických přátel, od nichž by se toho nikdy byl nenadál: Oba čelní zakladatelé „Národních Listů“ pp. Palacký i Rieger — zanevřeli na ně z nenadání měrou takovou, že se jich netoliko chtěli odříci, ale že hrozili založiti proti nim svůj nový veliký denník český!

Lze si pomysliti, jak pověsti o tom pronikající zkrze zdi trestnice novoměstské znepokojovaly a starostmi naplňovaly mysl našeho vězně. Vmysleme se v jeho položení! Dávno-li tomu, co ujal se Národních Listů s váznoucím na ně dluhem 32.000 zl., ačkoliv sám byl chud. Odvážil se toho v pevné naději, že zdaří se mu rozhojniti kruh čtenářstva Národních Listů všemožným zdokonalením jich. Za účelem tím musil co možno záhy pořiditi si vlastní knihtiskárnu — opět bez prostředků vlastních, opět na úvěr. Jedva že pak mladá knihtiskárna počala pracovati, již mu ji chtěli zase vzíti, pročež rychle musel koncessi převésti na bratra, jemuž i řízení Národních Listů svěřil. Takřka udychán klopotami těmi vstoupil do žaláře. V tom jest nyní bezbranným trestancem, spoutaným nevolníkem — a zatím venku se hraje o jeho život a česť! Proti jeho Národním Listům vyvstává nebezpečí svrchované, a on ho nemůže odvrátit. Dva vůdcové národní, kteří těšili se v národě takové neobyčejné úctě, důvěře a lásce, jaké netěšili se snad ani mužové jako Daniel O'Connel, Washington, Kosciuszko, Mazzini, Košut v národech svých, — oba tito zbožňovaní otcové a vůdcové lidu českého náhle rozhněvají se a zanevřou na něho tak nesmiřitelně, že hrozí proti

němu vystoupiti novým velikým listem svým, nebudou-li Národni Listy ve všech otázkách bez výminky zastávati jejich osobní náhledy, míněni a snahy s veškerou rozhodností proti komukoliv. A věci stoji na neštěstí tak, že Dr. Julius Grégr nechce-li spáchati zločin na svém přesvědčeni, nechce-li jednati proti svým zásadám a proti obecnému míněni a citu ohromné většiny národa českého, nemůže požadavku pánů Palackého a Riegra vyhověti!

Oč se jednalo? Z čeho vznikl ten rozpor a kterak se prohloubil a přiostřil až do roztržky úplné? Z přičin a udalostí na Dru. Juliu Grégrovi zhola neodvislých. — Tou dobou, kdy vstupoval Dr. Julius Grégr do žaláře, udála se v soukromých poměrech Dra. F. L. Riegra proměna, kterou sám jeho životopěvec Jiljí Jahn označuje jako velice důležitou. Před několika lety navštívil autor tohoto spisu rodiště Riegrovo, Semily. Jeden z tamních rodáků, starý horal a vlastenec, postanuv s ním na stráni nad městem, ukazoval dolů k Jizeře a pravil: Tamhle stával Riegrův rodný mlýn. Že jej Rieger prodal německému fabrikantu, milionáři Schmittovi, to bylo největši ranou pro naše hory. Neboť odtud se zde německé továrny rozplemenily až nás dusí. A že si na to Rieger koupil velkostatek, to zas bylo největši ranou pro svobodu našeho národa.“

Bodrý horal chtěl tím asi řici, že Rieger od chvíle, kdy stal se velkostatkářem mezi velkostatkáři českými, přestal již býti tím bývalým demokratickým Riegrem z časů kroměřížských, přestal býti tím tribunem chudého

českého lidu a počal rejdovati do směru konservativního, panstvu milého. — Zatím se ta proměna s Riegrem udála již o něco dříve; datum její vystihuje asi správněji Jiljí Jahn, když v životopise Riegrově líčí, jak od oné schůze s hr. Jindřichem Clamem Martinicem v bytu Tomkově v den Tří králů r. 1861, Dr. Rieger“ neunavně a obětovně usiloval o to, aby aspoň konservativní autonomistická část šlechty — jakožto prý „část národního těla (!) již téměř odumřelá, — byla znovu oživena a získána národnímu rozvoji, v kterýchžto snahách svých nedával se másti ani chvilkovým zklamáním a nenáhlým, neúplným úspěchem . . . “ Odtud počal v duši Riegrově patrně onen osudný chemický process, kterým čím dále do času vadla a bledla jeho kroměřížská česká zdravá červeň, kterým z rozhodného českého demokrata a zásadného nepřítele pobělohorské feudalně ultramontanní aristokracie (viz fulminantní Riegrův článek proti ní v „Havlíčkově Slovanu“ z r 1850), stával se napořád politik konservativnější, šlechty dbalejší, k ní shovívavější a pozornější, až stal se vřelým advokátem její zájmů stavovských a přišel tím ve spor se zájmy lidu svého, zejmena rolnického.

První stopy proměny té pozoruje Jiljí Jahn v oné na pohled ještě velmi svobodomyslné řeči Riegrově proti Mühlfeldovým návrhům na říšské radě, ku kteréž poznamenává (na str. 111): „Od mladistvého nadšení pro ideály svobody, jež ve vzletných řečech kroměřížských hlásal, dospěl zralejší muž k tomu, že mysl jeho zajímaly nikoli zásadné abstrakce, nýbrž toliko konkrétní prováděni zásad těchto

v životě národa. Svobodomyslnost Riegrova přerodila se v jeho duši v lásku — k autonomii."

Avšak ještě patrněji projevila se nenáhlá ta proměna v politickém směru a rázu Riegrově jarem roku 1863 na sněmu českém, jak správně o tom svědčí opět kovaný Staročech, dějepisec „Našeho znovuzrozeni" Jakub Malý, an (v díle V. na str. 152.) praví: Zaujímalť Rieger vůbec mezi národními poslanci českými stanovisko více konservativní nežli většina jich a nejednou také proti této většině na sněmě hlasoval, jakož jmenovitě učinil v otázce o vyloučení neb nevyloučení velkostatku ze svazku místních obcí řečniv i hlasovav pro návrh hraběte Clam Martinice, aby velkostatkářům dostalo se postavení výlučného; pak v příčině zrušení školného, proti čemuž rozhodně se prohlásil; konečně v otázce o dosavadním zákonu honebním, jehož se Rieger zastával, kdežto strana pokročilá prohlašovala jej za odporující poměrům konstitučním."

Ve všech těchto otázkách rozcházely se Národní Listy za redakce Dra. Edvarda Grégra s konservativním stanoviskem páně Riegrovým Přidržovaly se věrně původního demokratického programu svého, hájily prospěchů a ducha českého lidu proti interesům velkostatkářů, majíce na své straně většinu poslancův národních, kteří v těchto otázkách sociálních pod vlivem přesvědčujících výkladů Dra Karla Sladkovského s Drem. Riegrem nešli. Však odchylné přesvědčení své zastávaly Národní Listy co možná nejšetrnější

formou ku osobě Riegrově. Nicméně byla již tím odklonem pouhým ješitnost bohorovných vůdcův a jejich nejoddanějších ctitelů tak podrážděna a rozdurděna, že dle svědectví Jahnova (Fr. L. R. str. 173): „již v době zasedání sněmovního r. 1863*) byla valná část poslanců tou měrou nespokojena se způsobem, jakým v Nár. Listech se pojednávalo o některých věcech, že domlouvali Palackému a Riegrovi, aby založili nový orgán.“

Avšak neštěstí nepřichází prý nikdy samo. Nemělo zůstati na této sociální domácí neshodě, ve které samé tajila se již celá výheň našich tuhých bratrobojů budoucích o „poměr národa našeho ku šlechtě“... Přidružila se ještě i nejhlubší a nejosudnější pro nás otázka slovanská, aby jako lučavka vyleptala hluboké rýhy v posavadní idyllu patriarchálně svorného národa.

Dvacátého pátého ledna 1863 propuklo ve Varšavě poslední povstání Poláků proti ruskému panství. A tu se opakovalo v národě našem stejné hnutí citové jako před třiceti třemi lety. Jako tenkráte revoluce polská r. 1830—31 rázem nalezla sympathii obecnou v lidu českém, a nejživější účast v mládeži studující, takže mnozí nadšení mladíci chvátali Polákům ku pomoci na bojiště polská, jako již tehda polští uprchlíci a emigranti přijímáni a podporováni jsou v Čechách i na Moravě lidem naším s nejúčinnější srdečností, ač žádné noviny ho k tomu nenabádaly (poněvadž jich vůbec nebylo) — tak

*) Počalo 8. ledna a skončilo 18. dubna 1863.

i nyní rázem srdce české zabušilo pro věc národa nám původem, jazykem, historickými tradicemi a neštěstím tak blízkého, když znovu krvácel za svobodu svoji. Čím déle pak pokračoval ten boj nerovný, čím napínavější stával se ten zápas bratra slabšího proti silnějšímu, tím větší rozechvění panovalo u nás, a účast pro Poláky dosáhla zvláště v mládeži naši studující vedené Josefem Barákem míry nejvyšší. Ty činy heroismu vlasteneckého polských mužův i žen, ty scény srdceryvné, to ztroskotání šťastných rodin a domácností, ty oběti neskonalé na životech i statcích — vše to hluboce zachvívalo duší našeho dobrého lidu, jenž sobě připomínal, jak podobně naši předkové trpěli a podlehli, jak podobně musili prchati z vlasti porobené a žebrati po světě u cizích prahů. Proto byl by s uprchlíky a emigranty polskými srdce rozdělil a proto Polákům z té duše přál, aby zvítězili a obnovili si znovu svůj starobylý polský stát na Visle, jejž ztratili za sto let po naši Hoře Bílé.

Přál Polákům a doufal pro sebe, rozumuje takto:

„Vznikne-li blíže hranic českých opět samostatná říše Polská, jistě bude přirozenou záštitou nám Čechům proti Němectvu tak, že za nedlouho vzkříší se i stát Český, aby jako před věky — jako za dob husitských podpíraly se oba ty sousední slovanské státy navzájem proti návalu Germanstva. Padne-li však opět věc svobody a samostatnosti národa polského — utrpí tím i naše vlastní věc ránu přetěžkou, neboť po té dobijou Prusové polský živel v Poznani a majíce v Rusku vítězného hlídače nad

Poláky a spojence přemocného, vrhnou se s odpoutanou silou teprv na nás a neustanou Slezskem a Moravou vyhlubovat průliv pro své moře německé — který by nás navždy oddělil od severovýchodu slovanského a osamotil jako na ostrově.“ —

Tak naziral r. 1863 rozum i cit lidu našeho na úchvatný ten bratroboj na Visle, hněvaje se na silnějšího ruského bratra, že nemá tolik citu slovanského, tolik lásky ku slabšímu bratru, a nechce mu dopřáti zlaté svobody a samostatnosti, na niž on má ve vlasti své zrovna tak svaté právo, jako národ český v zemích českých, —

Naproti tomu starši vlastenci, zejmena Palacký, Rieger, Brauner, Prachenský a Zelený hněvivě kárali odboj národa polského jako zločinnou svévoli a odsuzovali přísně „nesvědomité jeho strůjce.“ Jeden z takových příkrých odsudkův pronesl zejmena Palacký v rozmluvě s jistým poslancem Českým. — Pověst šířící ten výrok věhlasného dějepisce, učence a slaveného „otce národa“, jako obyčejně leccos přidala a v zostřené té formě zanesla jej do demokratického týdenníku, řízeného mladým publicistou, Moravanem Fr. Vinklerem a inspirovaného svobodomyslným „selským knížetem“ dr. Rudolfem Taxisem, jenž hrál tehda nemalou roli v naši společnosti národní; promován na doktora práv pojal vysoce nadaný ten muž za choť dceru českého venkovského učitele a počal prost vší pýchy aristokratické jako nadšený, rázný našinec pracovati mezi námi. Ve svém pražském paláci otevřel prvý — a na dlouho i poslední český salón na

spůsob oněch vlasteneckých polských salónů, v němž vedle zábavy společenské ovšem i horlivě politisováno. Taxisův „Boleslavan“ tedy přinesl zprávu, že prý Palacký se pronesl asi takto:

„Vidím spásu Slovanstva jedině v ruském caru Osvoboditeli a vítězství Poláků, které ostatně nemám za možné, pokládal bych za největší neštěstí netoliko pro nás, ale také pro Poláky!“

Tento domnělý výrok Palackého spůsobil ovšem v širých našich kruzích, a zejmena ve mladší generaci trapné pohoršení. Připomínáno si jeho listu do Frankfurtu z r. 1848, jak tenkráte zcela jinak smýšlel vůči Rusku, strachuje se přízraku universální monarchie ruské jako největšího a nezměrného zla, jež by mohlo stihnouti nás a celou Evropu; i tázáno se: Odkud ta proměna? Což není to dnešní ruské carstvo stejně despotickým jako bylo r. 1848, není podnes týmž „amalgamem zásad mongolských a německých“ jako tehda? Palacký odpověděl v „Nár. Listech“ (v č. 132). Popíral, že by byl řekl: „Spasu Slovanstva vidím jedině v ruském caru.“ Spatřoval prý ji od jakživa v Slovanstvu samém, v jeho vlohách a právech přirozených. Ale cara Alexandra II., který zrušil nevolnictví, nemůže pokládati za utlačovatele, nýbrž naopak za osvoboditele národa svého. Naproti tomu se přiznal, že řekl: „Pokládám nynější povstání polské za veliké neštěstí netoliko pro nás, ale zvláště také pro Poláky,“ což odůvodnil tímto výkladem: „Dejme tomu, že dle přání Boleslavana i všech jeho stoupenců Evropa celá pohrne se Polákům

ku pomoci a že tudíž oni emancipuji se konečně ode vlády ruské: budou-li potom skutečně samostatni? Já mínim, že budou míti asi tolik pánův, kolik měli dříve pomocníkův, ač ne-li více. Doba, v níž by mohli tvořiti a udržeti se státové druhé neb třetí třídy v úplné nezávislosti a samostatnosti, — za zmahající se co rok více centralisace světové jest aspoň v Evropě na věky ta tam." — Osudné to slovo, jež nebylo novověkými dějinami evropskými nikterak stvrzeno (viz samostatné Uhry, Srbsko, Rumunsko, Černou Horu, Řecko, Bulharsko), vyzývalo ku polemice všecky, kdož věřili nadšeně ve znovuzaložení samostatného českého státu. Vedle „Boleslavana" a jeho revuálního čtrnáctidenníku „Pravdy" byl to hlavně Sladkovského denník „Hlas," v němž soustřeďovala se oposice proti „konservativním," „carské centralisaci" se kořícím názorům starých vůdcův národa. V lůně dosud jednotného tábora národního počínala krystalisace prvků nové mladé strany české demokracie úporné všemu feudalismu, reakcionářství a ultramontanismu. „Hlavní středisko její" konstatuje staročeský Jahn „bylo v redakci Hlasu, kdež pracovali Karel Sladkovský, Vincenc Vávra Haštalský, Jan Neruda, Karel Sabina*). Nejkrajnější však baštou, pravým předvojem nové strany byl Taxisův list „Boleslavan." —

A co „Národní Listy? — Věrny svému

*) Sabina pokud vím nebyl nikdy stálým spolupracovníkem „Hlasu"; za to však prof. Eman. Vávra, Prokop Chocholoušek a Fr. Schwarz.

programu prvotnímu, věrny zásadě, že „každý národ má obdržeti tolik samostatnosti, volnosti, kolik jí potřebuje ku svému samostatnému všestrannému rozvoji života svérázného“ . . . přály v tragickém, však neodvratném tom bratroboji na roveň veškeré žurnalistice české věci Poláků, o kteréž sám dr. Rieger v listu Hilferdingovi *) psaném doznati musil, že „není ani bojem sociálním, ani též prostě bojem za práva svobody osobní, nýbrž že jest bojem za samostatnost národní i za národnost politickou.“ Ale jakkoliv s veškerou vroucností přirozeného citu každého člověka šlechetného ujímaly se Nár. Listy slabšího a sympathií svou podpíraly věc podléhající, kterou měly za spravedlivou a dobrou — nikdy proto nedotýkaly se nešetrně odchylného mínění pp. Palackého a Riegra, nikdy nepolemisovaly s jejich polemikami, nýbrž otiskovaly je bez poznámky na přední straně listu s veškerou úctou ku přesvědčení jinému. —

Avšak to pánům Palackému a Riegrovi nikterak nedostačovalo. Oni se rozhněvali na „Národní Listy“ už předně proto, že „daly se strhnout v polonofilství,“ a oni na ně zanevřeli dokonce, když redakce „Národních Listů“ nechtěla obrátit, nechtěla se vzepřít šlechetnému citu všeho národa a nechtěla hájit rusofilského stanoviska pp. Palackého a Riegra proti „Boleslavanu“ a „Hlasu.“ Zkrátka, žádali na redakci „Národních Listů,“ aby psala proti svému přesvědčení a nedbajíc zda-li tím list zabije

*) „Národní Listy“ otiskly jak list Riegrův, tak i list Hilferdingův.

neb ne, hájila osobní názory pp. Palackého a Riegra.

Žádost věru neslýchaná. Před půldruhým rokem byly „Národní Listy“ na mizině. Dr. Julius Grégr riskoval jich další vydávání a pykal nyní za své odhodlání vlastenecké v žaláři. Směli přátelé jeho zničiti „Národní Listy,“ postavivše je proti citu všeho národa v osobní služebnost pp. Palackého a Riegra? Nahlížel to zajisté i dr. Rieger a proto odebral se 15. května 1863 na radnici novoměstskou do kanceláře soudce vyšetřujícího dra. Julia Grégra pro další delikty tiskové. Žalářní ta rozmluva obou těch mužů byla asi zajímava! Víme o ní jen tolik, co v „Osvědčení“ veřejném ze dne 17. prosince 1863 vyjevil o ní dr. Julius Grégr a můžeme říci: dr. Julius Grégr učinil vše, co muž čestný a vlastenec ryzí bez ujmy svého přesvědčení a své cti pro zachování svornosti v národě učiniti může.

Aby uvaroval roztržce, kterou mu Dr. Rieger hrozil, dal určitou připověď, že Národní Listy budou se říditi vždy dle usnesení většiny klubu poslanců českých, ba uvolil se, aby bylo zřízeno zvláštní dozorčí komité vynikajících mužů národní strany, jež by pospolitě s čelnými členy redakce Národních Listů bdělo nad jejich směrem politickým! Mohlo se kdy na majiteli značného politického listu žádati více? A hle! Přece vše to pánům Dru. Riegrovi nestačilo. „Pokus ten se nezdařil, ba do opravdy ani neprovedl,“ poznamenává sám životopisec Riegrův (Jilji Jahn: Život Dra. Riegra str. 177.) i podává toto z míry poučné

vysvětlení: „Kdo by obraz toho, co tehdáž za kulisami se dálo, hledal toliko v Národních Listech, nenalezl by ho: Národní Listy vystříhaly se útoků proti osobám Dra. Riegra a Palackého, za to však tím směleji a nepokrytěji vedla sobě přední stráž nové strany, Boleslavan a Pravda. Mnohé však, co neproniklo do kruhů novinářských, rozproudilo se agitací soukromou. Čím více v jedné části obecenstva zejména v kruzích mládeže a studentstva rostlo nadšení pro rekovné bratry polské, — tím hlasitěji ozývalo se reptání proti starým pánům, kteří nedovedou prý než tlumiti nadšení národní. Bylo, jako by část národa byla zachvácena horečkou, kteráž stoupala s vývojem polského povstání: Palacký a Rieger — nyní byli tupeni, odsuzováni, zrádcováni, ba ve mnohých hostincích podobizny jejich trhány se stěn.“ „Avšak,“ svědčí též staročeský biograf Riegrův, „v době, kdy kvašení mysli již značně bylo pokročilo, nebylo ve sloupcích Národních Listů ještě zjevné roztržky znáti.“ Když „Prager Morgenpost“, 11. listopadu 1863 oznamoval, že prý strana „Jungczechův“ vystoupila kandidaturou spolupracovníka „Hlasu“ Josefa Baráka proti Vojtěchu Náprstkovi poprvé na veřejnost, — popíraly toho Národní Listy, prohlašujíce, že dosud ničeho nevědí o nějaké nové straně „Mladočechů“ v národě našem, že znají dosud toliko jedinou stranu, federalisticko-národní a doporučovaly v úvodním článku volbu Náprstkovu, kárajíce Baráka, že kandiduje na vlastní pěst, i „Boleslavana“ *že kandidaturu* tu podporuje.

Tážu se znovu, mohly-li se Národní Listy ještě věrněji a poctivěji ku straně „Starých“ zachovati? — „Avšak“, tlumočí Jilji Jahn trefně podzíravost těchto — „přes toto veřejné dementi — osobní styky, jak se zdálo, vydávaly svědectví o dobré shodě různých živlů opposičních s redakcí Národních Listů; a když v tiskárně Nár. Listů vycházel list, v němž opakovaly se stále prudké útoky na Palackého a Riegra*), tu za takovýchto nevyjasněných poměrů nebylo ovšem s podivením, že pokus o smír, jenž stal se ještě ze strany Národních Listů, nemohl se s žádoucím výsledkem potkati. Za takových poměrů došlo k založení nového časopisu politického „Národ“. Tak dle vlastního svědectví obhájce páně Riegrova nezavdal uvězněný Dr. Julius Grégr pp. Palackému, Riegrovi osobně nejmenší příčiny k roztržce a rozporu; naopak činil opět a opět pokusy o udobření rozhněvaných autorit. Avšak nadarmo. Pánové opojení kadidlem neobyčejné úcty a lásky vděčného národa, byli z míry podrážděni zjevem prvého odporu a obrysy tvořící se mladé demokratické strany, i chtěli na Dru. Juliu Grégrovi, aby se stal s listem svým jejich osobním žurnalistou, který by všeliká jejich mínění a stanoviska hájil třeba proti celému národu, ba i proti vlastnímu přesvědčení svému a který by ubíjel, nemilosrdně tu mladou národně demokra-

*) Míní se tu asi Vilímkovy humoristické listy, „Bič“ neb „Blesk“. Tak i knihtiskárna Julia Grégra měla být omezena

tickou stranu, kterouž tušili pánové vystávati za „Hlasem“ a „Boleslavanem“, čili za Sladkovským a kn. Taxisem. Než k tomu se Dr. Julius Grégr nechtěl propůjčiti. On dával za pravdu Sladkovskému v jeho demokratickém obhajování rolnictva našeho a za pravdu Taxisovi v jeho sympathiích pro věc Polákův: „Sama myšlenka slovanská“ znělo přesvědčení Juliovo: „vylučuje všeliké ubíjení jednoho slovanského národa druhým; ona může vésti k těsné vzájemné pospolitosti, avšak nevyžaduje toho, aby zaniknouti musila individualita, státní samostatnost a politická neodvislost jednotlivých slovanských národův“.

Pro toto přesvědčení poctivé měl býti udolán. Vyšed dne 27. srpna 1863 ze žaláře poznal Dr. Julius Grégr jednak, že lid český jej vášnivě miluje — bývalí přátelé a výtečníci národní však že jej žárlivě — nenávidí.... Vždyť mu právě odloudili i toho druha a spolupracovníka milého Františka Šimáčka, jejž učinil společníkem své knihtiskárny, a hleděli mu odlouditi i spolupracovníkův jiných, chystajíce se již založiti proti „Národním Listům“ — denník svůj. — A vůči tomuto nebezpečí stál zde Dr. Julius Grégr takřka bez branným. Neboť dne 15. července 1863 měl jako vězeň nové přelíčení pro dva články Národních Listů a byl znovu odsouzen pro popuzování proti ministru Schmerlingovi dle § 300 t. z. ku vězení na čas 6 neděl, jež měl nastoupiti již dnem 1. listopadu 1863. Kdyby Dr. Julius Grégr býval tím všedním honcem za popularitou a ziskem, za jaký ej zášt

staročeských výtečníků zvykle vydávala, tenkrát věru mohl pánům zahráti. Jediný appell na národ byl by při jeho popularitě tehdejší stačil, aby byla rozsoudila porota veřejného mínění proti pánům Palackému a Riegrovi.

Avšak Dr. Julis Grégr o všech svých trudných sporech s pány těmi národu, ani nehlesl, alebrž mlčky odebral se opět do žaláře, zůstaviv knězi vlastenci, aby uklidil, možno-li ještě, svár, jehož nejméně byl vinen on vězeň zasluhující věru od vůdcův národa, za jehož věc trpěl, jiné odsluhy a jiného uznání ....

Však marně čekal v žaláři blahou zvěst od parlamentáře svého, v rodině Riegrově velice ctěného P. Václava Štulce. Za to náhoda přivodila zde zcela jiný a netušený obrat.

Dne 11. listopadu 1863 nastoupil odpovědný redaktor „Hlasu" známý osmačtyřicátník a publicista český Vincenc Vávra přisouzený sobě trest čtyřměsíčního žaláře. Trpěl za českého kněze, jehož nechtěl vyzradit vzav za článek jeho „Hlas kněze z Moravy" odpovědnost na sebe. Způsob, jakým se zasloužilým a vysoce vzdělaným politikem tím v žaláři nakládáno bylo, charakterisuje nad jiné ostřeji ráz vlády Schmerlingovy. Poněvadž byl český redaktor V. Vávra odsouzen pro tiskové provinění ku těžkému žaláři: nakládal s ním tehdejší president trestního soudu na rozkaz vlády jako se — sprostým zlosynem. Ostříhány mu vlasy, vnucen mu hrubý trestnický šat, přikovány mu na nohy a ruku 10liberní železná pouta a zavřen do jedné cely se sprostými zločinci! V této společnosti

strávil 120 dní a nocí na tvrdém loži a o mizerné stravě trestnické.

Lze s pomysliti, jak vše to dojalo našeho Julia. Ještě po dvaceti letech vzpomínal na to s duší hluboce rozhořčenou ..... „Vávra byl uveden do předního dvora trestnice v novoměstské radnici“, píše: „Přišel zámečník a přikoval mu na pravou nohu (a ruku) okovy. Ještě dnes (r. 1885) znějí mi v paměti ostré rány kladiva při barbarském a potupném onom ponížení muže, jenž se byl tím provinil, že s vroucností sloužil svému národu, hájil zásady, které o několik let později v několika trůnních řečech samou korunou byly uznány.

Když byl ubohý redaktor řádně ukován, oblékli jej v šedý, hrubý, šerkový šat, v krátkou kazajku a čapku z téže hrubé šedé látky.

Ostřihán a oholen, byl chudák v novém obleku k nepoznání. Však Vávra neztratil dobrý svůj humor: sám vtipkuje na svůj „erární mundur“, v kterém malý otylý náš kolega vypadal jako malý šedý drobet přitloustlý gnom“. Od chvíle té staral se Julius Grégr o svého ubohého kollegu jako nejvěrnější bratr o bratra. Nasadil vše a odvážil se všeho, aby mohl Vávrovi tajně dodávati četbu, noviny, jídla, víno, doutníky — a opatřovati mu styk s venkovem, tajnou, spolehlivou denní poštou. Konečně dovedl i toho, aby s milým kollegou byl současně pouštěn „na vzduch“ do smrdutého dvora trestnice, kdež spolu chodili denně hodinu pod dozorem strážníka jako v kole.

Nuže, za těchto „procházek“ po dvoře žalářním vyměňovali si oba soudruzi v utrpení

svá mínění politická jako své zásady a názory životní; a čím více druh druha poznával, tím více si druh druha vážil, až sympatie obapolná učinila z nich přátele pro celý život. Mysl obou bývala těžce sklíčena starostmi a obavami vlasteneckými nad neutěšeným stavem věci české v tehdejší době. Podzimkem roku 1863 mohloť se věru již říci, že všechny naděje vzbuzené diplomem říjnovým na dobro povadly a opadaly jako to listí doubrav a sadův, aniž by však bylo vyhlídky na brzké nové jaro. Poslanci čeští byli konečně po přání národa odešli ze Schmerlingovy „užší rady říšské“ žalujíce na ni, že překročuje svou právomoc a porušuje tak s vládou sama ústavu; avšak exodus jejich neučinil na kruhy, na něž byl namířen, nižádného dojmu, poněvadž nebyl proveden jednomyslně všemi poslanci národa českého, ale skončil naopak roztržkou jednoty mezi námi a Moravany a budil u přátel i nepřátel zdání, že vůdcové čeští ustanovili se na něm teprve na pokyn hr. Clama Martinice, spolehajíce více na spojení s kruhy konservativně šlechtickými, nežli na součinnost ostatních národů slovanských. Tvořiliť poslanci čeští tehda se čtyřmi Moravany a s poslanci slovinskými, jihoslovanskými a bukovinskými jeden klub na radě říšské. Hlasů těchto spojenců mělo se snad při rozhodování o tak důležité otázce dbáti. Avšak jakmile hr. Jindřich Clam Martinic pro urážku, již mu učinili němečtí centralisté odepřevše mu žádanou dovolenou, složil mandát, vůdci českými to trhlo, a oni řekli si: „Následujme našeho Martinice!“ Položili si bez Slovincův, Chorvatův i Rusínův sjezd do Prahy, k němuž

pouze Moravany pozvali a tu rokováno o opuštění říšské rady. Palacký na ně naléhal, Moravané však a s nimi četní poslanci čeští tak z tuha odporovali, že návrh zůstal v menšině. Tu Palacký rozhorlen prohlásil, že to otázka výhradně Čechův z království a že Moravanům hlasovat nepřísluší. Moravané na to rozhořčeni opustili poradu, odnášejíce si pochopitelnou trpkost v srdcích nad takovým důkazem bratrské lásky. Hlasovalo ze znova a tu většinou chatrnou usneseno odejíti z Vídně na dobro. Avšak čtyři poslanci čeští, mezi nimiž i biskup budějovický Jirsík a čtyři poslanci moravští nepodrobili se, alebrž na říšské radě vídeňské zůstali. Z ostatních 16 poslancův českých dalších pět (Tomek, Havelka, Žák, Dvořák a Grünwald) sice mandáty složili, avšak beze všeho udání důvodův a pouze ostatních 11 (z nichž jediný Rieger jest ještě na živu) odešlo s právním ohražením. — To nebyl věru žádný imposantní způsob zahájení trpného odporu celého národa a proto Dr. Julius Grégr s Vávrou právem v žaláři svém tesknili, nestala-li se tu vážná politická chyba a vědí-li vůdcové kam vlastně nyní loď naši řídití hodlají? V tom zápasu vlády vídeňské s Maďary nepostavili se ani na jednu ani na druhou stranu, Zkazili si to s vládou, avšak Maďarův si nezískali. Tito drželi s Poláky a hleděli si naklonit Němce. Koncem r. 1863 již bylo lze předvídat, jak se Maďaři a Němci o nás Slovany dohodnou. A naši vůdcové oproti tomu nebezpečí spoléhali patrně jen na šlechtu, na hierarchii a na dvorní kruhy vídeňské. — Osmačtyřicátník Vávra připomínal Grégrovi, že podobně bloudila politika

českých vůdců též r. 1848. Kam to dovedli svou věrou v konservativní kruhy tehda? Kam to povede dnes? A oba naši vězňové stiskli si pravice ve svorném vyznání své demokratické, svobodomyslné víry slovanské, utužujíce vespolek své přesvědčení, že spása naše spočívá jedině v nás samých, vychováme-li se opět v ten bývalý svobodymilovný, osvícený a statečný národ slovanský, jakým jsme bývali ve věku husitském. Úplný soulad zásad, názorů i tužeb jejich vedl je přirozeně na myšlénku, aby spojili síly zbytečně rozdvojené. Proč vydávati dva denníky stejně národního a svobodomyslného směru vedle sebe? „Národní Listy“ měly sotva 4000 odběratelů, „Hlas“ něco přes 2000. K čemu to živoření obapolné? Proč nesloučiti se a nezaložiti tak silný svobodomyslný list českému národu, jenž by čeliti mohl rodícímu se tomu „grandžurnálu“ budoucí konservativní strany české, o němž celá Praha již byla plna pověstí a na nějž jako na mstitele svého odkazoval 30. listopadu 1863 zanikající šlechticko-klerikální lístek, Staňkův „Pozor“ vycházející u B. Stýbla řka: „Shodly se nenadále okolnosti, jež velí, abychom další vydávání „Pozoru“ zarazili. Vidouce, že v brzku pokusí se jiní o to, jak by razili cestu náhledům konservativním, měli jsme za to, že můžeme vyčkati času, až bude možno posouditi, zdali našeho úsilí ještě potřebí čili nic.“ — Slíbili si tedy Julius Grégr a Vincenc Vávra v žaláři, jakmile Rieger založí proti demokracii české ten svůj orgán pro náhledy konservativní — že spojí „Hlas“ a „Národní Listy“ v jedno.

Toto ujednání žalářní bylo pravým požehnaným činem pro budoucnost svobody české. Ono zachránilo národu našemu svobodomyslný orgán, který mu v dobách potomních persekuc prokázal služby neocenitelné, ono spojilo Grégry, Sladkovského, Hálka a Nerudu, Baráka a Vávru atd. v jeden šik, v jednu bojující církev české demokracie oproti autoritám, jichž bývalá svobodomyslnost ztrácela se pod vlivem spojencův feudálních a hierarchických čím dále tím povážlivěji.

A byl věru k činu tomu čas nejvyšší!

Dne 3. prosince 1863. přišel Dr. Rieger do bytu Dra. Edvarda Grégra, aby mu ohlásil, že vypovídá kauci, kterou na Národní Listy složil, poněvadž ji chce přenésti na nový žurnál; pročež žádá, aby mu do 13. prosince t. r. celá kauce (6000 zl.) byla vrácena. „Já mu na to odpověděl“ — sděluje Edvard Grégr v Nár. L. (čís. 293.) že nejsem splnomocněn v té věci jednati, nejsa majetníkem N. L., které patří mému bratru; 6000 zl. že se nedá tak rychle sehnati, pročež ho prosím, aby s tou záležitostí počkal aspoň do 15. prosince, až se bratr můj z vězení vrátí. Na to p. Dr. Rieger odpověděl, že si tedy prozatím kauci na svůj nový list opatří sám, avšak abychom si do nového roku dojista svou kauci opatřili, neboť pak že ohlásí u státního zastupitelství, že od 1. ledna kauce jím složená dále neručí za Nár. Listy. Když jsem na to p. Dra. Riegra dále prosil, aby mi laskavě udal, kdo na této kauci jakéhos má podílu a mnoholi? — odpověděl mi, že na tom nezáleží, vím-li to, poněvadž jest oprávněn ode všech účastníků, aby jménem jich kauci

vypověděla na nový list Národ přenesl." S tím Dr. Rieger odešel. Z čeho dělal tajemství, sdělil Dru. Edvardovi Grégrovi ochotně pokladník družstva, velkokupec p. Šimek. Pravil mu, že on sám má na kauci N. L. 4000 zl., pan Mastný 1000 zl. a prof. Purkyně 1000 zl., což dělá celou sumu kauce 6000 zl. — Dr. Rieger tedy z vlastního neměl na ni ničeho složeno.

„Šel jsem tedy k prof. Purkyňovi — vypravuje Edvard Grégr — a pověděl mu co se přihodilo. Pan prof. Purkyně pravil, že nikoho neoprávnil, aby Nár. Listům jeho podíl vypovídal a že nám i na dále svou část na kauci ponechává", — Tehda kolovala Prahou zábavná anekdota: Dr. Rieger prý se proto na slovutného Purkyně nemálo rozhněval a v rozhorlení svém pravil: Kdyby si ten starý . . . radš dal spravit boty! Purkyně zvěděv o tom, potřásal prý s tím svým milým úsměvem tou lysou hlavou a odvětil rozmarně: „Tedy boty mám špatné? Boty? No, jen když ne hlavu!"

Nedlouho na to — 15. prosince r. 1863. opouštěl Dr. Julius Grégr svůj žalář a v týž den vyšlo první číslo nového osobního denníku pp. Palackého a Riegra pod zvučným jménem „Národ". Hned z programu a prvního proslovení nového listu bylo zřejmo, že si klade za přední úkol podvrátit — ne vládu, ne Němce, alebrž — „Národní Listy", proti nimž byl právě vydán soudní nález, jímž měly býti na dva měsíce zastaveny. Na pohled tedy vše se střetlo, aby Dr. Julius Grégr byl zničen. Avšak v pravdě nemohli si protivníci jeho voliti k dílu svému ani chvíle nepříznivější, ani způsobu nemotornějšího než volili. Zapomněli na to srdce

českého lidu, které je vždy při straně utlačených a které objímalo právě svého neohroženého trpitele a bojovníka, an vracel se z vězení tak dlouhého, nejtklivější něhou svou; zapomněli dále, že odpudili si to srdce lidu Riegrovým vystoupením na sněmu ve prospěch velkostatkářů proti rolníkům a nelaskavým svým osopováním se na bojující Poláky. Celý ten způsob, jakým odvrátili se od uvězněného Dra Julia Grégra, jakým zakládali nový svůj orgán a cíl, jaký mu položili, nemohl se potkati se souhlasem všeobecným v národě. Z hesla do programu „Národa“ s důrazem položeného, že nový list „vztyčuje korouhev celého národa“ a z polemického článku hned v prvním čísle uveřejněného bylo patrno, že nechce strpěti vedle sebe ani jiných časopisův, ani jiného přesvědčení politického.

„Vidí se nám býti povinností,“ hlásali pp Palacký, Rieger, Brauner, Zelený, Prachenský a j. v novém svém listu, „abychom proti rozdrobujícím, seslabujícím a ničícím snahám tím pevněji vztýčili korouhev celého národa.“ Neboť prý „národ, který válčí o bytí své, ten nesmí roztrousiti šiků svých, ten nesmí se rozcházeti o nepatrné politické různosti v názorech politických“ ... „Šlechta spojiž se s národem a nabude více lásky a úcty, ba i více moci.“ Pánové Palacký a Rieger hned v prvním čísle dotkli se svého poměru k Dru. Juliu Grégrovi řkouce: „Jelikož jsme vzhledem závazkův obapolných neučinili mezi sebou úmluv písemných, nečiníme k Nár. Listům žádných nárokův. Zůstaniž to mezi námi. Nám se nevidí zapotřebí poměry soukromé před veřejností vykládati.

Pan Dr. J. Grégr a my i přátelé naši, kteříž byli našich úmluv svědky a účastníky vědi dobře, čím kdo z. nás komu jest zavázán.“

Nyní teprv Dr. Julius Grégr pánům dal svou veřejnou odpověď. Dne 17. prosince 1863 přinesly Národní Listy toto jeho památné

„Osvědčení.

Opustiv včera místo nynějších politických vězení a žalářů, nacházím se pojednou v hlučném ruchu, který objevením se programu „Národa“ náhle povstal v klidném až posud táboru vlasteneckém. Vstupuje v řady přátel svých, nejsem zajisté překvapen objevením se nového časopisu, nesoucího na čele svém jména ctěných pp. Palackého a dra. Riegra; věc tato se dávno připravovala.

Neméně však než ostatní přátely mé, — z nichž větší část po více let se šlechetnou horlivostí pracovali o zdaru věci národní, nedoznávajíce při tom jiného než obětí, — podivením naplnila i mne slova listu slibujícího, „proti rozdrobujícím, seslabujícím a ničícím snahám vztýčiti korouhev celého národa!“

Kdyby mně nebyly blíže známy — jak se domnívám, — důvody, které přiměly pp. Palackého a dra Riegra k zaražení nového časopisu, ohlížel bych se vůkol po těch „nepřátelích“ snažících se na kusy rozdrobiti národ náš, skoumal bych především svědomí „Národních Listů“, zdali snad ony samy rozsívaly snahy rozdrobující, neb vzpouzely se aspoň postaviti se v šik proti snahám podobným? — Tak aspoň mnohý z krajanů našich mohl sou-

diti, čta program „Národu“, neboť proč by opouštěli pp. Palacký a dr. Rieger list, při němž hned z počátku stáli, a který povstal nejvíce jich hlavním přičiněním? Proč nevztýčí „prapor celého národa proti oněm ničícím snahám“ v „Národních Listech“, žurnálu to nejvíce rozšířeném, proč zakládají časopis nový, který maje býti jedinou korouhví, zjevným jest vyzváním i přes včerejší osvědčení „Národa“ k potlačení všech listů ostatních?

Chci na otázky tyto odpověděti, pokud dá se vážit odpověď z dosavadních poměrů „Národních Listů“.

Jest to nejen povinností, jest to i právem naším, abychom zřejmě a pravdivě vyložili krajanům svým, kterak že stalo se, že pp. Palacký a dr. Rieger zarážejíce sobě „list svůj“ opouštějí po třech létech žurnál považovaný až posud za orgán celé strany národní — ač v ničem neuchýlil se dosud od programu svého.

„Národní Listy“ zrodily se co dílo společné. Pánové Palacký a dr. Rieger zjednali jim hned z počátku úvěr leskem jmen svých, v celém národě vysoce ctěných, podporujíce je i jinak, p. dr. Rieger zvláště pak i tím, že v prvních třech měsících sám do nich vložil osm článků úvodních.

V redakci „N. L.“ uvázal jsem se co majetník koncesse — na základě společného programu, který byl a posud jest vyznáním i mého politického přesvědčení, jakož i přesvědčení celé nynější redakce „Nár. L.“

Nebylo tu hned v počátku žádných závazků

osobních, aniž jakýchkoliv pretensí vycházejících od jednoho neb druhého.

Redakce si byla vědoma, že jest přední úlohou její, aby byla na základě společně přijatého programu tlumočníkem celé strany národní, representované s počátku muži vynikajícími v národě, později pak když se sešel sněm království českého, majoritou poslanců českých. — Panovala tu solidárnost, abych tak řekl patriarchální a jednomyslnost úplná, jakož ji bylo v tu dobu v celém národě, nadšeně hlásícím se po mnohaletém utlačení o práva svá vyslovená mužně v programu „Nár. Listů", sepsaném od p. dra. Riegra. — Za práva tato touž společnou nadšeností zápasily „N. L" a nikoliv jen písmem aneb snad jen „zvučnou frází"; — bylyť nejčinnějším té doby faktorem v národě našem, neboť i veškerá agitace bezprostřední tu k probuzení vědomí národního, tu k vymožení práv politických a národních vycházela skoro výhradně z redakce jejich.

Když po desíti měsících, v říjnu r. 1861 staly se „Národní Listy" úplným vlastnictvím mým z důvodů pouze ekonomických, — nezměnilo se nic v dřívějších poměrech redakce ani ve směru listu. Uvázal jsem se v samostatné řízení „N. L." co orgánu celé strany národní obnovuje při přejmutí jich slib svůj, že důsledně řídití se bude redakce původním programem, k čemuž pp. Palacký a dr. Rieger přislíbili i na příště podporu svou mravní.

Svorná jednolitost celé strany národní, jakož tedy i mezi pp. Palackým a dr. Riegrem a „Národními Listy" ničím nebyla rušena až do leta loňského roku, kdy činnější hnutí po-

vstalo mezi Poláky. Vyšlehlá záře povstání polského vrhla stíny své až na tuto půdu naši domácí: bylo aspoň v této otázce polsko-ruské po — jednomyslnosti. Strana národní počala se rozstupovati, řadíc na jednu stranu ty, kdož měli v sporu polsko-ruském sympatie k Rusům, na druhou stranu pak opět ony, kteří přáli Polákům.

Zde tedy sluší znamenati počátek dnešního odtržení se pp. Palackého a dra. Riegra od „Nár. Listů.“

Proč zakrývati skutečné a nepopíratelné toto různé stranění, když o něm ví mezi námi každý; když ze soukromí, kde v půtkách osobních dlouho vřelo — probilo se již i na veřejnost některými časopisy českými?

„Nár. Listy“, netajíce se hned z počátku sympatiemi svými k Polákům, musely pro ně nejednu výčitku zakusiti od pp. Palackého a dra. Riegra; vyhrožováno, že veřejně se proti nim vystoupí, nezmění-li v otázce polské směr svůj, později pak mluveno již i o zaražení nového časopisu.

Čtenářstvo těchto listů pamatuje se zajisté na odpověď p. Palackého v „Hlase“ a v „Národních Listech“ stejnou ochotností proti „Boleslavanu“ uveřejněnou. Byla jako kvasem, mocně působícím na mysle obecenstva. Velká část lidí dosud nerozhodných, uchvácena rozhodným slovem muže, požívajícího právem největší úcty v národě, stržena jest k sympatiím pro Rusy; jiní opět, již dříve s nimi vlažně sympatisující, stali se po odpovědi „Boleslavanu“ náruživými Rusofily. Veškeré časopisectvo české, nejsouc zvráceno v politickém přesvěd-

čení svém — zachovalo bez výminky i na dál sympathie k Polákům.

Což přirozenějšího, než že pp. Palacký a dr. Rieger, nenacházejíce ani v jediném listu českém ozvěnu svých náhledů o otázce polské — počali přemýšleti o zaražení listu, který by byl tlumočníkem náhledů jich vlastních ve všech otázkách politických, tedy zejména také i v otázce polské. — Touha po takovémto novém listu musela přirozeným během věcí hlasitěji dovolávati se uskutečnění, když dva listy české „Boleslavan“ a „Pravda“, uveřejnily ostré polemické články proti pp. Palackému a dru. Riegrovi, a žádný z ostatních listů českých, tedy ani „Národní Listy“ — jsouce v principu o otázce polské téhož přesvědčení, co oba polemisující listy — nemohly hájiti pp. Palackého a dra. Riegra, ač se mi zdá, že slušelo by jim, aby alespoň ohledně formy obořily se na oba zmíněné listy a daly jim naučení, že o mužích majících tak velkých zásluh o národ náš a všeobecně uznaných doma i za hranicemi za přední representanty národa, sluší v domácích listech šetrněji mluviti, nemá-li býti zlehčován v mužích svých národ celý.

K otázce polské přirodily se později ještě jiné věci sporné, méně patrné a pouze socialní, ač snad právě spor o ně jasněji a určitěji naznačuje stanovisko, z něhož vycházeji různící se náhledy — a jsou takřka mírou smýšlení svobodomyslného těch, kteří se k náhledům hlásí.

Letošní sněm český přivedl totiž tři otázky k rokování, v nichž jiné měly „Národní Listy“

mínění, než které hájil v klubu a ve sněmovně p. dr. Rieger.

Tak stalo se při otázce o vyloučení nebo nevyloučení velikých statků ze svazků místních obcí. Pan dr. Rieger řečnil i hlasoval pro návrh hraběte Clama-Martinice, jenž zahrnoval v sobě možnost, aby velkostatkáři dosáhli postavení výlučného. Hlasoval pan dr. Rieger v otázce této patrně i proti většině poslanců našich českých a proti uzavření klubovnímu „N. L.“ musely se tedy v této velkostatkářské otázce postaviti proti náhledům páně Riegrovým, podobně jako se proti nim postavili slovem i písmem též pp. Trojan, dr. Sladkovský a sám dr. Brauner. „Nár. Listy“ zastupovaly i při jiné příležitosti jiné mínění než pan dr. Rieger. Když se totiž dne 4. března v sezení 24. sněmu českého rokovalo o návrhu dra. Čupra stran urovnání platu národních učitelů, hájily náhled: že na školy platiti má každý občan, i ten, kdož dětí nemá: učitel pak že placen býti má od obce z příspěvků školních od každého občana zapravených. I zde se mi zdá, hájily „Národní Listy“ proti dru. Riegrovi mínění majority sněmovní, ač o této otázce v klubu hlasováno nebylo. Konečně v třetí ještě otázce socialní nemohly „N. L.“ jíti společně s p. dr. Riegrem. Nemohly totiž souhlasiti s náhledem jeho na sněmu vysloveném, že zákon o honbě sám o sobě dosti dobrý jest, a že chyba leží jen v tom, že úřadové špatně ho vykládají. „Nár. Listy“ při mnohé příležitosti již vyslovily se proti samému zákonu, nehodícímu se do poměrů našich konstitučních, neboť uvaluje na půdu břemeno a obmezuje gruntovníka v svobodném

vládnutí s majetkem svým. I v této otázce zdá se mi, že zastupovaly „N. L.“ většinu sněmovní, zajisté však též většinu gruntovníků českých.

To tedy jsou veškeré ty otázky, stran kterých nebylo úplného srozumění mezi pp. Palackým, drem. Riegrem a „Národními Listy.“ Nezdá se mi, že by se o jinou ještě otázku byly kdy náhledy rozcházely.

Kdo pravou, kdo křivou šel cestou v otázkách těchto, nechť rozsoudí obecenstvo. Redakce „N. L.“ má však pevné přesvědčení, že dostála úloze své hájíc náhledů, s nimiž souhlasili nejen u velkéj většině poslancové čeští, nýbrž i většina uvědomělého obecenstva v národě; vyplnily tedy i v těchto sporných otázkách přední úlohu svou jako orgán celé strany národní; a nemůže se jim nijak vyčítati, že by byly měly kdy jakých snah rozdrobujících, jakož nemohou se vytýkati ostatním listům českým neb jednotlivcům, kteří nejdouce ve všem bez výjimky za pp. Palackým a drem. Riegrem dovolili sobě v otázce polské vysloviti sympatie národu zápasícímu s neobyčejnou obětavostí za nejpřednější zájmy své: za zachování politické a národní bytosti své, za víru svou a za svobodu politickou!

Neměly rozštěpujících snah ani proto, že v principu zasazovaly se o to, aby nebylo dáno privilegovaného postavení v národě těm, kdož velké statky mají, aby nová nezrodila se nerovnost mezi občany. Neměly rozštěpujících a rozdrobujících snah, bezpochyby konečně ani proto, že nestaly se chvalořečníky zákona, který — jak každý jednoduchý rolník ví — vymezuje volné nakládání s půdou vlastní.

—

Jakkoliv nedotýkaly se sporné tyto zde přivedené otázky — základních částí společného programu, podaly přec látky k mnohým trpkým stižnostem, a usilováno tedy později s jedné i s druhé strany, aby se vyrovnaly a dřívější jednomyslnost a solidárnost opět docílena byla.

Jsa v té době v žaláři, poctěn byl jsem dne 15. května t. r. od p. dra. Riegra návštěvou, i jednáno mezi námi o narovnání. Bylo mi tu především hájiti „N. L.", aby nespustivše se dosavadního směru svého co orgán celé strany, nestaly se orgánem pp. Palackého a dra Riegra, — ač vždy velice vážil jsem sobě a přátelé moji rad a mínění obou ctěných pánů.

Snažil jsem se zároveň poctivě, aby patrný již rozpor nenabyl větších rozměrů a nepřivedl za sebou úplné rozdvojení, které by snad nepříznivých mělo následků pro národ náš.

Smluvili jsme se tedy, že ustanoven bude výbor z mužů rozhledem politickým vynikajících. Pan dr. Rieger uvolil se, že výbor tento svolávati bude v lhůtách nejdéle 14denních, aby se radil o všech důležitějších otázkách politických; „Nár. L." pak měly řiditi se tím, na čem by se usnesla většina tohoto výboru.

Když jsem po třech měsících opustil žalář, doznal jsem, že narovnání nemělo praktických výsledků, jelikož smluvené ono komité jen jednou, a i tu neúplně svoláno bylo.

Na počátku měsíce září opět vyjednával jsem s p. dr. Riegrem, žádaje jej výslovně, aby nekladl na otázku polskou tak veliké váhy, aby nečinil z ní otázku kabinetní, abychom nedvojili se o ni doma, jelikož jest nám přece poněkud vzdálenější a nemá tudíž té důležitosti, abychom jí obětovali dosavadní solidárnost strany národní. I to vyjednávání nemělo skutečných výsledků.

Nevzdal jsem se i později naděje, že se stane vyrovnání. Toužil jsem po něm vřele i proto, aby nebyl vyčitán „Nár. L." snad nevděk, neb dokonce nesolidní jakés chování se k hlavním jich zakladatelům, kdyby snad úplně a veřejně odřekli se listu, při němž dle mínění velké části obecenstva posud stáli. Psal jsem tedy list soukromý p. Palackému s plnou úctou, kterou vždy choval jsem k němu a i nyní v plné míře chovám, žádaje jej, aby zapomenul na všechny ty neshody, jaké byly mezi ním a „N. L.", aby věnoval jim opět jako v r. 1861. mravní podporu svou, aby vrátila se ona solidárnost a jednomyslnost, s kterou tak značných došli jsme úspěchův, a které i nyní snad více než kdy jindy třeba bude ve věcech domácích. Několik dní po odeslání listu došel jsem k pp. Palackému a dru. Riegrovi, důvěřuje se, že listem zmíněným ražena jest s mé strany dostatečně cesta k vyrovnání.

Když však jednáno bylo o příštím poměru „N. L." k pp. Palackému a dru. Riegrovi, dáno mi rozhodně za odpověď, že mají-li oba pánové opět státi při „N. L.", musí býti „Nár. L." bez výjimky jejich listem.

Jaké tu bylo možné dohodnutí? Měly „N.

L.“ opustiti dosavadní směr svůj; měly přeměniti se z orgánu **celé strany** na orgán pouze **osobní a sice bez výjimky osobní**? — K tomu ovšem co majetník listu nemohl jsem se podrobiti. Nebylť jsem k takovéto bezvýjimečné koncesi a k změně tak daleko zasahající ani splnomocněn; bylť jsem mravně vázán původním programem, podepsaným ve jménu celé strany národní nejen od pp. Palackého a dra. Riegra, nýbrž i od více jiných mužů v národě ctěných; byl jsem nad to i obmezen samou redakcí, která rozhodně opírala se tomu, aby stala se tlumočníkem pouze osobních náhledů pp. Palackého a dra. Riegra.

Nebylo tedy ovšem mnoho naději více, že docíleno bude toužené vyrovnání. Avšak vzdor tomu ještě poslední učinil jsem pokus Dva dni před opětným odchodem svým do vězení splnomocnil jsem ctěného P. Štulce, kanovníka kapitoly Vyšehradské, přátelsky se za smírce nabízejícího — k novému vyjednávání.

Uvolil jsem se, podrobiti se všem výjimkám vyhrazuje si pouze a jedině, **aby** „N. L.“ **ostaly aspoň orgánem majority poslanců českých**!

Nedozvěděl jsem se sice, jakým způsobem smlouváno mezi pp. Palackým a drem. Riegrem s jedné a p. kan. Štulcem s druhé strany; když jsem však po šesti nedělích vyšel včera z vězení, doznal jsem z programu a prvního čísla „Národu“, téhož dne vydaného, že i vyjednávání p. Štulce bylo marné, a že věc nedospěla k vyrovnání, o které jsem se byl tak dlouho a tak úsilovně vynasnažil. — —

Pravdivě a chladně vylíčil jsem tuto bývalý

poměr „Nár. L.“ k pp. Palackému a dru. Riegrovi; z vylíčení tohoto dá se zajisté částečně souditi na důvody, které přiměly oba ctěné pány, aby zřetelně zřekli se listů těchto, a zarazili sobě časopis nový. — Chtěli míti orgán osobní, který „bez výjimky“ by byl tlumočníkem politického jich přesvědčení; nenaleznuvše v „Nár. L.“ takovéhoto bez výjimky ochotného tlumočníka osobního, utvořili si jej v novém politickém denníku, jemuž dali jméno „Národ“.

Vynikajíce nad ostatní krajany své věhlasem politickým mohou ovšem oba pánové před jinými usilovati o to, aby hlas a mínění jejich slyšány byly v národě, a není jim třeba, aby se ostýchali, zřejmě a určitě vysloviti politické své přesvědčení.

A protož mám za to, že dobře by bývalo, kdyby byli pp. Palacký a dr. Rieger ohlašujíce nový list svůj, přivedli na veřejnost ony důvody, které byly příčinou zaražení nového jich listu; kdyby byli pověděli, stran kterých otázek politických a socialních nemělo mínění jejich ohlasu v žurnálech českých; kdyby byli jasně vyložili obecenstvu, že především otázka polská přiměla je k novému onomu podniknutí a nikoli potřeba, aby vztýčili prapor proti „rozdrobujícím, seslabujícím a ničícím snahám,“ které do té doby nikde neobjevily se v národu našem.

Kdyby se takto bylo stalo, nebylo by dnes oné rozhořčenosti, která, jak se zdá, nabývá širších ještě rozměrů v listech českých a zvláště ve včerejším osvědčení pp. Palackého a dra. Riegra se značí k „N. L.“, a která tu i tam i neopatrným vyhrožováním, že zničeny býti

musí „Národní Listy“, objevila se již i v míře, kterou sotva si byly zasloužily „Nár. L.“ dosavadním svým tříletým působením.

„Nár. Listy“ nedají se ovšem podobnými hrozbami strhnouti s dosavadní dráhy své; důsledně půjdou dále nynějším směrem svým. Jakož po tři léta neunavně stály v boji za národ svůj, zápasíce za svobodu politickou a národní, tak i příště nesloží „meč a štít svůj starý“, leč mužněji a rozhodněji setrvají na půdě válečné.

Ztrativše dvě stkvělá jména mezi bojovníky, nahradí ztrátu jich jako někdy „sirotci“ tím zápalem, kterým láska k národu, oddanost k zemi otcovské a nadšenost vycházející z pevného přesvědčení — zdvojnásobňují sílu bojovníků rovných mezi rovnými!

V Praze, dne 16. prosince 1863.

Julius Grégr.

Dojem tohoto prostého, pravdivého vylíčení věci byl pro podnik pp. Palackého a Riegra smrtící. Národním Listům zůstalo jejich původní čtenářstvo téměř do jednoho věrno, — „Národ“ vadnul nedostatkem přízně lidu hned od narození.

Darmo pp. Palacký i Rieger psali do něj články plným jménem svým, darmo i ostatní výtečníci pomáhali svými pracemi publicistickými, darmo učinili redaktorem žurnalistu nejzběhlejšího a zimničně pilného, Fr. Šimáčka: jakoby kletba zlého činu spočívala na tom orgánu našich autorit: nemohl a nemohl si dobyti srdcí českých.

Ten veliký denní list, nápodobující formátem

a úpravou zevní „Národní Listy“, na jichž záhubu byl založen, živořil bídně o nějakých 1500 čtenářích.

. Po dlouhých rozčilujících zápasech a nejistotách mohl si po novém roce 1864 dr. Julius Grégr oddychnouti: Lid český ho neopustil, alebrž přilnul k němu pevnou srdečnou důvěrou, poznav v něm svého ryzího, naprosto spolehlivého ochrance, který nechce nikomu jinému sloužiti svými Národními Listy, než jedinému prospěchu a blahu svého národa. Tato důvěra lidu byla Juliovi nejlepší odměnou a spolu největším povzbuzením pro budoucnost, na kterou muž takového nadání a takých vznětů šlechetných věru měl právo. Použil té chvíle oddechu, by si ve 34. roce mužného věku svého založil rodinný svůj krb.

Dnem 7. února 1864 slavil sňatek se svou milenou Aninkou Hulešovou, dívkou to rovně spanilou srdcem jako myslí, dcerou váženého měšťana a obchodníka pražského, Josefa Huleše, jenž v letech sedmdesátých zvolen byl za starostu měst pražských. Cítil se nevýslovně šťastným a — kdož by bojovníku tak chrabrému nebyl přál zasloužilého toho výsluní lidského štěstí a blahého odpočinku po tolikých útrapách?

A přece bych si troufal pronésti skromné zdání, že chvíle šťastné a velké té proměny v soukromém životě Juliově nebyla pro vývoj věci naši volena šťastně . . .

O rok a snad jen o půl roku později a mnoho potomních přehořkých zápasů politických mohlo býti ukráceno nebo uspořeno i Juliovi i všemu národu.

Chovám živě v paměti tehdejší náladu myslí, tehdejší silný, demokratický a svobodomyslný proud v národě našem a pravím s dobrou rozvahou: tehda, na úsvitě r. 1864 byla vzácně příznivá doba a příhodná chvíle pro založení v národě našem pevně organisované svobodomyslné strany české.

Však také celá řada bystrých a vynikajících mužův to cítila, poslanci i publicisté, intelligentní osmačtyřicátníci jako mladá generace. Vzpomeňme, že žilo tu ještě v plné síle pokolení vychované Karlem Havlíčkem! Myšlenka také po založení „Národa“ pronesena a stal se pokus o její uskutečnění. Sešlo se dosti četné shromáždění svobodomyslných poslancův, publicistův, rolníkův i měšťanínův českých, aby porokovali důvěrně o tom, nebylo li by záhodno oproti patrnému již zabočení starších vůdcův národních do proudů konservativních, seřaditi se v pevně zřízenou svobodomyslnou a demokratickou stranu národní? Kníže dr. Rudolf Taxis předložil již osnovu programu politického.

Avšak elaborát jeho nedošel obecného schválení, i zvoleno komité pěti členů, kteří měli vypracovat program na základě zásad ve schůzích přijatých; byli to: kníže Rudolf Taxis, Julius Grégr, Karel Sladkovský, Jan S. Skrejšovský a O. Zeithammer. Tedy majitelé a redaktoři všech tehdejších našich listův, ovládajících mínění veřejné. Jsem přesvědčen: kdyby tehda byly Národní Listy, Hlas, Politik a Boleslavan svorně byly prohlásily nový po-

spolitý program kladoucí nový důraz na svobodu jako na národnost a volající národ na stráž proti aristokracii a hierarchii jako proti německé byrokracii a německé plutokracii: — že by v době nejkratší byla zde stála mocná strana svobodomyslná, která by zajisté již o nejbližších sněmovních volbách r. 1867 byla dostala většinu poslancův.

Než nemělo k tomu dojíti. Radící se výbor měl více rozvahy než odvahy. Uvažoval především o tom, je-li na čase již nyní přikročiti ku organisaci strany, a uvažoval tak dlouho a tak bedlivě, až — pochybnosti obdržely vrch. Netolikō Skrejšovský a Zeithammer, ale i vezdy rozvážlivý Sladkovský i —Julius soudili posléze, aby se ještě vyčkalo, až strana Starých dále postoupí ve směru konservativním, až na sněmu při dalším rokování o otázkách zřízení obcí a okresů, řádů volebních a školských ještě patrněji postaví se na oči lidu potřeba zřízení strany demokratické, která by rozhodně hájila práv lidových. Upuštěno tedy na ten čas od vypracování programu, a zřízení svobodomyslné strany české pro zatím — odročeno. Však touto nerozhodností, která se dá při dru. Juliu Grégrovi vysvětliti snad jedině tím, že nebyl touž dobou již svoboden, alebrž připoutav k osudu svému bytost tak milovanou pro okamžik poulevil v klopotném, drsném harcování politickém, — promeškána vzácná příležitost, a dr. Julius měl tehdejší netroufalost svou za nedlouho odpykati ztrátou přítele a spojence nad jiné důležitého: Energický a výborný žurnalista Jan S. Skrejšovský, který až doposud se svým listem „Politik“ stál jednou nohou v táboře tom, dru-

hou v onom, potají však v důvěrných rozmluvách do poslední chvíle tvářil se býti rozhodným přítelem Grégra a Sladkovského, a jak jsme viděli, podával i ruky ku založení strany svobodomyslné, náhle si to rozmyslil a dal se drem Riegrem získati pro věc Starých. Jakés nepatrné nedorozumění mezi chotí jeho a mladistvou chotí dra Julia Grégra posloužilo za záminku ku vypovězení přátelství — Grégrům, Skrejšovský odstěhoval se z Růžové ulice, založil si vlastní tiskárnu, a „Politik" postavivši se úplně k disposici Palackému, Riegrovi a hr. Clamu Martinicovi, počala odtud za nedlouho v ostrých polemikách harcovati proti „Národním Listům" a Mladočechům.

Jsouc obratně vedena a ostrým pérem Skrejšovského psána poskytla „Politik" věci našich konservativců záštitu a pomoc za celé pluky. Zároveň byl kníže Rud. Taxis donucen pohromami hmotnými vzdáti se veškeré činnosti politické na dobro. „Nár. Listy" bránily s „Hlasem" ovšem věc svobody neohroženě a věcně dále. Sladkovský opět a opět setkával se na sněmu českém s drem Riegrem, háje prospěchu lidu selského proti snahám velkostatkářův, avšak přes všechny ty potyčky a polemiky nenaskytla se od pádu polského povstání a od sněmovních bitev pro zřízení obcí žádná již otázka velká, o kterou by se byly náhledy tak zásadně rozcházely, aby byl svobody milovný lid cítil potřebu sorganisovat se v bojovné šiky svobodomyslné české strany. A svévolně, bez nejnutnější, hluboké a nalehavé příčiny nechtěl ani dr. Julius Grégr, ani K. Sladkovský tvoření zvláštní strany podniknouti.

Bývalo mu to nejednou horlivými našinci vytýkáno a zazlíváno.

Avšak on vždy odpovídal: Až lid pocítí, že je mu strany takové třeba, — hned. Zdravá strana musí se zroditi jako blesk z nahromaděné, napjaté elektřiny v mračnech: z přirozené nutné a patrné potřeby. Jinak je plodem předčasným!"

Na sněmu tehda dr. Rieger sám ještě jednou chtěl obhajovat čest a správnost svého loňského feudálního stanoviska a vysekl při tom znovu (v řeči z 1. dubna 1864) rolnictvu našemu pěknou poklonu řka:

„Soudil jsem tehda také, že by v takové velké obci (asi jako církevní neb farní obec) velkostatkáři mnohem lepší postavení zaujímali, poněvadž by zde hlasovali a seděli v obecní radě ve spolku se samými intelligentnějšími zástupci několika míst s výkvětem jich vzdělanců, že by jim tudíž nebylo strachovati se utiskování a urážek od nějakého člověka surového, což je nyní v docela malé místní obci snadno potkati může. Takové nerovnosti stavu a vzdělání, jakéž mu nyní hrozí, bychom se namnoze vyhnuli a velkostatkář byl by ochráněn před surovostí jednotlivcův" atd. (Viz řeči Riegrovy, díl III. str. 169.)

Avšak ve věci samé proti loňsku již nadobro obrátil, mluvě i hlasuje nyní proti návrhu hr. Clama Martinice, žádajícího, aby velkostatkáři směli na svých velkostatcích vykonávati úkony, jež náležejí úřadu obecnímu; tak zejména policii silniční, polní, požárovou, stavební atd.

Podobně při otázce, mají-li obce nahraditi

velkostatkářům cenu dříví, jež tito byli dle starého školského zákona od r. 1848 povinni dávat školám obecným. I tu hájil sice dr. Rieger proti Sladkovskému rozhodně právo velkostatkářů na náhradu, ale ve věci na konec přece jen přišel se smírčím návrhem.

Jiná otázka zajímala tehda co nejživěji mysle všeho národa: Otázka zbudování Národního divadla. Lid náš po něm toužil od r. 1848. Porozuměl, co to pro národ vzdělaný znamená, nemá-li v hlavním městě svém ani svého vlastního důstojného stanu pro své národní umění dramatické. — Bylo to naší otázkou národní cti. Proto úsvitem nové ústavní doby ihned znovu vzplanul zápal po všem národě pro myšlenku tu, a počalo se znovu sbírat jako za časů Havlíčkových. Ale dr. Rieger pochybuje, že bychom pouhými sbírkami lidovými tak brzy se domohli divadla, přičinil se vší silou o to, aby zatím bylo nám nákladem země zbudováno na jižní části staveniště od let 1850tých pro velké Národní Divadlo zakoupeného — menší prozatimní divadlo, v němž bychom si zatím vychovali herce i obecenstvo pro divadlo velké. Mnozí tomu odporovali bojíce se, abychom se tím nedali uspat na dlouhou, dlouhou dobu.

Dr. Rieger a stoupenci jeho, majíce vrch ve sboru pro zbudování velkého divadla, upokojovali však veřejnost, že se nesmí ustat ve sbírkách a že také na sněmu co nevidět si vymůžem pomocí šlechty velkou zemskou podporu na brzké zbudování divadla nás důstojného. Avšak zatím nastala po otevření prozatímního divadla předvídaná a obávaná vlažnost. Sbor

jakoby byl usnul. Nevybízel, neagitoval, sbírky přestaly — o velkém Národním divadle se mluvilo jako o dalekém, předalekém ideálu. Tu propukla v mladé generaci, v kruzích Sokolstva a studentstva našeho všeobecná vlastenecká netrpělivost a nevrlost proti „ospalému sboru", která čím dále, tím více se vzmáhala: hledány příčiny, kde to vázne, a Dr. Rieger jsa od 3. ledna 1863 předsedou Sboru, v jehož výboru sedělo 10 jeho rozhodných stoupenců mezi 16 členy, býval napořád hojněji se strany znepokojeného obecenstva pobádán, aby svolal valnou hromadu a vzpružil Sbor k žádoucí činnosti.

Čím déle otálel, tím hůře. Tužby a dotazy přiostřovaly se u výtky, až ovládlo veřejnost přesvědčení, že se musí ve sboru „provětrat", že musí do něj přijíti nové jaré síly, které věří v obětavost národa a troufají si novým její roznícením přikročiti ku stavbě bez dalších již průtahů a bez ohledu, zdali kdy sněm nám skytne pomoc zemskou neb ne.

Konečně vypsána valná hromada na 15. ledna 1865. Avšak dr. Rieger podrážděn tou přirozenou a v základě tak ušlechtile vlasteneckou netrpělivostí obecenstva našeho, bera ve své ješitnosti všechny výtky a stesky za urážky a křivdy hrubé: pustil uzdu své nevoli napsav do svého „Národa" — vyzývavý, pohoršlivý pamflet o názvu „B o u c h a r o n i!" kterýmž ušlechtilým jménem poctíval všecky, kdož hlásali víru ve vlastní sílu národa a byli přesvědčeni, že síla řádně vzbuzená a řízená dovede divy tvořit. — Článek ten vynesl Dr. Rigrovi a jeho přívržencům ve sboru po bouřné debatě krutou porážku.

Zvolen nový výbor převahou mladočeský s Drem Sladkovským v čele a ten skutečně ihned, jak sám Jakub Malý dosvědčuje „s horlivostí uznání hodnou chopil se znovu zanedbaného díla, tak že v brzku přispěním obzvláště čilé agitace jak osobní, tak i žurnalistické obživly po vlasti téměř již v zapomenutí upadlé sbírky na Národní divadlo, při nichž opětně se osvědčila vlastenecká obětavost našeho lidu. Nejen peněžité příspěvky, nýbrž i materiál a jiné potřeby stavební věnovány jsou jak obcemi tak i okresy a spolky. Praha přispěla 40.000 zl., a za jejím příkladem následovala jiná města; naše vlastenecké dívky a paní pořádaly v Praze i po venkově bazary, koncerty, akademie besedy a divadla — vše ve prospěch „důstojného".

Poctivý úděl zásluhy o tento utěšený obrat měl vedle Dra. Sladkovského a Josefa Baráka rozhodně — Julius Grégr Osobně nemohl sice vystoupiti na veřejnost, neboť následkem odsouzení svého byl dosud zbaven jak své akademické a redaktorské hodnosti, tak i ostatních občanských práv. Ale řídě skutečně Národní Listy od svého návratu ze žaláře, vedl jimi vlasteneckou agitaci pro zdar brzkého zbudování velkého Národního divadla s veškerým zápalem své energické mysli, až staly se Národní Listy duší celého nadšeného toho hnutí v národě a hlavní pokladnou sbírek tklivé obětavosti našeho šlechetného lidu.

Ještě jednou zkusil „Národ" vyhráti proti Národním Listům bitvu před jich soudním potlačením. Sám věhlasný Palacký vstoupil na kolbiště řadou polemických článků o některých otázkách časových. Ale nic to Národním Listům

neublížilo, třebas jim vláda přeťala obranu, zastavivši je dnem 15. dubna 1865 na dobu dvou měsíců; Julius Grégr byl se zatím postaral o záchranu tisku svého! Koupiv o Novém roce 1865 s radostným souhlasem jeho redaktorův demokratický „Hlas“, oškodnil jim na čas zastavení Národních Listů své obecenstvo. Zatím se obě redakce spojily v jednu, po 8 nedělích zanikl „Hlas“ jako denník, a Národní Listy počaly sesíleny a zvelebeny znova vycházet. Byl to jeden z nejšťastnějších sňatků v letopisech české publicistiky. Ani zdání o nějaké nedůvěře a podjatosti mezi starými a novými členy redakce. Od první chvíle sbratřili se všickni, prodchnuti jsouce touže ideální snahou a vedeni kapitánem tak šlechetným, šťastným a bodrým, jakým byl Dr. Julius Grégr. Nebylo tu rozdílu, nebylo tu pána a podřízených placených spolupracovníků, jak se pan Dr. Palacký domníval; bylo to sdružení nadaných vlasteneckých pracovníků, které spojila myšlenka, jednota mužův ryzích povah, kteří se na vzájem ctili a milovali upřímně, poněvadž jich neslučoval žádný vratký interess zisku neb ctižádosti, alebrž vznešená páska idey všem stejně svaté a drahé. — „Kruh těch mužův“ — vzpomínal Jan Neruda o čtvrt století později (1886) — „je kusem českých dějin — dějin české politiky, české literatury, českého společenského života. A kdyby některý osobní či jiný nepřítel bral slova ta v pochybnost, odpověděly by mu — samy ty dějiny. Různý byl ovšem význam jejich, různá jich váha. Různý jejich života běh, různá duševní průprava, různá i povaha. Různý byl již vstup jejich do našich řad. Některý přistoupil,

co jinoch právě teprv rozkvětlý, jiný zase co muž, jemuž slunce života klonilo se téměř již za hory. Starý vlastenec a spisovatel předbřeznový, osmačtyřicátník dějinně proslulý, učenec vyzrálý a uznaný, ti zasedli co „první mezi sobě rovnými“ za redakční stolek k nám, kteří jsme teprv ucházeti se počali u české veřejnosti o čestný název „pracovníků národních“. A není pražádná pochybnost, že v té době, kdy český žurnalistický stav se tedy teprv zakládati počal, vedle všeobecného ovšem interessu celého národu právě přistoupení mužů těch známých nemálo hned přispělo k významu i váze celého stavu. A rovněž různý byl také zase odstup jejich, přerůzná jejich smrt. Za některým viděli jsme ji plížiti se po léta, pořád blíž a blíž, o jiném, jenž byl přestoupil do praktického života, došla nás po odlučce dlouhé jen teskná smrti zvěst. Většina druhů usnula na domácí půdě v kruhu rodinném; rek Havlasa šel si až na Kavkaz, Tyrš samotář došel si do Tyrolských Alp pro děsně dojemnou svoji smrt, Barák zemřel po útrapě nesmírně bolestné; Kořínek sklesl mžikem, jako by podťat sekerou, Hálek nám odešel v nejkypřejší své síle, svěží, nepovadlý, jako ta slavičí píseň, která s prvním hned letem prchá; Sladkovský teprve pak, když už tělo jeho vyschlo na troud a nemělo více síly, aby jen na krok ještě dále stačilo letu orlího ducha. — Avšak tím byli si všichni stejni, že horoucně toužili po všem, co mohlo sloužit vlasti, co prospět národu, co povznést lid, co zapevnit jeho svododu. Že srdce jejich bylo rubín, duše křišťál a že jsi každému viděl až na té duše dno, kde hořel plamen nejčistšího nadšení..

Nemůže být ani pochyby, že produševněná slova takových mužů, ať psaná či mluvená, musila za jich živobytí mít vliv mravní na kruhy nejširší.“ — Julius Grégr sám pak pronesl se o spojení obou těchto listův takto: „Sloučení toto majíc za následek soustředění a pevné zřízení demokraticko-liberálních publicistických sil v jediném společném orgánu, stalo se vlastním základem pevné existence, zdaru a rozkvětu nynějších Národních Listů.“

X.

V ovzduší dějinné katastrofy.

Nedlouho na to — 27. června 1865 padla konečně zlovláda Schmerlingova. Tuhý odpor Maďarů a nespokojenost všech neněmeckých národů zlomily tomuto organisatoru německého nadpráví posléze vaz. Jak si oddychl národ náš, a jeho tak dlouho týraný tisk! A jaká blahá důvěra počala se louditi v sanguinickou mysl, když ku veslu státnímu povolán šlechtic Richard hrabě Belcredi, o němž se jistilo, že je státníkem vzácné spravedlivosti, přítelem samosprávy národův a že přichází nám Slovanům s nejlepší vůlí vstříc. Naděje ta se utvrdila, když dnem 1. srpna nové ministerstvo uvedlo se prohlášením rozsáhlé amnestie, jíž zastavena nejen všecka politická vyšetřování, propuštěni všickni političtí vězňové, ale i odsouzeným prominuty následky jich trestů. Tak nabyl též dr. Julius Grégr znovu všech občanských svých práv i hodnosti doktorské a mohl se opět veřejně věnovati službě svého milovaného národa.

Českému tisku po pětileté tortuře značně se za Belcrediho uvolnilo. I v trůnní řeči za-

vzněla slova národu našemu nadějnější a což dokonce, když dnem 20. září 1865 vydán onen památný císařský manifest, jímž za účelem vyrovnání s Uhry zastavena „na ten čas“ platnost Schmerlingovy únorové oktrojírky, a slibováno národům, že „svobodna jest dráha, která hledíc ku legitimnímu právu vede ke srozumění, a že změny zákonů, které ponavrhnou sněmové uherský a chorvatský, předloženy budou „zákonným zástupcům ostatních království a zemí, abychom slyšeli a uvážili výrok jejich stejně závažný“. V tom viděli jsme všichni pád centralistického systému a vůli koruny proměniti Rakouské mocnářství v soustátí federativní na základě historií daných skupin zemských.

Ale brzy řada skutkův a událostí ukazovala, že Belcredi osobně má snad nejlepší vůli, avšak nemá buď moci, neb odvahy a ráznosti tuto vůli svoji energicky přiváděti k platnosti proti houževnatému vzdoru staré Bachovsko-Schmerlingovské byrokracie, která nepokrytě držela s německými centralisty nejen proti nám, ale i oproti ministerstvu samému.

Místo, aby vzdorující tyto pány odborné chéfy, presidenty, místodržitele, vládní rady atd. prostě poslal do příkaznosti neb na pensi, slabý Belcredi nechával je úřadovati a kazimírství prováděti dál. Týravost této němčourské centralistické byrokracie nyní dvojnásob rozčilovala lid náš, který nechápal, jak to možné, jak se to srovnává s krásnými slovy okružníkův ministerských a začal se nedůvěřivě strachovati, že se s ním opět hraje falešně. Dr. Julius Grégr záhy upozorňoval v Národních Listech hraběte

Belcrediho na možné osudné následky této nerozhodnosti vlády. Dával mu na uváženou, stojí-li několik vysokých německo-centralistických byrokratů za to, aby k vůli ušetření jich odvrátila sobě vláda důvěru celého českého národa, a napomínal opětně, aby se ve Vídni nezabývali pouze otázkou uherskou a otázkou německou, ale spíše otázkou českou, jejíž brzké a spravedlivé rozřešení jest za nynějšího stavu otázky německé zajisté stejně důležitou a nalehavou, ne li nalehavější potřebou pro říši a její budoucnost, jako uklizení otázky uherské.

Avšak, kdy se v Rakousku dbalo na poctivé výstrahy českého rozumu! Schmerling musil jíti, poněvadž se stal nemožným, ale duch jeho ještě z Vídně nevymizel. Zahraniční politika Rakouska byla skrz na skrz německou — práhla té doby více než kdy jindy po německé koruně císařské nechtíc ji dopřáti pruským Hohenzollernům, kteří našli v braniborském junkéři Ottonu Bismarkovi svého Richelieua. Společná výprava obou „německých“ velmocí, Pruska a Rakouska proti malému Dánsku nebyla vskutku než posledním křečovitým předstihováním se dvou soků v zápasu o korunu německou.

Ku konci r. 1865 již znamenala diplomacie videňská, že ji Bismark obehrál, a že téměř nezbude než rozhodnouti zápas „posledním argumentem králův“ — rachotem děl a pušek. Tato německá zahraničná politika rakouská potřebovala nezbytně, aby Rakousko honem bylo v nitru svém konsolidováno. A poněvadž Schmerling měl proti sobě i Maďary, i Poláky i Čechy a na konec se i s Němci znesnadil, tedy rychle

jiného muže ke kormidlu, jenž by zabočil jiným směrem, jenž by některými ústupky ve smyslu autonomistickém usmířil národy neněmecké, — kdežto Němcům opět mělo býti útěchou, že na konec přec jen dospěje státní loď Rakouska v přístav jimi vytoužený: že zahraničná politika pracuje za cíli ryze německými. Jakmile se tento stav věcí u nás postihl, pochopil lid náš rázem, že nutno proti této německé zahraničné politice Rakouska zdvihnouti nejsilnější odpor a podporovati Belcrediho, jednak projevy důvěry, jednak mocným manifestováním naší touhy po restituci státu Českého. V tom směru působil Grégr i Skrejšovský svorně, jakož vůbec velikost chvíle dějinné pohltila všechny naše domácí spory a seřadila nás všecky v jeden bojovný vlastenecký šik.

Tehdejší sněm český, na němž bojováno za opravu volebního řádu, za státní právo zemí koruny české, za federativní zřízení říše proti dualismu a za rovnoprávnost na universitě Karlově byl netoliko z nejdelších, ale i z nejdůležitějších. Národ uchvácený velikými státnickými řečmi netoliko svých poslancův, ale i t. zv. historické šlechty, znovu ožil: rozjařené naše studentstvo hýbalo Prahou, a po Praze všechen venkov se zvedal nadšeným přihlasem a hlubokým ruchem vlasteneckým. „Český lev znovu vstává!“ zuřili Němci volajíce na vládu, aby to „husitské hnutí“ ukrotila stavem obležení.

Tou dobou dostalo se Dru. Juliu Grégrovi nemalého politického zadostiučinění. „Národ“ pp. Palackého a Riegra založený na podlomení „Národních Listů“ sám pro nedostatek odběratelstva — zaniknul.

Vydavatel „Národa“ Fr. Šimáček řídiv jej po 22 měsicův nemohl veškerou námahou svou neoblíbený list více zachrániti.

Když pak horlivost těch, kdož na sebe byli převzali závazek přispívati na vydržování „Národa“ tou měrou ochabnula, jakou vzrůstal schodek, ba když posléze značné břímě dluhů svaleno takřka výhradně na bedra šťastného redaktora, tu Fr. Šimáček roztrpčen takou bezohledností a velikými hmotnými ztrátami učinil Dru. Juliu Grégrovi toto nabídnutí: že zastaví dnem 15. května 1866 další vydávání „Národa“ dá-li Dr. Grégr těm 1200 odběratelům „Národa“ v náhradu „Národní Listy“. Dr. Grégr přistoupil na tu nabídku, a zachoval se ku přemoženému odpůrci s vrozeným sobě taktem: Ani zákmitu nějaké vítězoslavné radosti; naopak oznamuje zaniknutí „Národa“ veřejnosti české jako akt vlastenecký:

„Různost politického smýšlení u nás“ — psaly „Národní Listy“, — „týkala se vždy otázek více méně podřízených a zejména za posledního zasedání sněmu českého objevilo se patrně, že nižádný sporný náhled politický nestaví se v popředí, jakmile se jedná o blaho a právo celého národa. Byla-li po radostném úkaze tom jakás pochybnost o tom, zapotřebí-li národu našemu d v o u velikých denníků, zmizela pochybnost ta p ř e d v á ž n o s t í n y n ě j š í c h p o l i t i c k ý c h p o m ě r ů, v nichž nejvyšší jest potřebou, aby sjednocennost národa českého jevila se ve všem. Za t o u t o veledůležitou p ř í č i n o u uzavřelo posavadní vydavatelstvo „N á r o d a“, že dnešním dnem Národ vycházeti přestane, začež dle úmluvy s majetníkem Národních

Listů všem předplatitelům Národa zasýlati se budou Národní Listy, jichž politický program jak se samo sebou rozumí, v ničem se nezmění."

Tak mstil se Dr. Julius Grégr za všechno utrpěné příkoří. V momentu, kdy opanoval tak vítězně pole české publicistiky, nepamatoval než na nebezpečí vyvstávající nad vlastí a podával upřímně ruku ku svornému spolupracovnictví Dru. Riegrovi. Ale tento již nikdy více ku Dru. Juliu Grégrovi nepřilnul, nýbrž hledaje za mrtvý „Národ" náhradu u německé „Politik", učinil tuto vlastním orgánem politiky poslanců českých a Skrejšovského svým důvěrníkem politickým. Odtud demonický ten muž jal se hráti v politice české z míry vynikající a přeosudnou úlohu.

Zatím pozornost národa již byla obrácena ku těžkým chmurám vyvstávajícím od severu nad vlastí. Nebezpečí války Rakouska s Pruskem vzrůstalo a valilo se blíže každým dnem. Diplomatické depeše se křižovaly jako zlověstné blesky a půda zemí koruny české duněla tajeným, klopotným ruchem hotujících se vojsk . . .

Stoletá žášť proti Prušákům rázem propukla a opanovala mysle všech. „Opevněme Krkonoše!" volal pud sebeobrany a jediný pokyn z Vídně byl by stačil, aby tisíce srdnatých junáků i mužů našich dalo se zapsati ve sbory dobrovolnické a chvátalo do našich hor. Ale ve Vídni buď že se báli svěřiti nám zbraně, anebo že troufali si vskutku s Benedekem „ubíti Prušáky čepicemi": zkrátka pohrdli nabízenou službou Sokolíků českých a bylo dobře.

Neobsazenými průsmyky pronikli Prušáci třemi mocnými proudy již dnem 24. června 1866 v naše pohraničné horstvo, i sestupujíce s něho „s opičí rychlostí“ a porážejíce překvapené vojevůdce rakouské ráz na ráz, — připravili již dnem 3. července severní armádě rakouské zdrcující katastrofu, v osudné bitvě Sádovské. Již na dva dni před katastrofou tou prchaly všecky úřady státní a policie za všeobecného poplachu z Prahy do západních neb jižních Čech, připomínajíce tak živě historicky pověstný útěk Bedřicha Falckého po bitvě Bělohorské z Prahy. — Praha a Čechy byly po staletích opět zůstaveny zcela samy sobě. Mohlo by se myslet, že v tu chvíli vůdce národa Dr. Rieger svolá veškeré poslance a uradí se s nimi, co nyní? že zřídí se z těchto zákonných zástupcův veliký národní výbor, který bude bdíti v hodině nejtěžší nad blahem národa a vlasti ohrožené. Ale nic takového se nestalo; Dr. Rieger neosvědčil se býti velikým ve chvíli veliké.

Pomyslemež: On, vůdce a státník národa, propůjčí se v tomto momentu nejvyššímu zemskému maršálkovi hr. Rothkirch-Panthenovi ochotně za — průvodce zemského jmění a nechav národ bez organisace všeliké, ujíždí s těmi 30 miliony, (společně s Drem Braunerem, jenž odváží v kufru korunu českou), nejprve do Plzně; když pak tu dostihne ho zvěsť o hrozné porážce Rakouska, prchá dále, až do Bavor a přes Pasov konečně do Lince; zde svěřil jmění české země pokladně hornorakouského výboru zemského, načež vrátil se právě v den, kdy Prušáci vtrhli do bezbranné Prahy, na svůj velkostatek Maleč, aby tam prodlel od 8. do 17. července, —

Mezi tím dostihli Prušáci Dunaje, ohrožují zděšenou Vídeň — a postupujíce ku Prešpurku — zřizují z tisíců zajatých vojáků maďarských ve Slezsku Klapkovu legii, která má insurgovati Uhry, kamž byla se utekla část dvora vídeňského a v nichž vidí poražené Rakousko svou poslední záštitu a spásu. Nic nemohlo způsobiti ve Vídni větší hrůzy než neblahé ty noviny z Uher. Tu Deák vystihnuv chvíli, objeví se ve Vídni a praví na rozhodujících místech: „Ve smýšlení národa maďarského jeví se známky nebezpečné! Neodkládejte Uhrům vrátiti vlastní parlamentární vládu a národní ústavu z r. 1848 — jinak nabude jméno Košutovo znovu kouzelné a neodolatelné moci v národě, nad nějž však nebude králi věrnějšího, stane-li se mu po právu!“ —

. . . Ani ta modrá čára Prušákův rozpjatá od Kremže po Břetislav, nepůsobila na Vídeň dojmem tak zdrcujícím jako tyto povážlivé zvěsti z Uher, potvrzené rozhodným vystoupením Deákovým. —

Logika jich ozvěny zněla: „Rychle, co nejrychleji upokojit Maďary slibem restituce uherské ústavy!“ — Nikdy nebylo staré centralistické Rakousko tak slabým jako této chvíle! Jak se jí mohlo s naší strany vykořistit! Všickni jsme to tehda cítili, a bylo proto tehda v Praze hlasité reptání proti Riegrovi, že v takovém momentu dějinném není ho nikde, ani v Praze ani ve Vídni!

Nyní teprv chvátal z Malče do Prahy. Ale cestou zadrželi ho Prušáci, chtějíce mu odníti jeho koně. Dr. Rieger opatřen pruským pasem však statečně hájil svého vlastnického práva a

byl by odvahu svou málem odpykal v pruském zajetí. Však šťastně z něho vyvázl a dostihl zdráv Prahy u večer 19. července. Tu teprv svolal důvěrníky poslancův ku poradě, jež měla se odbývati dávno před tím! Bylo zapotřebí vyjednávati současně ve Vídni, v Pešti i v Paříži. Nebyl nedostatek lidí ku missím těm povolaných a schopných. Do všech těchto středisek, v nichž rozhodovalo se o našem osudu, měla a mohla býti vyslána důstojná poselstva českých politiků v. Avšak pohříchu nechuť osobní a podjatost stranická nedovedla se překonat ani v této vážné a kritické chvíli:

Staročešti vůdcové, jsouce pány situace neuznali ani Dra Julia Grégra, ani Dra K. Sladkovského, ani prof. E. Tonnera, ani kohos jiného ze svobodomyslných poslancův a politikův hodnými, aby svěřili též jim vyjednávání s Maďary, Poláky neb s Vídní. Vyhradili si úkol ten se svým Skrejšovským sami. Tento odejel napřed a sezval do Vídně Jihoslovany, zejména biskupa Strossmayra a Mazuraniče, pak notability polské z Haliče. Teprv dnem 25. července, tedy tři neděle po bitvě kralohradecké přibyli Rieger s Palackým na ten vídeňský „Slovanský sjezd“, který sice velmi poplašil vídeňský tisk, však v pravdě neměl — výsledku žádného. Dva dni na to 27. července 1866 rozhodl se mírem Mikulovským osud náš: Prus nás nezabral, ale vyloučil naše země z německého spolku. Česká prsa z hluboka si oddychla, a Dr. Rieger rychle nastínil plán federativně zřízeného Rakouska na základě rovnoprávnosti národní. Vykládal jej výmluvně místodr-

žiteli haličskému hr. Goluchovskému i ministrpresidentu hr. Belcredimu; avšak konec všeho rokování a vyjednávání byl, že Goluchovski i Belcredi pokrčili rameny a řekli mu: „Velmi pěkně myšleno, ale — půjde to ztěžka“. — Poláci sami se totiž jako obyčejně rozštěpili . jedni byli pro autonomii a pro federaci, druzí však pro Maďary a tedy spíše pro dualism, kterémuž se Belcredi osobně ze všech sil vzpíral, ale proti němuž neuměl pohříchu bojovati leč slovy a důvody starorakouského konservativce, kdežto Maďaři měli pro sebe události: ohromnou moc dějinné katastrofy — a spojenství vítězného Prušáctva. Za Deákem a Ďulou Andrásym viděli ve Vídni státi hroznou postavu pruského Bismarcka, a to vydávalo. — Nicméně nepotřebovala myšlénka federační a s ní věc česká pořád ještě zoufati, kdyby jen v tuto rozhodnou chvíli byla na jeviště s patřičným důrazem vystoupila vedle šlechty polské též šlechta česká, aby přidala hlas svůj na váhu státního práva českého. Avšak marně ji Dr. Riegr opět a opět do Vídně volal. Marně rozčilen od hodiny ku hodině očekával dostavení se těch českých „Jaroslavů“ proti diplomacii maďarsko-německé. Naše výtečná šlechta v této nejosudnější hodině, kde rozhodovalo se o osudu vlasti české -- zůstala doma a nehnula pro velkou naši věc ani prstem! Omlouvala se, že nebyla vládou do Vídně pozvána, a že bylo by proti jejím tradicím, aby v hodinách kritických vystoupila činně tam, kde není korunou povolána ku pomoci a radě. Touto neslýchanou netečností v dějinné chvíli „česká šlechta“ nejlépe národu našemu

dokázala, zač stála, a jak o jeho právo dobré dbala. Pochopujeme bolestné roztrpčení Dra Riegra i Palackého, jakým shlíželi na tuto nepochopitelnou lhostejnost a neochotu „našich pánů“.

„Zlobím se jedině na naši aristokracii“ psal Rieger 1. srpna 1865 z Vídně, „jejíž matadoři vzdor pozvání opětnému nepřicházejí v tom právě okamžení, kde by právě nejvíce prospěti mohli“. Den před tím byl totiž Rieger odevzdal svůj státnický pamětní spis jménem všech ve Vídni shromážděných Slovanův hr. Goluchovskému za tím účelem, aby týž jej dodal císaři. — Ale Goluchowski netajil své obavy, že — „zděděné tradice politiky německé ještě nedají zvítěziti rozumnému a jedině rakouskému programu“ — a netroufal si vážiti s projektem federace rakouské cesty ke trůnu, dokud čeští magnati nejeví pro věc ani tolik zájmu, aby pro ni ztratili i jen jediného slova v pravý čas a na pravém místě.

„Slovanům rakouským“, stýská si právem staročeský Riegrův biograf, (Jahn str. 284) „vyjímaje jediné Poláky nebylo přáno té výhody, kteráž byla zdrojem tak mnohých úspěchův pro politiky maďarské a německé, totiž výhody přímého styku s nejvyššími kruhy. České slovo vniknouti mohlo k nejvyšším místům, a to s mnohými obtížemi, jen ve formě memorand a spisův — a nikdy slovo psané nemůže míti té působivosti jako slovo mluvené“. Toť prý hlavní důvod, proč politikové staročeští vyhledávali podpory vyšší šlechty české. Měli za to, že ona, „svázána mnohými nitkami stykův osobních

s kruhy dvorskými" — pronese tam slovo vlastenecké ve prospěch náš.

Se vší jistotou tedy Palacký a Rieger ve Vídni netrpělivě očekávali příchod čelných šlechticů českých. —

Čekali je až do 7. srpna — však marně! Toho dne psal Rieger z Vídně domů: „Zdržovali jsme se posud, čekajíce odpovědi od našich pánův — dnes jsme se konečně dozvěděli, že — nepřijdou. Nebudeme se tedy zdržovati."

Bylo't již po „svatbě." Nenahraditelná chvíle dějinná byla promeškána snad na věky. Když dne 10. srpna 1866 Rieger s Palackým přišli ku Belcredimu, tento jich nepřijal více s vyjasněnou tváří, nýbrž chladně je odbyl, že prý „jest těžko, aby se shora našim přáním vyhovělo, když se patrně strany a zájmy tříd mezi námi neshodují vzhledem ku žádoucí politické akci."

S takovou pořízenou vrátil se v polovici srpna dr. Rieger ze své diplomatické cesty do Prahy, aby tu svolaným důvěrníkům poslanců v českých referoval o neutěšeném výsledku všeho svého jednání ve Vídni.

Nyní mohl na vzájem též Julius Grégr referovati — kdyby byl chtěl — o jiných transakcích, které zaosnovány soudobně i souběžně se strany pruské s publicistickými zástupci — české demokracie . . .

Zajisté po bitvě královéhradecké a po tom opuštění zemí koruny České veškerým Rakouskem, mohla se v Čechách zahájiti politika velkého slohu. Neboť Bismark nepřestal na tom,

že veřejným provoláním k obyvatelstvu slavného království Českého vnadil nás výhledem na podobnou samostatnost, jaká kynula národu uherskému, — ale on podnikl v těch dnech zcela vážný pokus o vyjednávání s námi. Poctivý, avšak poněkud romantický náš básník-emigrant Jos. V. Frič žil té doby v Berlíně, kdež zastával úřad translatora jazyků slovanských. Bismark pěstovavší té doby velmi důvěrné styky s revolucionáři italskými a maďarskými, zvěděl též o našem českém emigrantu a poznav v něm muže nevšední intelligence a duchaplnosti, svěřil mu — poslání k nám Čechům. Frič neměl toliko ono pruské provolání převésti na jazyk český, ale měl nad to odjeti do Prahy, aby tu vynikajícím politikům českým sdělil, že Prusko vylučujíc země české z německého buntu, nikterak nepomýšlí na to, aby si je získalo pro sebe. Nemá prý jiného zájmu, než zajistiti se pro všechnu budoucnost před odvetou Rakouska, aby toto nikdy více nemohlo se míchati do vnitřních záležitostí Německa. A tu že jest interes nás Čechův totožným s interesem Pruska, které by si přálo, aby těžisko Rakouska bylo posunuto dále na Východ a mezi ním a Pruskem, aby byl neutrální Český stát, jako Belgie mezi Německem a Francií. Slovem, Bismark nás tehda prostřednictvím Fričovým důvěrně nabádal, abychom použili ochromení Rakouska ku prohlášení své státní nezávislosti; bychom pak byli sproštěni veškeré nedůvěry vzhledem ku další budoucnosti, ujišťoval, že Prusko naprosto nedbá o to, aby Čechy spadly kdy pod některou dynastii německou, nýbrž nabízí prý nám nejmladšího syna panovníka italského Viktora Ema-

nuela za krále Čech, jenž založil by dynastii národně vůči nám Čechům zcela nepodjatou.

Jos. V. Frič — pamatuji se na to jako dnes — přišel tehda v pozdní hodině večerní do redakce Národních Listů ptaje se po Juliovi a Sladkovském. Bylo to ponejprv co jsem, našeho vezdy mladistvého básníka poznal osobně. Z jeho bledé, výrazné tváře na první pohled jsem vyčetl, že přináší něco vážného a tajemného Uvedl jsem jej ku dru. Juliu Grégrovi, jenž po chvíli poslal pro Sladkovského. Šlo již na jedenáctou, když vážný Sladkovský přišel. Uzavřeli se v Juliově pokoji. Porada trvala drahně přes půl noc. Konečně vyšli a loučili se: všichni vážní, ba zadumčiví a zamlklí. — Teprve později zvěděl jsem, oč se v té památné noční chvíli mezi těmi třemi muži jednalo —: jak sanguinický Frič pln důvěry v geniálního Bismarka domlouval Juliovi i Sladkovskému, aby nedali minouti veliké chvíli, ale vyzvali národ ku hlasování všeobecnému, — jak jim vyřizoval výstrahu pruských politiků, aby nespoléhali ve sliby Rakouska, kteréž prý jakmile bude po válce, ihned opět zanechá všeliké politiky vyrovnavací a počne znovu provozovati svou starou politiku proti nám: — jak jim konečně uváděl na rozum výhodnost národně indifferentní dynastie romanské atd.

A zvěděl jsem také čeho mu Julius Grégr i Sladkovský namítali. „Timeo Danaos et dona ferentes“ — byl hlavní tenor jejich důvodů. Nechtěli nezávislost vlasti přijati z rukou cizích a nejméně z rukou arcivraha Slovanstva: Pruska. „Nevěříme a nevěříme Prusku“ — byl stálý refrain jejich důvodů. Po nějaký čas snad by

nás nechalo vedle velikého Německa existovati, ale při první příležitosti by nás shltilo. Bez garancie Ruska a Francie nepustíme se v žádné transakce s Pruskem, ani kdybychom k tomu měli mandát od národa; ale my ho nemáme. Uznanými vůdci národa jsou dnes Palacký a Rieger a sbor důvěrníků poslaneckých. S těmi ať Prusko vyjednává a ne s námi, prostými vojíny žurnalistiky." — Tak odmítl tehda Dr. Julius Grégr se Sladkovským nápad Bismarkův utajený světu, ale v pravdě nebezpečnější Rakousku všech jiných obmyslův démona Braniborského. Právem uvažuje Dr. S. Heller ve své zajímavé studii povahopisné: *) „Kdyby se byl Julius Grégr rozhodl pro transakci s Pruskem — kdož ví, jaký by byl konec býval věcí tehdejších! Kdyby byly Grégrovy Národní listy českému národu začaly vykládat, jaká skvostná příležitost se naskytla obnoviti za mezinárodní záruky Český stát a odčiniti rázem, co od bitvy bělohorské dva bludné věky hlodaly a na nás provedly — nikdo přece neupře, že se takováto politika tehdá dělati dala! — byly by požívaly největší volnosti a tajné pomoci pruské vlády v Praze a byly by mohly spůsobiti značný obrat tím spíše, ježto by varující politika nikde ani ke slovu se nebyla dostala. Prusové nepotřebovali ostatně plného úspěchu: kdyby se byla jenom značná část českého lidu pro pruské návrhy prohlásila, — o ostatní byla by se postarala jednak vojenská moc, jednak obratná ruka Bismarkova. Vždyť bylo tehdá ještě v živé paměti, jak skvěle pro-

*) JUDr. Julius Grégr a jeho působení. Světozor 1896.

vedl Napoleon III. svůj plebiscit Ale když nikde ani jediný hlas pro transakci s Pruskem se neozval, a naopak i v nejoposičnějším listě rakouská idea jako prapor na národní žerď byla vztýčena, musilo vítězné Prusko vlajku svinouti a svých plánů na generální osekání Rakouska se vzdáti . . . Dr. Julius Grégr přispěl svými Národními Listy v době pruské okkupace snad nejvíce k tomu, že svůdná propaganda pruská v Čechách se všelikým úspěchem se minula a rakouská idea nade vším po kušením zvítězila . . . Věc může se zdáti leckomu paradoxní, avšak já, kterýž jsem tehdejší události s největším interesem sledoval a ve společnosti vlastenců odchylného mínění kritisovati slýchal, tvrdím, že si získal Dr Julius Grégr r. 1866. o Rakousko velikou, neocenitelnou zásluhu“ . . . Julius Grégr opřel se pruské propagandě jako kdys Karel Havlíček propagandě frankfurtské jednak z ryzího, ideálního vlastenectví českého, z jehož nitra nebylo lze vyrvati odvěkou nedůvěru proti úkladným hrobařům Slovanstva na Labi, Odře a Visle, — jednak také z mužné, rytířské poctivosti oproti Rakousku, jemuž nezapomínal a neodpustil sice co národu našemu od nepaměti bylo učinilo: jemuž se ale nechtěl odemstíti zlým za zlé ve chvíli, kdy bylo ohroženo až po samo srdce své, ale od něhož chtěl se naditi konečně již pokání a rozumného obratu ku spravedlnosti a právu věrného, českého národa. Slovem, Dr. Julius Grégr jednal v nejtěžší oné hodině roku 1866. vůči Rakousku zrovna tak šlechetně a velkomyslně jako Havlíček r. 1848. Odplatu vzal stejnou. — —

Mír mezi Pruskem a Rakouskem dne 23. srpna 1866 na hradě pražském podepsaný způsobil rychlý návrat bývalých pravidelných — rakouských poměrů. My Čechové tou válkou „Němců s Němci“ nejvíce utrpěli, nejžírnější kraje naše byly spustošeny, štěstí tisícerých rodin ztroskotáno. My ve chvíli pro Rakousko nejpovážlivější setrvali pod samou záštitou pruské svůdnosti neoblomně věrně při državě Habsburské — a za taková utrpení a za takovou věrnost nemělo se nám dostati splnění spravedlivých tužeb a nárokův našich oprávněných?

Lidu docházela trpělivost. Okresní zastupitelstva naše počala rozhodně reklamovati naše dobré státní právo české. Nejrázněji okresní zastupitelstvo Bělské. Žádalo, aby spojené země koruny české dostaly své úplné sněmu odpovědné ministerstvo, svůj generální sněm atd. Vláda odpověděla tím, že pokutovala vlastenecké zastupitelstvo Bělské — rozpuštěním ve chvíli, kdy vládní listy vídeňské předpovídaly, že dostanou Uhry za nedlouho své parlamentární ministerstvo. „Nyní víme, na čem jsme, a co doufati smíme“ — zvolaly Národní Listy tlumočíce tím věrně obecný neklid nastalý ve veřejném mínění trapně překvapeného národa. Marně hr. Clam Martinic i Dr. Rieger hleděli konejšit mysli a rozptýlit chmury nedůvěry, ubezpečováním, že Belcredi zůstal věren manifestu z 20. září, že budou slyšány sněmy zemí neuherských o budoucím zřízení říše, českému sněmu že podá vláda netoliko návrh zákona o rovnoprávnosti na universitě Karlově, ale i opravu volebního řádu a návrh inauguračního diplomu za příčinou korunovace. Nedůvěra

nedala se více vyhladiti a pochybnost hořkla čím déle Belcredi otálel něco pro právo naše učinit. Jediným trhnutím péra, jediným ministerským nařízením vracejícím na př. rovné právo našemu jazyku ve všech státních úřadech zemí českých, mohl napravit vše. Proč tak neučinil? Vídeňský dopisovatel Skrejšovského „Politik" hleděl Cunctatora Belcrediho omlouvat těmito tajemnými slovy: „Ve sférách, v nichž obcují ministři jest něco neznámého, co dovede odvahu jejich podlomiti, a jehož vlivům uniknouti nemohou a nesmějí, jsouce úředníky císaři sloužícími."

Ale tím jen přilil oleje do ohně: „Před takovými úkazy se neskloníme, a dějiny světové neuznají oprávněnosti jich v životě národů" odpověděl Skrejšovský, kdežto Julius Grégr vyložil vládě pravdu o smýšlení národa našeho těmito trefnými slovy: „Lid český je rozhořčen, a opposice žurnálů kulhá jen jako nedochůdče za opposicí tohoto lidu."

Takřka instinktivně cítili jsme tehda všichni, že se na nás sřítí cosi netušeně neblahého a odtud ta úzkost s jakou jsme burcovali nečinného Belcrediho ku rychlému činu. A zlá předtucha nás nemýlila: Když dne 28. října 1866 za návštěvy císařovy v Praze 107 českých starostů okresních zastupitelstev čekalo v audienční předsíni hradu pražského na své předpuštění, tu v rozhodné chvíli vstoupil malý obstárlý pán v uniformě cizího diplomata vypínaje hrdě řády posetá prsa. Obřadník ihned jej uctivě uváděl přede všemi ostatními k císaři. Kdo je to? tázali se nemile překvapení okresní

starostové naši a uslyšeli: „Saský ministr baron Beust — nový zahraničný ministr Rakouska.“

Jak dnes víme nebyly pouhým tím povoláním nejrozhodnějšího diplomatického nepřítele Bismarkova o našem osudu ještě kostky vrženy. Kdybychom si byli dovedli ctižádostivého a nezámožného toho barona saského v čas podobně nadejít jako to uměli magnáti a státníci maďarští, kdož ví, nebyl-li by tento marnivý cizinec se dal podobně získati za advokáta našemu státnímu právu jako právu Uher. On sám aspoň ve svých „Vzpomínkách“ jistí, že přišel do Rakouska beze všech hotových plánů, neobeznalý se zdejšími poměry a lidmi, povděčen každému, kdož jej přátelsky přijal a informoval. — Avšak pohříchu „naše“ šlechta nemajíc té školy politické jako maďarská, byla objevem saského chudého barona a protestanta u kormidla admirální lodi Austrie uražena ve své ješitnosti a pýše, jako jím byl mrzutě překvapen Belcredi, i přijala ho s nepokrytým odporem, ba nepřátelstvím. Za to ovšem tím čileji přimykali se ku svému soukmenovci naši Němci centralisté, žalostníci nad svým vyloučením z německého Buntu a zapřisahajíce ho, aby nevydal „bývalé té země buntové“ nikdy v šanc nadvládě slovanské.

To se přirozeně Němci Beustovi nepotřebovalo říkati dvakrát, a tak byl nový zahraniční ministr od Maďarů a Němců brzy výborně „vyškolen“.

Nejprostší rozřešení „rakouského problému“ jevilo se mu v tom, pustiti Maďary a vydati jim na pospas Slovany koruny sv. Štěpánské, za to aby ostatek říše semknut byl tím pevněji nadvládou Němců, pod níž by jediným Polákům

bylo poněkud uleveno; geniální vnuknutí přišlo prý z hlavy Andrássyho jenž řekl: Nechte nás (Maďary) pásti naše stáda, a my necháme vám Němcům pásti vaše stádá".

Prastarý Arnulfský spolek Maďarů a Němců proti Slovanům byl obnoven; což na tom že praskla při tom jednota Rakouska ve dví. —

Oproti tomuto novému usilování Maďarův a Němcův o rozpoltění státní správy Rakouska, Belcredi couvl k prostředkujícímu návrhu „mimořádné říšské rady": avšak Němci našedše v Beustovi posilu, nechtěli o žádné mimořádné radě více slyšet, nýbrž hartusili jen o „řádnou ústavní radu pro země neuherské, čili pro Cislajtanii". Došlo ku poslednímu tuhému zápasu mezi Belcredim a Beustem: Tento byl pro svolání řádné „ústavní" rady říšské na místě sněmův zemských, kdežto Belcredi trval na tom, že dlužno splnit sněmům daný slib v manifestu ze dne 20. září 1865 a vyslechnout jejich „stejně vážný hlas o příští formě Rakouska".

V ministerské radě dne 1. února 1867 za předsednictví císaře konané mělo dojíti k rozhodnutí, Beust vykládal, že Němci do mimořádné rady říšské nepřijdou a že se na této objeví tedy ze sněmu českého, moravského a krajinského slovanská většina, která sotva schválí úmluvy s Uhry již platně ujednané; pročež nezbývá než vyzvati sněmy zemské k obeslání řádné ústavní rady říšské, do níž Němci přijdou, v níž budou míti většinu a schválí vyrovnání uherské. Belcredi naproti těmto vývodům Beustovým zápasil však takovými důvody věcnými pro právo sněmů zemských, že Beust cítil se překonaným a poraženým.

„Když císař nevysloviv se nás propustil, měl jsem dojem porážky“ — píše ve svých „Vzpomínkách“. Vrátiv se do své pracovny oddal jsem se svým myšlenkám, jež možno shrnouti v málo slov: tedy i po rakouské službě veta! Dlouho jsem seděl přemýšleje; tu přinesl mi sluha císařský list toho obsahu: „Sestavte reskript ke sněmům dle svých návrhů“. — Nazítří byl jsem — předsedou ministerstva a ministrem vnitra“ — 18. února na to dostali Uhři své odpovědné ministerstvo a sněm uherský král. reskript ohlašující restituci uherské ústavy a hotové vyrovnání — kdežto sněmu českému přečteno pouhé sdělení vlády Beustovy, jímž se mu oznamuje, že vzhledem ku dosaženému již vyrovnání s Uhry sešlo s obmýšleného svolání mimořádné rady říšské, a sněm se vyzývá, aby vyslal posly své do ústavní rady říšské. Jakmile pak sněm český na to odpověděl státoprávní adresou, v níž na konec projevuje ochotu obeslati i tuto ústavní radu říšskou, však jen tehda, bude li ona toliko pouhým sborem poradným, a nikoliv parlamentem ústavodárným: tu Beust proto sněm náš 27. února 1867 rozpustil a vypsal volby na 20. březen pro nový. O těchto volbách, při nichž vláda bojovala proti opposici naši celým apparátem své moci, zvolen Dr. Julius Grégr voliči svého rodinného kraje za venkovské okresy Písecký a Vodňanský jednohlasně do sněmu, kterýž následkem porážky strany Clam Martinicovy měl opět většinu německo centralistickou. Na tomto sněmu skládal zajímavou náhodou poslanecký slib (11. dubna 1867) zároveň s ministrpresidentem Beustem zvoleným obchodní komorou Libereckou.

A na tomtéž sněmu protestoval dr. Julius Grégr o dva dni později se všemi ostatními 76 poslanci našimi proti obeslání Cislajtánského parlamentu ústavodárného, jenž poznamenán v památném tom protestu, ze dne 13. dubna 1866 jako nejhrubší útok na naše dobré státní právo. S tímto fulminantním protestem odešli poslanci čeští za nesmírného vzrušení české Prahy ze sněmovny království Českého a rozloučili se u večer téhož dne na důvěrném dychánku u bodrého Vojty Náprstka v povznešené náladě mužův vědomých, že překročili Rubikon a jdou vstříc bojům nejtužším za právo vlasti a národa. Slíbili si vytrvati v zápase za tyto ideální statky neoblomně, všickni za jednoho a jeden za všecky. A sliby v takových chvílích mezi muži počestnými zpevněné, rovnají se přísahám.

Marně nasazovali vítězní Němci odtud veškeré páky svodův i hrozeb, aby „mladou stranu“ dra. Julia Grégra a Sladkovského rozvedli s Riegrem a Palackým; marně appellovali na svobodomyslnost „Mladočechů“ slibujíce, že jde jim Němcům také o svobodu a rovnoprávnost národův, kterouž prý chtějí pojistiti nám v samých základních zákonech budoucí ústavy Cislajtanie.

Nepořídili ničeho. Dr. Julius Grégr ve svých Národních Listech zdvihl proti Cislajtanismu meč státního práva českého, proti německé lžisvobodě prapor poctivé svobody české a třímal jej tak vysoko a pevně, že za krátko celá zuřivost německo centralististické strany a vlády obrátila se proti českému národu jako proti hlavní překážce v budování státu Cislajtánského.

XI.

Tvrdý boj za právo.

Ten obraz českého národa zvedajícího se tak odhodlaně, junácky a obětovně na obranu svého dobrého práva — imponoval široko daleko.

Uchvátil Moravany, Jihoslovany, Tyrolany, avšak pohříchu nedojal a nepovzbudil ku následování těch, na nichž zrovna nejvíc záleželo: — Poláků v Haličských! Pravda, strana Smolkova a studentstvo polské byly s námi úplně za jedno. Avšak strana aristokratických politiků v polských na sněmu haličském dala se buď zastrašiti hrozbami, aneb oblouditi sliby Beustovými, jenž připovídal Polákům pro Halič nejširší samosprávu, odtrhnou-li se od nás a obešlou-li „ústavní" říšskou radu vídeňskou. A bratří Poláci nepomněvše výstrahy Svatoplukovy porušili solidaritu, opustili věc společnou všech rakouských Slovanů a přišli za jásotu Němců do Vídně, aby tu pomáhali při stavbě Babylonské věže Čislajtanismu, čímž zdařilo se Němcům nás Čechy osamotnit. —

To byl vděk polské šlechty haličské, za

všechny ty skutky bratrské lásky, jež prokázal chudý, demokratický národ náš ubohým emigrantům polským před třemi, čtyřmi léty!

Divno-li, že chvatem zmíraly všechny ty city sympatie, ano bratrství českopolského u nás jako by ranní mráz je byl spálil a že takřka přes noc ta ryzí, ale vzdorná duše česká, roztrpčena a rozčilena takovým sklamáním a takovou zradou, přelétla v tábor ruský, odkudž zazněl k nám zrovna v této chvíli, našeho nejpovažlivějšího osamocení vroucný, povzbuzující hlas bratrský: „Tlačí-li vás Němec v Cislajtanii ke zdi, — prolomte tu zeď a přiviňte se v naši náruč slovanskou!“

Ano, tou dobou, kdy nás Beustova politika obětovala bezcitně interesu Němcův a Maďarův, — Rusové zvali nás vřele na slovanské hody své národopisné výstavy Moskevské. „Přijměme to pozvání!“ rozhodli se sami nejrozvážnější naši politikové Palacký a Rieger zapomenuvše ve přirozeném českém rozhorlení všech svých dřívějších ohledů na Vídeň. Ale demonstrativní jejich pouť na Rus byla by zůstala přec jen demonstrací polovičatou, kdyby se k ní nebyli připojili zástupci valného demokratického tábora českého jenž šel za praporem „Národních Listů“. Však duchem Kollárovým a Havlíčkovým nadšený náš Julius nebyl ani na chvíli na rozpacích, co činit má. Svým citem jako svým rozumem vystihl mžikem jakou mohutnou a pro Slovanstvo užitečnou demonstraci můžeme té chvíle proti Maďarům a Němcům provésti, obešleme-li my Čechové národopisnou výstavu Moskevskou počtem co možná nejhojnějším a

nejimposantnějším. A tak ve svých „Národních Listech“ vylíčil slovy úchvatnými velký dějinný význam tohoto sjezdu Slovanů na Rusi v době přítomné, kde Němec a Maďar se dělí o naše roucho — a vyzvav ku pouti do Moskvy všecky uvědomělé našince, jimž to jen poněkud možno, — vydal se na pouť tu sám jeden z prvních.

„Pořadatelé Moskevské výstavy a slovanského sjezdu nechtěli ani svým uším věřit,“ vypravuje tehdejší Petrohradský dopisovatel „Národních Listů“ — „když jsem jim přinesl zvěst, že také Dr Julius Grégr přijede a že „Národní Listy“ sloupce své docela již moskevskému podniku otevřely. Radost jejich byla veliká, neboť Julius Grégr učinil svým přistoupením z moskevské výpravy teprvé to, čím býti chtěla: velikou manifestaci celého českého národa a důraznou odpověď na politiku proti rakouským Slovanům zahájenou. Dr. Julius Grégr svým přistoupením ku pouti Moskevské setřel zbytky rozporu v českém táboře a zastrčiv daleko do pozadí, co nás různilo, srazil celý národ znovu v jeden pevný a tuhý šik oproti jeho politickým odpůrcům“.

„Je štěstí“ byla slova jeho v Petrohradě, „že jsem se sem odhodlal. Do jaké politiky byli bychom jinak zatlačeni! Teď se u nás vyjasní! Teď nabudeme teprve sebevědomé síly!“ Ještě mocněji než skvělým uvítáním v Petrohradě, byl Dr. Julius Grégr dojat národně vřelým přivítáním v Moskvě. Tamto-li nás okázale vyznamenával úřední svět ruský, zde nás přitiskla na svá prsa upřímná národní Rus a to našeho Julia oblažilo a nadchlo ze všeho nejvíce. Vrátil se z Moskvy pln nové

radostné sebedůvěry, pln hrdé naděje a víry ve velikou, vítěznou budoucnost Slovanstva a tím i ve šťastnou, slavnou budoucnost národa našeho. Jaká to náhrada skvělá za všechny to neskonalé urážky, potupy a ponížení, jichž bylo nám doma snášeti od roztahujících se zde hegemonův německých. Tam na Rusi viděl, že je Čech vážen, tam hlahol slovanského panujícího jazyka mu zvěstoval vysokou úctu největšího evropského národa, jenž byl po krvi a rodu naším bratrem. Tam uslyšel Čech, že netřeba se mu báti hrozivě vyvstávající síly Němectva: že Rus nedopustí nikdy více Němcům pobrati ani jediné slovanské osady, nad tož země koruny sv. Václavské. — Vše to Dr. Julius po svém návratu ztlumočil v „Národních Listech" svému národu, aby týž okřál na duchu a posilnil se ku dalšímu boji vědomím svého významu a své důležitosti ve světě slovanském.

Nepravil národu svému: „Neboj se, Rus stojí za tebou, spolehej na pomoc bohatého strýce"; ale pravil mu: „Vzmuž se u vědomí své vlastní síly, ku hrdé a statečné sebeobraně a buď přesvědčen, že si tím dobudeš úcty a lásky všeho národa ruského, který již dnes vysoce si Tebe váží jako nejpokročilejšího národa z celé rodiny slovanské a neopustí Tebe v hodině zlé, neopustíš-li sebe sama, a nezradíš-li myšlenku vzájemnosti slovanské." O této nyní co nejčastěji psával i dával psáti v „Národních Listech": a účinek těchto fulminantních statí byl neobyčejně hluboký.

Na mohutné myšlence pospolitosti s velikým světem slovanským otužila se prsa česká, vzpřímilo se opět stísněné sebevědomí a vzpružily se

síly lidu našeho ku nejpamátnějšímu zápasu české opposice, jenž nadešel úsvitem nového roku 1868 nastoupením „válečného“ německého ministerstva do něhož byli povoláni Plener st., Hasner, Giskra, Herbst, Brestl, Berger, Potocki a Taaffe. První blesky nové vlády vrženy byly po účastnících pouti moskevské a oproti „Národním Listům“, které byly soudním nálezem opět náhle do 3. měsíce zastaveny. Však i této druhé suspensi během čtyřletí čelil Dr. Julius Grégr jako sběhlý šermíř: založil v tu chvíli náhradní list „Národní Noviny“ — a za nedlouho veliký obranný politický spolek „Slovanskou Lípu“ v Praze. A zatím co ve vládních novinách rozléhalo se heslo: „Do káznice s těmi, co putovali do Moskvy“, zatím co vláda výslovně hrozila neodvislému tisku našemu nejpřísnějším ztrestáním, neustane-li v útocích na ústavu centralistickou, zatím co ministr Giskra svolával hejtmany na místodržitelství a dával jim instrukce, jak mají podniknouti proti české opposici všeliká ústavní opatření: Dr. Julius Grégr na vzájem články plamenné síly důrazně napomínal lid náš, aby postavil se neohroženě ku obraně ohroženého života, bytu a práva svého, aby pozvedl hlasu proti panující křivdě po způsobě jiných statečných národů na velikých *shromážděních* čili *táborech* lidových. Připomínal, kterak dovedli Irové za O'Connella svými obrovskými meetingy zaleknout mocnou sokyni Anglii a vzbudit pro svou spravedlivou věc zájem celé Evropy v letech 40tých. Připomínal, kterak otcové naši husitští zahájili podobně svou věkoslavnou obranu pravdy boží a národa slovanského ve století 15. velikými

tábory lidu, na nichž se nadšeně hlásaly pravdy mučedníka kostnického. Netrvalo dlouho a stateční rolníci našeho Podřipska uskutečnili tu myšlenku velikolepých táborů lidu českého památným táborem pod Řipem dne 11. května 1868, kterémuž obcovalo přes 15.000 „synův nespokojeného českého národa“, a kterýmž zahájena dlouhá řada slavných i bouřných oposičních a protestních táborů českých, rozohnivších vlasteneckou odvahu a ráznost lidu našeho tak znamenitě, jako radostně povznesla a zjařila mysl jeho velkolepá třídenní slavnost položení základů pro velké, národu důstojné divadlo v Praze 15.—17. května 1868. O zdar slavnosti té nepopíratelně vedle dra. Sladkovského, dra. Ant. Čížka, Baráka, Tyrše a j., nejplatněji přičinil se svými „Národními novinami“ dr. Julius Grégr, dbaje hlavně o to, aby to byla slavnost vysoko přesahující rámec obvyklých slavností podobných, aby to byla manifestace naší kulturní vyspělosti a síly, abychom k ní pozvali všecky ve světě slovanském vynikající notability a učinili z ní tak novou významnou pouť Slovanů do Prahy, což se také skvěle povedlo.

Však od chvíle hodin radostných bylo nám spěti ihned zase do bojů a zápasů nejtvrdších. — „O nás bez nás“ sdělali ve Vídni novou ústavu pro Cislajtanii, a pronásledovali nás, že jí nechceme uznati za právo své, a zatím sami ji proti nám rušili, jakmile lid chápal se některé z její slavně zaručených svobod, aby použil ji pro sebe ku obraně svého snažení právního. Pověstní „Giskrovi hejtmani“ dbali jen rozkazu svého ministra vnitra — ústava byla

jim dýmem, jakmile z ní chtěl kořistiti Čech; explikovali nám tu „německou svobodu“ — četníky, pokutováním „táboritův“, umlčováním slova české pravdy a českého citu, násilným rozháněním našich táborů, rozpouštěním našich spolků (jako Slovanské Lípy), všemožným týráním obecních i okresních našich úřadů samosprávných od Prahy až do poslední horské dědiny české. A co takto Giskra svým způsobem hleděl „lámati oposici“ lidu, — kollega jeho ministr justice dr. Herbst překonal jej ještě litějším pronásledováním a ubíjením oposičního tisku českého. Persekuce podobné nezakusil v tomto století snad poctivý tisk žádného druhého národa v Evropě Co vystály za toho půl třetího roku vlády Herbstovy „Národní Listy“, vyplnilo by samo o sobě kroniku. Rány, jaké na ně zlost německé vlády vídeňské soustředila, byly by stačily na vyčerpání sil a na ubití žurnálu světového. Celá lavina tiskových procesů na ně spuštěna, aby je zasypala a rozdrtila

Hned po první obžalobě projevil nám dr. Julius Grégr, že převezme na sebe znovu odpovědnost za Národní Listy, t. j. že chce znovu podstoupit žalář. Ale tentokráte celá redakce se mu tvrdošijně opřela, žádajíc aby té cti také dopřál jiným, když ji sám již zakusil nadbytkem. Nerad se dr. Julius Grégr této jednomyslné vzpouře naši podvolil. „Vím, že nebudete trpět za mne, nýbrž za naši pospolitou věc“ pravil, „ale já nechci aby se jednou řeklo, že jsem nechal za Národní Listy sedět své lidi za sebe“. — Leč my zůstali tentokrát neustupnými a vzpurnými do krajnosti. A tak vystřídalo se nás sedm odpovědných redaktorů Národních

Listů za půl třetího roku, kteří jsme byli obžalováni a odsouzeni asi pro 150 tiskových zločinů ku celému věku trestů žalářních a ku pokutám přesahujícím 30.000 zl.

Rozumí se samo sebou, že nás dr. Julius Grégr přes půl druhého roku vydržoval v žalářích; ale na tom nebylo dosti, musil vydržovati i naše osiřelé rodiny a musil na místo nás honorovati nové spolupracovníky, kteří nás vězně nahražovali. Musil platiti pokuty nám přisouzené a nahražovati propadlé kauce, musil na místě potlačených Národních Listů zakládati Národní Noviny a když i tyto byly za výminečného stavu generálem Kollerem zničeny, Naše Listy. — Změřte ty starosti finanční v době všeobecné hospodářské tísně, za tehdejší nedůvěry našich záložen a našich bankovních ústavů v životní bezpečnost českého tisku a zejména na první ráně ohrožených Národních Listů.

Nicméně troufal sobě dr. Julius Grégr ve své heroické statečnosti a energii čeliti persekutorům vídeňským až na nůž: založil v této svrchovaně kritické době na zkázu jejich mimo hranice české země dva radikálně oposiční listy, v nichž by si české srdce mohlo uleviti celou svou trpkostí a vášní: ve Vídni týdenník „Hlasy“ a v Pešti „Obranu“. Listy ty rozesýlány našincům většinou zdarma. Lze si pomyslit jakých obětí a ztrát hmotných tato dlouhá doba persekuční na dru. Juliu Grégrovi vyžádala. Tehdy nikdo se ho netázal odkud na to vše béře peněz a může-li ten boj nerovný hmotně vydržeti. Tehda se to rozumělo samo sebou, že dr. Julius Grégr pro věc vlasti a národa musí se zakrvácet. Buďsi! Ale co říci, když

po přestálé té dobč kruté persekuce lidé, kteří zcela dobře o nesmírných obětech dra. Julia Grégra věděli, jali se ho podezřívati jako sobce, jako spekulanta a kšeftaře, který jen proto píše podle citu a rozumu svého lidu, aby si vyzískal z něho příjmů! —

Věru nic dra. Julia Grégra nedojalo a nedojímalo po čas života jeho bolestněji a jitřivěji nad tuto nízkou staročeskou obžalobu a křivdu. On, idealista, člověk myšlenky, nařknut z hamižného materialismu, on, povaha generosní a obětovná až ku sebezapření, osočován jako sobec, spekulant a mamonář!

Jestli co mohlo jej podrážditi do nesmiřitelné podjatosti proti vůdcům staročeským, zejména proti dru. Riegrovi a J. S. Skrejšovskému, byla to tato křivda, tato injurie sanglantní!

X[illegible]

Za války francouzsko-německé.

V[illegible] opposice české a [illegible] napětí mezi Pruskem a Francií, které měrou nejvyšší dráždilo čivy rozhodujících kruhů vídeňských, oznámil dne 12. ledna 187[illegible] telegraf z Vídně pád nenáviděného [illegible] ministerstva Herbst-Giskrova a [illegible] polského hr. Alfreda Potockého [illegible] vlády cislajtánské.

Celý národ [illegible] a když dvanáctého dne na to [illegible] žaláře politických našich vězňů, vítal dr. Julius Grégr své osvobozené redaktory s [illegible] nadějí, že „bohda už bude té trýzni [illegible] konec, a že se dočkáme dějinné satisfakce." A vskutku, v květnu 1870 přibyl Potocki do Prahy, aby se tu pokusil osobně se [illegible] o jakés „chorvatské vyrovnání" s námi. Avšak hlavní podmínka jeho, aby vyrovnání to dálo se „cestou ústavní", t. j. abychom my Čechové přišli do Vídně, kdež nám zaručoval federalistickou dvoutřetinovou většinu, jevila se býti jak Staročechům, tak i nám po takovém [illegible] a oběti plném zápasu

národa deklarantů za plné státní právo naše — zhola nesplnitelnou. Nicméně možná, že by se byla strana Riegrova přece odvážila nakloniti veřejnost českou ku žádané té pouti do Vídně, kdyby se jen byla pro ni rozhodla — šlechta. Ale tato uražena jsouc, že vyjednával Potocki dříve s námi nežli s ní, zahalila se ne snad jen v mlčení, ale v plášť radikalismu; pojednou, po dvou letech vzpomněla si na naši státoprávní deklaraci z r. 1868, aby zrovna v tuto chvíli okázale k ní se přihlásila. Potocki porozuměl demonstraci našich Toryův a v nevoli k slzám dojat, opouštěl Prahu. Pokus vyrovnavací byl zmařen. Chybil snad dr. Julius Grégr, že tenkráte v Národních Listech tolikéž bil v radikální struny, nechtěje sleviti se státoprávního programu ani slabiky? Nikoliv. Ale konservativní šlechtě a staročeské straně náleželo tak učinit, od těch bylo tehda nepopíratelně chybou, že postavily se na stejně radikální opposiční stanovisko. Jejich věcí bylo nasadit o tón níže a vyjednávat dále.

Tou dobou ovšem chyba jejich nebyla ještě v národě nikomu patrna. Neboť vděk veliké válce francouzsko-německé, za které Julius Grégr s listem svým celou duší stál při straně podlehající Francie a nemálo se přičiňoval o to, aby poslanci čeští vydali proslulou svoji manifestaci pro Francii a Rusko ze dne 8. prosince 1870, — vděk světodějné té válce, nutilo se Rakousko i po tomto nezdařeném pokusu hraběte Alfreda Potockého ku vyrovnání s námi na novo; a tak nadešla po pádu Potockého ještě příznivější nám éra vyrovnávací: vláda hraběte Hohenwarta.

Však pohříchu zlá nehoda zabránila tehdy Juliovi našemu všelikou účast ve svrchovaně důležitém zahájeném vyjednávání státoprávním mezi Vídní a námi. Uhoniv si na zimním honu zánět plic, byl Dr. Julius Grégr k vůli zotavení svému nucen vyhledati hojivé podnebí krásné Italie, kdež však slézáním Vesuvu znovu si ublížil tak, že po celé léto r. 1871 následky zánětu pohrudnice odstonával.

Následkem této vleklé choroby nemohl ku svému trpkému zármutku zasáhnouti osobně ve smluvené důležité vyjednávání staročeských vůdcův a. šlechty s korunou a ministerstvem Hohenwartovým o žádoucí rozřešení otázky české.

Ale nikdo se nemohl o zdar jeho živěji interessovati a starostlivěji chvíti nad Julia Grégra. Zpravován byv Sladkovským a Drem. Antonínem Čížkem o celém postupu tajné té akce — nevycházel téměř z rozčilení. Brzo se radoval, brzo se rmoutil, dle toho jak kdy staročeští politikové učinili v choulostivé hře tah šťastný neb méně šťastný. Srdečně se zaradoval z osnovy národnostního zákona, zaručujícího oběma národům spravedlivou a plnou rovnost. Rovněž jej potěšilo zásadné, virtuelní uhájení našeho práva na samostatnost naprostou ve smyslu deklarace, jejíž státoprávní vývody byl po nejhlubším přesvědčení svém 12. srpna 1868 podepsal. Avšak za to se mu jevily býti přílišnými, až osudně přílišnými oběti, jaké po uhájené zásadě činili Cislajtanskému státu politikové feudální a staročeští v praxi. Zejména jej kormoutilo, že veškeré nepřímé daně i zákonodárství o nich odnímaly se sněmu českému a postupovaly říši. Neméně jej rozčilo-

vala ona zdlouhavost celého jednání. „Hotový skutek, jen rychle hotový skutek: spravedlivý český sněm a české ministerstvo nebo aspoň českého kancléře především jiným, ten ať pak vede vyjednávání dále!“ radil a naléhal s rostoucí netrpělivostí.

Ale staročeští politikové šli svou zdlouhavou cestou a šlechta na konec objevila svou sobeckou tvář. Smluvila s Hohenwartem takovou opravu volebního řádu pro český sněm, aby ona i na dále podržela svůj nespravedlivý privilej plné třetiny hlasů na sněmu a tím rozhodující moc mezi Němci a námi, kteří jsme mezi 242 poslanci neměli obdržeti nežli 105. Tedy ani ne prostou většinu.

„Pro takovou opravu nemůže se pozvednouti žádná poctivá ruka česká!“ dal Dr. Julius Grégr ve spravedlivém rozhorlení napsati v Národních Listech. Avšak co učinili matadoři staročeští, co šlechta? Prohlásili v klubu, jak Dr. Antonín Čížek veřejně osvědčil, že celé vyrovnání tvoří jediný nerozlučný, s korunou ujednaný celek tak, že padne celé, jakmile se vzepřeme této jeho integrující části a podmínce, této výsadě šlechty, připravující nás o spravedlivou většinu.

Co měl Dr. Julius Grégr vůči tomuto diktatu učiniti? Měl nepovolit a rozbit celé vyrovnání? Nechtěl aspoň pro ně v takovémto stavu věcí jako poslanec hlasovati. Avšak potřebovali nutně každého hlasu; přijeli pro něj a chorého dovezli do sněmovny, aby tu přinesl vlasteneckou oběť svou. Dr. Julius Grégr ji přinesl. A hle — potom ještě po létech vysmívaly se mu orgány p. Riegrovy pro tu „poctivou ruku českou“, aby

jej vyličovaly nesoudnému obecenstvu jako planého mluvku, který však když dojde ke skutku, splihne a dá si řici. —

Kterak akce vyrovnávací skončila, víme všichni: Všechna svornost naše nic nebyla platna. Vůči hluku rozlícených Němcův i Maďarův netroufala si koruna jíti po nastoupené dráze až do konce. Hohenwart propuštěn, a v den 8. listopadu 1871 bylo nám všem, jako bychom byli na novo prohráli bitvu Bělohorskou. Dr. Rieger byl prý pádem fundamentálek a celého vyrovnání opravdu tak zdrcen jako by pro věky byla zapadla hvězda naší spásy. Ne tak Dr. Julius Grégr. Ten s vrozenou sobě mužnou energií a vzdorovostí českou po zdrcující ráně té — jen sáhl po jílci zastrčeného meče opposice nejostřejší, aby ho rázem vytrhl z pochvy a tasil s novou bojovností proti vítězícím, mocným nepřátelům. Kdyby bylo šlo po jeho vůli a citu, byl by dal heslo ku nejprudší a útočné opposici národa na celé čáře, na sněmech i mimo sněmy, doma i za hranicemi vlasti; — toužil zmobilisovat všecky síly národa proti tomu novému německo-centralistickému ministerstvu kn. Adolfa Auersperga a vídeňského byrokrata Lassera, které ihned po svém nastoupení 25. listopadu 1871 obnovilo persekuční válku proti nám.

Ano, kdyby bylo šlo po citu a rozumu Julia Grégra! Avšak ono šlo tehda již zatím v Čechách vše jen po rozumu hr. Clam Martinice a po citu dra Riegra, který byl ohromující tíhou politické té katastrofy tak do duše zdrcen, že pozbyl troufalosti a víry ve vítěznou moc pouhé vlastní mravní síly národa

i práva jeho — a počal hledat spásu budoucí pro nás jedině ve vítězství rakouské strany konservativní a klerikální, kteráž tehda vyburcována pádem světského panství papežů římských a koncilem vatikánským — počala se ku podnětu bojovného papeže Pia IX. zvedat s neobyčejným zápalem k novému agitačnímu úsilí v životě politickém. Zvítězilať na koncilu vatikánském strana jesuitská; prohlášení dogmatu o neomylnosti papežské bylo znamením a praporem jejího triumfu.

Duch Ignáce z Loyoly znovu opanoval Vatikán a tím celou církev, ba celý katolický svět. Zdálo se, jakoby středověk vyvstával z hrobu se svým papeženstvím, se svým absolutismem v církvi, žádajícím naprosté podrobení se všech věřících neomylné autoritě velekněze Vatikánského. Všichni opponující kardinálové se vítězné reakci té poddali; mezi nimi také kardinál český kn. Schwarzenberg, jenž marně na koncilu vatikánském varoval většinu papeženskou, aby polévky nepřesolila, ale pamatovala že v Čechách dosud husitství doutná pod popelem. Přehlasován však, první padl před „neomylným“ papežem na kolena a vrátiv se do Čech počal zde ochotně utahovati šrouby církevního absolutismu vůči podřízenému sobě kněžstvu našemu, které nesmělo býti více ani národním, ani svobodomyslným, alebrž jedině římským — ultramontánním. K tomu konci založena tehda podle rozkazu z Říma i u nás katolicko-politická jednota pro království České, aby podle osvědčených vzorů z Belgie, Francie, Španělska atd. i u nás pracovala pomocí katolické záložny, katolického tiskového spolku a celého

pásma jednot a bratrstev o přetvoření toho husitského národa českého v národ „dobře katolický", jenž by sbíral „na papeže vězně" a tvořil část té evropské „katolické ligy" mající přiměti vlády evropské ku „svaté válce" proti Italii a protestantskému Německu za navrácení papeži římskému světského panství jeho. Miříc proti Bismarkovu Německu a proti liberalismu německému, nadcházela si nás římská ta propaganda v Rakousku nad to ještě mocnější vnadou: prohlašovala se býti přítelkyní zásady rovnoprávnosti národní a historických práv království a zemí. Dávala si zde jméno „rakouské strany práva" a tvrdila jako že chce znovu vydobyti legitimní historické právo papeži římskému na království v střední Italii, chce je také pomáhat dobývati národu našemu, zanechá-li jen svého blouznění pro Husa a Žižku a stane-li se opět tím dobrým katolickým národem, jakým býval od časův sv. Václava až do časův Karla IV. — Není divu, že celá ta „naše" pobělohorská šlechta, že „naši" Martinicové, Lobkovicové, Thunové, Schwarzenberkové a Schönbornové nadšeně shlukli se kolem praporu papeženské té ligy v Čechách, paradujíce v čele četných katolických sjezdů a katolicko-politických jednot a společenstev Sv. Michala atd., na nichž hlásán boj na život a na smrt novověkému, svobodnému státu lidovému, proti němuž jako ideál stavěn stát „na křesťanských základech" — rakouský stát z časův Marie Terezie. Ku restituci takového Rakouska chtěla pracovati ta ultramontánní „rakouská strana práva", a do té měl býti přiveden a zařaděn také národ český.

Dru Riegrovi bylo tehda 54 let, dru Juliu Grégrovi 41. Dr. Rieger stav se velkostatkářem od desíti let vytkl si za životní úkol svůj získati národu našemu šlechtu. Obdivoval se státnickému duchu hr. Jindřicha Clama Martinice, přeceňoval politickou moc Schwarzenberků i Lobkoviců a šlechty vůbec, vzpomínal zásluhy kněžstva o národní naše probuzení, a věřil, že máme my Čechové snad nejnárodnější kněžstvo katolické. Což divu, že nyní, když zdála se mu obloha býti tak neproniknutelně zachmuřena — vítal tu bludičku ultramontánního evropského hnutí proti Bismarkovskému Němectví jako spasné „světlo ve tmách“ — a bez rozpakův odhodlal se připřahnouti tu naši českou lodici do vleku admirálního korábu konservatismu a klerikalismu.

Jinak dr. Julius Grégr; mladší o třinácte let, muž v plné síle, zkusivší chudobu, Slovan a demokrat český, nevěřící té pobělohorské šlechtě, jako Vídni a papežskému Římu, ale vidoucí spíše ve všech trojici odvěkých odpůrcův našeho kacířského národa: od první chvíle vzpřímil se ostražitě a vzdorně proti tomu hnutí klerikálně-konservativnímu, tuše v něm vyvstávati nejvážnější nebezpečí nad naším jedva vzkříšeným národem. Němectví jako Řím: obojí bylo mu stejně protivným, stejně nebezpečným cizáctvím, proti němuž třeba se hraditi zásekami, jako se hradívali otcové naši ve hvozdech šumavských. Okolo roku 1872 rozešly se dráhy a směry Dra. Riegra a Dra. Julia Grégra na novo a tentokráte již na dobro a nesmiřitelně pro celý život.

XIII.

Založení národní strany svobodomyslné.

Jako všechny vlády vídeňské, které pokládaly za přední úlohu svou, aby zlomily a sklátily státoprávní oposici českého lidu, mělo i ministerstvo kn. Adolfa Auersperga a bar. Lassera především namířeno na český oposiční tisk, který zde po odchodu poslancův našich ze sněmoven sám jediný válčil za právo vlasti a národa proti přemoci nepřátel a to s rozhodností a udatností, již se ve Vídni patrně nenadáli. Nadešla nová éra persekuce českého tisku, persekuce možno-li ještě krutější a divější obou předešlých.

Hnedle po svém nastoupení vláda Lasserova Národním Listům odňala filiálky a zavřela jim kiosky po náměstích pražských. Dr. Julius Grégr obdržev tento zákaz Kollerův, odpověděl k němu tím, že dal v noci skleněné své kiosky polepiti z vnitřku celé černými plakáty, na nichž vytištěn byl stříbrnými písmenami — poslední, královský reskript ku sněmu českému, ze dne 30. října 1871. Když na druhý den obklopovaly zástupy lidu ty zamčené „černé

kiosky", sháněla se policie po klíčích k nim. Leč tyto byly zahozeny. K polednímu dala tedy policie kiosky paklíči zotvírati, a zřízenci její za velikého shluku lidstva strhovali v nich královské reskripty, zanechavše na místě jich jen černé děsně vypadající čáry, které dlouho vypravovaly Pražanům i cizincům o rakouské svobodě tisku. Opět plnily se žaláře odsouzenci politickými a brzy měl mezi těmito býti též Dr Jul. Grégr. Za doby Herbstovské persekuce hojili se majitelé krutě pronásledovaných našich denníků, Dr. Julius Grégr jako J. S. Skrejšovský za nesmírné hmotné své ztráty na kaucích, pokutách, atd., tím, že zůstávali dlužni eráru kolkový poplatek z insertův. Za normálních poměrů byli by bývali pro tento dluh jako každý jiný dlužník daně stiháni zákonnou exekucí.

Avšak čeho se dopustila zatím vláda Auersperg-Lasserova? Prohlásila prostý ten dluh za — defraudaci peněz státu náležejících, pohnala Julia Grégra jako J. S. Skrejšovského před trestní soud, dala oba zatknouti a věznila je ve vyšetřovací vazbě plných sedm měsíců. Tento sedmiměsíční žalář byl Dru Juliu Grégrovi pravou mukou. Nejen že jej nevýslovně hnětlo pomyšlení, že jest obžalován ze sprostého zločinu ze zištnosti, a že snad bude dosti lidí, kteří nepochopí tendenčnost a neslýchanou politickou křivdu tohoto processu zosnovaného nejhorší mstivostí národních a politických našich nepřátel, — ale nad to zastižen byl krutými ranami ve své vroucně milované rodině. Neméně než čtyři dítky roznemohly se těžce neštovicemi, a dvě z nich zemřely.

Takové rány jsou způsobilé, aby otřásly i mužem nejotužilejším.

Při hloubce jemnocitu Juliova, kterému rodina byla nejdražší a nejsvětější institucí člověčenstva, divno-li, že této křivdy a těch útrap nevýslovných, jež po čas dlouhého jeho vězení vytrpěla jeho ubohá, šlechetná choť, nedovedl nepřátelům svým odpustit. Trpký úsměv pohrál kol jeho rtů, když museli jej konečně uznati nevinným a propustiti z vazby. A rozhořčeným a neulevným bojem odplácel na to znova těm trapičům národa svého, kteří delegováním porot do krajův německých vynašli sobě nový prostředek k odsuzování redaktorů českých a kteří neústavním násilím zbavili sněmy zemské i toho Schmerlingem jim daného práva k obesílání rady říšské. Plamennými slovy podněcoval tehda Dr. Julius Grégr v Národních Listech národ český ku oposici nejkrajnější; a slova jeho nepadla na skálu: národ český protestoval proti přímým volbám obrovskou peticí, již krylo 250.000 podpisů a proslulými svými volbami deklarantskými, za výslovným heslem: že ani jediný poslanec jeho nemá jíti do Vídně!

Avšak této chrabré, vlastenecké nálady národa bránícího svého práva na život samostatný zneužila a vykořistila pohříchu strana feudální a jezuitská pro sebe podobně, jako před sto lety v Belgii: zmocnila se vedení lidu, aby nejperfidnějším osočováním a podezříváním jeho zástupcův svobodomyslných — udolala samu myšlenku volnosti a světla v národě českém.

Záminku k tomu podal jí několikaletý spor

mezi poslanci a voliči v příčině obesílání sněmu českého. Od roku 1868 bylo u nás pravidlem, že se na sněm český nešlo, když tam nebyla naše šlechta, a že se tam ihned zase vstoupilo, jakmile příznivějším obratem politickým konservativní šlechta při volbách nad ústavověrnou zvítězila.

Avšak proti tomu se od počátku ozývala řada poslancův smýšlení demokratického s oběma bratry Grégry, Karlem Sladkovským, Prav. Trojanem, Dr. Ant. Čížkem, Em. Tonnerem a j. v čele, a „Národní Listy“ od března r. 1868 vytrvale horlily pro obesílání sněmu českého, dávajíce stále zdravému rozumu lidu na uváženou, má-li passivita proti českému sněmu vůbec jakého smyslu, a je-li ku prospěchu národa, nechá-li po léta býti Němce v zemském výboru a ve sněmu českém výhradnými pány, tak že v něm mohou beze vší opposice s naší strany dávat zákony, jaké se jim zlíbí, a hospodařit s našimi daněmi, s naším jměním zemským bezohledně ve prospěch národnosti německé. Leč pp. Dr. Rieger a Palacký s řadou svých konservativních, šlechtě oddaných poslancův nechtěli se dát žádnou moci přesvědčit a přemluvit — Když v dubnu r. 1872 většina klubu poslaneckého rozhodla se, aby se na sněm český šlo, vůdce národa, Palacký, prohlásil: „mne do sněmu živého nedostanete!“ a tolikéž Dr. Rieger se nechtěl podrobit usnesení většiny. — Zaleknuta tímto umíněným odporem a nechtíc nechat dojíti k rozkolu a rozbroji, většina k vůli pp. Palackému a Riegrovi odvolala své usnesení a do sněmu se opět nešlo. — Již tenkráte byla u nás agitace klerikální

v plném proudu, a její orgán „Čech“ radoval se o závod se staročeskými listy Skrejšovského „Pokrokem“ a „Politikou“ z této porážky poslancův svobodomyslných, před nimiž varován již tehdá lid jako před podvratnými nepřáteli „oltáře a trůnu“, jako před svobodnými zednáři a rušiteli katolické svornosti ve sv.-Václavském národě.

V říjnu roku 1872 položili si pak rakouští klerikálové sjezd do Vídně, aby na něm založili pevně organisovanou stranu klerikální pro celé Rakousko, a sestavili její program.

Poslali též pozvání sboru důvěrníků poslanců českých. Dr. Rieger je přečetl a vřele se za obeslání papežonského toho sjezdu přimlouval. Leč většina sboru důvěrníků byla jiného mínění. Usnesla se, že nemůže do této nově se tvořící politicko-klerikální strany vyslati český národ žádného zástupce. Avšak Rieger opět nerespektoval usnesení důvěrníků poslancův českých, nýbrž jel s Ot. Zeithammrem na ten sjezd, dělal s sebou program „rakouské strany práva“ a vrátiv se do Prahy, hájil jej dne 5. listopadu 1872 ve svém „Pokroku“ se zápalem římského propagátora. Prohlašoval za „pravou pošetilost odmítati družství a společenství“ těchto německých klerikálův. Může prý nám ta nově vznikající ultramontanní „rakouská strana práva“ poskytnouti pomoc a podporu větší než se mnohému zdá, a proto prý sobě my Čechové nemáme ničeho vroucněji přáti, než aby tito syllabisté a zpátečníci němečtí shlukli se pod praporem strany práva, domohli se nad Rakouskem vlády a provedení svého programu,

neboť prý by to mělo za následek i vítězství fundamentálek a vysvobození nás ze všech těch útrap, pod nimiž sténáme". — Rok na to, v březnu 1873 zvala nás tato klerikální „rakouská strana práva" opět do Vídně; tentokrát svolávala tam sjezd všech proticentralistických stran rakouských. Nuž k takovému sjezdu odhodlal se sbor poslanců českých vypravit své delegáty a ustanovil čtyři: Dra. Riegra, prof. Zeithammra, Dra. Sladkovského a Dra. Čížka. Když ale byli všichni pohromadě a počalo rokování, objevila se věc znamenitá: že nás Čechy ta milá „rakouská strana práva" nepokládá více za žádnou samostatnou politickou stranu, nýbrž jedná a mluví za nás tak, jako bychom my Čechové již patřili zcela k ní, byli toliko jejími stoupenci, členy a příslušníky. I vyvstal náš trnoucí K. Sladkovský a důrazně před celým shromážděním se proti tomu ohradil, prohlásiv, že my Čechové nejsme žádnými příslušníky řečené strany, alebrž neodvislou stranou politickou, že klub poslancův českých jedině v tom smyslu vypravil posly do Vídně, nikdy ale za tím úmyslem aby vstoupili do nějaké strany nečeské, jiného programu a jiných cílův. Ku protestu tomu přidal se ovšem také náš dr. Ant. Čížek. Avšak pp.: dr. Rieger a Zeithammer nejen že ku protokolárnímu tomu ohrazení se nepřidali, ale oni ani slovem neozvali se, nýbrž nechali se bez odmluvy pokládat za členy té klerikální rakouské strany práva. — Jaký dojem musilo toto jednání vůdcův staročeských učiniti na dra. Julia Grégra? To již nebyla žádná pouhá dočasná alliance, to již bylo zřejmé ho-

tové upsáni se vůdcův staročeských klerikální straně, která měla za výslovný cíl a účel: „Boj, rozhodný boj proti všem snahám svobodomyslným.“ —

Nicméně vždy ještě dr. Julius Grégr choval se proti osobám vůdcův těch všemožně zdrženlivě a šetrně. Tato naše zdrženlivost však nezdržela vůdce staročeské, aby celou svou autoritou nezaštítili sbírající se ultramontanism v národě našem. Dr. Rieger již dával snažení klerikálův v Čechách úplnou sankci; nechápal, „jak prý se může svobodomyslný Čech pozastavovati nad Čechem, držícím se encykliky a syllabu papeže Pia IX.,“ a přikazoval národu našemu, aby jevil největší snášelivost naproti neomylníkům, jimž musíme prý co lidé svobodymilovní dovolit i toho, aby pro věc svou dělali mezi námi propagandu. Ba — není prý v tom „nic škodného, jestliže Čechové, kteří stojí na stanovisku katolickém, a těch prý je veliká většina, chtějí spřahati záležitost víry své s velikou otázkou veřejnou“ — a nikdo prý jim nemá brániti, „pokládají-li tuto záležitost svého naboženského vyznání za věc neméně velkou nežli věc národa a vlasti.“ — K tomu již nebylo lze přihlížeti déle nečinně. Co přestál a vytrpěl národ náš před věky pro záhubné to spřežení politiky a víry, co námahy a zápasův bolestných stálo to vykoupení se národův z osidel vášní a předsudkův náboženských, to odpoutání záležitostí vlasteneckých od dogmat církevních! A hle nyní mělo se v národě našem obnoviti ono osudné spřežení znovu? Dr. Rieger neváhal proklamovat za dobré vlastence lidi, kteří se honosí býti napřed „pravými katolíky“

a pak teprve Čechy, lidí při nichž napřed je Řím a potom teprve Praha.

Jsou v dějinách chvíle, kde mlčeti bývá tolik jako proviniti se. A taková chvíle kritická nadešla v roce 1873, když svazek mezi ultramontány (šlechtou a hierarchii) a Staročechy dospěl již důvěrnosti takové, že jali se pospolitě, ruku v ruce usilovat o úplné odzbrojení, umlčení, ba udolání živlů svobodomyslných v národě našem. Z čista jasna zařídil dr. Rieger se Skrejšovským a Zeithammrem vedle společného klubu všech poslancův, ještě zvláštní „Český klub,“ do něhož byli poslanci již vybíráni (hlasováním tajným) tak opatrně, aby se tam naprosto nedostal žádný svobodomyslný, nýbrž jen sami spolehliví a nejspolehlivější nohsledové dra. Riegra. Náš dobromyslný starý dr. Pravoslav Trojan nechtěl tomu v první chvíli ani víry dáti, že by se z Riegra byl stal takový separatista. „Zvěděv o tom“ — jsou vlastní slova Trojanova — „pokusil jsem se o přátelské srozumění a sjednocení se vespolek. Mluvil jsem o tom upřímně s Frant. Palackým a ku svému užasnutí poznal jsem, že odloučení to stalo se s plným vědomím a úmyslem.“ *)

Úmysl byl ten: zříditi pevnou, bojovnou stranu staročeskou, která by pospolitě se šlechtou a kněžstvem usilovala o zničeni živlu svobodomyslného v lidu českém. Z kruhů naši šlechty dán tehďa Staročeským politikům pokyn a

*) V řeči Dra. Trojana na sjezdu strany svobodomyslné 7. listopadu 1875.

heslo: „Vyčistit klub českých poslanců v ode všech živlů husitských!“

Tito „Husité“ mezi poslanci českými již byli poznamenáni muž za mužem na indexu pohlavárů Staročeských a hledána již toliko příležitost, aby se proskribovaným ukázaly dvéře s jednotného posud sboru poslaneckého, jako že před nimi již zamkli dvéře založeného extra klubu „strany národní.“ Vyhoštěncům za těch okolností ovšem nezbývalo ani nic jiného, než semknouti se na obranu věci své také v pevný šik strany a založiti si klub svobodomyslných poslanců národních. V takovém ovzduší napjatém nadešlo nové rozhodování sboru poslaneckého o tom, má-li či nemá-li se do sněmu českého jít. V lidu bylo na mnoze smýšlení pro vstoupení do sněmu; ba některým poslancům přímo voliči co nejrozhodněji kladli na srdce, aby do sněmu šli. Den 24. listopadu 1873. měl přinésti konečné rozhodnutí.

Před společnou schůzí klubu poslaneckého měli oba dva klubové „staro-“ i „mladočeský“ své porady, každý ovšem zvlášť pro sebe. „My v našem“ (svědčí opět poctivý Dr. Trojan) „nehlasovali jsme napřed o tom, má-li se vstoupiti do sněmu, nýbrž obmezili jsme se na pouhou úradu. Jinak zachoval se druhý (Riegrův) klub: ti tam nejen hlasovali, nýbrž také zavázali se vespolek, že musí každý z nich podrobiti se většině. Když pak sestoupili jsme se dohromady, pověděli nám to někteří, že musí hlasovat proti svému přesvědčení proti nám: Nepřipustiloť se hlasování tajné.“ Kromě toho měl Dr. Rieger několik plných mocí a tak po marném rokováni

z 82 členů sboru poslaneckého 47 Riegrovcův prohlásilo se pro nevstoupení, 35 se Sladkovským a Trojanem v čele, pro vstoupení do sněmu. Přehlasovaní prohlásili, že se i tentokráte usnešení většiny podrobují.

Tím mohla být zajisté věc tenkráte zcela pokojně vyřízena. Avšak tu vyvstal předseda Dr. Rieger „a zcela nepovolaně a svémocně“ — (ať užijeme vlastních slov Sladkovského) — pronesl diktát: že jest rozhodnuto zásadně, pročež nemá býti více nikdo kandidován, kdokoliv by příště ještě v klubu poslancův chtěl otázku o vstoupení do sněmu přiváděti k řeči!“

Despotický tento diktat p. Riegrův vykonal — svou povinnost. Rušil nejen právo poslancův, alebrž samých voličův, — právo: žádati, aby při každém svolání sněmu českého znova se uvážilo a rozhodlo, má-li se do něho jíti či nic; ba nebylo dle diktátu toho ani lze předvídat, kdy a dle čí libosti se o této důležité otázce národní rozhodne. Dle Dra Riegra mělo býti do neurčité budoucnosti národu zákonem, že Čech do sněmu českého nepřijde. —

Za takovou pošetilost a libovůli jednotlivce, nemohli ovšem vzíti na sebe odpovědnost mužové vážní a praví, kteří věc národa nebrali na lehkou váhu, kteří sobě i voličům svým chtěli zachovati právo, aby dle uznání svého mohli v každém okamžení uvažovat a rozhodovati o návratu poslancův českých do sněmu země české. Aby však odpovědnost tuto od sebe odmítli, musili voličům svým veřejně oznámiti, kterak se zachovali dle jejich přání, kterak ale byli opětně přehlasováni; však musili se spolu

též odvolati k voličům svým proti tomu, že se jim chce předsedou klubu na dále i každákoliv diskusse o věci té zakazovat, musili rozhodnutí z klubu poslancův vznésti na voliče samé tím způsobem počestným, že do jejich rukou vrátí své mandáty, aby jim poskytli možnost brzkou volbou manifestovati vůli svou. Tak učinilo dne 25. listopadu 1873 těchto dvacet osm statečných poslancův českého lidu:

Dr. Karel Sladkovský, Dr. Julius Grégr, MUDr. Edvard Grégr, Dr. Prav. Trojan, Dr. Ant. Čížek, Dr. Václ. Reichert, Jos. Pražák, Dr. J. Strakatý, prof. Jan Krejčí, Karel Potůček star. okr., P. Husák, Dr. Rob. Nittinger star. okr., Dr. Jak. Škarda, prof. Fr. Kořínek, JUC. Vincenc Vávra, JUDr. Jan Kučera, JUC. Jan Kratochvíle, prof. Emanuel Tonner, Dr. Stan. Kodym, Václ. Pour, Fr. Pokorný, prof. Frant. Tilšer, Dr. Miroslav Tyrš, Alex. Vrba, měšťanosta, Jan Bouzar, notář Ant. Schmidt, Jan Střemcha, řid. Frant. Tonner.

Těchto dvacet osm poslancův dlužno pokládat za zakladatele národní strany svobodomyslné, čili mladočeské; dru Juliu Grégrovi však náleží zásluha nehynoucí, že bez váhání, ve chvíli nejtěžší propůjčil své „Národní Listy“ této vznikající, chudičké, pronásledované straně demokratické obětovně za orgán, nedbaje, jakým protivenstvím, jakým ranám a ústrkům se tím na novo vydává pro celý život svůj. Kostky byly vrženy!

Nynější generace ovšem sotva dovede pochopit, jaké že tu mohlo býti nebezpečí.

Což nebyl čin oněch 28 poslancův zcela správným, konstitučně poctivým a slušným? Nemohouce srovnati se svým svědomím, aby podporovali nesmyslnou a národu záhubnou politiku nečinnosti a passivity vůči aggressivním Němcům na sněmu vlasti: což jiného mohli učiniti než složiti mandáty své do rukou voličův?

Avšak rozevřetež tehdejší ročníky staročeských listův a užasnete nad tou vražednou vřavou, jakouž strhly pro tento zcela řádný a nevinný čin oněch 28 našincův, do jaké vášně žhoucí rozdrážďily a rozeštvaly massy lidu českého vyličujíce toto složení mandátů za nejohavnější odboj a zradu na svaté věci národa, za protržení jeho posavadní silné opposice a jednoty ku radosti Němců a zisku vídeňské vlády.

Nesmírnost a prudkost vášnivé této zloby tisku staročeského, klerikálního a feudálního prozrazovala nejlépe, že nejde tu o pouhou otázku obeslání či neobeslání sněmu českého, ale že tu zahájila spojená armáda pansko-jesuitská křižáckou výpravu proti novověké české demokracii, aby ji připravila nové Lipany.

Publicistickým vojevůdcem jejím byl demonický ten muž, který se byl od desíti let vetřel v srdce Palackého a Riegra, tak že v něm Palacký viděl „nejzdárnějšího syna českého národa“, a Riegrovi stoupenci druhého Havlíčka. Tento slávy a mamonu žádostivý smělec J. S. Skrejšovský ozářen autoritou Palackého a Riegra, hleděl si dobyti vděku šlechty feudální, kněžstva i bohaté strany konservativní tím, že v listech svých spustil na vznikající stranu svobodomyslnou a na „Národní Listy“ tónem u nás

posud neslýchaným, tónem pověstného krvelačného terroristy Marata.

Psal dýkami v žluči a jedu kalenými, nediskutoval, ale štval, insultoval a pronásledoval až do zničení každého svobodomyslného Čecha, prohlašuje každého, kdo se troufal zváti Mladočechem, za vlastizrádce nehodného aby jej česká země nosila, aby mu poctivý Čech podal vody.

Což divu, že tento neslýchaný, impetuosní útok všech orgánův Riegrových na mladou demokratickou stranu naši, že tento příval terroru béroucího nadarmo jména: svornosti a jednoty národa a krytý autoritou vůdcův od r. 1848 v národě uznaných, věhlasných a ctěných, způsobil v lidu českém nesmírný zmatek a zděšení. Staří, vážní vlastenci nemohoucí si pomyslit, aby Palacký a Rieger hájili nepravdu a křivdu — zhrozili se toho zločinného rozkolu té vlastizrady, jíž prý se dopustili „vládou a Němci podplacení“ ti Sladkovští, Grégrové a Trojanové a zanevřeli na ty rušitele svornosti, na ty mladočeské „extrapolitiky, na ty škůdce národní věci, na ty Jidáše“ celou vášní svého vlasteneckého citu a své české — důvěřivosti. — Za heslem: „Pryč s rozkolníky! Ať žije svornost a jednota v národě“, zahájili Staročeští výtečníci v létě r. 1874 volební kampaň proti nám. Volební provolání Riegrovo mluvilo o mužích, kteří z plného vlasteneckého přesvědčení hájili obeslání sněmu českého jen jako o Milotech z Dědic a „Vestoněch“. Kněží, velkostatkáři a jich úředníci, okresní tajemníci, záložny a sl. magistráty: vše zmobilisováno proti straně sněmovní činnosti. Z kazatelen hřímáno proti těm „nezna-

bohům a ztracencům,„ již chtěji prý lidu Boha bráti a vlast zahubiti, každá druhá fara proměnila se v agitačni kancelář „proti rozkolu“ a „zradě“, až zmatený, uděšený a poštvaný lid odpadl od těch 28 věrných svých obranců̊v, a nezvolil z nich v nově než toliko sedm, v okresech nejprobudilejších, nejuvědomělejších. Jinde zoufalý zápas zjednal Mladočechům toliko úcty hodné menšiny.

Nuž nyní teprve vzrostla vítěznému zpátečnictvu odvaha. Všichni svobodomyslní Češi v Čechách vylučováni z národa jako vetřelci, kteří nemají práva ku další existenci ve společnosti naší národní, kteří co slabší mají vítězům „vykliditi pole.“ Terrorism staročeský slavil orgie. Přerušit všechno spojení, všechno obcování s Mladočechy, vypudit je ze všech vlasteneckých jednot a spolků, a především ze sboru pro zbudování Národního divadla, zapínat si kapsy před sbírkami na Národní divadlo pokud je staví Mladočeši; zničit Matici Lidu, zničit pražský Sokol, pokud v něm vládnou Mladočeši, — zničit Mladočechům jejich orgán, vyhazovat Národní Listy ze všech besed, ze všech hostinců a kaváren českých: to bylo tehda výhradným „úkolem velké strany národní.“ — A divoká štvanice dostoupila vrchole, když těch sedm mladočeských poslanců, mezi nimiž byl i náš Dr. Sladkovský, Dr. Trojan a Dr. Edvard Grégr po zvolení svém ku nalehání voličů vstoupili do sněmu českého, aby tu poctivě bránili opuštěnou naši věc. „Zradili a podkopali státni právo české!“ Neboť státní právo české prý zapovídá věrnému Čechu vstoupiti do sněmu složeného

na základě nespravedlivého volebního řádu Schmerlingova!

Tak klnuli nám nyní ti, kdož od r. 1861 do r. 1871 ve sněmu tom na základě toho křivého volebního řádu tolikrát sedávali. A 60 procent zmateného lidu opětovalo tu kletbu po vůdcích staročeských.

A znovu soustředěn déšť síry a ohně na hlavu Dra. Julia Grégra: Ve chvíli, kdy on za věc spravedlivou nasadil existenci svého listu a své rodiny, ve chvíli, kdy opětovně a neomrzele snášel ohromné ztráty valným úbytkem předplatitelův jako inserentův, ve chvíli, kde bylo těžce poškozenému, všeho úvěru zbavenému závodu jeho zápasiti s takovou finanční tísni, že nepřátelé již škodolibě rozhlašovali: „Národní Listy“ stojí na pokraji bankrotu, na dra. Julia Grégra bude co nevidět uvalen konkurs atp.!“ — v těchto kritických, ba nejednou až zoufalých chvílích, neostýchali se staročeští odpůrci veřejně přezdívati dru. Juliu Grégrovi nízkých prospěchářův, jehož vlastenectvím je prý jen kšeft a zisk, jenž prý zaprodal se Němcům, a vládě Auerspergově ba i Prušákům! . . . Tato mrzká křivda zranila dra. Julia Grégra snad ze všech nejhloub a nejbolestněji. — Zranila, ale opět nezlomila. Naopak. Ve chvíli nejtěžší osvědčil se býti opět největším; jal se s úsilím nezlomné vůle a se zápalem reformátorův pečovati o sorganisování založené sice, avšak až běda slabé a nehotové české strany svobodomyslné. S drem. Janem Kučerou sestavoval s neomrzelou mravenčí pílí katastr strany; to znamenalo vésti nejen úmorně rozsáhlou korrespondenci, alebrž stálé ústní vy-

jednávání, přesvědčovaní a povzbuzování nesmělých a netroufalých, zakládání občanských klubův a politických spolkův směru svobodomyslného, to znamenalo ale především nepřestávat na pouhém heslu činné opposice na půdě domácí, nýbrž sestavit úplný positivní program strany svobodomyslné, na němž by se všichni nadšeně sjednotili a svorně, pevně, jako na žulovém základě na něm stáli. Po čtyřměsíční práci zdařilo se dílo tak dalece, že bylo lze odvážiti se v té staročeské tehda Praze prvního valného sjezdu kaceřované strany naší. Konal se v sále konviktském dne 27. prosince 1874 a dopadl nad očekávání skvěle. Ze všech krajin vlasti naší, i z nejodlehlejších horských končin její dostavili se k němu mužové požívající důvěry ve svém domově, mužové rozšafní a sestárlí, ale plni mladistvého zápalu pro svatou věc svobody a osvěty svého národa, tak že na sjezdu čítajícím na 800 zvaných účastníků panoval duch znamenitý vydávající neklamné svědectví že věc svobody české přese všechno není ještě ztracena, alebrž má v lidu našem všude ještě dosti věrných a spolehlivých přátel, kteří dovedou pro ni apoštolovat, bojovat i trpět.

Řídicím duchem tohoto památného sjezdu, kterým vlastně teprv rozptýlení živlové svobodomyslní v národě českém prvně srazili se v pevný šik pod jasným praporem a zřízeným vedením, byl pak dr. Julius Grégr. On vypracoval k němu program strany, kterýž také na sjezdu sám předčítal. Program ten upravený ve formu resoluce zněl doslova takto:

„Národní strana svobodomyslná uvažujíc na

dnešním valném sjezdu svém, kterak by jednomyslným úsilím všech svých členův mohla se přičiniti k tomu, aby českému národu zabezpečily se základy vlastního jeho života, mohutnějšího rozvoje a šťastnější budoucnosti, a toužíc z vřelého citu vlasteneckého k tomu, aby národ po dlouhých i těžkých zkouškách konečně vybaven byl z dosavadní národní, politické a hmotné tísně, — vyměřuje po pečlivém rokování na ten čas tento úkol své činnosti:

1. Poznávajíc, že menší národové, jakým jest národ český, samostatné a čestné místo v řadě živoucích národův mohou zabezpečiti sobě jen tehdáž, když nad své sousedy vyniknou vzdělaností a osvíceností, a znamenajíc, že každý národ k rozvoji svému, jak mravnímu tak duševnímu a hmotnému nezbytně má potřebí politické svobody: národní strana svobodomyslná především bude usilovati o zřízení v pravdě svobododárná, spočívající na základech demokratických, to jest na rovném právu všech.

Ona z týchž důvodův bude hájiti svobody svědomí a rovného práva všech náboženských vyznání, nepříčících se obecné mravnosti a právu; ona bude hájiti zásad konstitučních, přičiňovati k opravě a k zdokonalení řádův parlamentárních, k rozšíření samosprávy okresův a obcí, a vším úsilím opře se všeliké reakci, ať vychází odkudkoliv, aby národ český nebyl opět jako po roce 1848 uhněten absolutismem.

2. Tak zvaný pasivní odpor, před několika lety napsaný co obecné heslo na prapor oposice státoprávní, v poslední době pohřichu zvrhl se v nečinnost a netečnost k nejdůležitějším zájmům národa, k nejnalehavějším potřebám lidu.

Budiž tedy přední péčí národní strany svobodomyslné, aby místo dosavadního trpného odporu zaujal odpor činný, na místo dosavadní nečinnosti aby vstoupil obětavý zápas, neunavná práce a činnost ve všech oborech veřejného života, zvláště činnosť na zemském sněmu českém jako bývalo druhdy.

Poznáváme toho potřebu, všemi prostředky zasazovati se o to, aby sněm království Českého byl obeslán zástupci národa českého v počtu jich plném.

Co se týče otázky o vstoupení či nevstoupení do říšské rady, máme za to, že obeslání zákonodárného sboru mimo království české státi se může jen usnesením většiny všech zemských zástupcův českého národa, a jen tenkráte, když a pokud zjednána bude úplná jistota, že tím životní podmínky národa nikterak neutrpí a v nižádném neoctnou se nebezpečí.

3. Na sněmu zemském národní strana svobodomyslná skrze poslance své bude se domáhati nejen uznání a uskutečnění samostatnosti a samosprávy zemí českých na základě platného a neporušitelného státního práva, ale bude též usilovati o vydání spravedlivého zákona na ochranu národností v zemi, aby příště nebylo nátiskův jednou národností spůsobených národnosti druhé.

Rovni sobě v právech i v povinnostech obyvatelé této země, buďtež národnost a náboženství jejich jakékoliv, všichni svorně a společně nechť pracují o zdar a rozkvět společné vlasti.

4. Nepokládajíc sněm království Českého v nynějším jeho složení za spravedlivé zastou-

pení země, národní strana svobodomyslná bude pracovati k tomu, aby nynější sněmovní řád volební opraven byl podle zásad všeobecného práva hlasovacího.

V této opravné snaze usilovati bude především, aby odstraněno bylo nynější roztřídění voličův v jednotlivé kurie, aby vypuštěny byly virilní hlasy, aby ustanoveno bylo přímé volení v obcích venkovských, jakož aby rozšířeno bylo volební právo i na ty občany, kdož při volbách obecních volice v třetích sborech, posud vyloučeni jsou z práva volení do sněmu zemského.

5. Jakož v osvětě a vzdělanosti národní strana svobodomyslná poznává hlavní základ lepší budoucnosti svého národa, rovněž pokládá za důležitý úkol svůj, aby pečovala o zvelebení českého školství, tohoto předního pramene duševního rozvoje. Proto bere sobě za úkol, usilovati na sněmu skrze poslance své, aby zlepšeny byly nynější zákony školské v duchu samosprávném, aby zavedeno bylo bezplatné vyučování na veškerých školách národních a středních, aby se zlepšily platy učitelské, aby v poměru k oběma národnostem v zemi spravelivém i přiměřeném poskytovány byly podpory z peněz zemských na stavby školních budov a na vydržování obecních škol, kde důchody obce k tomu nestačí.

Však nejpilněji zasazovati se bude o zřízení české university, aby národ déle nepostrádal tohoto nejdůležitějšího, pro vyšší své vzdělání nezbytného ústavu.

6. Vedle péče o politické, národní a kulturní zájmy národa, strana svobodomyslná pilně starati se bude o hmotné zájmy lidu.

Aby lid český, aby okresy a obce nebyly ostaveny bez zastoupení a bez ochrany, jakož pohříchu bylo od roku 1868 až do nedávna, aby nejdůležitější potřeby národohospodářské neostávaly na dále nepovšimnuty, strana svobodomyslná na sněmu zemském skrze poslance své dle možnosti přičiňovati se bude k pozdvižení skleslého nyní blahobytu k zvelebení rolnictví, k oživení průmyslu a obchodu, k obhájení potřeb dělnictva a k zmírnění nynější těžké, všeobecné tísně.

7. Přívrženci strany svobodomyslné berou na sebe úkol, aby v lidu českém oživili a roznítili dřívější jeho zápal a vřelý interes ke všem záležitostem politického a národního života.

Aby národ sám činně napamáhal účelům, jež sobě vytknula strana svobodomyslná, aby zvláště příští činnost poslancův sněmovních nalezla vydatnou podporu v obecenstvu samém, budiž záhy postaráno o to, aby obce a okresy hojnými a důtklivými peticemi obracely se k příštímu sněmu, žádajíce: za opravu řádu volení sněmovního, za upravení spravedlivého zákona na ochranu národnosti, za rozšíření samosprávy okresův a obcí, za zřízení české university, za opravu nynějších školních zákonův v duchu samosprávném, za podporu na stavby a na vydržování škol, za zrušení školného atd.

8. Aby udržena byla stále při činnosti, jednotě a při pevném zřízení, národní strana svobodomyslné zvolí ze svého středu jednadvacetičlenný sbor důvěrníkův, jemuž budiž uloženo, aby společně s poslanci zemskými měl stálou péči o potřeby strany, aby usnesení její vykonával a k valným sjezdům svolával politické

přátele, kteří by se usnášeli o všech důležitějších otázkách, hledících k úkolům a k taktické činnosti celé strany“ — —

Ke 2. článku tohoto programu vyžádal si slovo dr. Julius Grégr, aby svým rázným a důtklivým spůsobem odrazil křivou pomluvu staročeskou, jakoby strana naše usilujíc o činnou opposici na půdě domácí, (v českém sněmu) zadávala tím právu českému. Řeč ta, skvělá to apologie myšlénky české samostatnosti, vyjádřila celý národní ideál, jak jej choval v duši své dr. Julius Grégr. Počal pohledem na minulosť české opposice:

„Oposice našeho národa měla z počátku výhradně ráz oposice státoprávní; neboť při početí našeho boje v r. 1861 nikomu z vlastencův českých nenapadlo, aby se stavěl na odpor zřízení ústavnímu vůbec a aby se opíral opravám i novotám proto, že by byly ve smyslu moderního pokroku a politické svobody.

Odpor českého národa byl obrácen pouze proti zřízením, kterými státní právo zemí koruny české bylo ničeno, proti nim výhradně obrátila oposice česká veškeru svou sílu.

Však netrvalo dlouho a oposice česká zabočila v jiné směry, ona vedla se tam, kde se dělat neměla a nedělala, kde se dělat měla. Kdyby hned z počátku, t. j v r. 1861, poslanci národa českého rozhodně se byli opírali soustavě cislajtánské, kdyby se byli postavili proti říšské radě, tehdejší Schmerlingově, kdyby se tohoto parlamentu důsledně byli vzdalovali, jen proti němu byli obrátili pasivní oposici všeho národa, však doma na sněmu a ve všech oborech našeho domácího veřejného života činně byli hájili věc

národa; jak zcela jiné by dnes byly poměry v Čechách. Dnes snad byli bychom již u cíle svých snah; dnes měli bychom tolik samovolnosti, co ji k zachování své národnosti potřebujeme.

Čím stalo se, že státoprávní oposice česká přenesla pasivní odpor i na půdu domácí, že se vzdala vší své činnosti i ve věcech, které se státním právem nijak nesouvisí jako na př. ve školství, že opustila sněm zemský, ač bez sněmu nelze sobě mysliti samosprávné a svézákonné Čechy, a jak konečně mohlo dojíti tak daleko, že proud oposiční v našem národě obrací se na mnoze i proti samému zřízení parlamentárnímu a že celá valná část oposice státoprávní horlivě se snaží přivésti v národě našem v lehkost a v opovržení politickou svobodu vůbec?

Nestalo se to ničím jiným, než že v řady dřívější národní oposice státoprávní vtlačili se živlové, kterým věru nejde o státní právo koruny české, o neodvislost země a o zabezpečení národnosti české, ale silně a výhradně jde o zájmy konservativní.

Do tábora národního vstoupili živlové klerikální a tak zvaná historická šlechta. Dlouhý čas pokládalo se to za velikou výhodu a za výsledek státnické moudrosti a politické šikovnosti, že se zmínění živlové do řad české oposice přitáhli a že se jimi oposice česká sesílila. Však pánové, v skutečnosti jeví se toho výsledek zcela jiný. Přitažení zmíněných živlů do tábora národního stalo se potitice české osudným. Oni strany národní nesesílili, nýbrž oslabili; co cizí živel v naší české domácnosti spůsobili

mužně i volně pod záštitou nedotknutelnosti poslanecké hájiti mohou zájmy národa?

Od té doby, co dáno bylo heslo k trpnému odporu doma, národ ochabl v zápase, stal se namnoze lhostejným k nejdůležitějším zájmům svým. Má-li probuzena býti opět síla národa, musí se upustiti od dosavadní úmorné nečinnosti, která dává národ pod břitký meč jeho odpůrcův. Poslancové musí opět vstoupiti do sněmu, aby tam hájili neústupně, důsledně a nepodajně práva národa.

Bude zajisté v dějinách našého národa straně naší počítáno za jednu z největších zásluh o vlast, že konečně odhodlaně sáhla na to nesmyslné vzdalování se sněmu domácího, vyslavši tam své poslance.

Jeť ovšem našich tam teprv sedm; avšak počátek učiněn a nyní budiž péčí naší co nejpilnější, aby počet těchto sedmi prvních odhodlaných zákopníkův na půdě činné sněmovní oposice co nejdříve a co nejvíce byl rozmnožen.

Jinou než ke sněmu má strana naše úlohu vzhledem k říšské radě.

Tam není ta nepochybná, všeobecně uznaná půda, na níž, jako na sněmu zemském, od věkův národ český opatřoval potřeby a vyhledával prospěchy své.

Proti cislajtanskému parlamentu ve Vídni trváme v plném pasivním odporu nejen proto, že jsme Čechové, nýbrž i proto, že jsme bojovníci upřímné a poctivé politické svobody.

Ze stanoviska politické svobody opíráme se parlamentu, který je založen na nerovném právu nejen národův, ale i jednotlivých vrstev obyvatelstva, parlamentu, který jest zřízen k tomu

konci, aby pojistil panství jedné národnosti nad národnostmi ostatními.

Ze stanoviska politické svobody trváme v odporu proti parlamentu, který založen na centralisaci, odporuje novověkému pokroku ve zřízení státním. Základem moderního zřízení státního může býti jen politická svoboda, a kde tato má zapustiti své kořeny, tam musí býti šetřeno jednotlivých individualit, nechť již různí se dějinami neb jazykem. Jakkoliv je dnes na denním pořádku tvoření se velkých jednot národních v Evropě, ve vnitřním ústrojí jednotlivých států spatřujeme centralisaci již jen tam, kde sloužiti má násilí, nechť je již toto násilí dynastické neb parlamentární.

Ze stanoviska svobody trváme v odporu k parlamentu, v němž dle zásad v pravdě ústavních, nepřichází vůle a přesvědčení většiny lidu k platnosti, kde k platnosti přijíti ani nemůže proto, že je tu rozhodující panská sněmovna, do níž každá vláda v počtu neobmezeném povolati může své stoupence; je to parlament vlády a ne parlament národův!

Trváme v pasivním odporu proti říšské radě však hlavně proto, že jsme Čechové.

Ústřední tento parlament ztenčuje samostatnost a svézákonnost zemí českých způsobem, který odporuje i životním zájmům naší národnosti i historickému právu naší vlasti; a žádná politická strana nemá práva, aby o své újmě řešila otázku o obeslání a uznání této říšské rady; jestiť to otázka, která se dotýká samé bytosti našeho národa; je to tedy otázka celého národa, a jen národ sám většinou svých po-

slanců zemských může přistoupiti k jejímu rozřešení.

Strana naše, jakkoliv do té chvíle bezpříkladně hanobena v národě, jakkoliv domácí naši odpůrcové ošemetně ji podezřívají, že vstupuje do spolku s protivníky národa, že chce vstoupiti na půdu cislajtanské ústavy, že chce obeslati a uznati říšskou rádu atd.: strana naše dovede tak věrně, poctivě, obětavě a statečně hájit prospěch země proti nynější parlamentární centralisaci, jako kterákoliv druhá v této vlasti.

Jsouť v straně naší veskrze mužové poctiví a vlastenečtí, kteří sice nechtějí „nečinně trpěti“, avšak vždy a všude, rozhodně, činně a obětavě zápasiti budou za práva a samostatnost vlasti, za volnost svého národa!“

Promluviv toto upřímné, poctivé slovo české, doufal Dr. Julius Grégr, že nemine se ono s dobrým účinkem na tábor staročeský, že ochrání mladou svobodomyslnou stranu českou na dále před vražedným tím podezříváním a osočováním, jakoby trhala jednotu národa na venek vůči nepřátelům společným. Poctivci nešlo na rozum, jak by který poctivý Staročech mohl po takovém osvědčení ještě v straně naší viděti stranu nevlasteneckou, protinárodní a proradnou. Však záhy byl krutě vyveden ze svých nadějí. Fanatický, záštiplný tisk Skrejšovského hned příštího dne kvitoval toto poctivé nabídnutí naší ruky ku solidárnímu hájení praporu státu českého — pošklebkem o zmotaných hlavách, které prý chtějí zároveň činnost i abstinenci, státní právo české a demokratism, — a za týden byli jsme opět na očích všech Staročechův

„prodavači českého prvorozenství Němcům za čočovici,“ „zbabělými sběhy a mladoústaváky“.

Ještě neodstoupil kalich utrpení — naopak, nyní teprve, v roce 1875 mělo utrpení demokracie české dosíci svého vrcholu. Poslanci mladočešti vymohli na sněmu českém subvenci zemskou pro stavbu Národního divadla: úhrnem 300.000 zl. Za to jsou kaceřováni tiskem Riegra a Skrejšovského, jako by byli zradili vlast. — Poněvadž Mladočeši Národní divadlo stavěli — Staročeši zapjali si kapsy. Slibovali demonstrativně tisíce — ale „s podmínkou“ nebudou-li Národní divadlo stavěti Mladočeši. Stejný boj o řízení divadla prozatímného. Staročeši chodili raději do německého a stavěli zabranské trucdivadlo, jen aby divadlo české zničili, pokud je říditi budou Mladočeši.

Tito vypůjčili si na stavbu Národního divadla, když již stavební fond byl vyčerpán od české spořitelny 200.000 zlatých, splatných ve 30 letech. Staročeské listy nazvaly to nejhanebnější zradou, zaprodáním divadla Národního, ba celé české věci Němcům ústavákům. Sladkovský jel do Vídně vymáhat povolení na věčnou loterii pro Národní divadlo. Opět zrazoval českou věc a prodával Němcům! V srpnu r. 1875 vyvedena stavba Národního divadla šťastně do rovnosti hlavní římsy. Listy staročeské zasypaly proto výbor mladočeský znovu nejjedovatějšími výčitkami, jako by byl jmění nasbírané národem „hříšně prostavěl a promarnil“, a dne 21. srpna roku 1875 přichvátal sám dr. Rieger, aby do „Pokroku“ napsal: „Slovo o Národním divadle“, jímž neváhal muže, jako byli dr. Julius Grégr, dr. K. Sladkovský, dr. Pravoslav Trojan, dr. Ant.

Čížek, Josef Barák, Miroslav Tyrš, takto poznamenávati: „Lidé jdoucí za všelikými cíli sobeckými, jakéž jsou chvála, moc, výdělek, lidé, kteří z vlastenectví činí kšeft; samozvanci, kteří, sotva že se byli přihlásili ku praporu, již také sami celým vojem vládnouti chtějí; ponížení suplikanti, kteří šli ke sněmu německému a ke šlechtě německé prosit o podporu na Národní divadlo a obdrželi a přijali ji, jakož i slib další podpory pro případ dobrého správně ústaváckého chování svého; vyžebrali si podporu tu co prémium za svou státoprávní a národní kapitulaci..." „samopatentovaní svobodomyslníci", živlové, s nimiž boj vésti jest dru. Riegrovi proti mysli, neboť vlasť může prý na něm zajisté mnoho žádati, „avšak aby žaludek jeho přijal pokrm odporný, aneb přemohl hnus, jejž mu působí bližší stýkání se se sprostou surovostí a osobní nenávistí, toho ani vlasť na něm žádati nemůže."

„Radikální tito demokraté, neomyláci ti v demokracii" — končil dr. Rieger svůj smutně památný pamflet — „jsou do sebe tak zamilováni, že osobují si právo, vládnouti všim lidem, všim národním jměním. Jsouť oni koterie, kteráž usurpovala řízení Národního divadla a zřeknuvši se politických zásad, vydala i ty statisíce, kteréž chudý národ v době těžké odevzdal do rukou jejich, do nebezpečí, že mohou odcizeny býti věnování svému." —

Takový ton udal dr. Rieger svým stoupencům k agitaci volební proti straně naší o sněmov-

ních volbách v září r. 1875. Srovnejme s tím ton odpovědi dra. Julia Grégra, kandidujícího tehda pro města Slané, Louny, Kladno, Nové Strašecí, Ounošť, Velvary a Rakovník. Mluvě před voliči Slánskými dne 26. září r. 1875 odpověděl touto důstojnou obranou: „Hlavní úlohou naší strany jest, aby razila v národě našem dráhu osvětě a politické svobodě. A že jest toho potřeba nejpilnější, aby v národě českém byla strana, která staví hráze proti zatemňovacímu a zpátečnickému přívalu, o tom jest z nás přesvědčen každý. Neboť nikdy ještě v této zemi nebyla mysl národa zatemňována naukami rekcionářskými a klerikálními způsobem tak nebezpečným pro rozvoj národní jako nyní. Nejednou sice byl již dle svědectví dějin našich otravován duch národa tímto dvojím směrem, však bývali to vždy hlavně jen cizí živlové, kteří takto zhoubně dotírali na život jeho: jednou tu práci konali jezovité pod rozkazy Říma; jindy opět ji provozovali sluhové německého absolutismu pod rozkazy Vídně; dnes však — dnes tuto práci přejali vlastní naši rodáci! Dnes celá velká politická strana česká pod praporem „národním“ živí, podporuje a šíři směr v lidu, proti němuž již téměř před pěti sty lety nejslavnější naši předkové zápasíce nasadili životů svých.“

„Dnes sluje v zemi naší vlastenectvím, dnes vyhlašuje se za spásu národa, co podle zkušeností dějin národům zejména menším vždy a všude bylo ne-li hrobem, aspoň pramenem nejžalostnějšího úpadku. — Že my, kteří hlá-

síme se ku zásadám svobody, seřadili jsme se pod společný prapor, abychom opírali se vlivu klerikálních zpátečníků — to, pánové, je skutek, pro nějž příští dějepis našeho národa věru nás neodsoudí!"

„Jest ovšem těžký zápas, k němuž odhodlala se strana naše. Snad nikdy nebyly zde poměry nepříznivější straně zápasící za osvětu a politickou svobodu. Neboť nejen že strana, proti níž stojíme, má za sebou většinu národa, nýbrž ona má za sebou jako svou zálohu i onu velikou evropskou armádu, skládající se ze všech zpátečníků a ultramontánů všech zemí, kteří v nynější době seřadili se pod společný prapor na obnovení absolutního panství světské a církevní autority. — A nejen že strana, proti níž jest nám zápasiti, jest mnohonásobně četnější, ale ona užívá proti nám zbraní, že podobných straně naší z důvodův mravnosti a vlastenecké počestnosti užívati nelze. Pánové, čím pak bojuje proti nám strana konservativní, skládající se ze živlů t. zv. staročeských, z klerikálů a konservativní šlechty? Bojuje snad pravdou? Bojuje důvody rozumu neb silou lepšího přesvědčení? Či bojuje snad konečně mocnějším zápalem vlasteneckým? Ani jedinou z těchto zbraní na nás nevystačí. Ale: nepravda, křivé podezřívání, lež a podvádění veřejného mínění o úmyslech strany naší, to jsou zbraně našich odpůrcův.

Či není to lež, když o straně naší denně rozkřikují, že se zaprodala vládě? Není to lež, když o nás šíří v lidu, že jsme se odrodili, že jsme prodali svůj národ, že jsme se odštěpili ze — ziskuchtivosti a že jsme

se stali ústaváky?! Není to nepoctivé podezřívání našich snah, když berou vlastenectví naše v pochybnost, když upírají nám i poctivých pohnutek jen proto, že hájíme jiného přesvědčení politického než oni? Není to zbraní nepočestnou, když celou stranu, čítající na tisíce osvědčených vlastencův líčí mluvou, jaké se přiučili z jezovitských žaltářův, jako „ztracené syny národa“, když upírají nám i počestných úmyslův, ač každý z nás svou vlasteneckou neúhonnost hrdě měřiti může s počestností kteréhokoliv z přívržencův a vůdcův strany staročeské!“

„Nepřipomínal bych zde, co nepoctivých prostředků užívá strana staročeská, počítajíc na to, že jako v každém jiném, tak i v našem národě najdou se lidé, kteří nemajíce vlastního úsudku, uvěří všem těm lžím o naší straně šířeným a že zejména mezi lidmi obmezeného rozumu rozpálí nenávist a zášť proti nám ve slepý fanatism. Podobné zbraně, doufám, účinkují jen chvíli. Jak dlouho to může trvat, že ti „apoštolové“ lživého podezřívání zahanbeni státi budou před tváří národa konečně prohlédnuvšího?! Nenapadlo by mně tedy věru vzpomínati zde těch staročeských a ultramontanních pranýřův, na něž nás hanebnost politických našich odpůrců denně staví: kdyby způsob toho neotravoval mravnost celého národa — neoslaboval horlivost vlasteneckou a nepracoval k úpadku naší národnosti, již z jiných stran tak nebezpečně ohrožené. V boji obou národních stran, jaký nyní se vede, zapomíná se na národ, jen zájmy strany rozhodují.

Veliké interessy národa odstrčeny jsou do pozadí a mezi tím co mocněji než za absolutismu se vráží germanisace do těla našeho národa; co Němci pomocí nynějšího svého ústavního aparátu s neobyčejnou raffinovaností soustavně zatlačují odevšad živel český, co zřizují z našich peněz se zimničným chvatem německé školy pro české děti, jakoby spása toho 40milionového, svou vzdělaností se honosícího národa německého závisela na několika těch germanisačních fabrikách v českém Karlíně, v českém Smíchově a v jiných českých městech a vesnicích: mezi tím, pravím co hyne národ i hmotně, co celý veřejný život jeho denně více se kloní k úpadku: co činí ti tak zvaní vůdcové a patriarchové „velké strany národní?" Píšou pamflety proti Mladočechům na obranu své autority a pěstujíce zášť a nenávist proti nám z uražené ctižádosti a neukojené osobní marnivosti, trhají celý národ do proudu šířající, nezřízené vášně! . . . Cítíme to všichni, že od nějaké doby věc národa našeho neprospívá, alebrž hyne!

Ten způsob zápasu, k němuž strana staročeská dala heslo, záleží hlavně v tom, že se na vzájem šlapeme do bláta a tím tahá se do kalu celý národ! — Hrdá a statečná druhdy opposice národní, vedená od r. 1861 s vlasteneckým zápalem, zvrhla se v ohyzdné domácí poskribování vlastencův, kteří stojí při praporu svobody. Jestliže jeden z předních vůdců staročeských nedávno veřejně ve svém orgánu na místo velkého mravního a vlasteneckého principu

postavil — svůj „osobní hnus“ před svými politickými protivníky — naznačil tím trefně — celou situaci, která věru není dnes ničím jiným, než pohříchu hnusným obrazem malicherných osobních nechutí a vášní . . . Ba ano, pánové: ve straně, která má dnes většinu v národě, která má téměř veškeru odpovědnost před soudem dějin z nynějších žalostných politických a národních poměrů, jimž vtlačila svůj vlastní ráz: ve straně té neznamenali jsme z veřejné její činnosti dosud ani jediného muže, který by dovedl u velkoduchém vlastenectví své drobné a malé osobní vášně, své soukromé chutě a nechutě překonati v zájmu národa!“

To byla odpověď dra. Julia Grégra — — dru. Fr. Lad. Riegrovi. V ní zasténala všechna ta 14letá bolestná zkušenost, jíž zažil se staročeskými vůdci, v ní ozvala se však spolu celá ta vznešená, statečně vlastenecká mysl Juliova, kterou nic nemohlo bolestněji zkormoutit než toto hříšné ponižování národa a celé věci jeho k vůli ukojení osobní malicherné vášně několika zhýčkaných výtečníkův. Žaloba jeho vyzněla těmito mohutnými dotazy: Co učinili vůdcové staročeští pro sjednání svornosti a jednoty v národě, neb aspoň pro sjednání slušného a zdravého poměru mezi oběma stranami? Znáte jediného k tomu kroku, který by se byl stal s jejich strany? Já neznám ani jediného. S heslem „národní svornost a jednota“ na rtech, spotřebuje celá ta velká strana národní“ veškeré síly své na šíření — rozkladu v národě, na ubíjení v něm živlův svobodomyslných . . .“

Na to přešel Julius Grégr k obraně mladé, pronásledované strany své, prohlásiv jménem jejím slavně a důrazně: „Z nás nikdo zajisté nebude se opírati tomu, aby ve všech otázkách národních stalo se dorozumění mezi stranami; neboť v tomto směru je jednota nejen žádoucí ve prospěch národa, nýbrž ona jest i nutna, potřebna a při tom možná.“

Tím ovšem nikterak nemínil, že by snad strana naše měla ochabnouti v odporu proti agitaci klerikální a zpátečnické, že by k vůli svornosti a jednotě národa měla přimhuřovati oči k tomu otravování ducha jeho myšlénkami reakcionářskými, světskými a ultramontanními.

Naprosto ne! Chtěl poctivou solidaritu celého národa v boji za český stát a v obraně našeho práva národního proti Němcům a Vídni: ale při tom všem chtěl zde míti silnou svobody a světla milovnou stranu v národě Husově, která by žárlivě střežila svéráznost ducha českého jak vyzářila v demokratické epopeji věku patnáctého „v záři kalicha“.

Dokladem toho sám závěrek téže řeči jeho:

„Vedle osudné germanisace otravuje mysl lidu našeho směr zpátečnický a klerikální tak povážlivě, jako v dobách nejhlubšího úpadku národa. Proti nim, těmto zhoubným a otravným vlivům statečně a obětovně opírati se všemi silami: toť zajisté nejpilnější úlohou strany svobodomyslné. V tom poznejme všickni nejpřednější vlastenecký úkol svůj.

Ano pánové! Veškeré útoky na stranu naši

nechť se dějí odkudkoliv a nechť je vedou zbraněmi sebe ohyzdnějšími, nesmí nás odvrátit od této sobě uložené vlastenecké práce. V hrdém povědomí velkého i vlasteneckého svého úkolu, budeme probouzeti krajany sve z dosavadní úmorné nečinnosti, budeme s mužnou a nepodajnou odhodlanosti potírati vždy a všude zatemňovací snahy domácích našich zpátečníků a klerikálů, budeme šířiti v lidu našem se vším úsilím snahu po volnosti a pokroku, budeme probouzeti národní uvědomělost a vlasteneckou hrdost: neboť ty jsou vesměs lepší a bezpečnější záštitou budoucnosti národa, než všelijaké ty diplomy a reskripty, které se dnes dávají, aby se zejtra opět zrušily". —

Volbami r. 1875 pokročila strana naše potud, že dostala do sněmu 14 poslancův a že i v krajích, kde podlehla, vzrostl počet její přívrženců. Ale přes to vždy ještě ohromná většina lidu českého planula hlubokou záští a bojovala podrážděněji než před tím proti nám, volajíc na poslance naše hněvivě: „Podrobte se! Nechoďte na sněm, tím jen zrádně poškozujete a ponižujete věc národa, který vám klne jako odpadlíkům a přeběhlíkům!"

Ano, v tom po názoru staročeské strany záležel náš zločin: že jsouce v menšině, nepodrobili jsme se veliké straně staročeské na milost a nemilost, že jsme s ní nechtěli svorně kráčeti cestou trpného odporu proti sněmu českému, ale že jsme cestu tu dle svého přesvědčení pokládali za bludnou a záhubnou národu. To byla vzpoura proti „otci národa" Fr. Palackému, který tehda hlásal že prý „vzdáti se trpného odporu jest

tolik, jako nastoupiti cestu Sabiny (!)", a který dal se vůbec proti nám strhnouti ku výbuchům tak urputné vášně, že účinek jich na společnost staročeskou byl svrchovaně demoralisující. Pomyslemež, jaká divoká náruživost v této zavládla když téměř každého čtvrtletí zaduněl proti nám nejhrubší polemický výstřel z duševní dílny starého Palackého, když slavný dějepisec plným svým jménem volal věrné syny českého národa do nejprudšího boje proti nám — „odštěpencům", „šílencům", „zrádcům", „přeběhlíkům", „prodavačům práva prvorozenství", když vinil naše Sladkovské, Grégry a Trojany ze „sprosté ničemnosti, která vzbuzuje morální ošklivost", když po nich metal urážkami: že prý „chtějí z vlastenectví učiniti kšeft" že jsou „stranou poroby", jež závidí šlechtě její statky a její jemnější mrav atd.

Byla-li již svrchovaná toho potřeba proti této spoustě surového bratroboje, který hrozil nás všecky učiniti bídnými — zdvihnouti mocných hrází, sotva kdo přičinil se o to vytrvaleji a statečněji než Dr. Julius Grégr. Kdyby jeho „Národní Listy" byly jen o píď couvly a ochably v obraně spravedlivé a rozumné věci, bylo by bývalo veta po této, veta po straně svobodomyslné. Však to by nebyl býval Julius Grégr! Do posledních sil bojovati za myšlenku, o jejíž pravdě byl přesvědčen, a raději padnout, jenom ne zbaběle poklesnout před křivdou! Ale čestný boj chtěl míti, a k tomu čestnému boji doufal že donutí stranu staročeskou a její zvlčilý tisk nejlíp tím, když strana naše neustane v celém svém vystupování osvědčovati převahu ušlechtilosti a mravní síly, když osvědčí se býti ne-

rozborným táborem ideálních vlastencův, kteří jsou odhodláni pro vlast, národ a svobodu vše podstoupit, vše obětovat a nasadit, kteří se nedají odstrašit žádným pronásledováním a žádným na cti utrháním, ale jdou a půjdou za svým přesvědčením až do konce.

K tomu měl přispěti platně a rozhodně druhý sjezd strany naší svolaný ke dni 7. listopadu 1875 opět do Prahy. Vydařil se za účastenství 1000 stoupencův znamenitě. Přesvědčil nepřátele naše, že strana svobodomyslná, přes všechnu tu záhladnou neslýchanou válku domácí má hluboké kořeny v lidu českém, ví co chce a co zmůže a nedá se udolat. Mužná, pevná odhodlanost mluvila z obranných těch řečí, jako z přijaté resoluce, pocházející opět z péra Julia Grégra.

Po důtklivém odsouzení toho nevraživého boje Staročechův, za kterého ochabuje vlastenecký zápal a šíří se záhubná nemravnost v národě našem, pravilo se v ní:

„Pronášíme pevnou vůli svou, že přičiníme se o to, aby

I. v lidu českém oživla opět láska ku vlasti a ku jazyku rodnému, která se jeví nezištnou a obětovnou prací a mužnou cností a která ku mravnosti a ku svobodě odchovává národ.

II. Aby lid český v boji o statky tyto užíval vždy zbraní důstojných a mravných považuje zejmena mimopolitické úkoly za půdu, kde všechny strany společně působiti mohou a mají ku zdaru národa našeho. V této službě národa seřadíme se všichni ku poctivé práci a chceme účinně podporovati vše,

cokoliv vede ku pevné zřízenosti strany svobodomyslné.

III. K uhájení práv národa českého, jakož i k dobývání zřízení v pravdě svobodomyslných, prohlašujeme konečně za nutné, aby sněm král. Českého od zástupců národa českého v plném jich počtu byl obeslán a za příčinou tou zavazujeme se působiti se vší obětavostí k tomu, aby voleni byli jen takoví poslanci, kteří by do sněmu vstoupili a tam práva lidu hájili.“

Když byla za nadšeného souhlasu tato resoluce celým sjezdem přijata a nový sbor důvěrníkův, mezi nimiž ovšem opět Dr. Julius Grégr, taktéž jednomyslně zvolen, vyvstal staříčký Dr. Trojan, aby vřelými slovy odporučil sjezdu ještě tento památný návrh:

„Valný sjezd národní strany svobodomyslné vyslovuje vřelý a pobratimský soucit s hercegovskými a bosenskými povstalci a vyslovuje vroucí přání, aby bratři jihoslovanští domohli se po tolikých obětech konečně svobody a zlomili vlastní silou i podporou přátel pouta panství tureckého“. — Shromáždění provolávajíc bouřlivě „Slávu“ jonákům hercegovským jednohlasně přijalo tento krásný návrh vyňatý z duše všech.

Nikdo z účastníkův této památné chvíle asi netušil, jaké drama světodějné vzejde z tohoto nepatrného povstání ujařmených bratří jihoslovanských, a jaké následky bude drama to míti na vývoj věcí našich.

—

XIV.

Netušený obrat.

Je-li zákona vepsaného do knihy člověčenstva runami nejtajemnějšími, jest to zajisté na vůli lidské nezávislá, vši prozíravosti nevystižitelná proměnlivost losů lidských. Den 26. května 1876 připomenul pravdu tu národu našemu Jobovou zvěstí o smrti jeho Nestora — Františka Palackého. Rána ta hluboce zachvěla veškerou duši českou. Všickni jsme cítili, že schudli jsme o mohutného bojovníka, o velikou, na dlouho nenahraditelnou sílu duševní, a to stačilo, abychom my Mladočeši zapomněli všechno politické příkoří jehož bylo nám od této tvrdé, ale veliké hlavy české zakoušeti. Pravili jsme si, že byl starý Palacký štván démonem Skrejšovským a obávali jsme se, že nyní teprv tento zlý genius opanuje neobmezenou mocí Riegra i celou stranu staročeskou a věci příští budou horši věcí bývalých. Obavou tou trudil se též náš Julius, kterého touž dobou zasáhla děsná rána osudu, vyrvavšího mu smrtí jeho milenou choť Annu Hulešovou, vzornou matku šesti útlých dítek. Stoje nad hrobem svého rodinného blaha, trnul

ubohý trpitel náš před budoucností. Neboť jakoby na této ráně nebylo dosti, hroutilo se tímž časem i štěstí tchána jeho bodrého měšťana J. Huleše, nezaviněnou pohromou finanční v ssutiny. Tím byl ovšem utrpěl i úvěr Dra Julia Grégra co nejkrutěji, a celá staročeská Praha čekala tehdá na úpadek „Národních Listů" jako na událost neodvratnou. Ale nezmarná energie Juliova osvědčila i tentokráte svou obdivuhodnou pružnost a sílu. Ve chvíli, když všickni jej měli za ztracena, on samojediný nezoufal nad sebou, napjal síly k odvážnému kroku a zachránil se jako zázrakem.

Mohl se tehda velmi bohatě oženiti s ušlechtilou, sobě sympatickou dámou z vážené, vlastenecké rodiny. Však jediná neopatrná otázka její, ucházel-li by se o její ruku i tehda, kdyby byla — chudou, urazila jeho jemnocit tou měrou, že rázem jí dal s Bohem a zařekl se pojati ženu bohatou.

Pomohl si vlastní přičinlivostí, vlastním důmyslem — zvelebiv „Národní Listy" ve všech směrech do výše nejlépe zřízeného a zpravovaného listu slovanského, který svou vervou pro věc slovanskou, svými bohatými zprávami o válce slovansko-turecké, daleko předčil všechny ostatní listy staročeské a vůčihledě znovu dobýval si ztracené popularity. Zatížen značnými dluhy odvážil se nicméně koupiti na úvěr veliký dům pro závod svůj v ulici Mariánské a zříditi v něm nemalým nákladem tiskárnu časopiseckou dle nejmodernějších požadavků. Koupil výhodně a spekuloval šťastně. Neboť pod dojmem smrti Palackého poutuchla nevraživá ta vášeň strany staročeské proti Mladočechům vůbec, a „Národ-

ním Listům" zvlášť — a hlavní nepřítel těchto J. S. Skrejšovský místo aby vyrostl na všemohoucího samovládce, — náhle sám byl postižen ranami osudnými a řítil se podzimem r. 1876 již střemhlav se své závratné politické a finanční Eiffelovské výše. Stržen bankrotem bratra svého, ocitl se domnělý ten Nabob, který páčil r. 1872 své jmění na půldruhého milionu, v listopadu r. 1876 sám v takových tísních finančních, že musel dne 30. listopadu 1876 prodati svůj dům v Jindřišské ulici za 150.000 a dne 9. prosince svou tiskárnu i svůj žurnál „Politik" za 235.000 staročeskému (Riegrovu) „Družstvu", které mu nabídlo 4000 roční gáže a svobodný byt, bude-li říditi „Politik" podle usnesení družstva. Však podrážděný s výše sklesly démon nevydržel dlouho uzdy snésti. Již během r. 1877 rozvadil se s Družstvem Riegrovsko-Karlachovským politicky do té míry, že počal v „Politik" psáti proti passivní politice staročeské — takřka po mladočesku.

Většina Staročechův, nestačíc dále uhražovati enormní finanční požadavky prodlouženého svého „genia" Skrejšovského, — přidružovala se ku Riegrovi, jenž konečně také počal se toho demonického „Dantona" strachovati a vzdalovati jako starý kníže Karel Schwarzenberg a vysoký klerus. Tvrdost veliké staročeské strany počala jihnout, volání po míru, po svornosti a dohodě ozývalo se z úst druhdy nám klnoucích, což divu že v pronásledované, trpící menšině naší rověž mizela bývalá bojovnost a počaly se ozývati hlasy dobromyslných našinců v, abychom si podali ruce, abychom si odpustili, co jsme si učinili a znovu všickni za jedno v jednom šiku bojovali za společnou

svatou věc jako bývalo druhdy. Za této nálady zastaven nejprve boj a uzavřen mír v otázce divadelní, která za té doby politické nečinnosti stala se nejprvnější otázkou srdcí českých. Našinci nabídli Staročechům polovinu míst ve výboru pro zbudování Národního Divadla. Staročeši slíbili nejhorlivější obětovnost pro národní loterii jakož i sbírky a Dr. Rieger zatoužil veřejně (při pohřbu děkana Čermáka v Libichově) po smíru a dohodě, ježto prý přece je nám všem společný jeden cíl: státní právo české a jeden nepřítel téhož.

Vůči tomuto obratu v náladě většiny národa, Dr. Julius Grégr neváhal odpustiti křivdy utrpené a podati ruky ku poctivému a čestnému míru, který byl marně nabízel straně Riegrově již dne 22. června 1876. Tehda ještě byl pánem Staročeské strany Skrejšovský a proto byla nabídka naše zpupně odmítnuta. Však o půlletí později již byl Skrejšovský s Riegrem na štíru, a tudíž nálada pro dohodnutí obou stran neskonale příznivější. Vlastenecký cit Juliův nepropásl té příležitosti. Pokusil se znovu o čestný smír na tomto základě: „Nechť se obě strany toužící po uskutečnění českého státu, sjednotí ku pospolitému dobývání státního práva českého v jeden klub — státoprávní. V záležitostech politických a v příčině voleb sněmovních, zachovejž si však každá strana úplnou samostatnost.“

Dr. Sladkovský, jemuž Julius Grégr jedinému s myšlénkou svou se svěřil, byl jí v první chvíli zaražen: jako zamlouvala se jeho vlasteneckému srdci, tak lekala jeho chladně uvažující

rozum. „A nebojíš se“ tázal se Julia, když my s tímto nabídnutím přijdeme, že se to nebude všeobecně pokládat za kapitulaci? Že to naše lidi nepoleje studenou vodou, že v tom nebudou vidět důkaz naší zoufalosti, naší mdloby a začátek konce naší strany?

Dr. Julius Grégr soudil však zrovna naopak: že to může jenom straně a věci naší býti ku prospěchu, ať již Staročeši odpoví ku nabídnutí smíru jakkoliv. Odmítnou-li, uvidí celý svět, při kom byla vyšší vlastenecká mysl a lepší vůle. Přijmou-li však, pak uznají tím konečně naši stranu za vlasteneckou a v národě oprávněnou, přestane to nezřízené pronásledování a ubíjení našincův, pod jehož tíhou již tolik jich pokleslo na mysli a vytratilo se z našich řad i z veřejného života vůbec. Sladkovský dal si čas na rozmýšlenou; ale když v té své hluboké mysli vše zrale zvážil a rozmyslil, přišel a pravil rozhodnut: „Bratře, máš pravdu. Je to jediný možný a čestný východ z toho pekla, ve kterém se všickni trápíme.“ A od té chvíle pracovali oba dva stále spolu o provedení myšlenky té, o konstrukci toho pospolitého krovu, pod nímž by se obě strany bez ujmy své cti, svých zásad a svých snah mohly scházeti ku svorné vlastenecké práci. Bylo nutno přesně vymeziti a stanoviti zájmy celému národu společné a stejně svaté. Jen o těch měli se poslanci a důvěrníci obou stran usnášeti pospolitě, jen k vůli těm měl se zříditi společný státoprávní klub veškerých poslancův českých, jehož stanovy v nejpodstatnějších kusech vypracoval Dr. Julius Grégr. Dle nich jednati se smělo ve společném tom klubu státo-

právním pouze o státoprávních poměrech zemí koruny české a o poměru jich k ostatním zemím rakouským jakož i ku celé říši Habsburské a o státoprávních poměrech Rakouska ku cizině. Za společnou záležitost prohlášeny dále otázky národní, zejména otázka národní rovnoprávnosti v celém rozsahu života veřejného, konečně otázka obeslání zákonodárných sborů mimo hranice zemí koruny české, tedy říšské rady vídeňské a delegace rakouské. Pouze o těchto otázkách smělo se rozhodovati v klubu většinou hlasův obou zastoupených stran, z nichž každá měla v něm vyhrazenu svou representaci, kterou si sama volila. Ve všech ostatních otázkách a důležitostech politických, osvětových, národohospodářských a sociálně politických měla každá strana právo a volnosť jednati samostatně, tu se nemusila podrobiti žádné většině druhé strany. Tak měla býti dle koncepce Juliovy rozřešena konečně palčivá otázka jednoty a svornosti národní: „Ve věcech národních a státoprávních“ jsou vlastní slova jeho — „měl celý národ český státi co jednolitý nerozborný šik proti společným našim odpůrcům; ve všech věcech ostatních však měla si každá strana zachovati samostatnost a volnost snažení svého“.

Takto propracovaný plán předložil Dr. Julius Grégr důvěrníkům strany naší, aby rozhodli, má-li se s ním vůbec a v které době vyjíti straně staročeské vstříc. Po důkladné úradě vyslovili se skoro všickni důvěrníci pro myšlenku samu, ale o způsobu provedení pokusu náhledy dlouho se různily; jedni byli proto, aby byl dříve svolán a vyslechnut sjezd strany; druzí však v nynější chvíli rozhodně od svolání sjezdu zráželi, obá-

vajíce se, aby na něm nedošlo ku sporům a hádkám, které by straně a věci naši neskonale ublížily a pastvou byly nepřátelům našim. Obavy ty nebyly bezdůvodny. Vůči onomu světodějnému dramatu, jež odehrávalo se na svazích Balkánu dvojnásob trpce pociťoval každý Čech, jak zubožený, bezbraný a bezvýznamný jest v době té veliké národ náš rozervaný a zemdlený bratrobojem tak otravným a dlouhým: a kdežto bolest ta vážnější povahy mezi námi dvojnásob popuzovala k nesmiřitelnému zanevření na původce toho boje šíleného, kdežto na jedné straně srdce se zatvrzovala proti každékoliv myšlence na smír se stranou nám tolik křivd a příkoří vražednych učinivší; na druhé straně povahy měkči vedly nářky a hlasitě toužily po smíru a jednotě za každou cenu. Bývá tak vždy v dobách neštěstí a zkoušek: nejeden bojovník v řadách našich pozbýval odvahy a zoufal nad budoucností strany, ne-li nad budoucností národa samého. I počaly se ozývati ze samého tábora našeho hlasy radící k tomu, abychom svinuli prapor samostatné strany a vrátili se pod společnou korouhev pod vedení Dra. Riegra. V ten čas bylo zajisté povážlivé svolati sjezd. Jak snadno mohlo volání omrzelců a zoufalců nalézti ozvěny, jak snadno mohla býti mladá odevšad osočovaná a pronásledovaná strana naše zakopána. „Ne snad,“ jsou slova Juliova, „že by ti, kteří pozbyli odvahy, byli měli vrch mezi námi, té obavy jsme neměli. Avšak již pouhé ty hlasy třeba vycházely jen z nepatrného hloučku členů našich, — kdyby se byly ozvaly v lůně nejvyšší representace strany, — kdyby na valném sjezdu strany byly žádaly opuštění strany: byly by u veliké

míře poškodily naši organisaci." — Zůstalo tedy zatím na pouhém rozhodnutí věci sborem důvěrníkův, který zmocnil Dra. Sladkovského ku vyjednávání s vůdcem strany staročeské. A hle, Dr. Rieger, — toužící se vymanit z nadvlády Skrejšovského, jehož mstivosti se strachoval, byl jako vyměněný.

Shledal myšlénku Juliovu — snad ponejprv — dobrou, a slíbil, že se u své strany zasadí o smír a porovnání na tomto základě.

V listopadu r. 1877 počala komise zvolená z důvěrníků obou stran rokovat o stanovách a Novým rokem 1878 byl klub státoprávní skutkem.

Tou dobou chýlila se dráha všemohoucího dosud Skrejšovského již ku krkolomnému pádu. Rozmíšky a spory jeho s Riegrovým družstvem, ostřily a příkřily se při pánovité, vzdorně prudké povaze roztrpčeného publicisty den ke dni až skončily v prvních dnech ledna 1878 děsnou krvavou událostí v někdejším domě Skrejšovského, kdy plnomocník Riegrova družstva, architekt Vilém Thierhier, po prudkém nočním výstupu se Skrejšovským v druhém patře schodiště, nalezen pak dole na dlažbě pod schody s roztříštěnou lebkou, bez vědomí v tratolišti krve. Soudilo se obecně, že ho vášnivý a silný Skrejšovský v zápasu shodil přes zábradlí se schodů. Následkem podezření toho Skrejšovský znovu zatčen a po několik neděl vězněn. Ale nebylo lze mu viny dokázati, a přelíčení skončilo jeho osvobozením. Tajemná událost zůstala nevysvětlena, však Skrejšovský byl ve společnosti staročeské zničen. Založil si nový list „Epochu", v němž počal pojednou co nejostřeji

brojit proti passivitě, kterou po tolik let byl tak fanaticky proti nám zastával Nyní doznal, že nebyl to žádný „trpný odpor“, ale pouhá záhubná trpnost; nyní ten druhdy tak krutý a nemilosrdný odpůrce vzkazoval díky Dru. Juliu Grégrovi, že se vůči němu v hodině neštěstí zachoval tak rytířsky, že netoliko nehodil po něm kamenem, když ho kamenovali staročeští jeho přátelé, ale naopak padlému odpůrci osvědčil šetrnost a lidskou útrpnost. Několikráte vynasnažil se zdrcený Skrejšovský udobřiti si Julia Grégra nabízeje mu znovu své přátelství. Avšak nepovedlo se mu. Dr. Julius Grégr mohl přemoženému soku jako člověk odpustit, ale jako politik nemohl se smířiti se zrádným ubiječem naší strany a naší věci a to tím méně, an Skrejšovský upadal nyní z jednoho extrému do druhého: jako býval druhdy zuřivým odpůrcem obeslání sněmu domácího, tak nyní počal ve svém listu s rovnou vehemencí horlit pro druhý extrém: pro obeslání říšské rady vídeňské beze všech záruk.

S tím však dr. Julius Grégr nesouhlasil naprosto: „Do sněmu českého můžeme se vrátit bez záruk, avšak nikdy do vídeňského parlamentu: tento jest negací našeho státního práva; jeho práh nesmíme buď vůbec nikdy přestoupiti, anebo jen tehdy, když daji se nám záruky od vlády i koruny, že netoliko nebude to na újmu našemu dobrému právu, ale naopak, že touto cestou bude se hledět nám k němu dopomoci.“

To bylo stanovisko Dra. Julia Grégra a Sladkovského, na kteréž nyní konečně, po tak dlouhém a urputném bratroboji počala

přistupovat i strana staročeská! — V massách stoupencův její dávno již pronikalo poznání, že to svazování si rukou naprostou passivitou bylo ukrutnou zpozdilostí, ježto národ český musil podnikati všechny útrapy páchaného na něm bezpráví, nemaje ani té útěchy, aby mohl dáti výraz spravedlivé rozhorlenosti a tím ulehčiti stísněnému srdci, neboť tribuna parlamentární neexistovala pro něj, právo shromažďovací a spolčovací rovněž ne a svoboda tisku byla tak spoutána, že naproti svým protivníkům byl téměř bezbranným. Musil mlčky snášet a trpět, kterak práva jemu zaručená se zašlapávají, kterak mateřština jeho vypuzuje se z úřadův a škol, kterak se kladou všemu volnějšímu ruchu jeho všemožné překážky, kterak marné jest dovolávání se spravedlnosti u vyšších instancí, slovem, kterak se s ním v každém ohledu nakládá takměř co s národem podmaněným a protivníkům jeho dána jest volnost urážeti jej způsobem nejsurovějším. Ale ten prožluklý falešný stud bránil Staročechům doznati chybu a dáti za pravdu kaceřovaným Mladočechům. Než konečně musila i ta hrdá staročeská hlava povolit. Pádem Skrejšovského sřítil se velký kus toho zatvrzelého furianství a nouze naučila staročeské Dalibory housti.

Když koncem března 1878 Sladkovský a Rieger uveřejnili společné prohlášení, že vzhledem ku otázce obeslání či neobeslání říšské rady není mezi námi různosti nižádné, že v každém případě uznáváme za povinnost vlasteneckou pro všecky Čechy stejně závaznou: nevstupovati do říšské rady, pokud v tom většina našich poslanců říšských i zemských

neuzná zjevný prospěch národa" — uvítáno to staročeskou stranou jako předzvěst smíru i v otázce obeslání sněmu českého. Vskutku také uzavřen již v srpnu na to, kdy vypsány všeobecné volby sněmovni, stran těchto kompromiss ohledně kandidatur mezi oběma stranami. Když pak nově zvolení poslanci staročeští sešli se v předvečer sněmu ku poradě, tu skoro všichni oznamovali, klerak voličstvo jejich má té jalové passivity do syta a je rozhodně pro obeslání sněmu. Pod nátlakem takovým nezbývalo Riegrovi než povolit. A tak stalo se v klubu staročeském dne 23. září 1878 konečně usnesení, že jest žádoucno, aby veškeří poslanci národa českého do sněmu vstoupili. —

Jaké to zadostiučinění pro dra. Julia Grégra a přátele jeho po takovém utrpení. —

Tentokráte — 25. září 1878 — Julius Grégr prvně opět po pěti letech s mysli veselou chápal se péra, aby zaradoval se z vítězství myšlénky, za niž Národní Listy tolik se nabojovaly a natrpěly: „S povznešenou mysli i opravdovostí, jakou žádá od nás vážná nynější doba" — psal v úvodníku; „zaznamenáváme dnes důležitý obrat, jenž nastává v politice národa českého vstoupením všech poslanců na sněm království českého. Myšlénka sněmovní činnosti, za kterou jsme po tolik let horlili a trpěli, — myšlénka užívání sněmovní tribuny k důraznému hájení práv národa našeho a k odhodlanému odkrývání i kárání křivd, jež se na nás pášou — myšlénka ta zvítězila dnes v českém národě, její uskutečnění uznáno obecně za vlastenecké a nutné." —

Na tom ve chvíli vítězství přestal.

A teprve po dalších osmi letech si poulevil tímto šlehem vzpomínky: „S jakým mravním pokořením stojí pak tu lidé, kteří dali zneužiti se k mrzké strannické agitaci, kteří potupou a hanou pokryli jednotlivce a časopisy, kteří vedli proti nám boj s vylhanými hesly, zasíláním telegramů a osvědčení plných hospodské surovosti, plných urážek a pokořujících nepravd — když na konec musí přiznati, že takovýmito nečestnými zbraněmi hleděli zlehčiti a zmařiti myšlénku, která pak celým národem uznána býti musila co myšlénka dobrá, prospěšná a vlastenecká."

—

XV.

Nová fáze české politiky.

Osudný blud byl napraven, ale zlé následky jeho na organism a ducha národa nedaly se tak brzy odčinit. Nebyl to více ten zdravý, jarý a rázný národ let šedesátých. Podobal se spíše pacientu, který se jedva vybral z dlouhé a těžké choroby a sláb vleče se životem čekaje na úsvit jarního slunce jako na spásu svou. Na štěstí podobalo se, že se mraky trhají a slunko co nejdříve se nám ukáže.

Jako v každé straně vytylé v dlouhém nemravném panství konečně dostaví se demoralisace a rozklad, tak stalo se v letech 1877 a 1878 i ve zpupné straně ústavověrné. Jako si podryla půdu ve voličstvu svým přepychem a lichým finančním hospodářstvím, tak se připravila o důvěru nahoře, když pro otázku Bosenskou počala vlastní své vládě Auerspergově činiti obtíže a nesnáze. Uražený a rozmrzelý kn. Auersperg, nemoha panovníkovi déle zaručiti se, zda je většiny v příštím parlamentě, která by schválila okkupaci Bosny a Hercegoviny a byla ochotna povolovat na ni potřebné veliké miliony: žádal opět a opět za propuštění, až císař posléze žá-

dosti jeho vyhověl, povolav dnem 18. února 1879 dosavadního místodržitele tyrolského hr. Edvarda Taafa ku sestavení nového kabinetu, jehož posláním bylo — usmířiti státoprávní opposici českou a přivésti Čechy do vídeňské rady říšské „na půdu ústavy cislajtánské“. Taaffe však neuznával k tomu před volbami říšskými ještě chvíli za příležitou a proto došlo zatím jen ku částečné, ale ovšem pronikavé změně kabinetu Auerspergova; nejznačnější jeho člen, starý Lasser z něho vystoupil a na jeho místo dosedl jako ministr vnitra pružný, poněkud lehkovážný routinier Taaffe. Již v březnu zavolal do Vídně Martinice i Riegra a počal s nimi vyjednávat. Však i Skrejšovský chvátal do Vídně a hleděl se zavděčit Taaffemu důvěrným informováním ho o věcech a lidech v Čechách.

Na druhé straně opět Němci ústaváci větříce obrat větru ve vyšších kruzích a obávajíce se, aby vláda nedohodla se s námi snad na jejich útraty, počali pojednou ladit do mírumilovné tóniny. V „Neue Freie Presse“ Etienne horoval pro smír s Čechy, Herbst rozmlouval o něm s Riegrem, Schmeykal se Sladkovským a Juliem Grégrem.

Bylo zcela přirozené, že Juliu Grégrovi a všem uvědomělým svobodomyslným Čechům jevilo se býti pro věc svobody naší a pro zdar myšlenky českého statu velice důležitým pokusiti se o poctivé vyrovnání s našimi domácími Němci. Smír obou národů obývajících země koruny české, smír na základě rovného jich práva a rovné volnosti ve svobodném českém státě, byl zajisté mnohem cennějším než pouhý parlamentární kompromiss ve Vídni s Němci

cizokrajnými, konservativci a klerikály prostřednictvím centralistické vlády.

S radostnou ochotou pustili se tedy dr. Grégr a Sladkovský do příprav vyrovnacích, k nimž tolikéž Staročeši byli ochotni a věc dospěla tak daleko, že z české i německé strany jmenováni splnomocnění vyjednavatelé. Němci nás vyzvali, bychom jim udali předměty, o kterých má se mezi námi vyjednávat. Na vyzvání to našinci udali tyto tři body: 1. Provedení rovného práva obou jazyků národních ve školách a úřadech. 2. Oprava volební pro sněm český. 3. Kterak srovnati historickou individualitu a svézákonnost království Českého s platnou ústavou? —

Avšak marně s naší strany čekáno po té na odpověď Němcův; marně žádáno a upomínáno je přátelsky, aby navrhli den a místo schůze důvěrníkův. Ani nám více neodpověděli. Tak se ukázala jejich smířlivost, jakmile jsme přišli s postulatem rovného práva s nimi ve vlasti svobodné.

Zkušenost ta otřásla Juliem Grégrem tak říkaje až do kostí Nikdy před tím neviděl jsem ho pláti takým hněvem proti zarytým nenávistníkům národa našeho a všeho rodu slovanského jako tenkráte. Však dal také hněvu svému na 3. sjezdu národní strany svobodomyslné (14. září 1879) mocného výrazu. „Není to pravda," volal hlasem rozechvěným a důrazným, „že naši němečtí krajané jsou representanty politické svobody a principu konstitučního. Není to pravda, že jsou zástupci pokroku, osvěty a liberálnosti, neboť všechny zákony, které pod záštitou vůdců lidu německého byly vydány,

neměly jiný účel, nežli pojistiti kmenu německému hegemonii nad národem českým. — Mluví-li pohlaváři Němců o svobodě, pak to neznamená nic jiného nežli svobodu výhradně pro Němce. Veškerá jejich činnost politická i parlamentární, jich akce zákonodárná směřovala a směřuje stále jen k tomu, utlačiti živel český, slovanský.

„Od r. 1861 nepopřáli nám ani oddechu; po celou tu dobu neměli jsme téměř ani příležitosti, ani času pracovati v zájmech svobody politické, protože po celou tu dobu odrážeti jsme musili útoky na naši národnost, naši řeč a národní naše samobytí a bojovati za své národní interesy. Ptám se, může v takovém zápasu dvou národů o hegemonii — u nás platí zápas ten ovšem za vymožení rovného práva s Němci, — může v takovém zápasu zkvétati politická svoboda? Nikoliv. Dokud nebude odstraněn ten nešťastný spor kmene německého s kmenem naším, dotud nelze pomýšleti na zdravý rozvoj svobody, dotud nelze také pomýšleti na obhájení společných hmotných zájmů lidu. Překážky, které rozvoji občanské svobody a rozkvětu hmotnému všeho lidu stojí v cestě, musí býti především odstraněny.

„A právě na straně naši přičinili jsme se, pánové, poctivě, abychom překážky ty odstranili přátelským smírem. Snažili jsme se, aby způsobem humanním vyrovnán byl osudný spor národnostní, podávali jsme náčelníkům německých krajanů našich ruku ku smíření, žádali jsme, aby dohodli se s důvěrníky českého národa o spůsob, jak by zabezpečeno bylo rovné právo obou národností, aby přestal

vražedný zápas mezi oběma národy, abychom pak mohli přikročiti ku společné práci, směřující ku rozvoji pravé ústavnosti a svobody politické. Pravím hlavně v interessu politické svobody bylo námi jednání to zahájeno. To byla poctivá snaha naše a v té závodili s námi poctivě také zástupcové strany národní (staročeské). Jednali jsme tak upřímně a loyalně a se vší možnou opravdovostí, že jmenovali jsme již důvěrníky, kteří měli se zástupci Němců vyjednávat, ba doporučili jsme jim již program, na jehož základě se vyjednávání díti mělo. — A jaký byl výsledek poctivého snažení našeho? Ku věčné hanbě budiž konstatováno, že neměli ti páni ani tolik slušnosti, ani onen v každé lepší společnosti nutný savoir vivre, aby na návrhy naše byli slušně nám odpověděli! — Ať nám přijdou pak s onou politickou svobodou, jejíž výhradními zastanci se býti honosí! My jim řekneme, že jsme jim podávali ruky své ku smíření i ku práci společné, oni však ji spůsobem neslušným, urážlivým odmítli. To jsem chtěl zde konstatovati: v tom jednání s Němci leží kus historie, jež ku hanbě německé representace v Čechách zachována býti má v paměti dějin." — Nyní ovšem nezbývalo nám než dorozuměti se s Poláky, Jihoslovany a Tyrolskými autonomisty a zkusit štěstí válečné poznovu na bojišti vídeňském, jíti do třetice dobývat sobě práva národního do parlamentu rakouského „Ale nejděme tam lacino!" bylo do poslední chvíle heslem dra. Julia Grégra. Tím trapněji byl dojat a zklamán, když v osudné schůzi společného státoprávného klubu 23. září 1879. Dr. Rieger

sdělil těch několik hubených garancií, či vlastně jen slibů Taaffových: že vláda bude rovnoprávnost národní loyalně přivádět ku praktické platnosti (kdy a pokud Taaffe neřekl); že do ministerstva bude přijat Čech dr. Pražák; že se vláda vynasnaží o opravu volebního řádu pro sněm a do obchodních komor, a že nám zřídí v Praze českou universitu. Kromě toho slíbeno, že bude v trůnní řeči naše státoprávní stanovisko respektováno, a že smíme při svém vstupu do parlamentu vídeňského protestem ohradit státní právo zemí koruny České. Za tyto podmínky měli jsme po 16letém boji proti parlamentu Cislajtánskému překročiti jeho prah, vstoupiti na půdu ústavy. Jindy by zajisté veliká většina národa byla odpověděla rozhodným: ne, toť příliš malá cena za tak těžkou oběť. Avšak nyní byl národ tolikými neúspěchy a pohromami, tak dlouhými a urputnými boji tak zmořen a zemdlen, že na nový, dlouhý a tuhý zápas opposiční, na nové rozbouření opposice státoprávní — bez Moravanů, neměl věru tím časem ani dostatečné síly, ani pravé odvahy jonácké.

XVI.

Na půdě vídeňské.

Všemi hlasy proti čtyrem rozhodl se sbor českých poslanců jíti do Vídně. Mezi nimi i dr. Julius Grégr.

Od té doby, co objevila se na dějišti světovém otázka východní, co veliké slovanské armády hájily krví svou interessův Slovanstva, nepřikládalť otázce: zda obeslati či neobeslati radu říšskou, více již oné zásadně veliké váhy jako dříve: „Na tom dnes již nevisí existence naší národnosti," vyslovil se veřejně dne 19. března 1879 — „půjdeme-li či nepůjdeme-li do říšské rady;" a když v červnu r. 1879 zvolen do ní od skupiny měst Slaného, Rakovníka a Loun, byl již odhodlán jíti tam, bude-li to svorná vůle všech poslanců národa, avšak nikoliv do služeb vlády Taaffovy, nýbrž jedině a výhradně ku hájení prospěchů a dobývání práv svého národa. Ale o to se právě jednalo: osvědčí-li se býti vláda Taaffova spravedlivější a ochotnější ku právům a potřebám našeho národa, než vlády předešlé? Dr. Julius Grégr doufal s celým národem, že ano. Nicméně byla

mu pouť do Vídně nevýslovně krušnou — pravou cestou do Canossy. Vyjádřil to nepokrytě hned prvým svým dopisem z Vídně poslaným 7. října 1879 „Národním Listům.“ Psal tu doslovně: „Zvěčnělý kn. Bedřich Schwarzenberg napsal pod spisovatelským jménem „Landsknecht“ rozkošnou novelku o nejtěžší pouti člověka. Když jsme se dnes k jedenácté hodině ubírali po „Schottengasse“ ku sněmovně poslanců, nešli jsme za rakví ženy nebo milenky, nám nade vše vzácné a drahé, a přece to byla těžká, těžká pouť v našem životě. — Mysl naše sklíčena byla onou temnou nejistotou, skrze níž nelze zraku proniknouti ku jasné budoucnosti. Jen buďme upřímni a vyznejme, že dnešní vstoupení naše do oné „prkenné boudy“, která byla po čas šestnáctiletého našeho trpného odporu předmětem nejtrpčí ironie našeho národa — nepůsobilo právě ku povznesení národní naší hrdosti. Nepříznivý osud, jenž jako neuprosné fatum ve starořecké tragedii od více než půltřetího věku krutě stihá život našeho národa, upravil nám cestu do vídeňského parlamentu s nepoměrně menší přízní, než zasloužily sobě dlouholeté útrapy a oběti naše.

Nicméně vstoupili jsme do síně vídeňské sněmovny a opustili dosavadní passivní odpor proti tomuto parlamentu s dobrým vědomím, že krokem tímto ani čest, ani důstojnost našeho národa neutrpí. Jak značně jiné jsou dnes poměry, než byly v roce 1863, když poslanci čeští cislajtanskou sněmovnu byli opustili! Dnes není tu vlády okázale a rozhodně strannické, složené z neusmiřitelných protivníků českého

národa, není rozhodné převládající většiny sněmovny krutě a bezohledně interessy národa našeho ničící.

Dnes sedí na lavici ministerské většinou zástupci vlády umírněnější, vzhledem k našim požadavkům příznivější, a řekněme, i opatrnější; ač ovšem nejsou to representanti našich idei, vyjma jediného dra. Pražáka, tohoto vlastence v každém ohledu vzorného. Na lavici ministerské je on pravým representantem živlu československého i tváří i chováním. Je mezi ministry zajisté zjevem nejpříjemnějším. Měkký, otevřený výraz pěkné slovanské tváře a jemný, uhlazený, přívětivý způsob chování musí působiti sympaticky i na politického odpůrce. Však i tvářnost sněmovny je dnes značně jiná než před léty. Není to více ta kusá sněmovna se všemohoucně vládnoucí stranou německou, — není to více pouhý obraz onoho jednostranného plemenného panství jedné části obyvatelstva této polovice říše. I v tomto směru osvědčila se Kollárova pravda, že co dlouhé věky hodlaly, zvrtne doba. Dnes i ta zdánlivě neumořitelná ústavácká většina sestoupila, jak se zdá se stolce svého pachtovaného panství a učinila místo živlům, mezi nimiž poslanci čeští budou bohdá míti závažného a snad i rozhodujícího hlasu. I v tomto jeví se změněná podoba cislajtánského parlamentu, že poprvé s určitější pospolitostí a s mužnějším sebevědomím vystupuje v něm živel slovanský. I sami němečtí poslanci znamenají dle vlastního jich výroku — váhu slovanského živlu, jenž na jevišti dějin směleji a směleji vystupuje a i ve vnitřním ústrojí říše habsburské domáhá se přirozeně větší platnosti.

Bohdejž minuli již brzo dnové jeho zde útisku a snížení!“

Tak se utěšuje dr. Julius Grégr ve své sanguinické mysli slovanské, a naděje ta vrací mu jasný, veselý jeho rozmar, který ho vůbec málo kdy a to vždy jen na krátko opouštíval, a který osobnosti jeho dodával oproti vážnému Sladkovskému onoho roztomilého kouzla povzbuzující křepkosti a přátelské srdečnosti, na které nikdo z nás spolupracovníkův a druhův jeho nemůže zapomenout.

Ku podivu, jak mohl člověk takých výborných vlastností srdce i ducha, tak mužně ušlechtilé povahy a takového dobrého tónu, míti tolik osobních nepřátel a zakusiti od nich tolik nenávisti! Pravdu má Lamartine: „Strany nemívají srdce.“ A dr. Julius Grégr měl toho záhy zakusiti. Nikdo nedbal o to věru nalehavěji než on, aby česká opposice prvé než překročí prah parlamentu vídeňského — ohradila nepromlčitelné státní právo zemí koruny české proti možným škodám, jež by mu snad kdy z kroku toho mohly vzejíti.

Stalo se. Klub poslanců českých usnesl se, že vkročí do sněmovny vídeňské se státoprávním ohražením, v němž veškeři poslanci českého národa solidárně prohlásí, že trvají nezvratně na svém přesvědčení o právu zemí českých, jak je byli osvědčili v protestu z r. 1867, v deklaraci z r. 1868, v adressách sněmovních z r. 1870 i 1871. — Státoprávní ohražení to ovšem jeden z prvních podepsal též dr. Julius Grégr.

Vzav pak s sebou do Vídně jako zpravodaje Národních Listů — geniálního publicistu Gu-

stava Eima, zůstavil tomuto veškeré obstarávání žurnalistického materiálu z Vídně pro Národní Listy. Horlivý žurnalista Eim opatřil si ovšem záhy opis státoprávního ohražení a poslal jej neprodleně redakci Národních Listů, aby bylo v čas připraveno a mohlo být okamžitě uveřejněno, jakmile bude ve sněmovně čteno. Na to 7. října telegrafoval do Prahy fakt, že předseda klubu českého právě odevzdal státoprávní ohražení poselstva českého praesidentovi sněmovny. Redakce pražská domnívajíc se, že tím zároveň bylo ohražení také sněmovně sděleno, neváhala je na druhý den (8. října) uveřejnit. Avšak ono zatím ještě nebylo toho dne presidiem ve sněmovně čteno — a vyšlo tedy v Národních Listech o několik hodin dříve než vyjíti mělo. Nuž, pro tuto žurnalistickou nehodu, za kterou dr. Julius Grégr naprosto nemohl, strhly staročeské listy a staročeští vůdcové v klubu nesmírný hluk, — vytýkajíce dr. Juliu Grégrovi důtklivě, že prý se dopustil proti klubu bezohlednosti, která prý může míti pro naši věc velmi neblahé následky atd.

Julius Grégr ovšem co nejrázněji odmítl tuto křivdu sobě činěnou, objasniv věc dle pravdy a dokázav svou úplnou při tom neúčast a nevinu; — avšak pánovitý tón, jakým zejména hrabě Jindřich Clam Martinic jej kárati chtěl, hluboce dotkl se jeho hrdosti mužné a mezi oběma muži došlo ku prvému ostrému výstupu, za kterého pyšný Tory poznal, že mu čelí v dru. Juliu Grégrovi celý muž, jemuž neimponuje žádný znak a titul šlechtický, jako tak mnohým jiným.

Však přes tuto affairu dr. Julius Grégr ne-

omrzele obořil se do práce, již mu nové povolání ukládalo. Nikdo nebral mandátu poslaneckého vážněji nad něho Připravoval se hojnými studiemi na každou otázku a důležitost veřejnou co nejdůkladněji a v klubu poslaneckém záhy budil pozornost svými vždy promyšlenými a jadrnými řečmi, svými energicky hájenými návrhy, jako svými zralými úsudky, svědčícími stejně o bystrosti a velkém myšlenkovém fondu, jako o vlastenecké hloubce a zmužilé pevnosti rázovitého, celého charakteru politického.

Avšak čím blíže a čím osobněji dr. Julius tehdejší tu společnost „autonomistické“ většiny poznával, tím kormutlivěji býval zklamán a rozčarován ze svých nadějí a illusí, s nimiž do Vídně vkročil. To nebyl pohříchu žádný tábor uvědomělých a rázných autonomistův a federalistův, jak jsme si je představovali z dálky, ale to byl převážnou většinou tábor lidí smýšlení rakousky konservativního, polských aristokratů a německých klerikálův, neb opatrných, Martinicem řízených Staročechů a Hohenwartem ovládaných Slovinců, kteří nechtěli podniknouti žádného rozhodného kroku pro věc samostatnosti zemí a národů, ale odevzdali se cele a veskrze ve služby hr. Taaffa, jemuž přese všechno jeho kličkování a miliskování se s Němci centralisty důvěřovali, že po cestách centralismu dovede nás kdysi v Kánaan konservativního a mírně autonomistického Rakouska, což jim úplně stačilo.

Ale to vše opět protivilo se ideálům, zásadám a všemu poznání Juliově tak důkladně, že po řadě marných výstrah a napomenutí v klubu, počal se raději celé té společnosti

pseudoautonomistů a pseudoslovanů straniti a jen se zdvojenou pílí na své poslanecké úkoly se připravoval.

V tom stihla jej, v únoru 1880, z Prahy žalozvěst o svrchovaně nebezpečném zdravotním stavu drahého přítele a vůdce strany naší: dra. Karla Sladkovského; již nebylo žádné pochybnosti: veliký a šlechetný ten muž zlaté povahy byl nemilosrdnou přírodou odsouzen ku blízké smrti . . . Úbytě celého těla! — Viděl jsem Julia rozmlouvati se zhasínajícím Karlem Sladkovským. Tušil jsem, co děje se v nitru jeho, an držel dlouho v pravici své tu alabastrovou hubenou ruku věrného druha a trpitele vznešeného, když tento zcela klidně, ba s přídechem jemného humoru stoika hovořil pološlasem o svém blízkém odchodu do říše „Tajemna a Neznáma“ s tou nadějí jedinou, že najde tam klid. Vedle něho dr. Julius, muž v plné kypící síle, měl co činit, aby potlačil slzy, a nevyzradil vzlyknutím bolest, svírající hrdlo. Těšil přítele drahého pokud to šlo. Konečně bylo se rozloučiti. Němě jej objal a držel dlouho, dlouho v objetí.

Připadalo mi, jakoby sobě v tomto posledním objetí oba ti mužové byli šeptali svatou, velikou, vlasteneckou přísahu věrnosti ku společnému ideálu duší svých. —

Čtrnácte dnů po té — 4. března 1880 — náš český Aristid dotrpěl. Od chvíle té šel táborem svobodomyslných Čechův jediný hlas: „Sladkovského nemůže nám nikdo nahraditi než jediný Julius Grégr.“ Snad i on to cítil — ale nikdo ani z nejdůvěrnějších přátel nezaslechl od něho slůvka, že by měl podobné

ambice. „Vůdcem naším budiž myšlenka!“ pravil a vrátil se od hrobu Sladkovského do Vídně s tou jedinou ctižádostí, aby se tam konečně dostal k slovu a pověděl rozhodujícím kruhům poctivou českou pravdu, jak jim ji žádný ze staročeských vůdcův již pověděti nechtěl a nemohl.

XVII.

Slovo české pravdy.

Nešlo to tak snadno. Teprv dne 8. dubna 1880 naskytla se mu příležitost, aby při všeobecném rokování o rozpočtu státním proslovil velkou programovou řeč, kterouž obrátil na sebe rázem pozornost cizích politických kruhův, kteří dosud znali ho pouze z tendenčních líčení listů nepřátelských. — Řečí Grégrovou bylo konečně jednou zcela nelíčeně osvědčeno stanovisko českého národa v otázce slovanské a zároveň jasně precisovány podmínky, za kterými jedině národ český může a chce v Rakousku spatřovati záštitu své budoucnosti a obětovati mu krev a statky své.

Probrav kriticky divoké finanční hospodářství Cislajtanie, — ukázav na děsnou ohromnost vydajův neplodných (239 milionů) oproti vydajům produktivním (75 milionům), — dr. Grégr zkoumal příčiny tohoto nerationálního utrácení jmění národův a shledal je — „v pochybeném, Slovanstvu nepřátelském směru zahraniční, jako vnitřní politiky Rakouska“, kteréž po jeho mínění zabráním

Bosny a Hercegoviny, „jež přirozeně patří Černé Hoře a Srbsku, vydalo se na dráhu velmi nebezpečnou, ba záhubnou, zastavujíc přirozený proud sjednocení Jižního Slovanstva." Rakousko poškozuje své vlastní zájmy. Jedině Slovanstvu přátelská politika byla by Rakousku ku zdaru a štěstí.

Arciť odpovídá nynější jeho maďarsko-německá politika zahraničná tomu nepřátelství, jakýmž postupuje se proti Slovanům uvnitř říše: „Nadržování živlu německému ve všech oborech našeho státního života, a utlačování národností slovanských všude, kde slovanský živel se stýká s německým, podporování a udržování převahy německé: toť od dávných let snahou naší státní správy. Tomuto snažení obětovány nejen nejdůležitější politické, nýbrž i hospodářské zájmy, ba možno říci i podmínky existence státu! Snaha pojistit německému živlu převahu, udržet jej co spojovací živel a takřka co officielní živel ve státě v plné moci veřejné a vládní, — tato snaha tvoří dokonce základní myšlenku našich nynějších ústavních zákonů." — Dr. Julius Grégr dokazuje to z nepřirozenosti a nespravedlnosti našich volebních řádů, jimiž v zemích českých třikráte silnější většina lidu slovanského zatlačena mrzce do nehodné menšiny. Vyčítá Němcům, jak k vůli udržení svého nezaslouženého nadprávi dvakráte hanebně zradili svobodu, jak proti vlastnímu lepšímu přesvědčení svému dvakráte znovu utvrdili neomluvitelný feudální privilej velkostatkářů, jen abychom my Slované nepřišli ku svému spravedlivému zastoupení na sněmech zemských a na radě říšské. Následek toho jest, že celý

dnešní ruch našeho ústavního života vtažen je z oboru politiky na pole — boje národního. „Tento spor národnostní ovládá nyní všechny naše poměry, vystupuje a musí nutně vystupovat ve všech poměrech našeho státního života. Místo plodného zápasu politických stran máme zoufalý zápas stran národních, celá ústava jest sdělána na škodu svobody občanské a v zemích obývaných lidem slovanským a Němci panují poměry přímo barbarské. Následkem národního boje je celý parlamentarism pouhá fikce, udržovaná toliko nemravnými kompromissy, při nichž lámou se zásady a přesvědčení politických stran, následkem čehož vlády ničeho si nedělají z vůle většiny."

K vůli Němcům udržovaný systém byrokratické centralisace připravil Rakousko již o kolik zemí (Belgii, Lombardsko, Benátsko) a přivede je v nezbytnou záhubu. „Neboť tam, kde vládne úřadník, tam nemůže býti občan svoboden a tam, kde centralisující systém vyhlazuje svéráznost národův a zemí, tam nemůže prospívati svoboda, poněvadž právě násilí svobodu vylučuje" . . .

Řečníci levice snažili se v průběhu debaty vyličovati centralism a nadvládu německého živlu, nadržování němčině jako řeči úřední, armádní a státní jako prý kategorický požadavek státního účelu, jako nezbytný postulát státní idey rakouské. — Proti této arrogantní lži vystoupil dr. Julius Grégr pádnou otázkou: „Může býti účel nějakého státního tělesa jiný, než blaho a štěstí všech jeho národností? Může býti jiný nežli zaopatření a zajištění prostředků ku jich svéráznému, osobnímu

rozvoji? Může to býti státní ideou a životním účelem Rakouska, aby celým četným, kultury schopným a snaživým národům byly netoliko odpírány prostředky ku jejich zvláštnímu vývoji, nýbrž aby dokonce i prostředky státu vykořisťovaly se na jejich potlačení, odnárodnění a znetvoření?! Jak může se pro ideu, pro trvání, pro zdar, pro slávu a velikost státu rozehřáti národ, kterýž jako náš národ český na udržení tohoto státu již milliardy zaplatil a statisíce svých synů obětoval — a kterýž za všecky tyto mnohé a těžké oběti nemůže nalézti ani státní ochrany pro národní svůj vývoj, naopak když nucen jest proti vlastnímu státu po celé generace vésti unavující boj o pouhou, holou existenci národní?" (Výborně, výborně na pravici.)

Po této apostrofě pokračoval: „Ačkoliv pak se jenom proti germanisaci nás ohrožující bráníme, a tedy jenom v defensivě se nalézáme, činí se nám od aggresivních a útočících našich protivníků národních výčitka, že my jsme to, kteří spory národní rozdmychujem, že my jsme rušitelé míru v této říši, že národní naše tužby jsou neodůvodněně přepjaty a se zájmy říše nesrovnatelny, jakož i v odporu s institucemi svobodomyslného ústavního života — Bezdůvodné a neoprávněné byly by naše požadavky jenom tenkrát, kdyby neměly nijakého věcného podkladu, kdyby vykročovaly z těch mezí, které pud sebezachování národu našemu vytknul, kdybychom domáhali se pro sebe nějakého lepšího postavení, než jaké náleží ostatním.

Avšak o tom není v našem programu praničeho, my nežádáme nic jiného, nežli totéž rovné právo, touž podporu pro národní naše

zvláštnosti a národní náš rozvoj, jaká v spořádaném státu právním všem jeho národům bez výminky stejnou měrou uděliti se má. My žádáme úplnou, poctivou, spravedlivou rovnost všech národů v této říši.

My žádáme od let spravedlivý národnostní zákon, kterýž má podrobně a přesně vytknouti hranice pro každou národnost, kterýž poskytnouti má ochranu každé menšině, aby nebylo více možné nijaké vykročení, žádné protežování a nadržování, žádné potlačování jeděch skrze druhé.

Není tento náš požadavek spravedlivého zákona národnostního nejrozhodnějším důkazem, že daleci jsme všech plánů panovačných a na potlačení druhé národnosti v naší zemi, že chceme jen rovnou míru nejpřirozenějšího ze všech přirozených práv, práva na existenci, na naše zachování, na rozvoj a vychování našeho národa? Nejsou spíše oni podezřelí z národního násilnictví, kteříž od dlouhých let rozhodně brání se proti vydání spravedlivého zákona o národnostech?“

„Taktéž bezdůvodnou jest výčitka, že k vůli národním svým požadavkům dáváme v šanc zájem státu a politickou svobodu. — Arci, kdyby rakouský stát pracoval na z n i č e n í naší národní bytosti, potom, prohlašuji to zde zřejmě a poctivě, neměli bychom nižádné příčiny, abychom za trvání tohoto státu se zasazovali a ani jeho nejskvělejší a nejvychvalovanější zařízení neměla by pro nás nižádnou další c e n u!

Vzpomeňte si jen, pánové, na báji o onom děvčeti, které vrhlo své perly a své drahocenné skvosty do vln mořských, aby zachovalo si nahý

život. Tak bude a musí každý národ všecko obětovati, když jde o to, aby zachována byla národní bytost. — Když my Čechové slovanského jazyka především snažíme se z přívalu germanisace zachrániti svůj jazyk, když snažíme se o provedení národní rovnoprávnosti a rozřešení otázky národnostní, o ukončení nekonečných, všecky síly státu ohromujících sporů národních: nejednáme zajisté nikterak proti interessu státnímu, ani nepřispíváme ku podkopání politické svobody, neboť to jest přece právě naopak eminentní zájem říše, aby ukončením jazykového sporu dostala se konečně ku klidnému, zdravému, organickému rozvoji. A je to nepopiratelně v zájmu politické svobody a v zájmu nezfalšovaného ústavního života, aby upravením poměrů národnostních uvolnila se konečně dráha ku politickému životu, ku dostavení svobodomyslných zřízení.“ —

Mocný dojem učinila po té Grégrova skvělá obrana našich otcův předbělohorských, jež byl trutnovský poslanec a dějepisec Němectva v Čeckách, dr. Hallwich, osočoval jako surové Němcožrouty, nazvav spolu národ náš jizlivě pouhým národečkem. „Má-li jeden z obou národů v Čechách příčinu k žalobám na národní násilí také v oné době, jest to národ náš a nikoli váš!“ odtušil mu dr. Julius Grégr, připomínaje z historie české dokladem pouze dvě události: jednu předbělohorskou — smetení to 1600 Husitů Němci kutnohorskými do šachet tamních stříbrodolů, druhou pobělohorskou: konfiskování to více než tří čtvrtin půdy celého Českého království t. j. tedy dvou třetin jmění českého a vyhnání více než 30.000 svo-

bodných českých rodin z vlasti naší (od r. 1621 do 1631). „Vytrpěl-li který jiný národ na světě, kdy podobné barbarské a zdrcující persekuce? Co mne však hluboce urazilo jest, že liberální kulturní historik a poslanec trutnovský s jistou pýchou toho se dovolává, že jeho krajané to byli, kteří po bitvě na Bílé Hoře pusté nivy české opět kolonisovali a vzdělali. — Pánové, s těmito koloniemi německými nemá německý poctivý lid nic společného. To byla po největší části odevšad sběhlá sběř, kteráž pod ochranou Lichtenštejnských dragounů a pod protektorátem jezuitů vrhla se na půdu, kterouž povražděné domácí obyvatelstvo a vystěhovalci čeští byli drželi, jako vrhají se hyeny na opuštěné hroby.“

Neméně zdařilá a břitká byla odveta, jakouž dal dr. Julius Grégr oněm německým Farizejcům, kteří sami po sjednocení všech Němců prahnouce, nás Čechy vinili denunciantsky z tužeb panslavistických.

„Ano,“ přiznal se ku všeobecnému překvapení Němců a též Poláků otevřeně dr. Julius Grégr: „Jest pravda, že ve velmi značné části slovanského obyvatelstva v Rakousku slovanská myšlenka došla mocného vědomí. Ba ještě více: Panslavism má zde v Rakousku svou vlastní organisaci. („Slyšte“! volají Němci.) On vládne velikými prostředky, má velmi četné orgány agitační a den co den nabývá více půdy. — (Němci u velikém napjetí volají opět: Slyšte! Nastojte!) Dr. Julius Grégr ale pokračuje: „A víte kdo tuto panslavistickou agitaci podporuje? kdo ji den co den k mocnějšímu rozpuku žene? Vaše nynější tak zvaná státní idea jest to! Nivellisující centralisace to jest a germanisace

nás hnětoucí. Je to vláda a její orgány, když snaží se zvláštní, svérázný rozvoj jednotlivých slovanských národů zadržovat a ušlapat; jest to ona křivda, ono bezpráví, kteréž spočívá v ústavě, jež přirozené slovanské většiny stlačila na beznadějné menšiny, jsou to ministři, kteříž snahy národa našeho po vyšším vzdělání frivolně odmítají, jakožto prý snahy státním zájmům odporující. To, pánové, jsou agenti, to jsou jednatelé a faiseři panslavismu. (Výborně na celé pravici, zejmena u mile překvapených Poláků.) Naše snaha po samostatnosti, po individualnosti jest právě nejrozhodnější protivou snahy po generalisaci, to jest snahy, obětovat zvláštní zájmy jednotlivých slovanských národů společnému zájmu plemene slovanského."

„Ti, kdož pracují pro zachování naší národnosti, pracují tedy patrně proti panslavismu; neb zájem plemene ustupuje před zájmem individuelním, národním. Ti však, kdož zde ve sněmovně, v kancelářích ministrů a úředníků vládních a kdekoliv jinde snaží se vším úsilím seslabovati a dusiti rozvoj jednotlivých slovanských národních individualit: ti jsou vlastní pionéři a zákopníci panslavismu, onoho hnutí, kteréž již dnes stalo se děsivým přízrakem pro velkou část Evropy a kteréž časem sotva stane se jinému státu tak nebezpečným jako zrovna státu rakouskému". Hlučný potlesk celé pravice doprovázel tento mistrný odraz denunciantů. Řečník však vzrůstaje postupem své řeči pokračoval: „Ano pánové, tak zvaná vaše „rakouská" idea, která pracuje na potlačení individuelnosti slovanských národů, ta znamená — zkázu

a rozklad říše. Jakáž pak byla to idea, která stvořila mocnářství rakouské? Dějiny r. 1526 dávají jasnou odpověď: Byla to důvěra a naděje ve vzájemnou pomoc a obranu.

„Ohrožení a vysílení národové — zejména Maďaři ohrožováni Turky, — hledali pomoci a záštity pro svou samobytnost v užším společném svazku. Ptám se, byli by národové ti přinesli tuto oběť, kdyby byli tušili, že právě skrze stát od nich založený budou připraveni o práva svých zemí? Byli by naši otcové obětovali státní samostatnost ve prospěch rakouského státu, kdyby byli tušili, že z úřadů toho státu stanou se zcela nepokryté agitační orgány na ušlapávání naší národnosti, že budou obce naše nuceny, ze svých vlastních peněz zřizovati a vydržovati ústavy na odnárodňování (bravo!), a že my, jejich synové, po 500 letech ještě jako žebráci státi budeme přede dveřmi té university, kterouž oni pro své potomky založili? (Hlučné bravo!) Byli by naši předkové obětovali svou samostatnost tomuto státu, kdyby byli mohli předvídati, že jejich jazyk z veřejných úřadův bude vytlačen, že bude stát ten snažiti se vyrvati z paměti a srdce národa historické upomínky, ano že dokonce ve školách země české jmeno a pojem vlasti bude dán ve psí a klatbu, že systematicky trhán bude z prsou mládeže nejušlechtilejší květ, — láska k vlasti? (Bravo!)

Ano, daleko, bohužel velice daleko odbočil stát náš od původní své idey, a v tom právě spočívá jeho kletba, v tom jest příčina, proč naše státní obec nemůže dostati se k nijakému klidnému, zdárnému rozvoji, ať již politickému anebo hospodářskému.

Jediný jest dle mého přesvědčení vhodný, včasný a života schopný program pro opravdu rakouskou moudrou politiku a ten jest návrat k původní státní myšlence s heslem: Rovné právo a stejnou péči pro všechny!

Aby tento program byl proveden, k tomu utvořiti by se měla koalice, spojení nejlepších mužů všech národův zde žijících.

Vlastenci všech národův v této polovině říše měli by se k tomu účelu spojiti, aby spravedlivým upravením otázky jazykové a ne potlačením otázky té, jak poslanec Plener si přeje, vyřízen byl konečně spor o národnostech, aby národ se usmířil s národem, aby umožněn byl klidný rozvoj zdravých a trvalých ústavních poměrův.

Oni by měli sestoupiti se, aby povalili a přemohli největší dvě překážky pokroku k svobodě a k hospodářskému rozkvětu: k povalení centralisace a panství úřadnictva.

Ve shodě s onou parlamentární koalicí mělo by koaliční ministerstvo z mužův jednotlivých národních skupin, kteří by postavili si zmíněný program rovného práva všech, svou hluboce politickou a také časovou oprávněnosť. Mám tu arci na mysli koaliční ministerstvo s jednotným programem, ministerstvo, kteréž bylo by povýšeno nad výhradně německé národní stanovisko a kteréž by původní státní ideu staré habsburské říše k nové tvůrčí síle obrodilo."

„Avšak — skončil za všeobecného vzrušení Dr. Julius Grégr svou řeč: Koaliční vláda jak ji zde dnes vidíme na ministerských lavicích, vláda ve které nejprotichůdnější směry: směr to poněmčující centralisace se směrem autonomickým a rovnoprávnostním — (tyto dva posled-

ní jen velice stydlivě a ostýchavě) — spolu se potýkají: taková koaliční vláda jest politickou nestvůrou: Taková koaliční vláda bez jednotné myšlenky jest všeliké akce naprosto neschopna, a nemůže činiti nároky na důvěru žádné seriosní a vážné politické strany. Dokud ministerstvo nynější tak jest složeno, dokud v něm zasedají mužové, kteří zastupují zásadu, jež podkopala štěstí a blahobyt národů v této polovině říše, dokud v něm zasedají mužové, kteříž smíření národův a ukončení neblahého sporu národního a tím opravdu konstituční a svobodomyslný rozvoj činí zhola nemožnými, dokud nalezají se v ministerstvu mužové, na jichžto ještě čerstvých skutcích poněmčujících lpí kletba a slzy našeho národa, dotud nemohu míti ve skutky vládní nijakou důvěru.

Budu sice hlasovati proto, aby vešlo se o rozpočtu v debatu specielní, ale zůstavuji si, hlasovati proti jednotlivým položkám oněch ministrův, jichžto úřadování pokládám pro říši a pro národ náš za zkázonosné a záhubné.“

Řečí tou, která byla přijata hlučným potleskem pravice a k níž mu mezi jinými i hr. Harrach blahopřál, Dr. Julius Grégr dal takořka lidu českému první signál ku vytržení se z narkósy dobrácké české důvěřivosti vůči neupřímné vládě Taaffově, ku vyhrabání starého meče opposičního z písku staročeského oportunismu. —

rozhliži se po době čtvrtstoleté práce svých Národních Listů.

„Zápas náš," píše v poslední den r. 1885, „skončil nezdarem. Jaké toho příčiny? Nehledejme jich jen v nepřízni poměrů a doby, hledejme je v chybách vlastních.... Politika česká upadla do dvou stejně osudných extrémů: na počátku, až po pád Hohenwartův, žádali jsme více, než bylo lze dosíci, a žádali jsme všechno najednou, aniž bychom ve chvílích, nám tak často příznivých, za Belcrediho, Potockého, Hohenwarta, byli postarali se dříve o pevný základ a pak zvolna na něm patro za patrem stavěli dále. — Když tato cesta skončila plným nezdarem a přišla vláda Taaffova, padli jsme — do extrému druhého: odevzdali jsme se téměř na milost a nemilost a uskrovnili se do té míry, která neodpovídá důležitému významu našeho národa ve státě rakouském. Velké toto uskrovnění se jest nejen pramenem skromňoučkých, vládou nynější nám uštědřených milodarů, ono jest částečně i příčinou, že vzrostla zde v zemi troufalost německých našich krajanů do té míry, že ohrožuje povážlivě samu celistvost naší vlasti!

Chybou bylo, že neporozumělo se vždy pravé chvíli: šlo se, kdy nemělo se jíti do sněmoven, jejichž základ prohlašovali jsme za křivdu, za hřích proti národu; a vystupovalo se z nich, když ku zamezení většího zla mělo se v nich setrvati. Však hlavním pramenem nezdaru české politiky bylo dle našeho přesvědčení, že ji řídila ruka nezasvěcená výhradně prospěchu našeho národa. Ze

všech projevů orgánů konservativní šlechty je patrno, že jí a přednímu vůdci jejímu, jenž od let šedesátých nejrozhodnější měl vliv při všelikém jednání o požadavcích opposice české, vždy více šlo o upravení Rakouska „na základech křesťansko-konservativních“, než o obnovení státu českého ku ochraně a ku zabezpečení české národnosti.“

„My ostatně sami,“ doznává náš upřímný Julius Grégr poctivě, — „my všickni, kde jaký vlastenec přičinili jsme se ku nezdaru české politiky! Národní Listy svou 25letou publicistickou prací měrou ne nepatrnou podporovaly nejednu, nyní ovšem zjevnou politickou chybu. Jen v jednom směru nepřisluhovali jsme nikomu: jdeme celých 25 let důsledně svou a svých politických přátel cestou. Dějiny dlouhé této minulé doby dosvědčují nám, že cesta naše byla pravá. Před pětadvaceti lety věnovali jsme se službě svého národa nadšeni duchem nejslavnější jeho minulosti. Dlouhá doba celého čtvrtstoletí neoslabila v nás nadšení pro volnost, pro niž předkové naši tolik vítězných zápasů byli podstoupili a tolik obětí byli přinesli. Nikdy neopustilo nás přesvědčení, že jenom ve vlastní síle lidu, vzpružené politickou svobodou a demokratickými řády, bezpečně spočívá budoucnost národa. — Kdyby toto naše přesvědčení místo klerikálně konservativních zájmů historické šlechty bylo vždy řídilo českou politiku, byli bychom nejspíše blíže svému cíli. — Než zanechme již trudných upomínek! Máme pevnou víru v nezdolnou životní sílu našeho národa; máme přesvědčení, že

tak nadaný, pro vlastenecké zájmy tak vznětlivý národ s těmi svými mocně povzbuzujícími historickými upomínkami musí konečně zjednati sobě plné rovné právo s druhými národy a domoci se záštit svého národního bytí a rozvoje v říši, která tak bohatě těží z jeho intelligence a z výsledků jeho práce. Jen mu zjednejme svobody, aby mohl síly své rozvinouti a hleďme jich všech využitkovati ve prospěch národa, místo abychom jich z malých osobních pohnůtek jednu po druhé mařili a ubíjeli.“

Takový stál na svahu bouřného čtvrtstoletí politické své činnosti Julius Grégr: pln naděje, pln důvěry, že dříve, mnohem dříve, než naplní se nové pětadvacetiletí, národ náš v klidu a bezpečnosti požívati bude ovoce svého dlouhého utrpení. — A věrou tou nadšen i posilněn, přes všecky porážky a útrapy, pásal se 54letý chrabrý náš bojovník chutě ku novým zápasům za volnost národního politického rozvoje lidu českého, který zdál se býti tehda ještě cele oddán směru dra. Riegra a hrab. Clama Martinice.

XXI.

Za naše drahé památky.

Za nedlouho po té dvě události dotýkající se důtklivě a bolestně našeho kulturního života jako citu národního, — mocně vzrušily všechnu vlasteneckou mysl u nás. Byly to pověstné ordonance ministra Gautsche, a pak spiknutí podobná výprava frakce Massarykovy proti nejstarším a nejskvostnějším literárním památkám národa našeho. Ordonance Gautschovy ohrožovaly naše těžce dobyté české střední školství nebezpečím, jehož konce nebylo lze dostříci. Neboť jakmile by vládě bylo prošlo, aby jedním trhnutím péra mohla národu našemu zavírati školy prostě z toho důvodu, že nevidí se jí prospěch jejich býti valným a potřeba jejich v té které krajině dokázána: pak nebylo více žádné jistoty, nebudou-li nám časem nepřátelskými vládami pozavírány a zničeny vůbec veškeré naše české školy střední v Čechách a zvláště na Moravě. Že takové příkoří mohlo se nám státi za vlády, kterou do té chvíle Staročeši vyhlašovali za přátelskou našemu národu, ba téměř za vládu „naši“, — to nejvíce otřáslo překvapeným národem a zasadilo první hlubokou ránu politice i straně staročeské. První, jenž s tase-

ným mečem volal ohrožený národ do boje, nejen proti ministru Gautschovi, ale proti celému systému, proti celé té Slovanstvu nepřátelské politice, byl ovšem dr. Julius Grégr. V „Národních Listech“ jako s tribuny řečnické allarmoval podřimující národ, aby byl vzhůru proti tomu nebezpečí a bezpráví.

„Ukazuje se již zase, že jsme my Slované tu pouhým materialem a že zahájen nový obrat v rakouské politice a to opět na naše útraty!“ horlil neohroženě proti vládě na schůzi občanů pražských: „Hnutí německé přerůstá pánům přes hlavu a poněvadž všechna jejich politická moudrost záleží v tom, štváti jeden národ proti druhému a nadržovat jednomu na účet druhého; chtějí Němce utišiti tím, že dráždí a poličkují nás. — Ale tolik já dovolím si tvrditi, že vláda, jež ze strachu před jedním národem páše křivdy na národě druhém, jest naprosto nezpůsobilá srovnati poměry v rozhárané této říši.“

Možno-li ještě hloub a ještě bolestněji, byl však Julius náš dojat tím nevraživým a jedu-plným útokem Massarykovy koterie novopečených „vědců“, kteří ku nesmírné radosti Němců jali se v německých i českých tiskopisech s neslýchanou nadutostí prohlašovat naše Rukopisy: Králodvorský a Zelenohorský za holý podvod a švindl, za mizerné „padělky usvědčeného falsatora Václava Hanky“, aby tím způsobem „provedli revoluci“ v celém posavadním nazírání na naši nejdávnější minulost, aby národu našemu vzali jeho heroický dávnověk, upřeli mu všechnu jeho prastarou, svéráznou vzdělanost a kulturu slovanskou a tak usnadnili německým našim zlehčovatelům a škůdcům shle-

dávání „důkazů vědeckých“, jak prý my Čechové za všechno světlo v duších svých jen Němcům děkovati máme, jak v nás samých nebylo jakživo genia vlastního, původního, nýbrž jenom schopnost pochycovati paprsky cizí kultury.

Dr. Julius Grégr i v tom podobal se Karlu Havlíčkovi, že netoliko byl nezvratně přesvědčen o pravosti a stáří Rukopisu Králodvorského, ale že od mladosti své byl rázným českým duchem a mužně krásnou poesií těch dávných našich zpěvů bohatýrských odchován a nadšen tak, že sáhnouti mu na tyto drahé památky bylo tolik, jako sáhnouti mu nožem na hrdlo. Ale on rovněž ctil svobodu poctivé a upřímné kritiky, takže byl by snesl a vytrpěl i bolestnou ztrátu svých ideálů mládí, kdyby realističtí skeptikové, prosti všech zlých úmyslů a se šetrností, jakou povinen jest každý vlastenec ku posvátnému zřídlu ideálných vznětů svého národa, byli bývali snesli opravdu závažné, vědecké důkazy pro své pochybnosti. „Každý nepochybný výsledek opravdu vědeckého zkoumání“ — jsou slova dra. Julia Grégra — (jehož realisté líčili jako tyrana šlapajícího právo volné kritiky) — „musel by se uznati za zásluhu, třeba jím nepravost obou Rukopisů byla dokázána a veliký jich význam v naší literatuře co domněle starých památek pojednou byl zmařen. Národ by snesl i tuto ztrátu!... Však toho snésti nemohl a nesměl, aby bez potřebné vědecké přípravy, bez nepochybných vědeckých důkazů, zlovolně a lehkovážně, pouhými domněnkami, pouhým plytkým podezříváním ničila se kulturní práce jeho, jež stala se mu nad jiné cennou a již

podle dosavadní vědecké kritiky právem tak dlouho pokládati smí a má za nejstarší a nejvzácnější svou literární památku, dokud opak toho nebude zjištěn naprosto nevyvratnými důkazy. — Když tedy jedni počali útočiti na naše Rukopisy z malicherné, nízké osobní nevraživosti a žárlivosti na své vědecké soky; když jiní, neznajíce našich poměrů, ani naší literatury, a nemajíce piety ke kulturní práci našeho národa, přidružili se k útočníkům z pouhé dobrodružné renomáže; když jiní jenom z osobního kamarádství jali se jim přisluhovat bez zralé rozvahy; konečně když všichni tito sdružení odpůrci našich Rukopisů pod rouškou „vědecké pravdy“ jali se organisovati, vlastně jen smělou a nevlasteneckou agitaci, jejímž z předu vytknutým cílem mělo býti zničení obou drahocenných kulturních našich skvostů, a když postupem této agitace zlehčována i poetická cena básní pro onu prostou, dojemnou a místy úchvatnou krásu všeobecně nejen od vzdělanců našeho národa, nýbrž i od nejpřednějších básníků, kritiků a esthetiků cizích národů obdivovaných; když smělý hanopis o nich jako o bezcenných cárech agitačně rozhazován po celém národě: tu bylo nalehavou, vlasteneckou povinností zastoupiti se vší rozhodností další podvratnou výpravu nerozvážným národního prospěchu a národní cti málo dbalým škůdcům“

A této nalehavé vlastenecké povinnosti dostál tehda dr. Julius Grégr s celou myslí svou a celým duchem svým. Jeho zápal, jeho píle vytrvalá, jeho křepkost duševní, s jakou po dlouhé neděle vydržel dnem i nocí studovat a

psát a opět studovat a opět psát, byly přímo obdivuhodny.

Napsal tehda (od března do května) „Na obranu rukopisů Královédvorského a Zelenohorského“ neméně než 27 obsáhlých článků do „Národních Listů“, které svou vřelostí vlasteneckou, jako svou bystrostí polemickou s trefným a rázným vyvrácením „důkazův“ Gebaurovsko-Massarykových, působily neobyčejnou sensaci a rozkoš všem upřímným Čechům. Marně snažili se „Časisté“ zlehčovat obranné péro našeho Julia svými pošklebky o „dilletantismu“, laictví, ignorantství — důkazů jeho pro pravost Rukopisů vyvrátiti nedovedli; účinek jeho jasných, nadšeným přesvědčením diktovaných článkův na veřejné mínění byl tak mohutný, že sami zarytí Staročeši dru. Juliu Grégrovi za jeho záslužnou a zdatnou obranu chvály své odepříti nemohli. Soubor článků těch brzo dočkal se druhého vydání, k němuž dr. Julius Grégr dal pořiditi i fototypické ukázky původních textů obou Rukopisů a položil vedle nich otisky obou novověkých padělaných rukopisů: „Libušina proroctví“ a „Písně na Vyšehrad.“

„Nechť čtenář sám“ — byl úmysl jeho — „srovná obě ona padělaná novější písma s oběma Rukopisy Královédvorským a Zelenohorským: jaký to rozdíl v písmě! Již toto srovnání písem musí i laika přesvědčit o pravosti rukopisů Královédvorského i Zelenohorského. Jako nedávné chemické zkoumání rukopisu Královédvorského zjistilo nepochybnou pravost této naší vysoce cenné památky, takž jsem přesvědčen, že i rukopis Zelenohorský vyjde vítězně co nejstarší náš rukopis ze

zkoušky chemické. A takž nám bohda na vždy zachovány zůstanou oba ty drahé skvosty dávné naší minulosti! Dosud každý útok na jich pravosť objevil vždy jen nové doklady pro nepochybné jich stáří. A tak bude i příště!" —

S tou věrou nezlomnou opouštěl nepřemožen Dr. Julius Grégr na ten čas kolbiště krušného sporu na pohled literárního a vědeckého, však ve skutečnosti od původcův jeho bezpečně za dalekosáhlými obmysly a účely politickými vyvolaného. — —

Zatím však naplňovaly se kvapem dnové rozhodné zkoušky pro stranu a politiku Staročeskou. Až dotud valná většina národa věřila neochvějně v její správnost. —

Ale skutky vlády Taaffovy počaly nyní napořád drsnějšími nárazy touto důvěrou a trpělivostí lidu našeho otřásat, až vichřice ordonancí Gaučových, zákaz sjezdu všesokolského, zapovídání znaků trojjediných zemí koruny České, vyznamenávání útočného germanisujícího Schulvereinu, urážlivé odepření i těch tří českých slov na bankovkách, — způsobily pravou spoušť v doubravách staročeských. „To nám?" žasli i nejtrpělivější a byli dychtivi, kterak nyní delegace česká ku vládě Taaffově se postaví? Jednalo se o uherské vyrovnání a ve Vídni záleželo na našich hlasech. V Praze však Němci rozdurděni naším odporem proti jejich trhacím vlastizrádným plánům na sněmu českém opustili v prosinci 1886 okázale českou sněmovnu, hrozíce, že se do' ní nevrátí dokud jim nepovolíme německé území v Čechách.

Roztrpčený národ žádal nyní právem obrat v politice české. Od opportunismu ku rozhodné

a rázné politice státoprávní. Toužil, aby delegace česká ve Vídni nepovolila obnovu záhubného nám vyrovnání, aby se přestala třást o život vlády Taaffovy, ale kořistíc z její tísně ukázala jí zuby, nedadouc se zakřiknouti ostatními našimi spojenci.

Co do taktiky na sněmu zemském žádáno pak od strany staročeské a velkostatkářské, aby použily nepřítomnosti Němcův ku vydobytí národu našemu spravedlivého volebního řádu a ku zdělání národnostního zákona na způsob onoho z roku 1871, kterým by především uskutečněna byla spravedlivá zásada: České dítě patří do české školy, německé do německé.

XXII.

Vzkříšení strany svobodomyslné.

Praporečníkem všech těchto tužeb a požadavkův plynoucích ze životní potřeby ohroženého národa byly ovšem Národní Listy. Dr. Julius Grégr mohl právem konstatovati, že prohlédl dávno lépe ledví systému Taaffeova, než všickni staročešti vůdcové dohromady, kteréž nyní volal k návratu do opposice, dovozuje její politickou oprávněnost a nutnost svrchovanou v nynější chvíli. „Až bude míti vláda za sebou potíž uherského vyrovnání, až jejímu ministru financí povolíte všechny ty nové nesmírné daně nepřímé, kterých potřebuje na stálé zřizování branné moci Rakouska ve službách trojspolku, pak bude pro nás pozdě. Pak z té skály konsolidované Cislajtanie nevytlučete ani krůpěje živé vody práva pro národ náš — potom vás odkopnou a odhodí jako vymačkané citrony a vydají nás znovu pod nůž, horši, aggressivnější zpupnosti německé, jejíž troufalost ozvala se již návrhem Scharschmiedovým na uzákonění státní němčiny a návrhy Herbstovými a Plenerovými na roztrhání jednoty našeho království. Vzchopte se k rázné obraně života a statků národa dokud čas!“

To byl tenor tehdejších fulminantních článkův a řečí Dra Julia Gregra, kteréž napořád byly promlouvány ku valnějším a valnějším shromážděním našich mladých občanských klubů pražských a znova k jaré činnosti se vzchopivšího klubu národní strany svobodomyslné, v jehož výboru Dr. Julius Grégr byl silou nejimpulsivnější a směrodatnou. —

Ještě jeden výpad proti záhubnému směru realistických „filosofů národní samovraždy" řadou to sedmi polemických článků, z nichž každý byl vysoce zajímavovou a hlubokou studií o velikém životě, kulturním významu a budoucnosti našeho národa; — ale brzy potom, vida nenapravitelnou zabořilost vůdcův staročeských ve vleku dvorské feudální šlechty a ve službách vlády Taaffovy, kterouž po všem tom drželi a hájili, ochotni jsouce sbírati i „drobečky pod stoly ministerskými", — jal se Julius veškerou svou úsilovnou horlivostí pracovati o vzkříšení a znovuzřízení rozptýlené české strany svobodomyslné. Do konce roku práce jeho tou měrou postoupila, že bylo lze bez ostychu vystoupiti s úmyslem na veřejnost českou a vztýčiti před couvajícími šiky staročeskými pevnou rukou znovu posvátný onen prapor české statečnosti, svobodomyslnosti, poctivosti a síly, pod nímž válčili do dechu posledního i náš Karel Havlíček i náš Karel Sladkovský. Odhodlaný a v dějinách národa našeho památný projev ten stal se na valné hromadě klubu národní strany svobodomyslné v Praze na Žofíně v neděli dne 20. listopadu 1887, kdež za účastenství 1000 osob promluvili nejprve tehdejší většinou propsaní neodvislí říšští poslanci naši: prof. Tilšer,

dr. Engel, dr. Edvard Grégr a dr. Vašatý, aby vylíčili veřejnosti české všechnu tu bídu v klubu, všechnu tu prekérnost našeho postavení na radě říšské. Po rozvinutí tohoto žalostného obrazu, při němž svíralo se české srdce hořkostí, bolem a studem, vystoupil na řečniště, bouřně akklamován, dr. Julius Grégr, „aby učinil bilanci z těch pravd, které zde poslanci pronesli a za něž celý národ musí jim býti vděčen, poněvadž mu otvírají oči.“ „My, kteří hlásíme se ku straně neodvislé v národě — počal — ovšem již dávno přesvědčeni jsme byli, že politika staročeské delegace nemůže míti výsledkův. A nemohla jich míti proto, poněvadž hned od počátku v samém základě svém byla pochybena. V čem záleží dotýčná politika? V ničem jiném, než v neobmezené, řekl bych přímo slepé důvěře ve vládu. V důvěře, že v nejnalehavějších potřebách národa našeho, v rozšíření samosprávy a v jazykové rovnoprávnosti kabinet hraběte Taaffa splní, co byl slíbil. Však, není-liž na omylu ten, kdo i jen ve vůli této vlády věří? Já aspoň patřím k těm, kteří jsou přesvědčeni, že vláda Taaffova nechce a kdyby i chtěla, nemůže!“ — Řečník dokazuje to nyní ráz na ráz drastickými skutky osmileté politiky Taaffovy, která přes všechno slibování nám rovnoprávnosti jazykové, i přes vydaná jazyková nařízení, zatím ve skutečnosti tiše ale se železnou důsledností upevňuje v celé státní správě vlastí našich německou staatssprache, která trpí zde, ba přízni svou vyznamenává nejbrutálnější a nejhnusnější ze všech germanisačních institucí, cokoliv jich kdy bylo zřízeno

proti nám: „Nezapomínejte, že za této „naší“ vlády byl povolen, zřízen a rozšířen onen německý „Schulverein“, který vráží do každé české vesnice německé školy, aby germanisovaly a demoralisovaly dítky naše. Nezapomínejte na to, že tyto germanisační snahy nalezají nejhorlivější podpory na straně vládní; mějme na mysli, že podobné barbarství a bezpráví nedělo se za žádného dosud ministerstva, aby zřizovány a podporovány byly vládou ústavy, jichž účel je ničiti národnost lidu, jenž ve státě žije a jenž má právo žádati, aby chráněna a ne aby ničena byla národní existence jeho. Nezapomínejte, že za této vlády my Čechové na obranu svého národa, na záchranu svých českých menšin, v zájmu dítek svých nuceni jsme byli zříditi si Ústřední Matici školskou, poněvadž vláda hrubě nedbá své povinnosti vůči národu našemu, jenž tolik obětí přináší tomuto státu. Jest to neslýcháno, aby ve státě konstitučním, ve státě vzdělaném lid nucen byl po krejcárkách sbírati na své školy a hájiti jimi své kulturní zájmy, svůj jazyk a národnost dítek svých!“ — A nejen to! Žádáme li očkoliv, co by bylo v našem prospěchu, o maličkosti — o paralelku na některé škole, o novou místnost pro českou třídu, jež měla by být zřízena z důvodů humanitních — odmítá se, zakazuje se, nepovoluje se! — „Nuže pánové, je to politicky odůvodněno, je to rozumno, za takových okolností, po tolikerých a tolikaletých zřejmých skutcích pořád ještě slepě důvěřovat a přisluhovat této vládě? Podporovat její činnost zřejmě germanisující a centralisující? Podporovat ji i v otázkách, jež s pro-

spěchy národa našeho v zřejmém jsou odporu?“ Řečník udeřil po té na neblahé uherské vyrovnání, na soustavu dualistickou a na souhlas, jaký projevili Staročeši ku spolku Rakouska s Německem.

Co že znamená spolek s Německem? „Rakousko nešlo do Berlína, nýbrž Bismark to byl jenž podnikl pouť do Vídně. Německo cítilo potřebu pojistiti si rakouskou pomoc pro případ neodvratné války s Francií. Co se ale stane, vyjde-li Německo, které nás již nyní ohrožuje, z příštích zápasů ještě vítěznější a mocnější? Nehrozí-li se té možnosti každý upřímný vlastenec? I srovnává-li se to se stanoviskem českým, býti pro spolek s Německem, který jde k duhu jen výbojné politice Pruska, jež čelí v posledních koncích ku rozbití Rakouska a ku pohlcení zemí koruny české?“ — Po tomto vzestupu polemickém stanul dr. Julius u vlastního cíle výpravy své: „Nechci tvrditi“ — zněla hluboce promyšlená jeho řeč: „že v organisaci národa nebylo by místa pro vládní stranu. Naopak V jistých poměrech jest takové české vládní strany přímo zapotřebí. Ale musí býti poněkud jinou, než je nynější česká vládní, čili tak zvaná staročeská strana. Nesmí to býti strana služebná, nýbrž strana, jež v důvěrném, na vzájemném poměru spočívajícím spojení je s vládou; jež má vliv na vládu a její usnesení Musí to býti strana, jež s vládou společně pracuje k určitému, mezi oběma stranami smluvenému, státu a národu našemu stejně prospěšnému cíli. Musí to býti jedním slovem kompanie, spolek na vzájemné hájení interessův, ne však kom-

panie dvou společníkův, z nichž jeden vede závod sám a bere z něho všechny užitky, a přidržuje druhého kompagnona jen k tomu, aby nosil psaní a balíčky na poštu a z rána vymetal a větral komptoir. A takový a ne jiný jest poměr staročeské strany ku vládě. Úkol strany vládní — jaké nalezáme v jiných parlamentech — jest udržovati styky s kruhy vládními a rozhodujícími a stranami rozhodnějšími a neodvislými a svým důvěrným poměrem ku vládě prospívati svému národu."

„Avšak vládní strana, i když je zřízena jako v jiných parlamentech", — pokračoval náš Julius — „nemůže nikdy osobovati si, že representuje celý národ. Vládní strana národ representovati nemůže již proto, poněvadž dle přirozeného stavu věcí musí spokojiti se vždy s nejmenší mírou požadavků, jež na ten čas jsou za dotyčné vlády dosažitelné. Vládní strana zastupovati může tedy jen část národa, jednotlivé frakce v něm. I bylo by to nevlastenecké, kdyby vládní strana celý národ nutiti chtěla, aby spokojil se programem jejím, aby snížila požadavky národa na nejmenší jeho žádosti, čili abych mluvil mluvou dne, aby chtěla, by se s ní národ schoulil pod stůl a sbíral tam drobty a odpadky ministerské.

„Vedle strany vládní zapotřebí strany jiné, jež representuje to, co národ v širých vrstvách svých smýšlí a cítí a jež ničím vázána, úplně volná jest ve své akci; je potřebí neodvislé strany národní A stranou takovou jsme my, kteří od let za přesvědčení své zápasíme a již vždy jsme hotovi há-

jiti interesů národa svého podle svých, tou dobou ovšem skromných ještě sil, však neodvisle od vlády, a když potřebí i proti vládě. —

„Má li však strana naše v plném dosahu plniti úkol svůj, musí býti vždy v nejužším spojení s lidem, musí vycítiti, co jím prochvívá, musí snažiti se ku platnosti přivésti, co jeho je vůlí.

Však především poslání naší strany je, organisovati národ ku obraně, když ohrožen je v zájmech svých!

Nikdo nám nesmí upříti, že úkol ten částečně plníme již nyní; však ne v té síle a v onom dosahu, jak vyžaduje toho prospěch národa. A jaká je toho příčina? Poněvadž dosavadní organisace naše nestačí, poněvadž nemáme dosti silnou representaci parlamentární. K úkolu našemu nestačí pět neb šest poslanců, již nemají ani možnosť bez pomoci cizí v parlamentě interpellovati neb návrh podati a opříti se v parlamentu s důrazem vládní straně české, když tato ještě i podvrací snahy zástupců našich, bez ohledu, poškozuje-li se tím národní prospěch či ne.

Sesílení strany naší v silnou, v parlamentu dostatečně zastoupenou, neodvislou stranu národní, jest na ten čas, po zřejmém fiasku dosavadní klubovní politiky — potřebou nejnalehavější.

A to je právě úkolem lidu našeho, aby se o sesílení neodvislé strany naší, o rozmnožení počtu její poslanců postaral. Je potřebí, abychom přičinili se a pracovali v tom směru, abychom zejména zakládali politické kluby a politická střediska, aby rozproudila se po ná-

rodě čilá agitace politická, jež by hlavně směřovala ku sesílení naší representace v parlamentě. K tomu dále je zapotřebí, aby voličové do svého středu zvali poslance a žádali na nich, což právem jejich, aby skládali účty z působení svého a aby ku složení mandátu přinutili poslance, jichž činnost příčí se politickému přesvědčení voličstva.

Doporučovalo by se velice, aby právě nyní přikročili voličové ku revisi poslaneckých mandátů, neboť zajisté cítíme všichni, že blíží se doba, kdy zapotřebí bude národu našemu zástupců energických a nepoddajných. Nemyslím, pánové, že by nalezli se poslanci, kteří by nedbali vyzvání takového, nemyslím, že by nalezli se poslanci, kteří by prohlásili, že mandát nesloží, nechť děje se co děje. To není stanovisko honetního muže, to je zvrácení zásady konstituční, neboť na čem jiném zakládá se ústavnost, než na důvěře těch, kteří jsou zastoupeni, oproti těm, již zastupují?

Především tedy třeba v národě silné strany neodvislé, potom ale též, aby kdo ku straně té se hlásí, stál při ní pevně a věrně Lid zrovna tak, jako poslanci. Zejména aby vymizeli z našich řad podivní oni zástupcové, kteří v jednom okresu hlásí se ku Staročechům, ve druhém ku Mladočechům a kteří v tom si libují, hověti si na dvou židlích, ba kteří proti parlamentárním kollegům vlastní strany vyvolávají mezi voliči resoluce."

Mohutná strana neodvislá, dobře řízená, veliký má úkol v národě.

„Chtějí z národu našeho učiniti pouhý material tak zvaných „vyšších zájmův státních".

A tu právě vidí se veliká ta chyba dosavadní politiky klubovní, že tu posud panující raisonu státní, směřující k naší germanisaci a k zničení autonomie k rozvoji našemu nezbytné, sama podporovala a sílila.

Zdaliž z té naprosto podajné, nynější vládě bez podmínky sloužící politiky českého klubu nemusely rozhodující kruhy ve Vídni souditi, že s nynější politikou vládní souhlasí celý národ, že celý národ již kapituloval?

Zdali nemusely domnívati se, že národ náš, vysílen dvacetiletým oposičním zápasem, s plnou resignací oddává se již následkům germanisace? A zdaž tu není vzhledem k tomuto klamnému mínění o našem národě nanejvýše nalehavá potřeba silné strany neodvislé, která má k jiným názorům přivésti kruhy vládní?

Třeba zorganisovati již proto mohutnou stranu neodvislou, aby nabyli ve Vídni přesvědčení, že s tou germanisací v národě našem ničeho nepořídí, že všechny kroky udolati nás jsou marné, že jen roztrpčení v národě našem šíří nynější germanisační a centralisující směr vládní.

Však nejsme my Čechové samotni v Rakousku, proti nimž namířena je germanisace a jichž národní bytí je ohroženo. Týž dualismus, o němž byl jsem se zmínil, ohrožuje celou řadu národů jiných. Mimo Němce a Maďary co panující a privilegované národy a mimo Poláky, kteří k vůli plánům zahraničné politiky jsou hýčkáni a již mohou býti s osudem svým spokojeni, všichni národové ostatní stejně jako my Čechové jsou ve svém národním bytí ohroženi. A tu je myšlenka blízká, že třeba postaviti se

do jednoho šiku s nimi a vstoupiti v solidární zápas s nimi tu proti germanisující, tam proti maďarisující centralisaci.

A když podaří se zorganisovati výdatně odpor proti směru nynějšímu, když postupovati budeme všickni společně proti společnému nebezpečí, tu zajisté povšimnou si toho kruhové rozhodující, jichž povinností je na stráži státi a hájiti interessy státní a dynastické. Tomu porozumějí rozhodující kruhy, že nemůže býti na prospěch říše a dynastie, když mezi desíti národy jest jich sedm na nejvýš roztrpčených a znepokojováno o životní své interessy. Uváží velmi dobře, co v době všeobecné povinnosti branné, kdy do zbraně celý národ se svolává, kdy na součinnosti všech činitelův v národě a ne jen na pouhém vojáku ve zbrani závisí výsledek výpravy válečné — co v době nebezpečí znamenati by mohli národové nespokojení“ ...

„To uváží rozhodující kruhy a dospějí snad ku přesvědčení, že nebylo by dobře k vůli německé staatssprache a německé armádní řeči a k vůli pouhému administračnímu pohodlí roztrpčovat celé národy, o něž musejí se opírat; tomu porozumějí, že ohrožený stát bezpečněji se může opírati o uspokojené národy!

A aby skutkem stalo se, co dojista je nejvřelejším přáním nás všech, aby zřízena byla veliká, mohutná strana neodvislá v národě našem, dovoluji si učiniti následující návrh: „Vzhledem na zprávu říšských poslanců o nynější situaci politické uznávají shromáždění, že na důraznou obranu práv národních, kterou od nynější české vládní strany očekávati nelze, jest třeba,

aby strana svobodomyslná, jakožto neodvislá strana národní zahájila činnost co nejúsilovnější, a ukládá se výboru klubu, aby k utužení zdravé politické organisace národa a k sesílení parlamentárního zastoupení strany naší učinil veškerá nutná opatření.“

Lze říci: touto řečí byl položen základ ku novému a konečně již nerozbornému bytu národní strany svobodomyslné. Neboť Julius Grégr nebyl nikdy lichomluvcem, nýbrž mužem myšlenky a činu. Když oné propůjčil slova, vědělo se již také, že hotuje čin. Nadešel rok neunavné, usilovné organisační práce: revise katastru strany, založení statistiky její stoupencův, jich společenského a politického významu, zřizování svobodomyslných politických klubů a spolků téměř po všech městech a okresech, zakládání svobodomyslných časopisů po venkově, jich mravné i hmotné podporování, — čilé svolávání občanských schůzí, k nimž vysíláni nejlepší řečníci z Prahy, aby vykládali lidu pravdu o snahách a programu národní strany svobodomyslné a přesvědčovali lid o svrchované potřebě ráznější, statečnější obrany proti Vídni, o nutnosti vyprostit věc českou z vedení nenárodní klerikální šlechty a postavit politiku národa Žižkova na široké základy národní demokracie v duchu našich předkův padnuvších u Lipan. — A divné té náhody v dějinách: Znamenitě prospěla tomuto osvobozujícímu agitačnímu úsilí dra Julia Grégra v pravou chvíli nedočkavost zrovna oné moci, která z porážky Lipanské nejvíce se radovala, oné moci, která nám připravila Bílou Horu a proti níž Havlíček náš do posledního dechu zápasil.

XXIII.

Výprava proti »Lichtenštejnským dragonům.«

„Nejdůležitější událostí dnešní schůze říšské rady" -- ohlašovaly „Národní Listy dne 25. ledna 1888 „jest návrh knížete Liechtenšteina na opravu říšského zákona školního ve směru školy konfessionální.

Proti tomuto návrhu státi budeme a doufejme, že s listem naším a poslanci neodvislými státi bude veliká většina národa českého s největší rozhodností a že vésti budeme boj proti úmyslu stlačiti školství naše v odvislost od úřadů církevních, všemi prostředky, jež připouštějí zákony."

Na zítří zvedly tuto rukavici netoliko listy klerikální, ale i listy staročeské a boj vzplanul! Boj vášnivý, tuhý a urputný mezi obhájci školy národní, světské, občanské, osvětné — a mezi obhájci školy klerikální, jaké bývalo za časů absolutismu a konkordátu.

Orgány dra Riegra doufaly, že autorita jejich vůdce a klubu staročeského úplně stačí na potření všeho odporu proti akci našich klerikálních spojencův; a proto honosně prohlašovaly,

že dr. Rieger a s ním všichni jeho stoupenci naprosto a naskrze souhlasí s návrhem prince Liechtenšteina pro jeho „silnou autonomistickou polévku,“ kterouž prý nebudeme přece vylévati k vůli té klerikální mušce, jež do ní spadla.

Koncem února 1888 doufali klerikálové, že mají již vyhráno, ježto prý kníže Liechtenstein získal nejen celý staročeský, ale i polský klub pro návrh svůj, a neschází mu do většiny pro něj, než pouhých 10 hlasův. — V německých krajích, v tom lidu „kultury“, který stavil pomníky císaři Josefu II., bylo tenkrát ještě traplivé ticho. Nikde žádného mohutného elementárního výbuchu odporu a hněvu. Vítězství klerikálů zdálo se býti za kolísavosti vlády nepochybným.

Než, ještě tu byl dr. Julius Grégr se svými „Národními Listy“ a — český lid. Slyšme, jak mluvil ku lidu svému v tehdejší nebezpečné chvíli: „Národ, kterému před půl třetím stem let veliký Amos Komenský ukázal v hodině strašné smrti jeho cestu spásy a vykoupení v národní škole, která by učila děti naše rozumně a názorně všem vědomostem pro život potřebným; národ český má na sklonku 19. století, když tě byl vynaložil přes 20 milionů na zvelebení národního svého školství: ku této své světlé a pokročilé škole národní zahořeti nenávistí a schýliti ji znovu do staré bývalé její tmy a bídy, schýliti ji pod dozor a v podruží římské, národu našemu úporné hierarchie, jejímž svrchovaným zákonem jest syllabus a encyklika! Ano, o nic menšího se nejedná návrhem Liechtenšteinovým

než o to: aby vzdělání naše národní bylo sraženo hluboko, přehluboko s nynějšího stupně svého, aby učitelé naši byli uvrženi v otroctví nenárodní, v sobě uzavřené kasty hierarchické, která zneužívá náboženství jen k účelům svým panovačným; aby vymýtěny byly ze školy obecné veškeré ty předměty, jichž zavedení učinil nutným kulturně dějinný vývoj lidstva, a hlavním předmětem aby byl katechismus a sice školský katechismus jezovity Deharbea! Jedním slovem: uskutečněný návrh Liechtenšteinův znamenal by pro nás nejtěžší národní pohromu, jaká stihla nás od času pobělohorské hrůzovlády jezovitské. Scharschmied chce nás zničiti odnárodněním — Liechtenštein chce nás zničiti zabedněním v duchamornu. Onen z nás chce vytáhnouti českou duši vývěvou německé kultury a státní němčiny; tento ji chce udusiti shasínadlem obskurentismu jezuitského. Scharschmied z nás chce míti mrvu světovládného Němectva — Liechtenštein mrvu světovládného papežského Říma!“

Divu-li, že taká mluva zazvonila neodolatelně o struny českých srdcí a rozechvěla je k akkordům nejráznějším. V lidu českém jako by se byla hnula po staletích opět husitská jeho krev, tak byl všude vzhůru proti tomu nebezpečí papeženskému, až sami Němci zahanbeni žasli nad tou hloubkou svobodomyslnosti a osvícenosti jeho. Na nesčetných schůzích protestovalo rolnictvo, učitelstvo, studentstvo, živnostnictvo a dělnictvo naše proti tomu zabořilému návrhu ultramontánův, všude demonstrováno proti staročeským vůdcům, kdekoliv troufali si vyvstati na obranu té akce kleri-

kální; po dlouhé měsíce neulevovalo, alebrž vzrůstalo protestní to hnutí probuzeného národa, až vůdcové staročeští nejen v Čechách, ale i na Moravě počali se před ním chvíti, znamenajíce, jak jim půdy pod nohami ubývá, jak to vlnobití by je neodolatelnou silou smetlo, kdyby ještě déle se pro věc klerikální exponovali. Počali ochabovat a umdlévat ve svém horlení a zápalu, počali ohledávat své rány, které v tom zápase za věc klerikální si utržili a musili si říci, že jich mají dosti, a to citelných a těžkých, ne-li smrtelných. Než skončil rok, byla vojna rozhodnuta. Klerikalism byl se svým nájezdem odražen, ba poražen, a to hlavně, ne-li jedině zásluhou Čechův, což doznali tehda sami zarytí naši nepřátelé němečtí.

Jak se samo sebou rozumí, odemstíval se klerikální a staročeský tisk za svou porážku nejvášnivěji dru. Juliu Grégrovi, zasypávaje ho střelami nejjedovatější nenávisti a pomluvy hanebné, rozkřikuje, že se dal prodati svobodným zednářům a Němcům, aby pro jich prospěch rozeštval český národ v strany a oloupil ho o podporu spojenců — nejvěrnějších, jakými prý vždy nám byli a budou — klerikálové a feudální aristokraté rázu Liechtenšteinova! Avšak dr. Julius Grégr snášel klidně veškeré tyto hanoby u vědomí, že platně přispěl ku odražení nového a věru že nemalého nebezpečí od svého národa a že zdatně bojem tím rozhojnil i srazil šiky svobodomyslných, uvědomělých jeho synův pro veliké, těžké zápasy budoucí za svébytnost a šťastnější osud pokolení příštích. Však zatím co jsme takto my Čechové vítězně vybojovávali zde krušný svůj zápas osvětový

s papeženským duchem Říma a jeho novodobými „Lichtensteinskými dragouny“ mezi námi, ozval se — té ironie osudu! — proti nám příkrý hlas nevrlosti, ba necitelnosti z — pravoslavného Ruska!

XXIV.

Na obranu západního Slovanstva.

Od proslulého sjezdu západních Slovanů v Moskvě minulo dvacet let.

Myšlenka všeslovanská za ta dvě desítiletí na Rusi nerozšířila se a nerozkvetla jak se všeobecně doufalo, alebrž spíše žalostně pouvadla Snad byl to nevděk Balkánských Slovanů vůči osvoboditeli svému. snad i ohromný kulturní úkol Ruska v Asii, jenž způsobil trudný ten obrat. Věděli jsme o něm, bolelo nás to do duše, však tajili jsme bolest svou před nepřáteli svými. Než, tu vystoupil v Petrohradě na slovo vzatý učenec, profesor universitní V. J. Lamaňský a veřejně propůjčil výrazu této novoruské roztrpčenosti proti všem mimoruským Slovanům a zejmena proti nám pionéřům na západní baště Slovansta.

Nejsilnějším ostřím své šíravé ironie dotíral p. Vladimír Lamaňský na ty rozličné historicko-politické individualnosti, v něž prý tak sobecky rozdrobilo se západní Slovanstvo. Posmíval se „tomu bujení místního vlastenectví“, těm citům „drobného, plemenného patriotismu,“ těm různým slovanským nářečím a svérázným

individualitám slovanských „nárůdků“ na západě Evropy, z nichž prý každý jen hledí se zachovat při své národnosti, při své víře „nedbaje, že tím překáží šťastnému vyřízení otázky západního Slovanstva, že tím upadá samochtě do sféry německých zájmů a mění se v německou zbraň proti Rusku,“ kteréž prý by tedy učinilo nejlíp, kdyby nade vším západním Slovanstvem udělalo kříž a zůstavilo je bez pomoci porývavým vlnám moře německého. Dokud prý se my Čechoslované, Slovinci, Chorvaté atd. nerozhodneme pro pravosláví a pro ruský jazyk, dotud že nemá Rus žádného zájmu, aby nás vytahoval nasazením vlastní krve z jámy německé.

Lze si pomysliti s jakou rozkoší pásli se Němci na této kytici trní presentované nám rukou bratrskou, rukou na slovo vzatého učence ruského. Ba, našli se i u nás lidé, kteří z tohoto příkrého vystoupení pana Lamaňského měli Jidášskou radost.

Toho nemohl ovšem muž pro myšlenku slovanskou tak nadšený jako dr. Julius Grégr snésti. Šlo o rychlé zastavení zmatku a škody v rodině slovanské. Rusům muselo se řádně vyložit, jaký význam mají pro svět slovanský a jeho budoucnost zrovna ty zdejší malé slovanské individuality a to „egoistické hájení naší svéráznosti a mluvy, to pěstování místního patriotismu atd.“

V desíti otevřených listech dr. Julius Grégr odpověděl Lamaňskému. Bránil v nich proti křivdě a pýše ruské západní Slovanstvo rozhodně, se zápalem a silou životního přesvědčení: „U nás — psal — je jen tato alternativa: buď

ostati Slovany aneb stát se Němci Hájice svou individualitu, bráníme tomu, abychom nepropadli germanisaci, Náš boj o naše zvláštní zájmy, je zápasem o interes celého Slovanstva, který — aspoň v nynějším stadiu, — záleží v tom, aby veškeré jednotlivé slovanské individuality nejen byly chráněny a zachovány, nýbrž aby co nejmohutněji každá ve svých poměrech se vyvinuly". Tento pravý, pro celé Slovanstvo rozhodující význam našeho zápasu o zachování naší zvláštní slovanské individuality nemůže býti zlehčen námitkou „že nepřátelé Slovanstva sami patronisují tyto „místní slovanské činitele" a jich „místní patriotismus", spekulujíce, že je tím spíše zatáhnou do ohrad svých. Pravda li to, jaké z toho naučení pro rozhodující kruhy slovanské. Žádné jiné, než že Němci a Maďaři porozuměli důležitému významu individualit bohužel lépe, než Slované sami. —

„A můžete odsuzovati naprosto ty malé slabé slovanské individuality, když ve své péči o své zachování berou pomoc, odkud jim přichází a nedbajíce naučení z dějin, beřou ji z rukou těch, kteří podávajíce jim jednou rukou toužené dary života, zdvihají druhou k úkladné ráně na jich zničení? Proč nejsou jim tak záštitou velcí ti samostatní činitelé ve Slovanstvu, kteří podle svého dějinného povolání mají býti ochranným štítem menších s cizotou tak těžce zápasících větví slovanských? Místo aby sami zaštitili existenci jednotlivých slabších členů slovanské rodiny, staví se jako vy Vladimíre Ivanoviči proti nim,

majíce jim dokonce za zlé, že nechtějí zhynouti a že hájí všemi možnými prostředky své bytí! Sami jsouce Slovany překážíte takto sami zdravému, přirozenému a jedině zdárnému vývoji Slovanstva!“ — „Mám za to, apostrofoval Lamaňského dále, že Vy v. c. Vladimíre Ivanoviči vůbec ani nestojíte na stanovisku slovanském, nýbrž pohlížíte na poměry menších slovanských národů jen ze stanoviska výhradně ruského a shledáváte interess slovanský pouze v tom, co je ve prospěch Ruska. Sílu Ruska tvoří jednolitost 80 milionového, jednou vírou a jedním jazykem spojeného národa: proto žádáte, aby ostatní menší národové slovanští prostě spojili se s Vašim ruským národem na základě pravoslaví a jazyka ruského... Nepochybuji ani v nejmenším, že by značně ulehčeno bylo tak vyřízení slovanské otázky. Avšak, dejte nám na to recept, jak bychom to mohli navléci, abychom obrácením ruky přeměnili svůj jazyk na jazyk ruský a svou víru na víru pravoslavnou? Moudrý politik řídí se ve svých úsudcích, ve svém jednání skutečnými poměry; odpovězte: je toto obrácení všech neruských slovanských individualit, zejmena nás západních Slovanů na vaši víru a na váš jazyk v nynějších poměrech vůbec možné? Mají západní Slované dnes ku podobné přeměně potřebné samostatnosti a volnosti, plné svobody vůle a činu?

„Toutocestou rozřešiti otázku slovanskou je naprostou nemožností. Tam vůbec dnes ještě nedospěla otázka slovanská; dnes není na čase, aby se především žádalo o přeměnu, neb dokonce o úplné vyhlazení jednotlivých slovanských národů: dnes musí jíti především

o jich zachránění, o jich vyproštění z podruží germanisace a maďarisace, o zachování Slovanstvu té půdy, která mu na Západě a Jihu Evropy ještě zbyla; dnes jedná se, zkrátka o vyproštění těch členů slovanské rodiny, kteří jsouce v područí cizích zájmů, nemohou společně s ostatní slovanskou rodinou plniti kulturní úkol, jenž připadl celému Slovanstvu". — Jak se má uspořádati, až bude jednou prosta odnárodňujícího tlaku cizoty, to jest dalším, pozdějším stadiem otázky slovanské. Zatím platiž zásada: nejprve být a teprv potom jak být."

Po té uvědomil p. Lamaňského, co vlastně činí a jak špatně slouží nejen Slovanstvu, ale i samému Rusku, když navádí politiky ruské, aby měli zření pouze k těm národům slovanským, kteří přijmou pravoslaví a jazyk ruský, ostatní však aby pustili bezstarostně v pospas Německu a Maďarstvu.

„Tím nadháníte materiál nejen našim, ale najisto i vašim nepřátelům, pouštěje slovanský západ, pouštíte s ním veškeré země nynější Cislajtanie, které po zabrání Čech Němci vesměs by neodvratně až po moře adriatické spadly do klína velkého Německa. Zdali by takovéto sesílení mocné německé říše bylo na prospěch Ruska, ponechávám soudu vašich politiků. V době, kdy pod tvůrčím žárem idey národní tvoří se mocné státy v Evropě, chcete vy tuto velkou myšlenku našeho věku obraceti na škodu národů slovanských, chcete, aby bratrské sympatie jich k vám měnily se v jedovatou nenávist, chcete je ne k sobě vinouti, ale do tábora nepřátel zatlačiti. Ne, ne, to není úkolem ruského

národa, ten je dějinami povolán, aby se stal vykonavatelem myšlenky slovanské, aby byl štítem menších slovanských národů. Myšlenka slovanská podá vám jako Ariadna niť, po níž vyvede se Slovanstvo z bludiště nynějších zmatených a odporujících sobě interesů, ona vám poskytne i vhodnou formuli na vyrovnání a uklízení nešťastné otázky polské. A kdyby všichni vaši krajané chtěli jako vy hájiti výhradně jen ruské své stanovisko vzpírajíce se úkolu, jejž jim ukládá novověká idea národnostní: dříve nebo později přec jen nutně a nezvratně bude a musí býti do proudu jejího stržen celý váš národ. Či myslíte, že moderní idea národnosti — osvobozovací a spojovací — vyplnila již svůj úkol v Evropě a že nemá více působivosti?

„Nemusíte spíše za to míti, že tato idea zvláště po svém prvním tak mocném náběhu v Němcích neostane státi na poloviční své cestě. A bude možno až proces této idey v Německu bude se domáhati svých posledních důsledností, až mocné vlny jeho trhati budou i hranice mezi německým a slovanským živlem, až k samému sousedství vašemu dostoupí světodějný tento proces: bude možno, aby říše vaše přihlížela k němu lhostejně, odmítajíc pro sebe výhody, jež by jí co slovanské říši logicky z něho připadnouti měly? „Či je dokonce možno, aby říše vaše trpěla, by slovanským materiálem sesiloval se německý stát, který již nyní jest vaším nejnebezpečnějším sousedem?“ . . Dr. Julius Grégr. nepochybuje, že otázka slovanská octne se v novém období a že diplomaté ruští najdou dříve praktickou formuli ku jejímu rozřešení, než ruští filologové. Vždyť již kn.

Gorčakov vyznačil ve svém pamětním spise z r. 1864 ku rozřešení jejímu nejvhodnější prostředek. „Věřím pevně" — znělo závěrečné slovo X. listu Grégrova: „že dojde ku šťastnému vyřízení otázky slovanské, poněvadž je nejen pro nás Slovany západní, nýbrž i pro vás (Rusý) a pro celé Slovanstvo neodvratnou nutností.

„Jen žádné násilí, žádného vtírání, žádného donucování. Myšlenka národní pospolitosti je ideou svobody a rovnosti; ona nejtížeji snáší násilí a je nejcitlivější a nejnedůtklivější vůči němu když pochází od sbratřeného národa. Jest jen potřeba, aby veškeří členové velké rozvětvené rodiny slovanské proniknuti byli potřebou solidarity a poznáním, že všickni vespolek tvoří nerozlučný, organický celek, aneb jak sv Pavel píše Korintským: „Jakož tělo jedno jest a mnoho má údů, ale všickni ti jednoho těla údové mnozí jsouce, jedno tělo jsou". —

Tato odpověď Lamańskému spůsobila ovšem nemalý rozruch v táboře našich nepřátel, již denuncovali za to Mladočechy nahoru; ale Staročeši hleděli opět denuncovat Julia Grégra dolů. V druhém listu jeho nalezli místo, z něhož vyvozovali, že prý dr. Julius Grégr „pouští Německu větší část Chebska a dvanácte okresů německých asi se 700.000 obyvateli. Dr. Julius Grégr však ihned co nejrozhodněji protestoval proti tomu jako proti úmyslnému překrucování pravdy:

„Celý tenor mých otevřených listů k Lamańskému" — hájil se, „— a vlastní jejich účel byl ten, obhájiti náš národ, aby nebyl stržen do državy německé, aby vlast jeho ne-

byla roztržena, nýbrž aby národu našemu co odvěký jeho majetek byla zachována. Ostřeji věru již ani nemohl spisovatel vyznačiti tuto snahu svou, než stalo se právě v onom druhém listu jeho touto silně proloženou větou: Nikdy a nikdy a za žádných podmínek, žádný rozvážný, poměrů a dějin svého národa znalý politik český na roztržení Čech dobrovolně nepřistoupí.

Jestliže pak spisovatel sleduje let myšlenek Lamaňského do daleké budoucnosti a diskutuje o možnosti doby příští, kde by pro nás Čechy mohly při nové konfiguraci vnitroevropských států nastati poměry osudné, jestliže teprv pro tento nejhorší myslitelný případ, připouštěl, že by na nejvýš postoupiti se mohly německé ony výběžky Čech, „které leží v ně, za ochrannou hradbou našich hor, tak aby přirozené hranice Čech nebyly porušeny“ — pak měl při tom na mysli dvojí politicko praktický zřetel: „Jednak, aby takto zlomena byla síla německého živlu v Čechách, jednak aby za postoupené německé ty části dostalo se nám v náhradu území Slovenska se slovanským obyvatelstvem jeho na se sílení státní organisace našeho národa.“ (N. L č. 278, r. 1888).

Přes tento výklad neustávali Staročešti odpůrci dra Julia Grégra kaceřovati jej jako špatného vlastence, který by svolil ku roztržení Čech.

Nuže, za nedlouho pravda se ukázala. O patnáct měsíců po té měl dr. Julius Grégr příle-

žitost osvědčiti před celým **světem s jakou věrnosti** a odhodlanosti zná **hájiti vlasti České**, když skutečně zahrozilo **jednotě a celistvosti** její nebezpečí svrchované.

—

XXV.

Velký obrat v národě Českém.

Desátý rok již sloužila strana staročeská pod vedením konservativní šlechty, vládě Taaffově bez reptání, věrně a oddaně až do sebezapření. Deset let čekala většina národa, že za tyto věrné služby dostane se nám konečně snad přece uznání a spravedlivosti od Vídně.

Ale marné doufání. „Roh štědrosti“ vídeňské vůči nám již dávno byl vyschnul. Na vnitřní úřední jazyk český, na spravedlivý volební řád pro sněm zemský, na rozšíření svézákonnosti a samosprávy zemské ani pomyšlení. Veta po rovnoprávnosti, veta po autonomii pod touto vládou; ale za to pořád větší a těžší daně, za to pořád okázalejší nadcházení si Němcův, kteří u vědomí, že jim projde všechno, den za dnem vyzývavěji vystupovali proti našim menšinám ve svých krajích, netajice se již nikterak se svým barbarským úmyslem: všecky Čechy „z německého území“ bezohledným a trvalým pronásledováním, ba rabiátstvím vypudit, až by bylo „čisto a prosto českého živlu“ a jako ryze německá země mělo nárok na vlastní, skrz na skrz německou organisaci a správu. Měsíc za

měsícem bylo patrnější. kterak vláda před furorem německým couvá a nemá téměř už jiné myšlénky státní. nežli německou opposici v Čechách za každou cenu na naše útraty usmířit. Míjel sněm český bez Němců za sněmem, „my byli na sněmu pány“, ale smutnějších pánův věru neviděl svět.

Staročeši a šlechta netroufali si pod tlakem vládním učiniti nejmenšího pro národ náš z ohledu na — nepřítomné Němce. Nesmíme prý opláceti stejné stejným. Jestliže oni nerozpakovali se. zařiditi se za naší nepřítomnosti na útraty naše a na úkor náš po kavalírsku, my prý jim křivdy té opláceti nesmíme. Bez Němcův žádné opravy křivdícího nám řádu volebního, bez Němcův žádného zákona o rovnoprávnosti jazykové v úřadech — bylo tajným heslem tehdejší politiky vládní a staročeské. Němci to věděli a stávali se proto den ke dni zpupnějšími, až toho národ náš pro svou čest dále již snášeti nemohl a nesměl. Nespokojencův přibývalo a „Národní Listy“ odůvodňovaly, živily a vzněcovaly tu nespokojenost co den novými důkazy a výklady neblahé situace politické, opětujíce stále své ceterum censeo: „Vyprosti se národe český z falešné té hry, jaká se s tebou hraje. Nevěř vládě, nevěř šlechtě a nevěř nespolehlivým spojencům; věř jen sobě a své vlastní síle!“

Vzduch byl plný elektřiny opposiční, když vláda Taaffova počátkem léta 1889 vypsala v Čechách nové všeobecné volby pro sněm český. Vůdcové staročeští chystali se k nim po starém způsobu: tisk jejich sršel síru a oheň na Mladočechy jako na rozkolníky a rušitele

organisace národní. Líčil je opět a stále jako živly podvratné, jako demagogy a „sebránku“ nebezpečnou národu jako státu. Vítězství Mladočechů, že by nás strhlo v nové neštěstí bělohorské, pročež všickni rozvážní a dobří vlastenci mají se postaviti tomu nebezpečí atd. Nevím do jaké míry autoritáři staročeští při tom spolehali se na pomoc svého „korunovačního místodržitele“ hr Fr. Thuna, který od svého nastolení (v září 1888) prohlásil se býti zjevným nepřítelem strany svobodomyslné. Ale všechno to pronásledování učitelů-Mladočechů, a všechna agitace aparátu velkostatkářského i hierarchického, proudův oppozičních v národě více nezastavily a nezpáčily. To již nebyla pro Staročechy situace jako za časův passivity v letech sedmdesátých.

Tenkrát bylo Mladočešství v počátcích svých přepadeno velikou výpravou Staročechův, tenkrát bylo přinuceno podstoupiti kruté bitvy, aniž mělo času řádně se vyzbrojit a přihotovit. Nyní bylo jinak: „Deset let pracuji za tím účelem“, doznal dr. Julius Grégr dne 23. června 1889 veřejně (v kandidátní řeči své před voliči vinohradskými), abych připravil lid k novým volbám; shledal jsem, že jediná spása naše leží v lidu českém, a přičiňoval jsem se ze všech sil, abych vzbudil v lidu přesvědčení, že jedině vlastní silou může se domoci úspěchu a zlepšení svých poměrů. Na desátý rok působím v tomto směru, povzbuzuju lid ku činnosti samostatné, dokazuju mu, že jest třeba, aby zvolil za své zástupce muže sebevědomé, odhodlané, kteří by nesloužili než pouze

svému národu, jeho prospěchu především hájili a nikomu neobětovali jeho práva!

Dr. Julius Grégr podjal se také úlohy vypracovati provolání národní strany svobodomyslné, kteréž dne 16. června bylo valným sjezdem strany naší v Praze i s kandidátní listinou, obsahující neméně než 60 kandidátův, jednomyslně a nadšeně schváleno. Bylo to však více než pouhým provoláním volebním, byl to důkladně promyšlený program strany, vyjadřující lapidárně její zásady, její přesvědčení a její tužby na rozdíl od české strany konservativní.

Když byl v provolání tom dr. Julius Grégr jasně vyličil naše minulé zápasy a persekuce, když byl vyličil, jak během let strana staročeská odchylovala se od původního našeho společného programu, jak marně živlové svobodomyslní v národě ji varovali a k návratu pod bývalý společný prapor český volali, provedl důkaz o nutnosti strany svobodomyslné, strany neodvislé v našem národě, která by s novou křepkostí a silou zvedla pohozený prapor českého státního práva a národní naší svobody: „Ujmouti se se vším úsilím starého stranou konservativní opuštěného národního programu, na novo zahájiti zápas za neodvislost státu českého v mezích říše rakouské a tím národu našemu zjednati politickou a hospodářskou samostatnost, povznésti význam a zvýšiti váhu slavných druhdy sněmů českých, uskutečniti myšlenku naprostého rovného práva jazykového, vytrhnouti zastupitelstvo národa z područí cizích zájmů a vrátiti je službě vlastního národa, po-

staviti se vstříc dalšímu postupu zpátečnictví a klerikalismu, pracovati k rozvoji ústavních řádův a k rovnoprávnosti všech náboženských vyznání v duchu pokroku, rovnosti a politické svobody a konečně pěstovati vzájemnost s ostatními slovanskými národy v plném vědomí důležitého postavení našeho národa co nejzápadnější jaré ratolesti velkého kmene slovanského — toť posláním jest strany naší, co strany neodvislé, národní, co strany svobodomyslné."

Tenkráte nechtěl ještě dr. Julius Grégr stranu staročeskou zříti úplně vytlačenu z politické činnosti, chtěl jen zlomiti její vliv do té míry, aby nepřiváděla celý národ do područí vlády nám nepřející a v úslužnost živlů nenárodních; chtěl ji pouze donutiti ku návratu na půdu starého našeho programu národního. — „Chceme pracovati vedle ní a tam, kde nebude mezi námi zásadného odporu, kde ona vraceti se bude opět k plnění životních požadavků národních, tam chceme postupovati s ní společně a svorně v obraně práv a zájmů národa. Však tam, kde bude mezi námi zásadných rozdílů, tam půjde strana naše pevně a neodvratně svou vlastní cestou Zásadně různíme se od strany staročeské v nazírání na otázky politické a společenské. Strana naše zrodila se na myšlence svobody, již pokládáme za důležitý odkaz dějin svého národa. Hledáme v duchu pokroku a pravé svobody nové zbraně a nové prostředky k dalšímu jeho sesílení a zmohutnění. Bude tedy strana naše usilovat o rozhojnění osobních práv a politických svobod občanův na základě rovnosti. Ona bude pracovati

k opravě nynějších neliberálních, národnost českou zkracujících volebních řádů, zvláště ku rozšíření volebního práva na veškeré vrstvy občanstva za přímého volení i v obcích venkovských, obmezení kurie velkých statků, k odstranění všelikých politických privilejí a k zamezení ztenčování selského majetku." — Dále sliboval dr. Julius Grégr v provolání svém, že strana naše opře se všem pokusům o obmezení práva volného dělení půdy i bude brániti tomu aby tak obecní statek nedostal se do společného užívání velkostatkářům. Vzhledem duchovních zájmův národa jest heslem strany: osvěta a vzdělanost rozšiřuj se do všech vrstev lidu. Všechna péče naše bude tedy obrácena ku rozmnožení a zvelebení vzdělávacích prostředků lidu, opřeme se každému pokusu, aby škola dostala se do správy církevních úřadů, budeme naléhati na to, aby škola vyproštěna byla i z nynějšího byrokratického dozoru a dostala se výhradně do správy orgánů samosprávných a zřízenců paedagogicky vzdělaných. Strana naše usilovně zasadí se o zjednání zákona, jenž by mládež českou chránil před další zhoubnou germanisací a české dítě vedl jen v českou školu." Tím dospělo provolání k otázce smíru či boje mezi oběma národy naší vlasti. Tuto stať dlužno pro důležitost její zvláště vytknouti. Připomenuv, kterak býval po tisíc let národ český sám pánem a hospodářem v odvěké vlasti své, tvůrcem a strážcem její samostatnosti a dějinné slávy, a kterak dodnes ještě obývá tyto pravlasti své převahou dvoutřetinné většiny, pokračoval Dr. Julius Grégr doslovně: Nicméně nedomáháme se zde zvláštních předností a vý-

sad pro svůj národ: chceme jen, aby oba národové ve svorné shodě žili ve společné vlasti, nekřivdě v ničem jeden druhému. Toužíme po konečném smíru mezi oběma národy upřímně z toho důvodu, aby oba kmenové společně mohli praco vati k rozvoji společné politické svobody a ku požívání obecného blahobytu. Stojíce nezvratně na provedení plného rovného práva obou národů, nebudeme však nikdy z úslužnosti k Vídni nadbíhati Němcům způsobem čest národa našeho poškozujícím a nezřízené požadavky Němců podněcujícím.

Nestrpíme také bez odporu, aby české menšiny v tak zvaném uzavřeném území na dále ponechány byly bez ochrany surovým nátiskům národní nesnášelivosti. Strana naše opírati se bude s největší rozhodností všelikým pokusům jak o rozpoltění českého království podle národnosti, tak o uzákonění nadvlády německého jazyka a o prohlášení němčiny za jazyk státní. Kdyby jedním nebo druhým tímto způsobem ohrožena býti měla existence našeho národa, nasadí strana naše všechno na odvrácení této pohromy a podnítí celý národ k nebývalému nejrozhodnějšímu odporu.“ —

Strana staročeská mohla si po přečtení tohoto fulminantního provolání říci, že přední hradby její pevnosti jsou pobořeny. Šla-li nicméně do bitvy 2. července s myslí troufale bojovnou, tož vracela se z ní přímo zdrcena. Ztratilať v ní téměř všechny okresy selské!

Jádro národa, uvědomělé české rolnictvo skoro vesměs volilo Mladočechy. Zbývala jí ještě města. Ale i v těchto městech našich dne 5. července 1889 zle se jí dařilo. Celkem přes padesát její kandidátů podlehlo dosud pronásledované dnes však na celé čáře vítězící straně Mladočeské, která den po bitvě mohla právem konstatovat, že má za sebou valnou většinu národa. — Kdyby ve chvíli onoho hlubokého obratu v národě, byla ve straně staročeské jen na okamžik rozvaha dosáhla vrchu nad trpkostí pokořené ješitnosti, mohli vůdcové staročeští zajisté beze vší újmy své cti vzíti nyní stranu naši za slovo: mohli přistoupit na upřímné to nabídnutí manifestu strany naší, že chceme v obraně životních zájmů národa jíti se stranou konservativní bok po boku jako příslušníci a bojovníci jednoho trpícího národa — a dohodnouti se s námi o pospolitém postupu proti urputné výbojnosti a smělé troufalosti německých hegemonů vedených rovně nadaným jako nadutým Plenerem ml.

Leč zlí rádcové Riegrovi hnali porouchanou loď staročeské strany ve své mstivosti a vášni přímo ve stranu opačnou. Zášť a nenávisť proti všemu, což mladočeského, sálala z jejich tisku, zášť a nenávisť proti všemu podnikání, proti všem návrhům a snahám strany mladočeské bylo heslem zdecimované frakce Riegrovy na říjnovém sněmu českém. Dr. Julius Grégr podal na sněmu tom s bratrem svým Edvardem návrh adressy dovolávající se konečného uskutečnění panovníkem již r. 1870 a 1871 slavně uznaného našeho práva státního.

Nejen že strana staročeská návrhu toho

nepodepsala, ale v tisku svém jej mrzce zlehčila a ve sněmu, ve kterém nebylo Němcův, ve kterém jsme byli sami — se šlechtou Schwarzenberkovskou jej porazila a zavrhla, poněvadž prý není loyální rozmnožovati starosti vlády ještě otázkou českého práva.

Když dr. Julius Grégr na konci své znamenité řeči se slzami v očích a hlasem pohnutým Staročechy a historickou šlechtu prosil: „Nepřecházejte přes takovýto návrh na sněmu českém ku dennímu pořádku!" vysmáli se mu, že prý zná hráti výborně komedii — a princ Karel Schwarzenberk za potlesku konservativní šlechy připomenul mu, že za dvacet let ústava Cislajtanská se již „vžila v národy rakouské a stala se novým jejich právem proti našemu starému, pročež prý se šlechta nepropůjčí ku žádnému útoku na stávající řády ústavní, ale chce vyčkat, až Němci s námi se smíří a na naše právo přistoupí. —

Stejný osud stihl druhý neméně pro zemi českou prospěšný národohospodářský návrh Dra Julia Grégra, aby sněm položil zemskou daň na hnědé uhlí vyvážené z Čech do ciziny. Jakkoliv číselně dokázal, že by dosti mírná daň uhelná při ohromnosti vývozu vynesla zbědovaným financím zemským ročně dobré 3 miliony zlatých, Staročeši a šlechta i tento návrh pohřbili, poněvadž vycházel od nenáviděných Mladočechů. Když pak dokonce přivedl Dr. Šil ku řeči otázku, proč nechtějí pánové na průčelí nového Musea král. Českého strpěti ani malinké pamětní desky s jménem našeho věkoslavného mistra Jana Husi, tu zapomněla se strana šlechticko-staročeská do té míry, že mluvčí její

princ Karel Schwarzenberk jal se hanobiti památku bohatýrův našich husitských přezděv jim „bandy lupičův a žhářův.“

To bodlo lid český u srdce a na zítři zaduněla celou šíří oblasti jeho bouře hněvná která zasadila straně a věci staročeské druhou smrtelnou ránu. Ale koho prý bohové porazit chtějí, toho ranívají slepotou. Místo, aby Staročeši a feudálové byli hleděli udobřiti rozhněvaný národ nějakým dobrým skutkem vlasteneckým, oni jen tím více zarputili se proti „těm Novohusitům“ a „výstředním buřicům“ a hledajíce proti nám pomoci po „stranách umírněných“, vběhli střemhlav v tenata — Taaffova a Plenerova Znavený německým odporem hr. Taaffe toužil již dávno vyplniti přání kruhův rozhodujících a uzavříti s Němci za každou cenu mír. Tlačil v té příčině na šlechtu i na Staročechy, aby položili Němcům zlatý most a přivábili je opět do sněmu. Dr. Rieger, kníže Jiří Lobkowicz i starý kníže Karel Schwarzenberk, poslušni pokynů z Vídně pokoušeli se o udobření Němců seč byli. Činili nabídnutí za nabídnutím — ale vše marno: Plener byl tvrdý jako skála, nespokojoval se s málem. chtěl vše. Obořil se na Taaffa dvěma revolučními řečmi 12. a 14. prosince 1889 v parlamentě vídeňském a Taaffe vzal před ním do zaječích: Nejen že se odříkal korunovace české jako satanáše, ale přistoupil na nejdrzejší požadavky Němcův směřující k roztržení jednoty království českého a ku protržení zásad rovnoprávnosti ve prospěch Němcův.

Na prahu nového roku 1890 zahájeny pověstné konference vídeňské, k nimž dostavili se a český národ pp. Dr. Rieger, Mattuš a Zeit-

hammer, aby tu společně se šlechtou českou punktovali s Němci ústaváky nové řády pro zemi českou, aby tu dobrovolně svolili k tomu, co ještě r. 1886 prohlásili resolucí Schwarzenberkovou za zemězradu.

Dnem 19 ledna 1890 byli s Němci dohodnuti: a nyní měly býti videňské ty punktace spojenou a svornou silou Němců, Staročechů, šlechty a vlády na sněmu českém spečetěny a jako základní zemský od Čechův dobrovolně přijatý zákon schváleny . . .

V sobotu dne 24. ledna přisedl ve sněmu jeden z punktatorů, Dr. Mattuš, ku Dr. Juliu Grégrovi a vyřizoval mu důvěrný vzkaz od místodržitele hr. Frant. Thuna: „Opováží-li se „N. L.“ proti dojednanému vyrovnání brojit, že proti nim vláda zakročí s bezohlednou ostrostí.“

V tu chvíli nebyl ještě obsah vyrovnání toho znám. Avšak Dr. Julius Grégr z této výstrahy Thunovy mžikem si ho domyslel. Odtušil dru Mattušovi rozhodně, ale klidně: „Vyřiďte Jeho Excellenci ať jen proti nám neruší zákony a nechá si všech výstrah a hrozeb: těch se nebojím.“ Dva dny na to sděleno drem Mattušem shromážděným poslancům našim doslovné znění úmluv videňských.

Hluboké mlčení provázelo odcházejícího dra Mattuše i trvalo ještě hodnou chvíli po jeho odchodu. Tak neskonale trapně byli všichni tím, co vyslechli, zarmouceni, ba zdrceni. Hlasem, který mu bolestí a rozčilením selhával, dr. Julius Grégr přirovnal tento videňský „mír“ ku ráně — bělohorské i prosil a zapřisahal poslance národa, aby v boji proti té pohromě neochabli a neustali! —

XXVI.

Boj proti vídeňským punktacím.

Rozsáhlé, dávno připravované dílo Plenerovo bylo vlito do formy co možna oblé a hladké. Toliko zkušené oko obezřelého politika dovedlo teprv po bedlivém prozkoumání vystihnouti všechny jeho nebezpečné úklady a důsledky hrozné. Nicméně žádána ode všech klubův odpověď okamžitá. Klub německý ovšem ji dal po vítězoslavných výkladech Plenerových a Schmeykalových ihned.

Klub staročeský většinou uvěřil svému neomylnému Riegrovi, že punktace neobsahují pro nás žádné škody a újmy, i svolil k nim po nedlouhé debattě též.

Klub šlechtický pak čekal jen na souhlas klubu staročeského, aby pod ten „nový zemský řád" rovněž přitiskl svou pečeť. Tak letěla večerem 26. ledna do Vídně zvěsť, že kromě Mladočechův vše jest v Čechách pro punktace. — Lehkomyslný hr. Taaffe zářil radostí. Jaké to štěstí. Tak snadno dostal r. 1879 Čechy z půdy státoprávní zásadné opposice do vídeňského parlamentu a tak hravě, hle uklidil dnes tolikavěký národní spor v Čechách smírem, který ne-

stál Vídeň nejmenších obětí a proti němuž nereptá nikdo, leda ta troška „výstředních“ osamělých nespokojencův Mladočechův. Však i tito si svou opposici proti „machtausgleichu“ dvakráte rozmyslí. Běda straně, která by se opovážila rušiti šťastně sjednaný požehnaný mír národů. „Škůdnice vlasti bude rozdrcena!“ zněly nazítří hrozby vládního a německéko tisku —

Špatně však znal Taaffe i Plener dra Julia Grégra a muže kolem něho skupené, špatně znal povahu lidu našeho, doufal-li, že má tak snadno vyhráno.

Tak jako byly roku 1870 „Národní Listy“ jediným denníkem v Rakousku, který od první do poslední chvíle věrně hájil věc Francie a proti všemu vítězoslavicímu vůkol Němectvu neohroženě protestoval proti uloupení Elsas a Lotaring — rovněž tak byly nyní, počátkem r. 1890 „Národní Listy“ jediným listem denním v Rakousku, který srdnatě a rozhodně vyvstal proti vídeňským úmluvám. Dr. Julius Grégr jal se v „Národních Listech“ od prvé chvíle upozorňovati národ na svrchované nebezpečí, jaké by z tohoto míru vzešlo jednotě naší vlasti a budoucnosti našeho národa, ano všech Slovanův rakouských.

Vykládal veřejnosti české den za dnem důtklivěji tajný smysl jednotlivých těch ustanovení punktačních, jak věc směřuje k tomu, aby na severu vlasti naší povstalo od ostatních Čech soudně i administrativně odloučené německé území, které by přirozeně během času dozrávalo pro annexi pruskou, kdežto by v otevřeném území českém národ náš nadále zůstal vydán nátlaku germanisace z Vídně, maje

zde i na dále co zápasit se státní němčinou panující jako vnitřní úřední jazyk v celém byrokratickém aparátu státním. Veta bylo by po rovném právu národa českého ve vlastech českých, veta po tisícileté jednotě království českého.

Jakému osudu propadly by pak Morava a Slezsko, jest na bíledni — A proto neváhal od první chvíle dr. Julius Grégr s listem svým zahájiti neustupný heroický boj proti mocné té koalici vídeňské vlády, feudální šlechty, Staročechův a Němcův z celého Rakouska, dříve ještě než vyšel 21. února 1890 fulminantní manifest všech poslancův svobodomyslných, jehož vzletný úvod a mohutný doslov pocházel opět z péra vrchního redaktora Julia Grégra. Manifest byl skonfiskován a teprv ku zakročení všech poslancův 3. května soudem tiskovým propuštěn. Avšak lid český již byl zatím dávno prohlédl, oč běží, postihl úkladnou, děsnou tu hru, jaká se s ním hraje a počal se hýbat.

Než sešel se dnem 19. května 1890 první „punktační“ sněm český — již letěla kraji českými bouřná agitace mladočeská, již hrnuly se steré protesty a petice z českých obcí a okresů do Prahy, duněla půda vlasti tím obdivuhodným hnutím národa procitlého a odhodlaného brániti se proti životnímu nebezpečí nasazením veškerých sil.

Vůdcové staročešti zaraženi tím výbuchem hněvu a odporu, utěšovali sebe i vládu, že na sněmu podaří se jim všechny námitky vyvrátit a oslabit, všecky obavy vlastencův českých rozptýlit a přesvědčujícím rozumem vášně ukrotit. Spolehali ve svou výmluvnost, ve svůj státnický

věhlas a ve svou autoritu v národě, jako podceňovali řečnické i státnické schopnosti vůdcův mladočeských. Němci opět stavěli vše na autoritu moci státní a na to „dané slovo“ šlechty a Staročechů. S těmito měli ve sněmu ohromnou většinu 190 hlasů proti našim 50. Jakéž tu obavy! Ctižádostivý Plener chodil sněmovnou českou vítězoslavný, pyšný, jako páv — pokládaje se asi tou dobou za největšího státníka rakouského.

Avšak neminuly než dvě tři porady 27členné sněmovní komisse vyrovnací — a tváře „vítězův“ počaly se dloužit. Jaký to netušený útok podniká ta hrstka Mladočechův ve výboru! Jak se těch pět delegátův mladočeských: Julius Grégr, Herold, Kučera, Trojan a Vašatý připravilo a vyzbrojilo na nerovný boj. Zahajují proti vyrovnání obstrukci, ale jakou: Nemluví jen, aby ubili čas a unavili protivníky; nýbrž vyvstávají jeden po druhém, aby poráželi úmluvy vídeňské střelbou nejpádnějších argumentův, aby vykládali lidu spůsobem nanejvýš přesvědčujícím veškeré ty úklady nebezpečné, jaké nalíčil do punktací obmyslný nepřítel, na újmu, pokoření, ba záhubu našeho národa a vlasti naší. A ode dne ke dni roste břitkost mladočeské polemiky, roste zmatek v táboře punktačním, slábne výmluvnost Riegrova i Plenerova Deset dní trvá tento napínavý řečnický boj v komissi bez ustání — a na ní projednáno než několik paragrafů jediné z půl tuctu vládních předloh punktačních

Lid český dychtivě jej sleduje, jásá nad statečností tohoto svého quintetta, k němuž, přesvědčení pravdou a spravedlností stanoviska na-

šeho. přidávají se ku nemalému zděšení Staročechův i dr. Jakub. Škarda, i prof. Kvíčala. — Bystrý Plener chápe, kolik uhodilo. „Vy chcete dílo vyrovnací stůj co stůj rušit“, zasípěl zlostně — „ale nepovede se vám to! Máme pro ně nejmocnější činitele ve státu a většinu!“ — „A my máme proti vám právo a přesvědčení národa!“ odpověděl mu sebevědomě Julius Grégr: Uvidíme, kdo s koho! — Teprv dnem 30. května bylo lze přinésti první předlohu punktační z komisse do plného sněmu, kdež podle plánu většiny měla býti co nejrychleji promrskána. Avšak již po dvoudenní generální debattě viděli punktatoři i vláda, že není na to v tomto jarním sněmu ani pomyšlení více.

Tak houževnatě zápolili mladočeští poslanci vedeni drem Juliem Grégrem proti přesile.

Pod dojmem mohutných jejich řečí, které vzbudily jásot ve všem národě, musil být první punktační sněm horempádem již po generální debattě o první předloze vládní 2. června — odročen. „Národní Listy“ mohly právem konstatovat první veliké mravné vítězství opposice mladočeské. Z 96 poslancův českého lidu 52 hlasovalo proti punktační předloze; 6 jich odešlo: tak že pouhých 38 — tedy menšina zástupcův národa byla pro punktace.

Tím byl ovšem osud úmluv vídeňských ve veřejném mínění národa českého rozhodnut.

Ale ani Staročeši, ani šlechta nechtěli se pohříchu před jasným soudem národa skloniti, nad tož pak Němci. Nikoho z našincův a nejméně dra Julia Grégra mohlo býti tajno, že bude zapotřebí ještě dlouhých a těžkých zápasův, a snad heroických zápasův, než takovou

přemoc udoláme. Však první průlom do hradeb její byl šťastně učiněn a proto všude statečná mysl, mužná sebedůvěra a odhodlanost bojovná. V těch dnech uzřeli jsme Julia Grégra v zenithu jeho duševní i tělesné síly. Omládl. Překonával všecky svou křepkostí neunavnou, svou myslí veselou a chrabrou, svou klopotnou všestrannou činností na poli veřejném; muž činu, muž boje nalezl své pravé veliké, čestné bojiště! —

S jarostí přímo junáckou chvátal z jednoho zápasiště veřejného na druhé: z redakce na tribunu sněmovní, do schůzí klubovních, do porad výborových, z poradní síně obecního zastupitelstva pražského, jehož byl od let členem nad jiné horlivým a vynikajícím, do schůzí politických spolkův pražských, předměstských i venkovských, do shromáždění voličův, na tábory lidu.

Na něm spočívalo veškeré břímě tehdejších dnův nevšedních: řízení velikého žurnalistického závodu, jejž během let byl nezdolnou svou energií, svým publicistickým i hospodářským nadáním zvelebil tak, že „Národní Listy“ staly se činitelem, před jehož mravní mocí vlády vídeňské jako národní naši odpůrci měli nemalý respekt: kdežto slovanský svět v nich uznával jeden z nejlépe řízených a nejvýznamnějších listů svých — řízení veliké, mladé, bujné opposiční strany v zápasu tak tuhém, tak riskantním, tak nerovném a napínavém: — věru, bylo až úžasno, odkud nabíral té duševní i fysické křepkosti a síly ku zmožení tolikerých a takových úkolův zároveň. Čerpal ji z hlubokého zdroje svatého svého nadšení pro velkou věc svého

národa, jemuž jedinému a jedinému sloužil až do sebezapření a sebeoběti nejtěžší.

Takovou obět žádali na něm ve jmenu věci přátelé jeho r. 1890 vůči nebezpečí punktačnímu co do jeho politického a osobního poměru k vůdcům realistův.

Tito byli z počátku pro punktace a vyjednávali s Riegrem o svém spojení se Staročechy. Vyjednávání se však rozbilo a „realisté“ oscillovali mezi oběma zápasníky: vidouce, že veřejné mínění jest proti punktacím, počali taktéž býti proti nim, avšak nicméně nepřestávali střílet do strany mladočeské, kde a jak jen mohli. Vedle nich počala se v lůně doby krystallovat frakce Škardova, taktéž protipunktační, ale jinak konservativní. Konečně frakce klerikální a socialistická.

Z toho hrozilo nebezpečí, že o blížících se volbách říšských bude vůči vládní koalici Němců, šlechty a Staročechů opposice česká roztříštěna v kolikero málomocných frakcí a tudíž paralysována. „Udoláme se opět sami ku zisku a radosti svých nepřátel, jako vždy!“ tesknil dr. Julius Grégr a pod dojmem této vlastenecké obavy své vyjednával snažně o allianci s frakcí Škardovou, ba dal se pohnouti i ku smíru s Massarykovci. Byla to po všem tom, co mu s této strany od čtyř let bylo zlého učiněno, zajisté obět nad jiné krušnější. Zvěčnělý Neruda do poslední chvíle Julia Grégra zapřísahal, aby ji nepřinášel, že se tím dopouští osudné chyby, ba činu pro národ nanejvýš neblahého, uzná-li tyto studené internacionalisty rouhající se našemu českému idealismu jako pošetilé přežilé romantice naivních hlupááků, za dobré našince

a poctivé kombattanty v našem českém šiku. Dr. Julius Grégr tentokráte varovného hlasu neposlechl; mysle, že věc národa naopak toho žádá, aby kde jakou nabízející se sílu zařadil v obranný šik, — překonal se a podal šlechetně ruky svým nejjizlivějším osobním odpůrcům. Obět stejně veliká jako marná. Než prošla tři léta, měl ji náš ubohý Julius odpykati co nejbolestněji svým klidem duševním, svou ctí a svým zdravím. Nenadál se věru r. 1890, jak se mu r. 1893 odslouží ti, jimž s takým sebezapřením pro věc národa podal ruky ku smíru. Toť osud mužův šlechetných a statných. V idealismu a optimismu svém stávají se neostražitými Samsony.

XXVII.

Vítězství a — smrť.

Po roce neunavných publicistických i řečnických bojův o punktace vídeňské nadešly březnové říšské volby v r. 1891. — Strana staročeských punktatorů, vládnouc posud třemi pražskými denníky svými, podporována energickým místodržitelem hr Fr. Thunem, a tudíž celým politickým aparátem státním i šlechtickým, — napjala síly ku poslednímu rozhodnému zápasu. Dle rozčilené mluvy její orgánů mohlo se myslet, že vládne doposud v národě silou znamenitou a že rozvine agitaci přímo zoufalou. Vláda Taaffova i Němci aspoň bezpečně tak doufali. Byli sice na to připraveni, že Mladočeši v řadě okresů zvítězí, ale že by nad Riegrovou stranou vyhráli na celé čáře, to pokládali za čirou nemožnost.

Neskonalé bylo tudíž překvapení z výsledku rozhodné bitvy volební: „Velká národní strana“ staročeská byla ne snad zdecimována, alebrž v pravém slova smyslu zničena a odmetena. To nebyly obyčejné volby, to byly soudy lidu, to byl sopečný výbuch živelní síly národa bránícího se záhubě.

Toto netušené vítězství Mladočeské strany svou ohromností Julia Grégra až zarazilo. „Nezdá se Vám, že vítězíme tuze mnoho?“ projevil položertem a polo vážně k přátelům. Sám nebyl se ucházel o mandát říšský, poněvadž nemohl v sobě překonati dávný odpor svůj proti nezdravému vzduchu vídeňskému, proti tomu parlamentu cizímu, v nějž nechoval žádné důvěry, žádné naděje.

Nicméně byl pln vlastenecké starosti a péče, aby strana naše, vedoucí a representující nyní celý národ, čestně a slavně obstála na té výpravě za hranice české, hájíc tam vůči cizím čest, práva a prospěch národa, který zatím nesmí ani na chvíli poustat a poulevit v zápase za svůj ideál životní, za svou samostatnost. „Zrušte státní právo české,“ jsou slova jeho z té doby — „a na místě národa českého budou tu jeho zlomky v provincii české, kde nás budou pronásledovat, na Moravě, kde nás budou ničit a ve Slezsku, kde již nyní škrtí zmírající zbytek našeho pronásledovaného národa. Když zasazujeme se o státní právo své, činíme tak k vůli zachránění národnosti své. Proč jsou Němci proti našemu státnímu právu? Proto, že dobře postihli velký význam jeho pro budoucnost našeho národa, jejž od věků hleděli vytlačit z této země.“ Má-li národ náš vítězně obstát v těžkém zápasu svém, musí duši jeho vzněcovat veliký cíl a ideal. A jaký jiný cíl a ideal může míti národ Poděbradův, ne-li znovuvzkříšení svého starobylého, svobodného státu českého? Vzhůru k tomuto jedinému nejvyššímu cíli nabádal nyní dr. Julius Grégr se zvýšenou horlivostí všechen národ náš: „Musíme se o to přičinit, aby touha

po samostatnosti naši, po vzkříseni našeho státu pronikala prsa všeho lidu našeho do poslední chýše, aby celý vzduch vlasti naší byl jí naplněn, aby se jí chvělo každé srdce české, aby ji děti naše vssály v sebe s mlékem mateřským." —

Nezapomínal tudíž lámat kopí za toto dobré právo naše ani uprostřed obstrukčního toho zápasu proti punktacím vídeňským.

Tak zejmena na sněmu českém dne 5. dubna 1892 znamenitou řečí prováděl důkaz, kterak základní zákon o posloupnosti rodu habsburského, čili tak zv. pragmatická sankce jest povahou svou řádnou, bilaterální smlouvou mezi národem českým a dynastií habsburskou, státoprávním aktem, v němž plně jest obsaženo uznání českého státního práva se strany císaře Karla VI.

Neboť jakož panovník ten předložil nový domácí řád o posloupnosti v rodu svém sněmu království Českého za tím účelem, aby tento jej schválil a přijal za základní zákon pro toto království, tak sněm český r. 1720 vyhověl žádosti císařově s výslovnou výhradou, že navzájem se bude šetřiti pro všecky doby státního práva českého a že ponecháno bude toto království i na dále při všech právech svých a svobodách. A dynastie proti této výhradě sněmu českého nekladla žádného odporu, nečinila žádných námitek, nýbrž přijala ji a tak stala se pragmatická sankce, s touto výhradou práva českého, základním zákonem země i říše. — „Státní právo české jest a zůstane základem všeho našeho úsilí politického, tudíž i základem smíru s německými našimi krajany; nynější vládní systém všecek je negací

českého práva a proto nezbytná opposice naše proti tomuto systému.“ —

Toto dubnové zasedání sněmu českého, na němž hlavní řečníci strany naší vynikali výší svého politického rozhledu, jako ohněm své polemiky proti koalici punktatorů, přineslo národu našemu znamenitý mravný i praktický úspěch tím, že akce punktační na sněmu zastavena, ba k vůli živelnímu odporu národa našeho odročena na dobu neurčitou. — Němci byli zlostí bez sebe Zuřivě vrhali se tu na šlechtu, tu na Staročechy vytýkajíce všem obojetnost, nestatečnost, ba proněvěru. Na Mladočechy pak ovšem svolávali všechny blesky nebes.

Však horší bylo, že vylévali si svou zlost za nezdar svých plánův na ubohých našich menšinách rostoucím násilnictvím, které nabývalo takových rozměrův, že nebylo lze té trýzně déle snésti; vláda pak, místo aby ztrestala vinníky, při každé příležitosti je ubezpečovala slavnostně, že od úmluv vídeňských neustoupí a nepřestane pokračovati v ohraničovací akci děj se co děj

Z toho bylo patrno, že vláda stále ještě hloubku rozhořčení veškerého lidu českého podceňuje a byť i na ten čas byla odporem jeho od provádění punktac odstrašena, však odvrácena že od nich není, nýbrž zásadu jejich dále pevně třímá a pouze na únavu naší opposice čeká, aby mohla pro Němce učiniti vše, co jim byla slíbila. Proto dr. Julius Grégr nikterak se ještě neradoval z vítězství dosažených, ale naopak tesklivě v budoucnost pozíral a vše by za to byl dal, kdyby byl mohl všecky syny národa našeho nadchnouti ku svornému udatnému zá-

pasu za samostatnost vlasti a svobodu národa. Hleděl pomoci svého věrného přítele prof. Tilšra pro myšlenku solidarity takové získati předně staročeské poslance moravské, doufaje, že tito pak v podobném duchu působiti budou na Staročechy zdejší; leč vida na straně Staročechů moravských upjatost a vlažnost, působil ve straně k tomu, aby se zahájilo přímo jednání s klubem staročeským i velkostatkářským o podání adressy králi, v níž by vedle vytknutí požadavku státoprávního byly obsaženy naše stížnosti a stesky nejvážnější v ohledu národním a politickém. V polovině měsíce září r. 1892 počalo na prahu nového zasedání sněmovního jednání s oběma těmito kluby — avšak ani na straně staročeské, ani na straně šlechtické nebylo upřímné ochoty ku žádoucímu činu. Šlechta doposud stála neodvratně na punktacích, Staročeši nechtěli se odříci Taaffa, nýbrž zabravše si do hlavy, že je to vždy ještě náš přítel, nenáviděný Němci, chtěli ho přese všechno i na dále podporovat do sil posledních.

Shoda tedy nebyla možna a nezbylo, než aby strana naše dovolávala se státního i národního práva pro národ náš na sněmu sama a sama adressou vypracovanou opět drem Juliem Grégrem, a řadící se důstojně ku předešlým státnickým elaboratům jeho, nad něž vynikala ovšem svým tónem trpkým, jakým žalováno na systematické, dlouholeté křivdění národu našemu a jeho právu státnímu zavilými vládami centralistickými. Vyjádřivši poctivě a mužně panovníku, jaká odtud hořkost v národě tak dlouho sužovaném, naznačovala adressa tyto prostředky ku nápravě zla: „Jen obnovení státní samostat-

nosti zemí koruny české, jen rozšíření oboru působnosti sněmu a jen zřízení stejně k oběma národům spravedlivé vlády zemské: — toť jediné jsou prostředky ku obnovení pevného právního řádu v zemi české.

Samostatnost království českého žádáme nejen na prospěch českého národa, nýbrž v zájmu obou národů. Nynější vídeňské „vyrovnání“ je však pouhým znásilněním českého národa. Ráčí-li Vaše Veličenstvo dle slibu učiněného deputaci českého sněmu dne 13. dubna 1861 „dáti se korunovati v Praze za krále českého, vrácen bude zemi české klid.“ — —

Riegrův orgán neostýchal se tento adressní návrh, ku jehož projednání pro náhlé uzavření sněmu vůbec již nedošlo, zlehčovati na pouhý novinářský článek: německo-ústavácký tisk zasypal jej svým židovským výsměchem a lehkomyslný Taaffe troufal si pohrdati opposicí českého lidu, toho lidu, jenž unešen mohutnou řečí dra. Julia Grégra na obranu památky mistra Jana Husi (ze dne 19. ledna 1893) pociťoval v žilách svých vlání krve husitské. Takovému národu troufali si ve Vídni roztrhat jeho jedinou vlast nožíky ministerských nařízení! „Historický“ šlechtic, tehdejší ministr rakouské spravedlnosti hr. Schönborn se k tomu propůjčil. — Němcům měl býti zřízen k vůli konstrukci jich vytouženého uzavřeného německého území v Čechách nový krajský soud Trutnovský a k tomu konci příslušný soudní obvod roztrháním několika okresů národně smíšených, a zřízením nových soudních okresův německých, zejmena okresu Teplického. Avšak podle platných zákonů říšských i zemských bylo nutno vymoci k tomu

dříve dobré zdání, respektive schválení sněmu českého. Vláda Taaffova troufala, že schválení toho od sněmu, na němž Němci, Staročeši a šlechta vládli většinou 178 hlasů proti 50 Mladočechům dosáhne beze všech obtíží. Poslušen její rozkazu dal tedy maršálek zemský uprostřed rokování o rozpočtu zemském nenadále 15. května 1893 ohraničovací tu předlohu Trutnovskou na denní pořádek schůze sněmovní. Bylo to proti jasnému znění jednacího řádu a proti veškeré slušnosti ku citům národa.

Nemohlo ani jinak býti, nežli že mladočeští poslanci strhli ve sněmovně bouřný odpor a hluk neulehající, až musilo býti jednání sněmovní odročeno na pozítří 17. května 1892. Nuže, v předvečer toho dne svolán Klub poslanců strany naší, aby rozhodl, jak si vůči svrchovanému nebezpečí poslanci národa mají počínati na zítří. Všickni byli rozechvěni do míry nejvyšší, avšak většina zrazovala od pokračování v bouřné obstrukci, obávajíc se že proti tak ohromné většině toho nevydržíme, ale poraženi budeme a věci dobré jen ublížíme. Však tu vyvstal dr. Julius Grégr a s vrozenou sobě rozhodností dokazoval, když se již sáhlo ku této formě po slední, krajné, nutné sebeobrany, že musíme jako muži vytrvati a dobojovati zoufalý boj do posledních sil způsobem neohroženým, způsobem nejráznější obstrukce, nechť pojde z toho co pojde.

„Tolik žádá dnes od nás česť a velikost věci, kterou hájíme. Couvnouti, zmírniti se jest pokořením, jest porážkou, jest potupou. Budeme tu státi jako baby, zasypáni výsměchem a pokryti hanbou. Nikoliv, zde není ústupu, zde

platí jen: vytrvat a ku předu!“ Vervou své chrabrosti junácké uchvátil všecky. Celého shromáždění zmocnilo se nadšení sálající z jeho duše. Bylo rozhodnuto nepovolit, zmařit zítřejší jednání sněmu za každou cenu. Tak spůsobil Dr. Julius Grégr onen památný den zoufalé, nejspravedlivější obrany poslanců̊v národa našeho proti násilí „machtausgleichu“ a — štěstí přálo smělcům: Po tříhodinné neustávající bouři sněmovní — stihl telegrafický rozkaz z Vídně, aby sněm byl uzavřen. Punktace byly zabity! Zabity rázností a statečností dra Julia Grégra. Den 17. května 1893 znamenající v dějinách definitivní porážku osudného díla punktačního, byl posledním politickým vítězstvím dra Julia Grégra. Dosah a velikost činu toho teprv snad budoucnost náležitě ocení. —

Kdož byl by tušil, jak blízko vedle slávy takého zdaru — číhá úkladná bída, utrpení ba záhuba . . . .

A přece bylo tomu tak.

Dne 29. června 1893 měl jistý dr. Šromota, advokát v Hranicích na Moravě, Staročech to kloníci se k realistům, ve valné hromadě staročeského národního klubu v Brně řeč, v níž posměšně prohodil, že prý jest v Praze majitel velkolepého novinářského podniku, jenž osvědčil radikálnost tím, že napsal ve smyslu slovanské politiky zahraničné článek, jenž vzbuzoval nelibost úřadův; když mu ale bylo pohroženo, že bude žalován osobně pro velezrádu, tu prý pospíchal napsat omluvný list nenávidčnému místodržiteli hr. Thunovi, že se to víckrát nestane. — To byla pastva pro staročeské a realistické listy! Ejhle dra Julia Grégra,

jak ze strachu, aby nebyl stihán pro velezrádu, pokořil se před Gesslerovým kloboukem! „Ejhle radikála, jenž líbá Thunovi ruku!“ Tato ploská pomluva, kterou by jindy byl dr. Julius Grégr setřásl se sebe s klidem ba humorem stoika, tentokráte zranila jej ku podivu bolestně a hluboce. Odmítl mizernou impertinenci v tu chvíli, ale nechápal, jak mohl býti tak ničemně, tak křivě nařknut, on, který co živ všeho jiného byl spíše schopen, nežli zbabělosti a podlézavosti. Byl rozrušen v hlubinách své duše a chtěl zvěděti, odkud se nařknutí to, jímž neustával Massarykův orgán dále ho pronásledovat a týrat, asi vzalo? Konečně vyšlo na jevo tolik: Nejednalo se o žádný slovanský článek Julia Grégra, pro nějž měl býti z velezrády stíhán, nýbrž o tuto příhodu: Když se nám přes všechen odpor Němců naše první jubilejní výstava tak znamenitě vydařila, zatoužili pořadatelé její zjednati národu našemu i uznání se strany koruny a dosíci toho, aby též panovník a král český přišel se na ni podívat. Místodržitel hr. Thun slíbil, že se o návštěvu panovníkovu vynasnaží, ale za jednu výminku: ustaneme-li od toho demonstrativního vítání slovanských a francouzských návštěvníkův, od těch okázalých průvodů Prahou, nad nimiž se Němci tolik horší. Pořadatelé výstavy přišli ku dru Juliu Grégrovi, aby mu vyřídili tuto podmínku vlády a požádali ho, by v Národních Listech napomínal lid na ten čas ku zdrželivosti. Dr. Julius Grégr jim vysvětlil, že toho Národní Listy učiniti nemohou. Na to jej k sobě pozval sám hr. Thun a opětoval mu tutéž žádost.

Dr. Julius Grégr však opět odmítl. „Pak ne-

mohu panovníka do Prahy pozvat" — pokrčil Thun rameny: „posuďte sám, bude-li to ku prospěchu vašeho národa!" Dr. Julius Grégr však zůstal nepovolným. Na to tedy slevil hr. Thun tak dalece, aby tedy Národní Listy aspoň pro několik dnův neoznamovaly hodinu příjezdu vlaků, přivážejících slovanské neb francouzské hosty; ostatní listy pražské že toho také neučiní, a tak že bude uvarováno všem demonstracím pouličním, na něž Němci u dvora tolik si stýskají a pro které dvůr do Prahy zavítati nechce. Nuž, k tomu se konečně dr. Julius ve prospěch věci národní chtěl podvolit. Vrátiv se do redakce, sdělil jí, oč jde a co ujednal. Náhodou však nebyli zrovna zpravodajové výstavní přítomni, a nevědouce o ničem, oznámili na zítří opět příjezd vlaků se slovanskými hosty. —

V jakém to světle ocitl se dr. Julius Grégr touto příhodou vůči hr. Thunovi! Jako věrolomec, jako rušitel daného slova! Nemeškal a vysvětlil hr. Thunovi pěti řádky nemilé to nedopatření.

To byl ten pověstný „omluvný list", psaný prý ze „zbabělého strachu", aby Julius Grégr nebyl pro své slovanské články soudně stíhán z velezrády! —

Po tomto vysvětlení věci mohl zajisté dr. Julius Grégr žádat od svých hanců a utrhačův, aby odvolali své mrzké nařknutí a dali mu spravedlivé zadostiučinění, jak se na počestné muže sluší. Žádal a očekával toho zejména od poslance prof. Masaryka, kterýž byl roznášel onen klep o „úmluvném listu" a o radikálu líbajícím ruku Thunovi."

Ale prof. Masaryk mu zadostiučinění toho dáti — tvrdošijně odepřel; to rozčililo dra Julia Grégra tou měrou, že hněvem všecek bez sebe odešel ze schůze výkonného výboru a doma ochuravěl návaly krve ku hlavě tak prudkými, že počaly se mu dělat temné a jiskrné mžitky před očima . . . Tehda prvně propukla jeho osudná nervová choroba, z níž neměl se více vybrati. — — Nadarmo sbor poslancův prohlásil úplnou jeho nevinu, a odsoudil pomluvače již byli mu tak těžce ukřivdili.

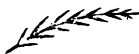
Zadostiučinění přišlo pozdě: ubohý náš Julius byl zraněn do nitra duše, životní jeho energie a křepkost byla přestálým utrpením podlomena na dosmrtí . . .

Uchýlil se jako Cincinatus do svého ústraní, na svůj milý Dol u Libšic a žil zde svůj tichý život jemnosti a lásky prostřed četné rodiny, oblažen něžnou péčí své milované, ušlechtilé choti, která zbožňujíc muže neskonale dobrého rozptylovala chmury s ustaroženého čela jeho, dodávajíc mu svěžestí a spanilostí vlastní mysli své nové křepkosti, nové sebedůvěry a sílící naděje.

Vděk této divotvorné, oživující moci lásky výtečné ženy, vděk blahému, hojivému klidu velebné přírody, jíž tak nevýslovně miloval, vděk své skalnaté tělesnosti, odolával dr. Julius Grégr úkladné chorobě mozkové ku podivu dlouho a statně.

Po jeho vzezření nikdo by nebyl hádal na její úkrutnou vážnost. Vždy ještě, ač již o hůl se opírati musel, vycházel denně s puškou přes rameno do lesa, vzpřímen, pevným pádným krokem, na pohled zdravý padesátník, který má na-

svou pracovitost, svou mladost, svůj čas, svou svobodu, svou bezpečnost, své zdraví, svou rodinu a existenci — nadšeně a vytrvale položil za oběť, aby vysvobodil svůj vroucně milovaný nešťastný národ z hrozícího nebezpečí záhuby a vydobyl mu právo na velikou, krasší budoucnost: — to byl Julius Grégr, jehož velikost duchovní a mravní jasem jitřenky zářiti bude ve vděčné paměti národa, čím více bude se přibližovat den jeho štěstí a slávy, svrchovaně zasloužené mučednictvím pověkým.

všech, kdož mu byli blízkými srdcem i osudem. Během léta roku 1896 choroba sídlící při samém zdroji života pokračovala rapidně. Nemocný, jakkoliv jinak tělesně zdráv, pozbýval vůčihledě sil duševních, — den za dnem stával se chatrnějším tajemný ten most spojující tělesnou podstatu člověka s duchovou jeho bytostí, až posléze, podzimem, nadešla doba úplné apathie — a večerem nešťastného pátku 3. října 1896 konečné podlehnutí, smrtelná agonie... Bylo právě $^3/_4$ na 1 hodinu s půlnoci, na sobotu 4. října, když trpitel náš lehce vydechl a na to v náručí své milované ženy, která s oddaností anděla a heroismem mučednice po dvě léta jej ošetřovala až do vyčerpání svých sil, obklopen svými četnými, bolestí štkajícími dětmi, zavřel ty své druhdy tak bystré a vlídně jasné oči na vždy — na věky.

Zvěst o skonání dra Julia Grégra zatřásla veškerým národem jako úder nejtěžší rány osudu, jako veliké národní neštěstí.

Nyní teprv, z ozvěny toho obecného hoře, jímž pukalo srdce národa nad mrtvým svým Juliem Gregrem, bylo patrno, j a k byl ctěn a milován uvědomělým vlasteneckým lidem našim. Takového zármutku obecného, takového pohřbu velkolepě dojemného, zřídka vídáno a pamatováno; byl sám sebou velikou událostí v životě národa českého, jako byl a zůstane Julius Grégr velikou postavou, vzácným a mohutným charakterem v dějinách jeho novověkých.

Jeden z nejvěrnějších a nejobětovnějších jeho synů, který vzlet a talent svého idealního ducha, vroucnost svého šlechetného srdce, ráznost a pevnost svého charakteru, sílu své energie,

